GUSTAVE FLAUBERT

Doamna Bovary

EDITURA EMINESCU

Coperta colecţiei : **Wanda Mihuleac**

Ilustraţia copertei : **János Bencsik**

GUSTAVE FLAUBERT

Doamna Bovary

Traducere de
DEMOSTENE BOTEZ

EDITURA EMINESCU
București, 1983, Piața Scînteii 1

GUSTAVE FLAUBERT

MADAME BOVARY

(OEUVRES, GALLIMARD, 1951)

Textul de față reproduce pe cel al ediției
de opere vol I, apărută la Editura Univers, 1979.

PARTEA ÎNTÎI

I

ERAM ÎN SALA DE MEDITAŢIE cînd directorul intră urmat de un elev *nou*, îmbrăcat orăşeneşte, şi de un băiat de serviciu, care aducea un pupitru din cele mari. Cei care dormeau se treziră, sărind cu toţii în picioare, ca şi cum ar fi fost surprinşi făcîndu-şi lecţia.

Directorul ne făcu semn să stăm jos ; apoi, întorcîndu-se spre pedagog :

— Domnule Roger, îi spuse el încet, uite un elev pe care ţi-l dau în grijă ; intră într-a cincea. Dacă va fi sîrguincios şi va avea o purtare bună, va trece la *cei mari*, unde s-ar cuveni să fie, după vîrsta lui.

Rămas în colţ, după uşă, unde abia se zărea, *noul venit* era un flăcău de la ţară, de vreo cincisprezece ani, şi mai înalt decît oricare dintre noi. Avea părul tăiat drept pe frunte, ca un ţîrcovnic de sat, un aer de băiat cuminte şi foarte fîstîcit. Cu toate că nu era prea lat în spete, surtucul de postav verde, cu nasturi negri, îl strîngea pesemne pe la subsuori şi lăsa să se vadă prin deschizătura răsfrîntă a mînecii nişte încheieturi roşii, deprinse să fie goale. Pulpele, în ciorapi albaştri, îi ieşeau din nişte pantaloni gălbui, întinşi prea tare de bretele. Era încălţat cu nişte bocanci grei, prost văcsuiţi, cu tălpile ţintuite.

Elevii începură să spună lecţiile. *Noul venit* era numai urechi, atent ca la predică, fără a îndrăzni să stea picior peste picior, ori să se rezeme într-un cot, şi la ora două, cînd sună clopoţelul, pedagogul fu nevoit să-i atragă atenţia că trebuie să se încoloneze şi el cu noi.

Cînd intram în clasă, aveam obiceiul să ne aruncăm şepcile pe jos ca să putem avea mîinile libere ; trebuia să

le facem vînt sub bancă de cum treceam pragul, așa fel încît să se izbească de perete și să ridice o prăfărie grozavă ; așa era *obiceiul casei.*

Dar, fie că el nu prinsese mișcarea, fie că nu cutezase să facă la fel, noi terminaserăm rugăciunea, și *noul venit* tot își mai ținea șapca pe genunchi. Ceea ce punea el pe cap era o pălăriuță făcută cu de toate ; foarte ciudată : semăna și a căciulă, și a șapcă, și a pălărie rotundă, și a caschetă de vidră, și a scufie de bumbac ; într-un cuvînt, unul din acele sărmane lucruri a căror mută urîțenie este tot așa de profund expresivă ca fața unui imbecil. Ovală și umflată de balene, ea începea cu trei caltaboși rotunzi ; pe urmă, despărțite de o fîșie roșie, alternau romburi de catifea cu romburi de blană de iepure ; venea apoi un fel de sac ce se termina cu un poligon cartonat, care avea deasupra o broderie foarte complicată, de unde atîrna, la capătul unui șnur lung și din cale-afară de subțire, o mică împletitură din fire de aur, în chip de ciucure. Șapca era nou-nouță ; îi lucea cozorocul.

— Scoală-te, îi zise profesorul.

Cînd se sculă, șapca-i căzu. Toată clasa pufni în rîs. Se aplecă s-o ridice. Cel de-alături i-o dădu jos cu cotul, și el o mai culese o dată.

— Dar descotorosește-te odată de șapca aia ! îi spuse profesorul, care era un om de duh.

Elevii pufniră așa de tare în rîs, încît bietul băiat se fîstîci de nu mai știa dacă trebuie să-și țină șapca în mînă, s-o lase jos, sau să și-o pună în cap. Se așeză iar și și-o puse pe genunchi.

— Scoală-te, mai zise profesorul, și spune-mi cum te cheamă.

Noul venit îngăimă bolborosind un nume nedeslușit.

— Mai spune o dată !

Se auzi iarăși aceeași bolboroseală, acoperită de hărmălaia clasei.

— Mai tare, strigă profesorul, mai tare !

Noul venit, luînd atunci o hotărîre disperată, deschise o gură neînchipuit de mare și răcni din toate puterile, ca și cum ar fi vrut să strige pe cineva :

— *Charbovari !*

Izbucni deodată un tărăboi ce creștea tot mai mult, cu țipete ascuțite (băieții urlau, lătrau, băteau din picioare și strigau întruna : „*Charbovari ! Charbovari !*"), urmară apoi

sunete răzleţe, ce se potoleau cu mare greutate, ca să înceapă uneori dintr-o dată în cîte un rînd de bănci, unde mai răbufnea, ici şi colo, ca o petardă prost stinsă, cîte-un rîs înfundat.

Totuşi, sub ploaia de pedepse, ordinea se restabili în clasă încetul cu încetul, şi profesorul, izbutind să prindă numele de Charles Bovary, după ce-l pusese să i-l dicteze, să-l silabisească şi să-l recitească, porunci imediat nenorocitului să se ducă pe banca leneşilor, lîngă catedră. El dădu să se mişte, dar, înainte de a pleca, se codi.

— Ce cauţi ? îl întrebă profesorul.

— Şap... începu sfios *noul venit,* privind îngrijorat împrejur.

— Toată clasa să copieze cinci sute de versuri ! strigă profesorul furios, oprind, ca un *Quos ego,* o nouă vijelie. Linişte ! continuă el indignat, ştergîndu-şi fruntea cu o batistă pe care şi-o scoase din tocă. Iar dumneata, cel nou, ai să-mi copiezi de douăzeci de ori verbul *ridiculus sum.* Apoi, cu o voce mai blîndă : Ai să-ţi găseşti şapca ; nu ţi-a furat-o nimeni !

Totul intră în calmul obişnuit. Capetele se plecară pe caiete, şi *noul venit* fu, vreme de două ore, de o cuminţenie exemplară, cu toate că mai primea din cînd în cînd cîte-un cocoloş de hîrtie zvîrlit din vîrful peniţei, care îl împroşca pe faţă. Dar el se ştergea cu mîna şi sta neclintit, cu ochii în pămînt.

Seara, în sala de meditaţie, îşi scoase mînecuţele din pupitru, îşi aşeză lucruşoarele şi îşi linie cu grijă colile de hîrtie. Îl văzurăm lucrînd sîrguincios, căutînd cu multă trudă toate cuvintele în dicţionar. Fără îndoială că numai datorită acestei bunăvoinţe pe care o dovedi nu ajunse să fie dat într-o clasă inferioară ; căci deşi ştia destul de binişor regulile gramaticale, nu se pricepea să dea frazelor o întorsătură aleasă. Primele lecţii de latină le luase cu preotul din sat, fiindcă părinţii lui, din economie, nu-l trimiseseră la liceu decît tîrziu de tot.

Tatăl lui, domnul Charles-Denis-Bartholomé Bovary, fcst subchirurg militar, compromis, prin anul 1812, în nişte afaceri cu recrutarea şi silit în acea vreme să-şi dea demisia, profitase atunci de farmecele sale personale ca să pună mîna la repezeală pe o dotă de şaizeci de mii de franci, care i se înfăţişa sub chipul unei fete de negustor de tricotaje, ce se îndrăgostise de înfăţişarea lui. Chipeş,

palavragiu, știind să bată din pinteni, purtînd favoriți care făceau una cu mustățile, totdeauna cu degetele pline de inele și îmbrăcat în culori bătătoare la ochi, avea o înfățișare de om cumsecade și ușurința de vorbire a unui comis-voiajor. Odată însurat, trăi doi-trei ani din zestrea soției sale, mîncînd bine, sculîndu-se tîrziu, trăgînd numai din pipe mari de porțelan și întorcîndu-se acasă doar după spectacol și după ce cutreierase cafenelele. Socrusău muri fără să lase mare lucru ; indignat, se avîntă în *industrie*, pierdu ceva bani, apoi se retrase la țară, unde voi *să exploateze pămîntul.* Dar cum nu se pricepea mai mult la agricultură decît la stambă — își călărea caii în loc să-i trimită la arat, își bea cidrul pus la sticle în loc să-l vîndă, își mînca cele mai frumoase păsări din curte și-și ungea cizmele de vînătoare cu slănină de porc — ajunse repede să-și dea seama că e mai bine să se lase de orice afaceri.

Cu două sute de franci pe an luă cu chirie într-un sat, la hotarul dintre ținuturile Caux și Picardia, un fel de locuință, jumătate fermă, jumătate conac ; și, amărît, ros de regrete, blestemînd cerul, pornit împotriva tuturor, se închise acolo, de la vîrsta de patruzeci și cinci de ani, scîrbit de oameni, după cum spunea, și hotărît să trăiască liniștit.

Nevastă-sa fusese odinioară nebună după el ; îl iubise cu servilism care îl îndepărtase și mai mult de dînsa. Veselă altădată, expansivă și drăgăstoasă, devenise, cu vîrsta (așa cum se întîmplă cu vinul răsuflat care se oțetește), greu de suportat, arțăgoasă și nervoasă. La început suferise atît de mult, fără să se plîngă, cînd îl vedea ținîndu-se de toate tîrfele satului și întorcîndu-se seara acasă din toate speluncile, scîrbit și duhnind a băutură ! Mai tîrziu, mîndria ei se revoltă. Atunci tăcu, înghițindu-și mînia cu un stoicism mut, pe care-l păstră pînă la moarte. Era mereu pe drumuri, după afaceri. Alerga pe la avocați, la președintele tribunalului, nota scadențele polițelor, obținea amînări ; iar acasă citea, cosea, spăla, supraveghea lucrătorii, îi plătea, în timp ce, fără să se sinchisească de nimic, domnul, mereu cufundat într-o toropeală îmbufnată, din care nu se trezea decît pentru a-i spune lucruri neplăcute, sta și fuma la gura sobei, scuipînd în cenușă.

Cînd avură un copil, trebuiră să-l dea la o doică. Adus acasă, plodul fu răsfățat ca un prinț. Maică-sa îl îndopa cu

dulceţuri ; taică-său îl lăsa să alerge desculţ şi, ca să facă pe filozoful, spunea chiar că ar putea foarte bine să meargă gol de tot, ca puii animalelor. Potrivnic înclinaţiilor materne, avea în cap un anume ideal viril despre copilărie, după care încerca să-şi educe feciorul, voind să fie crescut cu asprime, după moda spartană, ca să ajungă voinic. Îl trimitea să se culce într-o odaie neîncălzită, îl învăţa să dea de dușcă pahare întregi de rôm şi să-şi bată joc de procesiunile religioase. Dar, liniştit din fire, micuţul nu prea răspundea acestor strădanii. Maică-sa îl tîra mereu după dînsa ; îi tăia figuri din carton, îi spunea poveşti, îi rostea cuvinte fără sfîrşit, pline de-o melancolică veselie şi de dulcegării copilăreşti. Simţindu-se atît de singură, femeia voi să retrăiască în acest copil toate vanităţile ei spulberate şi sfărîmate. Visa pentru el situaţii înalte, îl şi vedea mare, frumos, spiritual, căpătuit la poduri şi şosele sau în magistratură. Îl învăţă să citească şi să cînte două-trei romanţe scurte la un pian vechi de-al ei. Dar, la toate astea, domnul Bovary, care puţin se sinchisea de literatură, spunea că *nu face să-şi bată capul.* Au să aibă ei vreodată cu ce să-l ţină în şcolile statului, să-i cumpere vreo slujbă sau vreo prăvălie ? Dealtfel, *cu îndrăzneală, un bărbat răzbate totdeauna în lume.* Doamna Bovary îşi mușca buzele, şi copilul hoinărea prin sat.

Mergea în urma oamenilor ce arau şi zvîrlea cu bulgări în ciorile care zburau. Mînca mure pe marginea şanţurilor, păzea curcile cu o prăjină, zvînta brazdele cosite la vremea culesului, alerga prin pădure, cînd ploua juca şotron sub porticul bisericii, iar în zilele de sărbătoare îl ruga pe paracliser să-l lase să tragă clopotele, ca să se spînzure cît era de lung de funia lor groasă şi să se simtă purtat în zborul lor.

Astfel crescu ca un stejar. Ajunse să aibă mîini puternice şi obraji rumeni.

Cînd avu doisprezece ani, maică-sa obţinu pentru el permisiunea de a învăţa carte. Îl însărcină cu asta pe preot. Dar lecţiile erau atît de scurte şi atît de neregulate, că nu puteau fi de mare folos. I le dădea, în clipele de răgaz, în altar, stînd în picioare, şi de mîntuială, între un botez şi o înmormîntare ; sau, cînd nu mai trebuia să plece, preotul trimitea să-i cheme elevul, după *slujba de seară.* Urcau în camera lui şi se instalau acolo ; musculiţele şi fluturii de noapte se roteau în jurul lumînării.

Era cald, copilul adormea ; şi preotul, aţipind cu mîinile pe burtă, începea să sforăie cu gura căscată. Altă dată, cînd preotul se întorcea de la împărtăşania vreunui bolnav din împrejurimi şi-l zărea pe Charles hoinărind pe cîmp, îl chema, îl dojenea vreun sfert de ceas şi nu pierdea prilejul să-l pună să conjuge un verb la umbra unui copac. Îi întrerupea un ropot de ploaie, sau vreo cunoştinţă care trecea pe-acolo. Dealtfel, el era totdeauna mulţumit de elevul său ; spunea chiar că *tînărul* are o memorie foarte bună.

Charles nu putea să se mulţumească numai cu atît. Doamna fu energică. Ruşinat, sau mai degrabă obosit, domnul cedă fără împotrivire, dar mai aşteptară încă un an pentru ca băiatul să primească cea dintîi împărtăşanie.

Mai trecură şase luni ; şi, în anul următor, Charles fu în cele din urmă trimis la liceul din Rouen, unde-l duse chiar tatăl lui, către sfîrşitul lui octombrie, în timpul iarmarocului de la Saint-Romain.

Ar fi acum cu neputinţă ca vreunul dintre noi să-şi mai aducă aminte ceva de el. Era un băiat potolit, care se juca în timpul recreaţiilor, îşi făcea serios lecţiile în sala de meditaţie, atent în clasă, dormind bine în dormitor, mîncînd bine în sufragerie. Avea drept corespondent un angrosist de fierărie din strada Ganterie, care-l scotea o dată pe lună, duminica, după ce-şi închidea prăvălia ; îl trimitea să se plimbe în port, să se uite la vapoare, şi pe urmă îl aducea iar la liceu, pe la ora şapte, înainte de masă. În fiecare joi seară îi scria mamei lui, cu cerneală roşie, o scrisoare lungă, sigilată cu trei peceţi de ceară ; după aceea îşi mai arunca o dată ochii pe caietele de istorie, sau citea un vechi volum de Anaharsis, rătăcit prin sala de meditaţie. Cînd se plimba, sta de vorbă cu omul de serviciu, care era de la ţară, ca şi el.

Dîndu-şi mereu toată silinţa, se menţinu totdeauna printre elevii mijlocii, ba chiar o dată obţinu o primă menţiune la ştiinţele naturale. Dar cînd să termine clasa a treia, părinţii îl retraseră de la liceu, ca să-l înscrie la medicină, convinşi că va fi în stare să răzbească singur pînă la bacalaureat.

Maică-sa îi alese o cameră, la al patrulea etaj, care dădea spre L'Eau-de-Robec, la un boiangiu pe care-l cunoştea. Se învoi în privinţa chiriei, luă mobilă, o masă şi două scaune, aduse de la ei de-acasă un pat vechi din lemn de cireş, şi pe deasupra mai cumpără o sobiţă de tuci, cu

provizia de lemne ce urma să-l încălzească pe sărmanul ei copil. Apoi, la sfîrșitul săptămînii, plecă, după ce-i recomandă de o mie de ori să se poarte bine acum, cînd era lăsat de capul lui.

Programul cursurilor, pe care-l citi pe un afiș, îl zăpăci cu totul ; curs de anatomie, curs de patologie, curs de fiziologie, curs de farmacie, curs de chimie, și de botanică, și de clinică, și de terapeutică, fără a mai pune la socoteală igiena, sau bolile interne, nume de a căror etimologie habar nu avea și care i se păreau tot atîtea porți de sanctuare pline de venerabile bezne.

Nu pricepu o boabă din toate astea ; oricît asculta, nu prindea nimic. Și totuși muncea, avea caiete scorțite. Se ducea regulat la toate cursurile, era nelipsit la vizita bolnavilor. Își împlinea toate aceste mărunte obligații zilnice ca un cal de manej care se tot învîrte pe loc cu ochii legați, fără să știe ce tot frămîntă atîta.

Ca să cheltuiască mai puțin, maică-sa îi trimitea în fiecare săptămînă, prin poștă, o bucată de friptură de viței la cuptor, din care mînca dimineața, cînd se întorcea de la spital, în vreme ce lovea cu tălpile în perete spre a se încălzi. Pe urmă trebuia să alerge la lecții, la disecții, la spital, și să se-ntoarcă din nou acasă. Seara, după masa sărăcăcioasă pe care i-o dădea gazda, se urca în camera lui și se așeza iarăși la lucru, în hainele ude, care-i aburau pe trup în fața sobei încinse.

În serile frumoase de vară, la ceasul cînd străzile, călduțe încă, sînt pustii, cînd servitoarele joacă *volanul* în fața porții, el deschidea fereastra și sta cu coatele rezemate de pervaz. Rîul, care făcea din acest cartier din Rouen un fel de mică Veneție infectă, curgea jos, sub el, galben, violet sau albastru, printre poduri și gratii. Lucrători cinchiți pe mal își spălau mîinile în apă. Pe niște prăjini, care ieșeau din podurile caselor, fuioare de bumbac stăteau întinse la uscat. În față, dincolo de acoperișurile caselor, se întindea cerul senin, roșu în amurg. Ce bine trebuie să fie acolo ! Și ce răcoare sub făget ! Își umfla nările ca să tragă în piept miresmele dulci ale cîmpului, care nu ajungeau pînă la el.

Slăbi, trupul i se deșiră, iar chipul său căpătă o înfățișare tristă, care-i dădea un aer aproape interesant.

În chip firesc, din lene, ajunse să lase baltă toate hotărîrile pe care le luase. O dată lipsi de la vizita bolnavilor,

a doua zi de la curs, şi, gustînd farmecele lenii, cu timpul nici nu mai călcă pe-acolo.

Prinse obiceiul de a merge la cîrciumă şi patima jocului de domino. A se închide în fiecare seară într-un local murdar, ca să bată pe mesele de marmură nişte oscioare de oaie însemnate cu puncte negre, i se părea o preţioasă manifestare a libertăţii sale, care-l înălţa în propria lui stimă. Era ca o iniţiere în viaţă, ca o cale spre plăcerile oprite ; şi cînd se întorcea acasă, punea mîna pe clanţa uşii cu o bucurie aproape senzuală. Atunci, multe lucruri care mocniseră înăbuşit în el începură să iasă la iveală ; învăţă pe de rost cuplete pe care le cînta prietenilor la masă ; era entuziasmat de Béranger, învăţă să facă punci şi, în cele din urmă, cunoscu dragostea.

Datorită acestor ocupaţii pregătitoare, căzu răsunător la examenul de medic. În aceeaşi seară era aşteptat acasă, ca să i se sărbătorească succesul.

Plecă pe jos şi poposi la marginea satului, unde-o chemă pe maică-sa şi-i istorisi totul. Ea-l scuză, dînd toată vina insuccesului pe seama nedreptăţii celor care-l examinaseră, şi-l mai îmbărbătă puţin, luînd asupra ei sarcina de-a aranja totul.

Domnul Bovary nu află adevărul decît peste cinci ani, cînd se învechise ; şi-l acceptă, neputînd, dealtfel, să-şi închipuie că fiul lui ar putea fi prost.

Charles se puse deci pe treabă, pregătind pe nerăsuflate toate materiile pentru examen, învăţînd toate întrebările pe dinafară. Şi trecu cu o notă destul de bună. Ce zi frumoasă pentru maică-sa ! Se dădu un adevărat banchet.

Unde avea să meargă să-şi exercite arta ? La Tostes. Acolo nu era decît un medic bătrîn. De mult timp doamna Bovary îl pîndea să moară ; şi nici nu apucase încă să se cărăbănească bătrînul, că Charles se şi instală peste drum, în calitate de urmaş al lui.

Dar să-ţi fi crescut fiul, să-l fi învăţat medicina şi să-i fi descoperit Tostes unde s-o practice, nu era încă de ajuns : îi trebuia şi o soţie. Maică-sa îi găsi una : văduva unui portărel din Dieppe, care avea patruzeci şi cinci de ani şi o mie două sute de franci venit.

Cu toate că era slută, uscată ca o surcică şi plină de coşuri pe obraz, ca primăvara de muguri, doamna Dubuc avea, desigur, destule partide din care putea să aleagă. Ca să-şi ajungă scopul, bătrîna Bovary trebui să înlăture toţi

concurenţii, ba chiar să zădărnicească cu multă dibăcie intrigile unui cîrnăţar, susţinut de popi.

Prin căsătorie, Charles întrezărise o situaţie mai bună, închipuindu-şi că va fi liber şi va putea dispune în voie de el şi de banii lui. Dar stăpînă deveni nevastă-sa : ea-i hotăra ce trebuie să spună în lume şi ce nu, îl punea să postească vinerea, să se îmbrace după gustul ei, să-i sîcîie după cum îi poruncea ea pe clienţii care nu plăteau. Îi deschidea scrisorile, îi pîndea toate mişcările şi asculta, de-alături, prin perete, consultaţiile pe care le dădea în cabinet de cîte ori avea înăuntru vreo femeie.

Trebuia să-şi aibă ciocolata în fiecare dimineaţă şi să fie răsfăţată la nesfîrşit. Se plîngea necontenit de nervi, de piept, de proasta ei dispoziţie. Zgomotul paşilor îi făcea rău ; dacă plecai, nu putea suferi singurătatea ; dacă te-ntorceai lîngă dînsa, era negreşit ca s-o vezi murind. Seara, cînd se-ntorcea Charles, îşi scotea braţele lungi şi uscate de sub aşternut, i le arunca pe după gît şi, silindu-l să se aşeze pe marginea patului, se apuca să-i vorbească de necazurile ei : că el o uită, că iubeşte pe alta ! Bine-i spusese lumea că va fi nenorocită ; şi isprăvea prin a-i cere un sirop oarecare pentru sănătatea ei şi ceva mai multă dragoste.

II

ÎNTR-O NOAPTE, LA UNSPREZECE, fură treziţi de tropăitul unui cal care se opri drept în faţa porţii. Fata în casă deschise ferestruica de la pod şi discută un timp cu cineva care era jos, în stradă. Venise după doctor ; avea o scrisoare. Nastasie coborî scările dîrdîind de frig şi se duse să deschidă broasca şi zăvoarele, unul după altul. Omul lăsă calul şi, urmînd fata în casă, intră îndată după dînsa. Scoase din boneta lui de lînă cu ciucuri cenuşii o scrisoare înfăşurată într-o cîrpă şi o întinse delicat lui Charles, care se ridică în cot pe pernă, ca s-o citească. Nastasie, lîngă pat, ţinea lumînarea. Pudică, doamna sta cu faţa la perete, cu spatele la el.

Prin scrisorea aceea, pecetluită cu ceară albastră, domnul Bovary era rugat să se ducă deîndată la ferma Ber-

taux, ca să pună la loc un picior rupt. Dar, de la Tostes la Bertaux sînt, mergînd de-a dreptul prin Longueville şi Saint-Victor, şase leghe bune de drum. Era o noapte întunecoasă. Doamna Bovary-tînăra se temea ca nu cumva bărbatul ei să aibă vreun accident. Se hotărî deci ca rîndaşul să o ia înainte. Charles avea să plece trei ceasuri mai tîrziu, la răsăritul lunii. Urma să se trimită un băiat în întîmpinarea lui, ca să-i arate drumul care duce la fermă şi să-i deschidă porţile.

Pe la ceasurile patru dimineaţa, Charles, bine încotoşmănat în manta, plecă spre Bertaux. Moleşit încă de căldura somnului, se lăsă legănat în trapul liniştit al calului. De cîte ori calul se oprea singur în faţa gropilor înconjurate de spini, săpate la capătul ogoarelor, Charles se trezea tresărind, îşi aducea aminte de piciorul rupt, încerca să-şi împrospăteze în minte toate fracturile pe care le ştia. Nu mai ploua ; începea să se crape de ziuă, şi pe crenguţele goale ale merilor păsărelele stăteau nemişcate cu penişoarele lor zburlite de boarea rece a dimineţii. Cîmpul neted se întindea la nesfîrşit, şi pîlcurile de copaci din preajma fermelor puneau, ici şi colo, pete de un violet-închis pe întinderea cenuşie care se pierdea în zare pe fondul mohorît al cerului. Din cînd în cînd, Charles deschidea ochii ; apoi, obosit de gînduri, era furat de somn, fără să vrea, şi curînd îl apuca un fel de aţipeală, în care, senzaţiile lui proaspete confundîndu-se cu amintiri, se vedea dedublat, student şi totodată însurat, culcat în patul lui, ca adineauri, şi străbătînd un salon cu oameni operaţi, ca altădată. Mirosul cald al cataplasmelor se amesteca în capul lui cu mireasma proaspătă de rouă ; auzea huruind pe vergelele lor verigile de fier ale paturilor, şi pe nevastă-sa dormind... Cum tocmai trecea prin Vassonville, zări pe marginea unui şanţ un băiat stînd pe iarbă.

— Sînteţi doctorul ? întrebă băiatul.

Şi cînd auzi răspunsul lui Charles, îşi luă saboţii în mînă şi începu să alerge înaintea lui.

Pe drum, din tot ce-i spunea călăuza, medicul îşi dădu seama că domnul Rouault trebuie să fie un gospodar din cei mai înstăriţi. Îşi rupsese piciorul în ajun, seara, întorcîndu-se de la un vecin unde *serbase Boboteaza.* Nevasta-i murise de doi ani. Nu avea pe lîngă dînsul decît pe *domnişoara* lui, care-l ajuta să ţină casa.

Făgașurile deveniră mai adînci. Se apropiau de Bertaux. Băiatul se strecură atunci prin gaura unui gard de nuiele, dispăru, apoi se întoarse la capătul unei ogrăzi ca să deschidă bariera. Calul aluneca pe iarba udă ; Charles se aplecă, să poată trece pe sub crengi. Cîinii de pază, legați de cotețele lor, lătrau, zbătîndu-se în lanț. Cînd intră la Bertaux, calul se sperie și sări în lături.

Era o fermă arătoasă. Pe deasupra porților deschise se vedeau în grajduri cai mari de arătură care ronțăiau tihniți lîngă niște iesle noi. De-a lungul clădirilor se întindea un morman mare de bălegar, din care ieșeau aburi, și printre găini și curci, ciuguleau, pe deasupra, vreo cinci-șase păuni, fala găinăriilor din Caux. Tîrla de oi era lungă, șura înaltă, cu pereți netezi ca palma. Sub un șopron erau două căruțe mari și patru pluguri, cu hamurile, cu bicele, cu jugurile și cu tot echipamentul, ale cărui podoabe de lînă albastră erau prăfuite de colbul mărunt căzut din pod. Ograda era în pantă, cu copaci așezați simetric, iar dinspre o baltă răsuna gălăgia veselă a unui cîrd de gîște.

O femeie tînără, într-o rochie albastră de lînă merinos, cu trei volane, ieși în prag în întîmpinarea domnului Bovary, pe care-l pofti în bucătărie, unde pălălăia un foc mare. Mîncarea oamenilor clocotea primprejur în oale de toate mărimile. Haine ude erau puse la uscat sub acoperișul căminului. Lopățica, cleștele și vîrful foalelor, toate de-o mărime colosală, străluceau ca oțelul șlefuit, iar de-a lungul pereților se întindeau tot soiul de ustensile de bucătărie, în care se oglindeau, inegal, flacăra luminoasă din sobă, laolaltă cu primele licăriri ale soarelui bătînd în geamuri.

Charles sui la primul cat să vadă bolnavul. Îl găsi în pat, asudînd sub plapumă, cu boneta de bumbac aruncată cît colo. Era un om scund, gras, de vreo cincizeci de ani, cu pielea albă, ochii albaștri, cu chelie deasupra frunții și care purta cercei. Pe-un scaun, alături, avea o carafă mare de rachiu, din care-și turna din cînd în cînd ca să-i mai vină inima la loc ; dar cum îl văzu pe doctor, se potoli și, în loc să înjure cum făcea de douăsprezece ore, începu să geamă încetișor.

Era o fractură simplă, fără nici o complicație. Charles nici n-ar fi cutezat să-și dorească una mai ușoară. Atunci, amintindu-și felul de a se purta al profesorilor lui la patul răniților, își îmbărbătă pacientul cu tot felul de glume,

mîngîieri doftoriceşti care sînt ca uleiul cu care ungi bisturiul. Ca să facă rost de atele, căutară în droşcărie o legătură de şipci. Charles alese una, o tăie în bucăţi şi o netezi cu un ciob de geam, în timp ce fata în casă rupea nişte cearşafuri ca să facă feşe, iar domnişoara Emma se străduia să coasă nişte perniţe. Cum nu-şi găsea repede cutia de lucru, tatăl ei îşi pierdu răbdarea ; Emma nu-i răspunse nimic ; dar, cosînd, se înţepa la degete şi le tot ducea la gură să le sugă.

Charles fu surprins de albeaţa unghiilor ei. Erau lucioase, ascuţite la vîrf, mai curate decît fildeşurile de Dieppe şi tăiate în formă de migdală. Mîna ei totuşi nu era frumoasă, poate nu destul de palidă şi cu osişoarele degetelor cam uscate ; era şi prea lungă şi fără mlădieri molatice. Ceea ce avea frumos erau ochii ; deşi căprui, păreau negri din cauza genelor, iar privirea ei te întîmpina deschis, cu o îndrăzneală candidă.

De îndată ce termină pansamentul, doctorul fu poftit chiar de domnul Rouault să *îmbuce ceva* înainte de a pleca.

Charles coborî în sala mare de jos. Pe-o măsuţă, la picioarele unui pat mare, cu baldachin îmbrăcat în stambă pe care erau zugrăviţi nişte turci, se aflau două tacîmuri, cu pahare de argint. Dintr-un dulap înalt de lemn de stejar, aşezat faţă în faţă cu fereastra, venea un miros de stînjenei şi de cearşafuri jilave. În colţuri erau aşezaţi la rînd, pe jos, în picioare, nişte saci de grîu. Tot ce nu încăpuse în hambarul de alături, în care te suiai pe trei trepte de piatră. Ca să împodobească locuinţa, agăţase într-un cui, în mijlocul peretelui, a cărui zugrăveală verde se cojea sub silitră, un cap de Minervă în creion negru, încadrat într-o ramă aurită, care avea scris jos, cu litere gotice : „Scumpului meu tată“.

Vorbiră mai întîi despre bolnav, apoi despre vreme, despre ger, despre lupii care cutreierau noaptea pe cîmp. Domnişoara Rouault se plictisea la ţară, mai ales acum, cînd căzuseră pe capul ei aproape toate grijile fermei. Cum în cameră era rece, dîrdîia mîncînd, lăsînd să i se vadă puţin buzele cărnoase, pe care, cînd tăcea, avea obiceiul să şi le muşte.

Gîtul îi ieşea dintr-un guler alb, răsfrînt. Cele două pale negre de păr, atît de linse încît păreau dintr-o bucată, erau despărţite în creştet de o cărare subţire, care se afunda uşor, urmînd curba craniului, şi, de-abia descope-

rind vîrful urechii, se împreunau la spate într-un coc mare, cu o mișcare unduioasă spre tîmple, lucru pe care medicul de țară îl văzu pentru prima oară în viața lui. Umerii obrajilor erau trandafirii. Purta, ca un bărbat, un lornion de baga, petrecut între doi nasturi de la corsaj.

Cînd Charles, după ce urcase să-și ia rămas bun de la moș Rouault, se întoarse în sală înainte de a pleca, o găsi în picioare, cu fruntea lipită de geam, privind în grădină, unde haracii fasolelor fuseseră culcați de vînt. Emma se-ntoarse.

— Căutați ceva ? întrebă.

— Cravașa, vă rog, răspunse el.

Și, spunînd asta, începu să scotocească pe pat, pe după uși, pe sub scaune ; cravașa-i căzuse jos, între saci și perete. Domnișoara Emma o zări și se aplecă peste saci. Din politețe, Charles se repezi și el și, cum întindea brațul în aceeași direcție, simți cum pieptul lui atinge ușor spatele tinerei fete, aplecată sub dînsul. Ea se ridică, înroșindu-se, și-l privi peste umăr, întinzîndu-i vîna de bou.

În loc să vină la Bertaux peste trei zile, după cum făgăduise, se înapoie chiar a doua zi, apoi regulat, de două ori pe săptămînă, fără a mai pune la socoteală vizitele neașteptate pe care le făcea din cînd în cînd, ca din întîmplare.

Dealtfel, totul merse bine ; vindecarea urmă după toate regulile, și cînd, după patruzeci și șase de zile, moș Rouault fu văzut încercînd să meargă singur prin *cocioaba* lui, domnul Bovary începu să fie socotit mare doctor. Moș Rouault spunea că n-ar fi fost mai bine îngrijit nici de cei mai buni medici din Yvetot sau chiar din Rouen.

Cît despre Charles, el nici nu încerca să se întrebe de ce venea la Bertaux cu plăcere. Dar chiar dacă s-ar fi gîndit la asta, și-ar fi explicat tot zelul prin gravitatea cazului, sau poate prin cîștigul pe care-l spera. Totuși, oare pentru asta vizitele lui la fermă însemnau, printre bietele îndeletniciri din viața-i, o excepție încîntătoare ? În zilele acelea se scula cu noaptea în cap, pornea în galop, își îndemna mereu calul, apoi se dădea jos să-și șteargă picioarele de iarbă și, înainte de-a ajunge, își punea mănușile negre. Îi plăcea să se vadă intrînd în curte, să simtă bariera învîrtindu-se pe lîngă umărul lui, și cocoșul care cînta pe zid, și slugile care-i ieșeau înainte. Îi erau dragi șura și grajdurile ; îi era drag moș Rouault, care bătea

palma cu el, spunîndu-i *salvatorul meu ;* îi erau dragi micuţii saboţi ai domnişoarei Emma, pe lespezile spălăte din bucătărie ; tocurile mari o înălţau puţin, şi cînd mergea înaintea lui, tălpile de lemn, ridicîndu-se repede, plescăiau sec.

Ea-l însoţea totdeauna pînă la ultima treaptă a scării de la intrare. Cînd calul nu era încă adus, aştepta şi ea acolo. Îşi luaseră rămas bun, nu-şi mai spuneau nimic ; boarea vîntului o învăluia, ridicîndu-i valvîrtej şuviţele zvăpăiate de la ceafă, sau clătinîndu-i pe şold cordonul şorţului, ale cărui capete se încolăceau ca nişte panglici. Odată, pe cînd dăduse dezgheţul, de pe coaja copacilor se prelingea apa în curte, şi zăpada de pe acoperişuri se topea. Emma era în prag ; se duse să-şi caute umbrela şi o deschise. Umbrela, de-o mătase de culoare schimbătoare, prin care treceau razele soarelui, îi lumina cu reflexe jucăuşe pielea albă a feţei. Surîdea, de dedesupt, căldurii blînde de afară ; şi se auzeau picăturile de apă căzînd, una cîte una, pe mătasea întinsă.

În primele zile cînd Charles se ducea la Bertaux, doamna Bovary-tînăra nu uita niciodată să întrebe cum merge bolnavul, ba chiar, în registrul pe care-l ţinea în partidă dublă, alesese pentru domnul Rouault o minunată pagină albă. Dar cînd află că are o fată, începu să se informeze ; şi află că domnişoara Rouault, crescută la maici, la Ursuline, primise, cum se spune, *o educaţie aleasă*, că, prin urmare, ştia dansul, geografia, desenul, ştia să brodeze şi să cînte la pian. Asta punea vîrf la toate !

„Aşadar, îşi spunea ea, de asta arată aşa de vesel cînd se duce s-o vadă, de asta îşi pune vesta cea nouă, chiar cu riscul de-a i-o strica ploaia ? Ah ! Femeia asta ! Femeia asta !“

Şi o urî din instinct. La început îşi descărcă amarul prin cîteva aluzii. Charles nu le pricepu ; apoi, prin reflecţii întîmplătoare, pe care el se făcea că nu le bagă în seamă, de teamă să nu dezlănţuie o furtună ; în sfîrşit, prin vorbe spuse pe şleau, pe neaşteptate, la care el nu ştia ce să răspundă... Ce mai căuta la Bertaux, de vreme ce domnul Rouault se vindecase, şi dumnealor nu plătiseră încă ? Ah ! fiindcă acolo era *o anume persoană,* una care ştia să vorbească, să brodeze, o persoană subţire.

Asta-i plăcea : îi trebuiau domnişoare de oraş ! Şi iar începea :

— Fata lui moş Rouault, domnişoară de oraş ! Ei, asta-i ! Bunicul lor a fost cioban, şi au un văr care era cît pe ce să fie dat în judecată pentru că scosese cuţitul într-o încăierare. Nu-i cazul să-ţi dai atîtea ifose, nici să apari duminica la biserică în rochie de mătase, ca o contesă. Dealtfel, vai de el, că de n-ar fi fost rapiţa de anul trecut, în mare încurcătură ar fi fost cu plata arenzilor întîrziate !

De lehamite, Charles nu se mai duse la Bertaux. După multe plînsete şi sărutări, într-o mare explozie de dragoste, Héloïse îl pusese să jure pe cartea ei de rugăciuni că n-o să se mai ducă. Se supuse deci ; dar tăria dorinţei lui protesta împotriva purtării sale supuse şi, printr-un fel de ipocrizie naivă, socoti că această interdicţie de a o vedea îi da dreptul să o iubească. Şi apoi, văduva era slabă ; avea dinţi lungi ; purta vara şi iarna un mic şal negru, al cărui colţ îi atîrna între omoplaţi ; avea o talie ţeapănă, strînsă în nişte rochii ca un fel de teci, prea scurte, care lăsau să i se vadă gleznele, cu şireturile pantofilor largi încrucişate pe nişte ciorapi cenuşii.

Mama lui Charles venea pe la ei din cînd în cînd dar, după cîteva zile, nora reuşi parcă s-o atragă de parte-i ; şi atunci, ca două cuţite, îl scrijelau cu reflecţiile şi observaţiile lor. Nu era bine să mănînce aşa de mult ! De ce dă totdeauna un păhărel de rachiu oricui intră în casă ? Ce încăpăţînare, să nu vrea să poarte o flanelă !

La începutul primăverii se întîmplă ca un notar din Ingouville, care avea în păstrare fondurile văduvei Dubuc, profitînd de o mare prielnică, să plece cu un vapor, luînd cu el toţi banii biroului de notariat. Héloïse, ce-i drept, mai avea, pe lîngă partea dintr-o corabie, evaluată la şase mii de franci, şi casa din strada Saint-François ; şi, totuşi, din toată această avere, atît de trîmbiţată, nu apăruseră în căsnicia lor decît cîteva mobile şi nişte zdrenţe. Lucrurile trebuiră să fie limpezite. Casa din Dieppe se dovedi a fi roasă de ipoteci pînă-n temelie ; ce anume dăduse ea în păstrare notarului numai Dumnezeu mai putea şti, iar partea ei din corabie nu trecu de trei mii de franci. Aşadar, dumneaei minţise ! În disperarea lui, domnul Bovary-tatăl, trîntind un scaun de duşumea, o învinui pe nevastă-sa că şi-a nenorocit feciorul, înhămîndu-l cu o

mîrţoagă ca asta, ale cărei hamuri nu făceau nici cît pielea. Veniră la Tostes. Urmară explicaţii, scene. Aruncîndu-se în braţele lui Charles, Héloïse îl imploră, plîngînd, s-o apere de părinţii lui. Acesta voi să pună o vorbă bună pentru ea. Supăraţi, părinţii plecară.

Dar *lovitura îşi atinsese ţinta.* Opt zile după aceea, pe cînd întindea nişte rufe în curte, Héloise începu să scuipe sînge, şi a doua zi, pe cînd Charles era întors cu spatele, ca să tragă perdeaua la fereastră, ea spuse numai : „Ah ! Doamne !“, scoase un oftat şi leşină. Murise ! Ce consternare !

Cînd se isprăvi totul la cimitir, Charles se întoarse acasă. Nu găsi pe nimeni jos ; urcă la etaj în cameră, îi văzu rochia care mai atîrna la picioarele patului ; şi atunci, sprijinindu-se de birou, rămase aşa pînă seara, pierdut într-o visare dureroasă. La urma urmelor, ea îl iubise.

III

ÎNTR-O DIMINEAŢĂ, MOŞ ROUault veni să-i aducă lui Charles plata pentru că-i vindecase piciorul : şaptezeci şi cinci de franci, în monezi de doi franci, şi o curcă. Aflase de nenorocirea lui şi-l consolă cît putu.

— Ştiu ce înseamnă asta ! spunea el, bătîndu-l pe umăr ; am fost şi eu ca dumneata. Cînd am pierdut-o pe răposata, sărmana de ea, cutreieram toate coclaurile ca să fiu singur ; mă prăbuşeam la rădăcina cîte unui copac, plîngeam, îl chemam pe bunul Dumnezeu, spunîndu-i tot felul de prostii ; aş fi vrut să fiu şi eu ca şi cîrtiţele pe care le vedeam printre crengi, cu pîntecele plin de viermi ; să fi crăpat, în sfîrşit. Şi cînd mă gîndeam că în aceleaşi clipe alţii îşi strîngeau la piept nevestele lor dragi, loveam din răsputeri cu băţul în pămînt ; eram ca nebun, nu mai puneam nimic în gură ; mi-era silă numai la gîndul de-a merge la cafenea, n-ai crede. Ei bine, încet-încet, zi după zi, primăvara după iarnă, toamna după vară, toate s-au scurs una după alta, firicel cu firicel, strop cu strop ; s-au dus, au plecat, adică s-au tras undeva, căci întotdeauna îţi rămîne ceva în adînc, ca să zic aşa:.. o greutate, ici, pe

piept ! Dar cum asta-i soarta noastră a tuturor, nu trebuie să ne prăpădim, şi pentru că alţii au murit, să vrem şi noi să murim... Trebuie să vă scuturaţi, domnule Bovary ; o să treacă ! Veniţi să ne vedeţi ; fiică-mea, ştiţi bine, se gîndeşte la dumneavoastră din cînd în cînd, şi zice că aţi uitat-o. Acuşi vine primăvara ; o să vînăm împreună iepuri, şi o să vă mai uitaţi necazul.

Charles îi urmă sfatul. Se întoarse la Bertaux ; găsi acolo totul ca-n ajun, adică aşa cum era cu cinci luni în urmă. Perii erau în floare, şi moş Rouault, acum înzdrăvenit, umbla de colo-colo, şi ferma părea mai însufleţită.

Crezînd că este de datoria lui să-l copleşească pe medic cu cît mai multe dovezi de simpatie, din cauza durerii pe care o încercase, îl rugă să nu-şi scoată pălăria din cap, îi vorbi în şoaptă, ca şi cum ar fi fost bolnav, ba chiar avu aerul că e mînios fiindcă nu se pregătise anume pentru el ceva mai uşor decît pentru ceilalţi, cum ar fi nişte ulcele cu smîntînă sau nişte pere la cuptor. Povesti tot felul de istorii. Charles se trezi rîzînd ; dar amintindu-şi deodată de nevastă-sa, se întunecă. Se aduseră cafele ; nu se mai gîndi la ea.

Se gîndi tot mai puţin, pe măsură ce se obişnuia să trăiască singur. Plăcerea nouă de a nu mai depinde de nimeni îi făcu în curînd singurătatea mai suportabilă. Acum putea să se aşeze la masă cînd voia, să se întoarcă acasă sau să iasă fără să mai dea socoteală, şi cînd era tare obosit, să se lăfăiască în largul lui pe pat. Aşadar, se răsfăţă, se alintă, lăsîndu-se consolat. Pe de altă parte, moartea soţiei nu-i făcuse un prost serviciu în meseria lui, căci timp de-o lună de zile toată lumea repetă : „Bietul băiat ! Ce nenorocire !“ Lumea vorbea de el, clientela-i crescu ; şi apoi putea să se ducă la Bertaux în voie. Avea o speranţă, fără să ştie anume ce vrea, o fericire nedesluşită ; cînd îşi peria favoritele în faţa oglinzii, găsea că arată mult mai bine.

Într-o zi sosi pe la ora trei ; toată lumea era la cîmp ; intră în bucătărie, dar la început n-o zări pe Emma ; obloanele erau trase. Prin crăpăturile scîndurilor, soarele întindea pe jos nişte dungi lungi şi subţiri, care se frîngeau la colţurile mobilelor şi tremurau pe tavan. Pe masă, muştele se urcau de-a lungul paharelor din care se băuse şi băzîiau înecîndu-se în cidrul rămas pe fund. Lumina zilei, care pătrundea prin hornul căminului, catifelîndu-i funinginea de pe placa de deasupra, albăstrea puţin cenuşa rece.

Stînd între fereastră și vatră, Emma cosea ; nu avea nimic pe cap, iar pe umerii goi se vedeau mici broboane de sudoare.

După cum era obiceiul la țară, îi oferi ceva de băut. El refuză, ea stărui, și în cele din urmă îl pofti, răzînd, să bea cu dînsa un pahar de lichior. Se duse deci să caute în dulap o sticlă de curaçao, luă două păhărele, pe unul îl umplu ochi, turnă un pic și în celălalt și, după ce ciocni, îl duse la gură. Cum păhărelul era aproape gol, își lăsă capul pe spate ca să bea, și, așa cu capul dat pe spate, cu buzele țuguiate, cu gîtul întins, rîdea că nu simte nimic, în timp ce cu vîrful limbii, trecut printre dinții ei delicați, lingea încetișor fundul paharului.

Se așeză din nou pe scaun și începu să cîrpească un ciorap alb ; lucra cu fruntea aplecată ; nici unul nu scotea o vorbă. Curentul furișat pe sub ușă sufla ușor praful de pe lespezi ; el îl urmărea cum se tîrăște și nu-și auzea decît bătaia tîmplelor și cotcodăcitul unei găini care ouase undeva, prin curte. Din cînd în cînd, Emma își răcorea obrajii cu podul palmelor, pe care apoi le răcea punîndu-le pe măciulia de fier a grătarului de la sobă.

Se plîngea că, de cînd s-a desprimăvărat, suferă de ameteli, și întrebă dacă băile de mare i-ar face bine ; începu să povestească de timpul cînd era la maici, iar Charles, de liceu, și limbile se dezlegară. Urcară în camera ei. Îi arătă vechile caiete de muzică, cărțuliile pe care le primise ca premii și cununile de frunze de stejar, uitate într-un fund de dulap. Îi mai vorbi de maică-sa, de cimitir, și chiar îi arătă în grădină stratul din care în fiecare vineri de la începutul lunii culegea flori ca să i le pună pe mormînt. Dar grădinarul pe care-l aveau nu se pricepea deloc ; tare prost mai servea ! Ar fi dorit foarte mult ca măcar în timpul iernii să locuiască în oraș, cu toate că zilele frumoase, atît de lungi, făceau poate viața la țară și mai plicticoasă în timpul verii ; și, după cele ce spunea, cu o voce limpede, ascuțită, sau, atunci cînd își vorbea sieși, cuprinsă deodată de un fel de sfîrșeală, exprimîndu-se prin lungi modulații, care se pierdeau aproape într-un murmur — era cînd veselă, deschizînd niște ochi naivi, cînd cu pleoapele pe jumătate închise, cu privirea înecată de plictiseală, cu gîndul în altă parte.

Seara, cînd se întorcea, Charles relua una cîte una frazele pe care i le spusese Emma, încercînd să și le amin-

tească, să le întregească înţelesul, ca să refacă acea parte din viaţa ei pe care o trăise pe cînd el încă n-o cunoştea. Dar niciodată nu şi-o putea închipui altfel de cum o văzuse întîia oară, sau aşa cum o lăsase abia de-o clipă. Apoi se întreba ce se va întîmpla cu ea dacă se va mărita, şi cu cine ? Vai ! moş Rouault era atît de bogat, şi ea... atît de frumoasă ! Dar chipul Emmei îi apărea mereu înaintea ochilor, şi ceva monoton ca sfîrşitul unui titirez îi zbîrnîia în urechi : „Dacă te-ai însura, totuşi ! Dacă te-ai însura ? !“ Noaptea nu putu să doarmă, simţea că se înăbuşe, îi era sete ; se sculă să se ducă spre cana cu apă şi să bea ; deschise fereastra ; cerul era spuzit de stele, adia un vînt cald ; în depărtare se auzeau cîinii lătrînd. Întoarse capul spre Bertaux.

Gîndindu-se că, la urma urmei, n-avea ce pierde, Charles se hotărî s-o ceară în căsătorie de îndată ce va avea ocazia ; dar, de cîte ori se ivea vreuna, teama de a nu găsi cuvintele potrivite îi încleşta gura. Moş Rouault n-ar fi fost deloc supărat să-l scape de fiică-sa, care nu-i era de nici un folos în casă. În sinea lui, el o scuza, găsind că era prea deşteaptă pentru plugărie, îndeletnicire blestemată, de vreme ce printre agricultori nu vedeai niciodată vreun milionar. Nu numai că nu făcuse avere din agricultură, dar moşul pierdea în fiecare an ; căci, dacă se pricepea de minune la tîrguri, unde-i plăceau şiretlicurile meseriei, în schimb agricultura propriu-zisă, cu gospodărirea fermei, i se potrivea mai puţin ca oricui.

Nu-şi ducea bucuros mîna la chimir, dar nu cruţa nici o cheltuială cînd era vorba de el, voind să fie bine hrănit, bine încălzit, să aibă un pat bun. Îi plăcea cidrul gros, pulpa în sînge, ceşcuţa de cafea cu rom, bine amestecată. Mînca în bucătărie, singur, în faţa sobei, pe o măsuţă ce i se aducea gata pusă, ca la teatru.

Cînd îşi dădu seama că lui Charles i se îmbujorau umerii obrajilor cînd sta lîngă fiică-sa, ceea ce însemna că într-una din zile avea să i-o ceară în căsătorie, chibzui dinainte toată afacerea. Îl găsea puţin cam pipernicit şi socotea că nu era tocmai ginerele pe care şi l-ar fi dorit ; dar se spunea că-i un om cumsecade, econom, foarte învăţat, şi că, fără îndoială, n-o să-i facă şicane în privinţa zestrei. Şi, cum moş Rouault se vedea silit să vîndă douăzeci şi doi de acri de pămînt din *averea sa*, căci datora o mulţime de bani zidarului, o mulţime de bani curelarului,

iar grindeiul teascului trebuia şi el schimbat, îşi spuse : „Dacă mi-o cere, i-o dau".

Pe la Sfîntul Mihai, Charles venise să stea trei zile la Bertaux. Trecu şi ultima zi, ca şi cele dinainte, şi el tot amîna din sfert în sfert de ceas să-i vorbească. Moş Rouault îl însoţi o bună bucată de cale ; mergeau pe-un drum desfundat, şi urmau să se despartă ; era momentul. Charles mai întîrzie pînă la colţul gardului, şi, în sfîrşit, cînd trecu de gard, se hotărî :

— Domnule Rouault, zise în şoaptă, aş dori foarte mult să vă spun ceva.

Se opriră. Charles tăcea.

— Ia spuneţi-mi despre ce e vorba ? Parcă eu nu ştiu tot ? zise moş Rouault, rîzînd încetişor.

— Moş Rouault, moş Rouault... bolborosi Charles.

— În ce mă priveşte, eu n-am nimic împotrivă, continuă fermierul. Deşi, fără îndoială, mititica va fi de părerea mea, trebuie totuşi s-o întrebăm şi pe dînsa. Aşa că dumneata du-te ; eu mă înapoiez acasă. Dacă e da, mă înţelegi, n-o să mai fie nevoie să te întorci, căci ce-o să zică lumea, şi dealtfel asta ar răscoli-o prea tare. Dar ca să nu stai ca pe jeratic, o să dau de perete oblonul ferestrei ; o să-l poţi vedea din spate, aplecîndu-te peste gard.

Şi se îndepărtă.

Charles îşi legă calul de-un copac. Se duse fuga să stea pe cărare ; aşteptă. Trecu o jumătate de oră, apoi numără nouăsprezece minute pe ceasornic. Deodată se auzi ceva trîntindu-se de perete ; oblonul se dăduse în lături, încuietoarea-i mai tremura.

A doua zi, de la ora nouă, era la fermă. Cînd intră, Emma se înroşi toată, silindu-se să rîdă puţin. Moş Rouault îşi îmbrăţişă viitorul ginere. Începură să discute despre zestre ; aveau dealtfel tot timpul, deoarece căsătoria nu se cuvenea să aibă loc mai înainte ca doliul lui Charles să ia sfîrşit, adică spre primăvara anului viitor.

Iarna trecu în această aşteptare. Domnişoara Rouault se ocupă de trusoul ei. O parte fu comandată la Rouen, iar ea îşi lucră singură boneţelele de noapte şi cămăşile, după nişte desene de modă pe care le împrumută. În timpul vizitelor pe care Charles le făcea la fermă vorbeau de pregătirile de nuntă, discutau în ce încăpere vor întinde masa ; se gîndeau la numărul felurilor de bucate care trebuiau pregătite şi cu ce anume avea să înceapă.

Emma ar fi dorit, dimpotrivă, să facă nunta la miezul nopții, la lumina torțelor ; dar moș Rouault nu pricepu deloc ideea asta. Făcură deci o nuntă la care veniră patruzeci și trei de persoane, la care lumea stătu șaisprezece ore la masă, luînd-o de la capăt a doua zi, ba, întrucîtva, și în zilele următoare.

IV

INVITAȚII SOSIRĂ DEVREME, CU trăsuri, cu brișți cu un cal, cu faetoane cu două roate, cu vechi cabriolete fără poclit, cu tramcare cu perdele de piele, iar flăcăii din satele mai apropiate, în căruțe, înșirate în picioare, sprijiniți de loitre ca să nu cadă și scuturați zdravăn în trapul cailor. Veniră de la zece leghe depărtare, de la Goderville, de la Normanville și de la Cany. Fuseseră invitate toate rubedeniile celor două familii, prietenii cu care erau certați și cu care se împăcară cu acest prilej și cunoștințele pe care le pierduseră din vedere de multă vreme și cărora le-au scris să vină.

Din cînd în cînd se auzeau peste gard plesnituri de bice ; bariera se deschidea îndată și intra o căruță. Venind în galopul cailor pînă la prima treaptă a scării de la intrare, căruța se oprea brusc, și lumea începea să iasă, care pe unde apuca, frecîndu-și genunchii și întinzîndu-se. Cucoanele, cu bonete, purtau rochii ca la oraș, lanțuri de ceas din aur, pelerine cu colțurile încrucișate, vîrîte în cordon, sau mici broboade colorate, prinse la spate cu un bold, care le lăsau ceafa goală. Băieții, îmbrăcați la fel cu tații lor, păreau stingheriți de hainele noi (mulți dintre ei încălțaseră chiar în ziua aceea prima pereche de cizme din viața lor) iar alături de ei, fără să sufle un cuvînt, în rochia albă a primei împărtășanii, lungită cu această ocazie, vedeai cîte o fată de paisprezece sau șaisprezece ani, fără îndoială verișoara sau sora lor mai mare, rumenă, uluită, cu părul gras de-atîta pomadă de trandafir și temîndu-se grozav să nu-și murdărească mănușile. Cum nu erau destui rîndași ca să deshame caii de la toate trăsurile, domnii își suflecau mînecile și se apucau chiar ei de treabă. După poziția lor socială diferită, erau îmbră-

cați în surtuce, în redingote, în veste, în haine scurte ; — îmbrăcăminte bună, care se bucura de tot respectul familiei, și care nu era scoasă din dulapuri decît la solemnități ; redingote cu pulpane lungi fîlfîind în vînt, cu gulere cilindrice, cu buzunare largi ca niște saci ; veste din postav gros, care se puneau de obicei împreună cu niște șepci cu margini de aramă la cozoroc ; vestoane foarte scurte, care aveau la spate doi nasturi apropiați ca doi ochi, și ale căror poale păreau să fi fost tăiate, cu o bardă de dulgher, dintr-o singură bucată. Alții (dar aceia, cu siguranță, trebuiau să stea tocmai în coada mesei) purtau bluze de ceremonie, adică din cele cu gulerul răsfrînt pe umeri, cu spatele încrețit mărunt și talia prinsă foarte jos cu o cingătoare cusută.

Și cămășile se bombau pe piepturi ca niște platoșe ! Toți erau rași cu perdaf, proaspăt tunși, de ți se părea că-s clăpăugi ; unii chiar, care se sculaseră cu noaptea-n cap, nevăzînd bine să-și radă barba, aveau fie tăieturi de-a curmezișul obrazului, sub nas, sau de-a lungul fălcilor, fie jupuituri cît niște piese de trei franci, biciuite de aerul tare al dimineții, toate acele fețe mari, albe și radioase fiind astfel pline de pete roz.

Primăria găsindu-se doar la o jumătate de leghe de fermă, lumea merse pe jos și se întoarse la fel după terminarea ceremoniei de la biserică. Cortegiul, la început strîns, ca o eșarfă colorată care ondula pe cîmp de-a lungul cărării înguste ce șerpuia printre grînele verzi, se lungi îndată și se fărîmiță în grupuri diferite, care se tot opreau discutînd. Lăutarul mergea înainte cu vioara împopoțonată cu panglici la gît, pe urmă veneau mirele și mireasa, părinții, prietenii, cum se nimereau, iar la urmă, copiii, care se distrau rupînd clopoțeii spicelor de ovăz, sau jucîndu-se între ei, pe ascuns. Rochia prea lungă a Emmei se tîra puțin pe jos ; din cînd în cînd se oprea ca s-o tragă, și atunci, delicat, cu degetele ei înmănușate, lua de pe dînsa firele aspre de iarbă, care se prinseseră laolaltă cu scaieți țepoși, pe cînd Charles, cu mănușile scoase, o aștepta să isprăvească. Moș Rouault, purtînd joben, cu manșetele fracului lungi pînă-n vîrful degetelor, dădea brațul doamnei Bovary-mama. Cît privește domnul Bovary-tatăl, care, de fapt, disprețuia toată lumea aceea și venise pur și simplu într-o redingotă la un rînd, de

croială militară, strecura tot felul de complimente, ca la cîrciumă, unei ţărăncuţe blonde. Ea da din cap, se înroşea, nu ştia ce să răspundă. Ceilalţi nuntaşi vorbeau de treburile lor sau puneau la cale tot felul de pozne, rîzînd dinainte ; şi trăgînd cu urechea, auzeau mereu zdrăngănitul lăutarului, care continua să cînte pe cîmp. Cînd băga de seamă că lumea rămăsese mult în urma lui, se oprea să mai răsufle, îşi mai da cu sacîz arcuşul, pentru ca strunele să scîrţîie mai bine, şi apoi o pornea iar, cînd lăsînd în jos, cînd ridicînd gîtul viorii, ca să bată mai bine tactul. Sunetul viorii speria chiar păsărelele care erau departe.

Masa era pusă sub şopronul droşcăriei. Erau pe ea patru muşchi întregi de vacă, şase castroane cu tocană de pui, viţel la tigaie, trei pulpe de berbec şi, la mijloc, o frumuseţe de purcel de lapte, fript, avînd de o parte şi de alta patru cîrnaţi cu măcriş. Pe la colţuri se înălţau carafe cu rachiu. Cidrul dulce din sticle ridica spumă groasă în jurul dopurilor, şi toate paharele fuseseră dinainte umplute ochi cu vin. Farfurii mari cu cremă galbenă, care tremurau de cîte ori se atingea cît de puţin masa, purtau, desenate pe faţa lor netedă, iniţialele noilor soţi, în arabescuri scrise cu litere mici de tot. Pentru turte şi nugale fusese chemat anume un cofetar din Yvetot. Cum el lucra pentru prima oară prin locurile acelea, făcuse totul cu multă îngrijire, şi la sfîrşitul mesei aduse chiar el un tort bogat ornamentat, care stîrni strigăte de admiraţie. La temelia lui era mai întîi un pătrat de carton albastru, care înfăţişa un templu cu portice, colonade, şi, jur-împrejur, statuete de stuc în firide împodobite cu stele de hîrtie aurită ; urma apoi, la etajul al doilea, un turn din prăjitură de Savoia, înconjurat de mici fortificaţii din angelică, migdale, stafide, felii de portocale ; şi, în sfîrşit, pe platforma de sus, care era o pajişte verde cu stînci, cu lacuri de dulceaţă şi corăbii din coji de alune, se vedea un amoraş, care se da într-un scrînciob de ciocolată, ai cărui stîlpi aveau în vîrf, în locul capului rotunjit, doi boboci de trandafir.

Masa ţinu pînă seara. Cînd erau obosiţi de stat pe scaun, mai ieşeau să se plimbe prin curte sau să joace dopul în şură, şi pe urmă se întorceau iar la masă. Spre sfîrşit, cîţiva adormiră şi începură să sforăie. Dar, la

cafea, totul se însufleţi ; şi atunci începură să cînte, să facă scamatorii, să ridice greutăţi, să treacă pe sub propriul braţ sprijinit în degetul mare, să încerce să ridice căruţele pe umeri ; făceau glume fără perdea, sărutau doamnele. Seara, la plecare, caii, îndopaţi cu ovăz, nu voiau deloc să intre în hulube ; azvîrleau, se ridicau în două picioare, hamurile se rupeau, stăpînii înjurau sau se prăpădeau de rîs ; şi toată noaptea, pe lună, drumurile au fost pline de căruţe care îşi luaseră vînt gonind în galop, sărind prin şanţuri, peste movilele de pietriş, dînd peste talazuri ; femeile se aplecau în lături, prin portiere, ca să prindă hăţurile.

Cei care mai rămaseră la Bertaux îşi petrecură noaptea bînd la bucătărie. Copiii adormiseră pe sub bănci.

Mireasa îl rugase pe tatăl ei să fie cruţată de glumele care se făceau de obicei în asemenea ocazii. Cu toate acestea, vărul lor, un vînzător de peşte (care chiar adusese ca dar de nuntă două zlăvoace), începuse să împroaşte cu gura apă pe gaura cheii, cînd moş Rouault sosi tocmai la timp ca să-l oprească şi să-i explice că importanţa situaţiei ginerelui său nu îngăduia asemenea necuviinţe. Cu toate acestea, vărul cedă cu greu la atare argumente. În sinea lui îşi spuse că moş Rouault era prea fudul şi se retrase într-un colţ unde erau alţi vreo patru-cinci invitaţi care, brodindu-se să aibă la masă, de vreo cîteva ore în şir, nişte bucăţi de friptură proastă, găseau şi ei că au fost rău primiţi, cleveteau şuşotind pe seama gazdei şi-i doreau, pe ocolite, să ajungă la sapă de lemn.

Doamna Bovary-mama nu-şi descleştase gura toată ziua. Nu-i ceruse nimeni părerea nici asupra toaletei nurorii, nici asupra întocmirii ospăţului ; se retrase devreme. Bărbatul ei, în loc s-o urmeze, trimise după havane la Saint-Victor şi fumă pînă la ziuă, bînd groguri de rachiu de cireşe, amestec necunoscut de ceilalţi, ceea ce-l făcu să crească şi mai mult în stima generală.

Charles nu era glumeţ din fire ; cît ţinu nunta nu strălucise. Răspunse destul de şters la săgeţile, calambururile, vorbele cu două înţelesuri, complimentele, glumele fără perdea pe care nuntaşii găsiră de datoria lor să i le arunce de îndată ce se servi supa.

În schimb, a doua zi părea alt om. Mai degrabă pe el l-ai fi luat drept fecioara din ajun, pe cînd mireasa nu

lăsa să se vadă nimic din care să se poată ghici ceva. Nici cei mai şireţi nu ştiau ce să creadă şi o cercetau, cînd trecea pe lîngă ei, cu o atenţie exagerată. Charles însă nu ascundea nimic. O numea „nevasta mea", o tutuia, îi întreba pe toţi dacă au văzut-o, o căuta peste tot, şi deseori o lua cu el în curte, unde-l vedeai de departe, printre copaci, prinzînd-o de mijloc şi mergînd mai departe, pe jumătate aplecat asupra ei, boţindu-i cu capul fişiul de muselină plisată de pe piept.

La două zile după nuntă, soţii plecară ; din cauza bolnavilor, Charles nu putea să lipsească mai mult. Moş Rouault îi pofti în trăsurica lui şi-i însoţi chiar el pînă la Vassonville. Acolo îşi mai sărută o dată fata, coborî şi porni înapoi. După ce făcu vreo sută de paşi, se opri şi, văzînd cum trăsurica se îndepărta cu roţile învîrtindu-se prin praf, oftă din greu. Pe urmă îşi aminti de nunta lui, de timpurile de odinioară, de prima sarcină a soţiei ; şi el a fost tare voios în ziua cînd a luat-o de la tatăl ei acasă la dînsul, cînd o ducea pe cal în spatele lui, gonind prin zăpadă ; căci era în preajma Crăciunului, şi cîmpul era alb tot ; ea-l ţinea de-un braţ, de celălalt îi atîrna panerul ; vîntul îi flutura dantelele lungi cu care era legată la cap, cum se obişnuieşte la Caux, şi care uneori îi treceau peste gură, şi, de cîte ori întorcea capul, vedea lîngă dînsul, plecat pe umărul lui, chipul ei gingaş şi îmbujorat care surîdea, tăcut, sub placa de aur a bonetei. Ca să-şi încălzească degetele, ea i le vîra din cînd în cînd în sîn. Ce mult era de-atunci ! Fiul lor ar fi avut astăzi treizeci de ani ! Bătrînul se uită îndărăt ; dar nu zări nimic pe drum. Se simţi trist ca o casă goală ; şi, cum amintirile duioase se amestecau, în capul lui întunecat de negurile chefului, cu gînduri negre, simţi pentru o clipă dorinţa să se abată pe la biserică. Temîndu-se totuşi ca nu cumva această privelişte să-l întristeze şi mai mult, se întoarse de-a dreptul acasă.

Domnul şi doamna Charles sosiră la Tostes pe la şase. Vecinii ieşiră la ferestre s-o vadă pe noua soţie a doctorului lor.

Bătrîna servitoare se înfăţişă, făcu plecăciunile cuvenite, îşi ceru iertare că masa nu era încă gata, şi o pofti pe doamna să vadă casa.

V

FAȚADA DE CĂRĂMIDĂ ERA CHIAR la stradă, sau, mai bine zis, la drum. După ușă era atîrnată o manta cu guler mic, un frîu, o șapcă de piele neagră. Pe jos, într-un colț, se afla o pereche de jambiere, pline încă de noroi uscat. La dreapta era sala mare, adică încăperea în care se mînca și unde se sta. Un tapet de-un galben-canariu, împodobit cu o ghirlandă de flori palide, tremura tot pe pînza lui prost întinsă ; perdele de americă albă, tivite cu galon roșu, se încrucișau la ferestre, iar pe marginea îngustă a căminului strălucea o pendulă, cu capul lui Hypocrate, așezată între două candelabre argintate, care aveau deasupra niște globuri ovale. De cealaltă parte a coridorului era cabinetul lui Charles, o încăpere mică, lată de vreo șase pași, cu o masă, trei scaune și un fotoliu de birou. Tomurile din *Dicționarul științelor medicale,* netăiate, dar cu scoarțele roase de-atîtea vînzări succesive prin care trecuseră, umpleau, aproape numai ele, cele șase rafturi ale unei biblioteci de brad. În timpul consultațiilor, intra prin perete miros de rîntaș, iar din bucătărie se auzeau bolnavii tușind în cabinet și povestindu-și tot păsul. Urma apoi, dînd de-a dreptul în curte, unde era grajdul, o încăpere mare, dărăpănată, care avea un cuptor și care servea acum drept magazie de lemne, pivniță și cămară, plină de fiare vechi, de butoaie goale, de unelte agricole stricate, de-a valma cu o mulțime de alte lucruri prăfuite, despre care era cu neputință să mai ghicești la ce-au fost bune.

Grădina, mai mult lungă decît lată, se întindea între două ziduri de vălătuci, acoperite de caiși pe spalier, pînă la un gard de spini, care-o despărțea de cîmp. La mijloc era un cadran solar de gresie, pe un postament de cărămizi ; patru straturi pline de trandafiri sălbatici, firavi, înconjurau simetric pătratul, mai folositor, de zarzavaturi. În fund de tot, sub brăduleți, un preot de ipsos își citea cartea de rugăciuni.

Emma urcă în camerele de sus. Prima nu era deloc mobilată ; dar a doua, care era camera soților, avea un pat de mahon într-un alcov cu draperie roșie. O cutie

din scoici împodobeau scrinul ; și pe birou, lîngă fereastră, într-o carafă, se găsea un buchet de flori de lămîiță, legat cu o panglică de satin alb. Era un buchet de mireasă, buchetul celeilalte ! Emma se uită la el. Charles băgă de seamă, îl luă și plecă să-l ducă în pod, în vreme ce, stînd într-un fotoliu, înconjurată de lucrurile care i se aduceau de jos, Emma se gîndea la buchetul ei de mireasă, împachetat într-o cutie de carton, și se întreba, visătoare, ce s-ar face cu el dacă, din întîmplare, ar muri.

Primele zile și le petrecu gîndindu-se la schimbările pe care urma să le facă în casă. Scoase globurile candelabrelor, puse să se lipească alte tapete, să se vopsească din nou scara și să se facă bănci în grădină, în jurul cadranului solar ; se interesă chiar ce ar trebui făcut ca să aibă o fîntînă arteziană, cu peștișori. În sfîrșit, soțul ei, știind că-i plac plimbările cu trăsura, găsi o șaretă de ocazie, care, după ce-i puseră felinare noi și aripi din piele tighelită, semăna aproape cu un *tilbury*.

Era deci mulțumit și fără nici o grijă. O masă în doi, o plimbare seara pe șosea, gestul cu care ea își netezea părul, vederea pălăriei ei de paie agățată de mînerul ferestrei, și încă multe alte lucruri, în care niciodată n-ar fi bănuit vreo plăcere, alcătuiau acum o fericire de fiecare clipă. Dimineața, în pat, alături de ea, pe pernă, Charles urmărea lumina soarelui trecînd prin puful blond al obrajilor ei, pe jumătate acoperiți de colțurile rotunjite ale bonetei. Văzuți de aproape, ochii ei îi păreau măriți, mai ales cînd, trezindu-se, clipea de mai multe ori ; negri la umbră și albastru-închis în plină zi, aveau parcă straturi de culori succesive, care, mai întunecate la fund, se limpezeau din ce în ce, spre suprafața emailului. Ochiul lui se pierdea în aceste adîncimi, și imaginea i se oglindea în ele, în miniatură, pînă la umeri, cu fularul de pe cap și cu cămașa desfăcută la piept. Se scula. Ea se așeza la fereastră să-l vadă plecînd ; și sta rezemată în coate de pervaz, între două ghivece de mușcate, în capotul care-i atîrna, desfăcut, pe trup. În stradă, Charles își prindea pintenii, cu piciorul pus pe borna de kilometraj ; de sus, continuînd să-i vorbească, Emma rupea cu dinții cîte o bucățică de floare sau frunzuliță, o sufla spre el, iar aceasta, zburînd, plutind, învîrtindu-se în aer ca păsările, se prindea, mai înainte de-a atinge pămîntul, de coama

neţesălată a bătrînei iepe albe care sta nemişcată la poartă. De pe cal, Charles îi trimitea o sărutare ; ea-i răspundea făcîndu-i semne, închidea fereastra, şi el pleca. Şi atunci, pe şoseaua care-şi întindea la nesfîrşit lunga panglică de praf, pe drumurile desfundate, deasupra cărora copacii îşi împreunau crengile, pe cărările cu grîul pînă la genunchi, cu soarele pe umeri şi aerul dimineţii în nări, cu inima plină de bucuriile nopţii, cu sufletul liniştit, cu trupul mulţumit, mergea savurîndu-şi fericirea aşa cum cineva mai degustă, şi după masă, trufele pe care le digeră.

Pînă acum ce-a avut el bun în viaţă ? Să fi fost anii de liceu, cînd sta închis între zidurile acelea înalte, pierdut printre camarazii de clasă mai bogaţi sau mai tari decît el, pe care îi făcea să rîdă cu accentul lui, care-şi băteau joc de hainele lui, şi ale căror mame veneau la vorbitor cu prăjituri în manşon ? Să fi fost mai tîrziu anii de studenţie la medicină, cînd nu avea niciodată destui bani în pungă ca să-şi poată plăti un cadril cu o mică lucrătoare, care să fi devenit amanta lui ? Pe urmă a trăit paisprezece luni cu văduva, ale cărei picioare, în pat, erau totdeauna reci ca sloiurile de gheaţă. Dar acum avea, pe viaţă, făptura asta frumoasă, pe care o adora. Pentru el, universul nu trecea dincolo de poalele de mătase ale fustei ei ; şi se învinuia că n-o iubeşte îndeajuns, îi era dor de dînsa ; se întorcea acasă repede şi-i zvîcnea inima urcînd scările. În camera sa Emma îşi făcea toaleta ; Charles se apropia în vîrful picioarelor şi o săruta pe spate ; ea scotea un ţipăt.

Nu se putea stăpîni să nu pună mereu mîna pe pieptenele, pe inelele, pe şalul ei ; cîteodată o săruta tare pe obraji ; alteori îi acoperea braţul gol cu zeci de sărutări, din vîrful degetelor pînă la umăr ; iar ea, abia surîzînd şi plictisită, îl da la o parte cum dai un copil care se ţine scai de tine.

Înainte de a se căsători crezuse că iubeşte ; dar cum fericirea aşteptată din această dragoste nu venise, ea îşi spuse că trebuie să se fi înşelat. Şi Emma căuta să afle ce se înţelegea cu adevărat în viaţă prin cuvintele *fericire, pasiune* şi *beţie sufletească,* cuvinte care i se păruseră atît de frumoase în cărţi.

VI

CITISE *PAUL ŞI VIRGINIA* ŞI VIsase căsuţa de bambus, pe negrul Domingo, pe cîinele Fidèle, dar mai cu seamă prietenia gingaşă a unui frăţior, care se duce să-ţi caute fructe roşii prin vîrful copacilor mai înalţi decît clopotniţele, sau aleargă desculţ prin nisip ca să-ţi aducă un cuib de păsărică.

Cînd avu treisprezece ani, chiar tatăl ei o duse la oraş ca s-o dea la maici. Traseră la un han din cartierul Saint-Gervais, unde li se dădu să mănînce în farfurii pictate, reprezentînd romanul domnişoarei de la Vallière. Explicaţiile legendare, întretăiate ici şi colo de zgîrieturi de cuţit, toate preamăreau religia, sentimentele delicate şi fastul de la curte.

La început, la maici, departe de a se plictisi, Emma se simţi bine în tovărăşia surorilor, care, ca s-o distreze, o duceau la capelă, unde se intra din sufragerie, printr-un coridor lung. Se juca foarte puţin în timpul recreaţiilor, pricepea bine catehismul, şi ea era cea care-i răspundea totdeauna domnului vicar la întrebările mai grele. Trăind deci fără să iasă niciodată din atmosfera călduţă din clase şi printre femeile acelea palide, care purtau mătănii cu cruce de aramă, fu cuprinsă încetul cu încetul de moleşeala mistică ce exală din miresmele altarului, din răcoarea agheasmatarului şi din sclipirile lumînărilor. În loc să urmărească slujba, ea se uita în cartea de rugăciuni la pozele cuvioase cu chenar albastru şi iubea oaia bolnavă, inima sacră străpunsă de săgeţi ascuţite, sau pe sărmanul Isus care cade împleticindu-se sub greutatea crucii. Din dorinţa de a se mortifica, încercă să postească o zi întreagă fără să pună nimic în gură. Căuta în gînd ce dorinţă anume să i se împlinească.

Cînd se ducea la spovedanie, născocea mici păcate ca să stea cît mai mult în genunchi, în umbră, cu mîinile împreunate, cu obrazul lipit de gratii, în bolboroseala preotului. Asemuiri ca : logodnic, soţ, iubit ceresc şi căsătorie eternă, despre care se vorbeşte mereu în predici, îi răscoleau în adîncul sufletului duioşii neaşteptate.

Seara, înainte de rugăciune, în sala de meditaţie, se făcea o lectură religioasă. În timpul săptămînii se citea un rezumat din *Istoria sfîntă* sau *Predicile* abatelui

Frayssinous, iar duminica, pasaje din *Spiritul creştinismului,* ca recreaţie. Cu cîtă dragoste ascultă ea întîia dată tînguirea răsunătoare a melancoliilor romantice repetîndu-se în toate ecourile pămîntului şi ale eternităţii ! Dacă copilăria i s-ar fi scurs în odăiţa din dosul unei prăvălii dintr-un cartier negustoresc, poate că s-ar fi simţit pătrunsă de revărsarea lirică a firii pe care, de obicei, nu o cunoaştem decît prin tălmăcirea scriitorilor. Dar ea cunoştea prea bine viaţa la ţară ; ştia behăitul oilor, se pricepea la lăptărie, la pluguri. Obişnuită cu priveliştile liniştite, o atrăgea acum contrariul lor, natura zbuciumată. Nu-i plăcea marea decît pentru furtunile ei, iar verdeaţa, numai ici şi colo, printre ruine. Îi plăceau doar lucrurile din care ar fi putut să tragă un fel de folos personal ; şi înlătura ca zadarnic tot ce nu-i mergea de-a dreptul la inimă, fiind din fire mai mult sentimentală decît artistă, căutînd emoţii, nu priveliști.

Era la maici o fată bătrînă care venea cîte opt zile pe lună să lucreze la rufărie. Protejată de arhiepiscopie ca una ce se trăgea dintr-o veche familie de nobili ruinaţi în timpul revoluţiei, mînca în sufragerie la un loc cu maicile, şi după masă mai rămînea puţin de vorbă cu ele, înainte de a se duce iar sus, să se apuce de lucru. Deseori elevele fugeau din sala de meditaţie ca s-o vadă. Ştia pe dinafară cîntecele galante din veacul trecut, pe care le cînta încet, cosînd. Povestea basme, spunea noutăţi, făcea comisioane în oraş şi împrumuta fetelor mai mari, pe ascuns, cîte un roman, care nu-i lipsea niciodată din buzunarele şorţului şi din care chiar ea, vrednica fată, înghiţea, în ceasurile libere, capitole întregi. Nu era vorba în ele decît de dragoste, de amanţi, amante, doamne persecutate care leşinau în chioşcuri singuratice, surugii de poştalioane ucişi la fiecare popas, cai ucişi la fiecare pagină, păduri întunecoase, inimi zbuciumate, jurăminte, suspine, lacrimi şi sărutări, bărci pe clar de lună, privighetori în boschete, *domni* curajoşi ca nişte lei, blînzi ca nişte miei, virtuoşi cum nu se mai află, totdeauna bine îmbrăcaţi, şi care varsă şiroaie de lacrimi. La cincisprezece ani, timp de şase luni, Emma îşi năclăi mîinile cu praful învechitelor săli de lectură. Mai tîrziu, cu Walter Scott, se pasionă după lucruri istorice, visă scrinuri, săli de gardă şi trubaduri. Ar fi vrut să trăiască într-un vechi castel, ca acele castelane cu lungi corsaje care, sub arcada bolţilor în formă de tri-

foi, își petreceau zilele, cu bărbia în palmă, rezemate în coate de piatra zidului, privind cum vine din zare un cavaler cu pană albă, galopînd pe-un cal negru. Avu pe-atunci un cult pentru Maria Stuart și o veneraţie entuziastă pentru femeile ilustre sau nenorocite. Jeanne d'Arc, Heloïse, Agnès Sorel, frumoasa Feronnière și Clémence Isaure erau pentru ea ca niște comete pe imensitatea întunecată a istoriei, din care mai ţîșneau, ici și colo, dar undeva în umbră și parcă de-a valma, sfîntul Ludovic cu stejarul lui. Bayard murind, cîteva din cruzimile lui Ludovic al XI-lea, ceva din Noaptea Sfîntului Bartolomeu, panașul Bearnezului, și, mereu, amintirea farfuriilor cu picturi în care era preamărit Ludovic al XIV-lea.

În romanţele pe care le cînta în ora de muzică nu era vorba decît de îngeraşi cu aripi de aur, de madone, de lagune, de gondolieri, compoziţii searbede, care, prin naivitatea stilului și uşurinţa tonului, o făceau să întrezărească fantasmagoria ademenitoare a realităţilor sentimentale. Unele colege aduceau la școală albume cu poezii și poze pe care le primiseră cadou. Trebuiau să le ascundă, nu era glumă ; le citeau în dormitor. Întorcînd delicat frumoasele lor scoarţe de satin, Emma nu-și mai lua privirile uimite de pe numele autorilor necunoscuţi, care semnaseră dedesupt și care, de cele mai multe ori, erau conţi sau viconţi.

Se înfiora toată cînd suflarea ei ridica de pe gravuri foiţa de mătase, care sălta pe jumătate îndoită și apoi cădea încet pe pagină. Se vedea un tînăr într-o manta scurtă, care, îndărătul balustradei unui balcon, strîngea în braţe o fată în rochie albă, cu o punguliţă la centură ; sau portretele anonime de nobile englezoaice, cu bucle blonde, care se uită la tine, cu ochii lor mari și senini, pe sub pălării rotunde de pai. Unele stăteau răsturnate în trăsuri ce alunecau prin mijlocul parcurilor, iar în faţa cailor, conduși la trap de doi mici vizitii îmbrăcaţi în pantaloni scurţi, albi, sărea cîte un ogar. Altele, visînd pe divane lîngă un bileţel desfăcut, contemplau luna, pe fereastra întredeschisă, drapată pînă la jumătate cu o perdea neagră. Cele naive, cu o lacrimă pe obraz, se giugiuleau cu o turturică printre gratiile unei colivii gotice, sau, zîmbitoare, cu capul plecat pe umăr, rupeau petalele unei margarete cu degetele lor ascuţite, cu vîrful întors, ca la pantofii medievali. Și eraţi și voi, sultani cu narghilele, leși-

naţi, sub bolţile boschetelor, în braţele baiaderelor, ghiauri, iatagane, bonete greceşti, şi mai ales voi, privelişti şterse din ţinuturi falnice, care de atîtea ori ne înfăţişaţi de-a valma palmieri, brazi, tigri la dreapta, un leu la stînga, minarete tătăreşti în zare, ruine romane în prim-plan, apoi cămile îngenuncheate ; — totul înconjurat de-o pădure virgină bine îngrijită şi cu o rază lungă de soare căzînd drept de sus şi tremurînd în apă, unde ici şi colo plutesc lebede, desprinzîndu-se ca nişte cojituri albe pe fondul cenuşiu ca oţelul.

Şi abajurul lămpii agăţate în perete deasupra capului Emmei lumina toate aceste imagini ale lumii, ce i se perindau pe dinainte, în tăcerea dormitorului şi în zgomotul îndepărtat al unei birje întîrziate care mai trecea pe bulevarde.

Cînd îi muri mama, plînse mult în primele zile. Din părul răposatei îşi comandă un tablou funebru, şi într-o scrisoare trimisă la Bertaux, plină de cugetări triste asupra vieţii, cerea să fie şi ea înmormîntată mai tîrziu în acelaşi mormînt. Bătrînul o crezu bolnavă şi veni s-o vadă. Emma se simţi mulţumită că a ajuns dintr-o dată la acest rar ideal al existenţelor şterse, la care nu izbutesc să ajungă niciodată sufletele mediocre. Se lăsă deci dusă pe întortocheatele cărări lamartiniene, auzea harpe pe lacuri, toate cîntecele lebedelor în agonie, căderea frunzelor, fecioarele neprihănite înălţîndu-se la cer şi vocea Celui veşnic glăsuind prin văi. Se plictisi fără a voi să recunoască, stărui din deprindere, apoi din vanitate, şi, în cele din urmă, fu surprinsă de a se simţi mai împăcată şi fără tristeţi în suflet, după cum fruntea-i era fără o cută.

Bunele maici, care aşteptau atîtea de la vocaţia ei, îşi dădură seama cu uimire că domnişoara Rouault le scapă. Într-adevăr, ele o copleşiseră cu atîtea rugăciuni, cu izolarea de lume, posturi, predici, propovăduiseră atît de mult respectul cuvenit sfinţilor şi martirilor şi îi dăduseră atîtea sfaturi bune pentru cumpătarea trupului întru mîntuirea sufletului, că ea făcu la fel ca şi caii traşi de frîu : se opri brusc, şi zăbalele-i săriră din dinţi. Spiritul acesta, pozitiv în mijlocul exaltărilor sale, care iubise biserica pentru florile ei, muzica pentru cuvintele romanţelor, literatura pentru aţîţările ei pasionale, se răzvrătea în faţa misterelor credinţei, după cum se îndîrjea şi mai aprig împotriva disciplinei de nesuportat pentru firea ei. Cînd

tatăl său o scoase de la pension, nimeni nu fu supărat s-o vadă plecînd. Maica superioară găsea chiar că, în ultima vreme, devenise prea puţin cuviincioasă faţă de călugăriţe.

Cînd se întoarse acasă, Emmei îi plăcu la început să dea ordine slugilor, dar pe urmă se sătură de viaţa la ţară şi-i păru rău că a plecat de la maici. Cînd Charles veni întîia oară la Bertaux, ea se socotea foarte dezamăgită, nemaiavînd nimic de învăţat şi nimic de simţit.

Dar grija pentru noua ei situaţie, sau poate neliniştea pricinuită de prezenţa acestui bărbat i-au fost de ajuns s-o facă să creadă că era şi ea stăpînită, în sfîrşit, de acea pasiune minunată, rămasă pînă atunci numai ca o pasăre mare, cu penele trandafirii, plutind în splendoarea unui azur plin de poezie ; şi acum nu-şi mai putea închipui că tihna în care trăia ar fi fericirea visată.

VII

CÎTEODATĂ SE GÎNDEA CĂ TOtuşi zilele acestea erau cele mai frumoase din viaţa ei, luna de miere, cum se spunea. Ca să-i guste dulceaţa, ar fi trebuit, desigur, să fi plecat spre ţările acelea cu nume răsunătoare, unde primele zile ale căsătoriei au mai suave leneviri. Pe pernele diligenţei, adăpostită de storurile de mătase albastră, urci la pas pe drumuri prăpăstioase, ascultînd cîntecul surugiului, al cărui ecou răsună prin munţi, laolaltă cu clopoţeii caprelor şi vuietul înfundat al cascadelor. Cînd apune soarele, respiri, pe malul golfurilor, parfumul livezilor de lămîi ; pe seară, pe terasa vilelor, singuri., cu degetele împreunate, privesc amîndoi cerul înstelat, făcînd planuri. I se părea că anumite locuri de pe lume erau menite să rodească fericire, aşa cum o plantă ar creşte numai dintr-un anume pămînt, şi nu i-ar prii în altă parte. De ce oare nu putea ea să stea rezemată de balustrada balconului unei vile elveţiene, sau să-şi închidă tristeţea într-o căsuţă scoţiană, alături de un soţ îmbrăcat într-o haină de catifea neagră, cu pulpane lungi, cu botfori moi, pălărie ţuguiată şi manşete !

Poate că ar fi dorit să destăinuiască cuiva toate acestea. Dar cum să exprimi acea nespusă greutate care-ţi apasă

inima, schimbătoare ca norii, învolburată ca vîntul ? Îi lipseau deci cuvintele, ocazia şi îndrăzneala.

Totuşi, dacă Charles ar fi vrut, dacă ar fi bănuit, dacă măcar o singură dată privirea lui i-ar fi ghicit gîndul, din inima ei s-ar fi desprins o bogăţie neaşteptată de sentimente, aşa cum cad fructele de pe spalier cînd îl atingi. Dar pe măsură ce viaţa lor intimă era tot mai strînsă, simţea o înstrăinare sufletească ce-o îndepărta de el.

Conversaţia lui Charles era plată ca un trotuar, şi-n ea defilau toate ideile comune, în veşmîntul lor de rînd, fără să-ţi stîrnească vreo emoţie, să te facă să rîzi sau să visezi. Spunea că pe cînd locuia la Rouen nu avusese niciodată curiozitatea să se ducă la teatru, să vadă actorii din Paris. Nu ştia nici să înoate, nici să facă scrimă, nici să tragă cu pistolul, iar într-o zi nu fu în stare să-i explice un termen de călărie pe care-l întîlnise într-un roman. Nu cumva un bărbat trebuia, dimpotrivă, să ştie tot, să se priceapă perfect la orice, să te iniţieze în focurile pasiunii, în rafinamentele vieţii, în toate tainele ? ! Dar acesta n-o învăţa nimic, nu ştia nimic, nu dorea nimic. O credea fericită ; şi ea nu-i ierta această linişte atît de temeinic înscăunată, această seninătate greoaie, şi nici fericirea însăşi pe care ea i-o dădea.

Cîteodată desena ; iar pentru Charles era o mare distracţie să stea în picioare şi să se uite la ea cum, aplecată pe carton, făcea ochii mici, ca să-şi vadă mai bine lucrarea, sau rotunjea cu degetele cocoloşi de miez de pîine. Cînd cînta la pian, cu cît îi alergau degetele mai repede, cu atît el se minuna mai tare. Lovea clapele cu îndrăzneală şi parcurgea toată claviatura, de la un capăt la altul, fără întrerupere. Zgîlţîit astfel, bătrînul instrument, ale cărui coarde zbîrnîiau, se auzea pînă la capătul satului, dacă fereastra era deschisă, şi de multe ori portărelul, trecînd pe şosea în capul gol şi cu pantofi de pîslă, se oprea, cu hîrtiile în mînă, s-o asculte.

Pe de altă parte, Emma ştia să-şi ducă gospodăria. Trimitea bolnavilor socoteala vizitelor în scrisori bine ticluite, care nu aduceau a facturi. Duminica, de cîte ori aveau vreun vecin la masă, ştia să ofere un fel de mîncare bine prezentat, se pricepea să aşeze pe frunze de viţă piramide de renclode, servea dulceaţa răsturnînd borcanele într-o farfurie, chiar spunea că o să cumpere boluri pentru clătit

gura după masă. Toate acestea îi aduceau lui Bovary multă consideraţie.

Charles ajungea să se preţuiască mai mult pentru că avea o asemenea nevastă. Arăta cu mîndrie, în sală, două mici schiţe de-ale ei, în creion, pe care le încadrase în rame foarte late şi le atîrnase pe tapetul peretelui cu nişte lungi şnururi verzi. Cînd se întorcea de la biserică, putea fi văzut în faţa porţii în nişte frumoşi papuci brodaţi.

Se întorcea acasă tîrziu, la zece, sau chiar la miezul nopţii. Atunci cerea de mîncare, şi cum servitoarea era culcată, îl servea Emma. Îşi scotea redingota, ca să mănînce mai în voie. Înşira unul după altul pe toţi cei pe care-i întîlnise, satele prin care fusese, reţetele pe care le prescrisese şi, mulţumit de el, înfuleca un rest de tocană, curăţa brînza de coajă, ronţăia un măr, îşi golea carafa, după care se ducea să se culce şi, întins pe spate, începea să sforăie.

Fiindcă multă vreme avusese obiceiul să se culce cu scufia de bumbac, nu ştia cum să-şi pună fularul ca să stea pe urechi ; şi de aceea, dimineaţa, se trezea cu părul ciufulit, căzut pe faţă, alb tot de puful pernei, ale cărei şireturi se dezlegau în timpul nopţii. Purta totdeauna nişte cizme solide, care aveau deasupra labei piciorului două creţuri adînci, ce mergeau oblic spre glezne, restul căputei ridicîndu-se drept, întins, ca pe-un picior de lemn. Zicea că-s *destul de bune pentru la ţară.*

Maică-sa aproba zgîrcenia asta, căci venea să-l vadă, ca şi altădată, de cîte ori se întîmpla să aibă acasă vreo ceartă mai zdravănă ; şi totuşi doamna Bovary-mama părea pornită împotriva nurorii ei. Găsea că *trăieşte pe picior prea mare faţă de averea lor ;* lemnele, zahărul şi lumînările *se iroseau ca la o casă mare,* şi focul care ardea la bucătărie ar fi ajuns pentru douăzeci şi cinci de feluri de bucate ! Îi aşeza rufele în dulapuri şi o învăţa cum să-l supravegheze pe măcelar cînd aduce carnea. Emma asculta sfaturile pe care doamna Bovary i le dădea cu nemiluita ; şi cît era ziua de mare auzeai numai : *fata mea* şi *mama mea,* însoţite de mici tremurături de buze, fiecare din ele dînd drumul la cuvinte dulci cu o voce fremătînd de mînie.

Pe vremea doamnei Dubuc, bătrîna se simţea încă preferata, dar acum iubirea lui Charles pentru Emma i se părea ca o trădare a dragostei ei, ce i-ar fi răpit ceea ce

i se cuvenea ; şi privea fericirea fiului ei tăcută şi tristă ca un scăpătat care priveşte pe geam la oamenii ce locuiesc în fosta lui casă. Ca şi cînd ar fi depănat amintiri, îi reamintea osteneala şi sacrificiile ei, şi, punîndu-le faţă în faţă cu nepăsarea Emmei, încheia spunîndu-i că nu se cuvenea deloc să-şi adore numai şi numai nevasta.

Charles nu ştia ce să răspundă ; îşi respecta mama şi îşi iubea nespus de mult nevasta ; socotea judecata uneia ca fără greş, şi totuşi o găsea pe cealaltă fără nici un cusur. După ce pleca doamna Bovary, încerca să repete, sfios, şi cu aceleaşi vorbe, vreuna din cele mai inofensive observaţii auzite de la maică-sa ; dovedindu-i cu un singur cuvînt că se înşală, Emma îl trimitea să-şi vadă de bolnavii lui.

Totuşi, după teorii pe care le credea bune, Emma voi să cunoască dragostea. În nopţile cu lună recita prin grădină toate versurile pătimaşe pe care le ştia pe dinafară, îi cînta suspinînd adagii melancolice ; dar, după asta, se trezea tot aşa de liniştită ca şi înainte, iar Charles nu se arăta mai îndrăgostit, nici mai mişcat.

După ce încercă să-l înflăcăreze astfel, fără să poată scoate măcar o scînteie — incapabilă, dealtmineri, să înţeleagă ceea ce ea nu simţea, ca şi de a crede în tot ce nu se manifesta prin forme dinainte statornicite, Emma se convinse uşor că pasiunea lui Charles nu mai era nemăsurată. Elanurile lui de dragoste făceau parte din program ; o săruta la anumite ore. Era un obicei ca oricare altul, şi ca un desert dinainte ştiut, după monotonia mesei de fiecare zi.

Un paznic de vînătoare pe care domnul Bovary îl vindecase de apă la plămîni îi dăruise doamnei o căţeluşă ogar de Italia, pe care-o lua cu dînsa la plimbare, cînd ieşea cîteodată, ca să mai fie singură o clipă şi să nu mai vadă înaintea ochilor veşnic aceeaşi grădină, şi acelaşi drum prăfuit.

Se ducea pînă la păduricea de fagi din Banneville, lîngă pavilionul părăsit din colţul zidului dinspre cîmp. În şanţul împrejmuitor, printre ierburi, erau trestii lungi, cu frunzele tăioase.

Mai întîi se uita de jur-împrejur, să vadă dacă nu se schimbase ceva de cînd venise ultima dată. Regăsea în aceleaşi locuri digitalele şi micşunelele, tufele de urzici din jurul pietroaielor, plăcile de lichen de-a lungul celor

trei ferestre, ale căror obloane, mereu închise, se umpleau de putregai pe barele lor de fier ruginit. La început, gîndul ei hoinărea la întîmplare, fără nici o țintă, ca și ogărița care dădea tîrcoale pe cîmp, lătra după fluturi galbeni, vîna popîndoci sau scutura macii de pe marginea unui lan de grîu. Apoi, încetul cu încetul, își aduna gîndurile și, stînd pe iarba pe care-o scormonea cu vîrful umbrelei, Emma își spunea mereu : „Doamne, de ce m-am măritat ?“

Se întreba dacă n-ar fi fost cu putință ca prin jocul întîmplării să întîlnească alt bărbat ; și căuta să-și închipuie care-ar fi putut să fie acele evenimente ce nu s-au întîmplat, acea altă viață, acel bărbat pe care nu-l cunoștea. Fără îndoială că nu toți semănau cu al ei. Ar fi putut să fie frumos, spiritual, distins, atrăgător, așa cum erau desigur cei cu care se căsătoriseră colegele ei de la maici. Ce făceau ele acum ? La oraș, în vuietul străzilor, în freamătul teatrelor și sub lumini de bal, duceau o viață în care inima-ți crește de bucurie și simțurile se desfac ca o floare. Pe cînd viața ei era rece ca un pod de casă cu lucarna spre nord, iar plictiseala, păianjen tăcut, își țesea pînza în umbra tuturor cotloanelor inimii sale. Își aducea aminte de zilele împărțirii premiilor, cînd urca pe estradă să-i pună coronița. Cu părul împletit, cu rochița albă și pantofii de postav brun, decoltați, era drăguță, și cînd se întorcea la loc, domnii se aplecau să-i facă complimente ; curtea era plină de calești, își luau rămas bun prin portierele deschise, profesorul de muzică trecea, cu cutia de vioară, salutînd. Ce departe erau toate acestea, ce departe !

O chema pe Djali, o lua între genunchi, îi mîngîia capul lung, delicat, și-i spunea :

— Hai, sărută-ți stăpîna, tu care nu știi ce-i necazul...

Apoi, contemplînd expresia melancolică a sprintenului animal ce căsca alene, se înduioșa și, cu gîndul la soarta ei, îi vorbea tare, ca unui om mîhnit pe care vrei să-l mîngîi.

Uneori se porneau rafale de vînt, răbufniri ale mării, care, năvălind deodată peste tot platoul ținutului Caux, aduceau pînă departe în cîmp o răcoare sărată. Trestiile șuierau plecate la pămînt, iar frunzele fagilor foșneau într-un freamăt grăbit, pe cînd vîrfurile lor, legănîndu-se întruna, își continuau murmurul măreț. Emma își strîngea șalul pe umeri și se scula.

Pe alee, o lumină verde, răsfrîntă de frunziș, juca pe mușchiul scurt, care trosnea ușor sub picioarele ei. Soa-

rele apunea ; printre crengi cerul se vedea roşu, iar trunchiurile copacilor, plantaţi în şiruri drepte, paralele, păreau nişte colonade întunecate, pe un fond auriu ; o apuca frica, o chema pe Djali, se întorcea repede la Tostes pe şosea, se lăsa într-un fotoliu şi nu scotea o vorbă toată seara.

Dar pe la sfîrşitul lui septembrie se întîmplă deodată ceva extraordinar în viaţa ei ; fu invitată la Vaubyessard, la marchizul d'Andervilliers.

Fost secretar de stat pe vremea Restauraţiei, căutînd acum să intre, iar în viaţa politică, marchizul îşi pregătea demult candidatura de deputat. Iarna împărţea braţe de lemne în dreapta şi-n stînga, iar la Consiliul general cerea tot mereu cu aprindere să se facă şosele în plasa lui. În timpul căldurilor mari făcuse un abces în gură, de care Charles îl scăpase ca prin minune, deschizîndu-l la timp cu lanţeta. Administratorul trimis la Tostes ca să plătească pentru operaţie povesti seara că în grădiniţa doctorului a văzut nişte cireşe grozave. Şi, cum la Vaubyessard cireşilor nu le prea mergea bine, domnul marchiz îi ceru lui Bovary cîţiva puieţi, se simţi dator să-i mulţumească personal, o zări pe Emma, găsi că e bine făcută şi că nu salută ca o ţărancă ; aşa că la castel se gîndiră că nu se trece dincolo de marginile îngăduinţei şi nici c-ar fi vreo greşeală dacă invită tînăra pereche.

Într-o miercuri, la ora trei, domnul şi doamna Bovary plecară cu şareta la Vaubyessard, cu un cufăr mare legat la spate şi o cutie de pălării în faţă. Charles mai ţinea între genunchi şi o cutie de carton.

Sosiră la căderea nopţii, cînd începeau să se aprindă lampioanele în parc, ca să lumineze drumul trăsurilor.

VIII

CASTELUL, O CLĂDIRE MODERNĂ în stil italienesc, cu două aripi care ieşeau înainte şi trei peroane, se întindea la capătul unei pajişti imense, pe care, printre pîlcuri rare de copaci bătrîni, păşteau cîteva vaci ; iar nişte paneraşe cu arbuşti, rododendroni, iasomie şi călini îşi rotunjeau tufele de verdeaţă, unele mai mari, altele mai mici, de-a lungul curbei pe care-o făcea drumul

acoperit cu nisip. Un rîușor trecea pe sub un pod ; prin ceață se zăreau niște clădiri acoperite cu paie, răzlețite pe-o fîneață care avea pe margini două coline împădurite, iar în spate, într-un desiș, se întindeau pe două rînduri paralele șoproanele și grajdurile, rămășițe din vechiul castel dărîmat.

Șareta lui Charles se opri în fața peronului din mijloc ; ieșiră servitorii ; marchizul își întîmpină musafirii, și, oferind brațul soției doctorului, o conduse în vestibul.

Era o încăpere foarte înaltă, cu plăci de marmură pe jos, în care pașii și vocile răsunau ca într-o biserică. În față urca o scară dreaptă, iar în stînga un culoar ce dădea în grădină ducea în sala de biliard ; din fața ușii se auzeau ciocăniturile bilelor de fildeș. Traversînd-o, în drum spre salon, Emma văzu în jurul mesei cîțiva bărbați gravi, cu bărbia proptită pe niște cravate enorme, toți cu decorații pe piept, și care surîdeau, tăcuți, dînd cu tacul. Pe pereții căptușiți cu lemn întunecat erau atîrnate mari cadre aurite, care aveau pe marginea de jos, scrise cu litere negre, niște nume. Emma citi : „Jean-Antoine d'Andervilliers d'Yverbonville, conte de Vaubyessard și baron de Fresnaye, căzut în bătălia de la Coutras la 20 octombrie 1587“. Iar pe-un altul : „Jean-Antoine-Henry-Guy d'Andervilliers de Vaubyessard, amiral al Franței și cavaler al Ordinului Saint-Michel, rănit în bătălia de la Hougue-Saint-Vaast la 29 mai 1692, mort la Vaubyessard la 23 ianuarie 1693“. Mai departe de-abia se mai puteau distinge cele care urmau, căci lumina lămpilor, răsfrîntă pe postavul verde al biliardului, cufunda încăperea într-o umbră plutitoare. Întunecînd pînzele orizontale ale tablourilor, le brăzda cu crețuri fine, după cum era crăpat lacul de pe ele ; și din toate aceste mari pătrate negre cu rame de aur se distingea, ici și colo, cîte-o porțiune de pictură mai luminoasă, o frunte palidă, doi ochi care se uitau la tine, peruci care ondulau pe umărul pudrat al veșmintelor roșii, sau o cataramă de jartieră pe rotunjimea unei pulpe.

Marchizul deschise ușa salonului ; una din doamne se sculă (era chiar marchiza), veni în întîmpinarea Emmei, o pofti să ia loc alături de dînsa, pe-o canapeluță, și începu să-i vorbească prietenește, ca și cînd ar fi cunoscut-o de mult. Era o femeie de vreo patruzeci de ani, cu umeri frumoși, cu nasul coroiat, cu o voce tărăgănată, și care

în seara aceea purta pe părul castaniu un voal simplu de dantelă, al cărui colţ îi cădea pe spate. Lîngă dînsa, pe un scaun cu spătar înalt, stătea o tînără blondă ; iar nişte domni, care purtau cîte o floricică la butoniera fracului, stăteau de vorbă cu doamnele în jurul căminului.

La şapte se servi masa. Domnii, care erau mai numeroşi, luară loc la prima masă, în vestibul, iar doamnele, la a doua, în sufragerie, cu marchizul şi marchiza.

Cînd intră, Emma se simţi învăluită de un aer cald, amestec de parfum de flori şi rufărie fină, de miros de fripturi şi de trufe. Lumînările candelabrelor îşi alungeau flăcările pe clopotele de argint ale serviciului de masă, cristalele tăiate în faţete, acoperite de-o abureală mată, îşi aruncau unele altora razele palide ; de-a lungul mesei se înşirau buchete de flori, iar în farfuriile cu marginile late, şerveţelele aranjate în chip de mitră episcopală aveau fiecare în deschizătura dintre cele două cute cîte o chiflă ovală. Labele roşii de homari atîrnau afară din farfurii ; fructe mari în panerase ajurate se înălţau straturi-straturi pe muşchi ; prepeliţele erau cu pene cu tot, se vedeau aburi ridicîndu-se ; şi, în ciorapi de mătase, cu pantaloni scurţi, cu cravată albă, cu dantele, grav ca un judecător, majordomul, trecînd printre umerii meseni lor cărnurile gata tăiate, cu o simplă mişcare de lingură, îţi sălta bucata pe care-o alegeai. Pe soba cea mare de porţelan, cu vergele de aramă, o statuie de femeie, înveşmîntată pînă la bărbie, privea nemişcată sala plină de lume.

Doamna Bovary băgă de seamă că mai multe doamne nu-şi puseseră mănuşile în pahar.

În timpul acesta, tocmai la capătul mesei, singur printre toate aceste femei, aplecat deasupra farfuriei pline şi cu şervetul înnodat la spate ca un copil, mînca un bătrîn, căruia-i curgeau picături de sos din gură. Avea ochii injectaţi şi purta părul împletit într-o codiţă prinsă cu o panglică neagră. Era socrul marchizului, bătrînul duce de Laverdière, fostul favorit al contelui d'Artois pe vremea vînătorilor ce se făceau la Vaudreuil, la marchizul de Conflans, şi despre care se spunea că fusese amantul reginei Marie-Antoinette după domnul de Coigny şi înainte de domnul de Lauzun. Dusese o viaţă desfrînată, de pomină, plină de dueluri, de rămăşaguri, de femei răpite, îşi mîncase averea şi vîrîse groaza în toată familia. Un fecior, care stătea în spatele scaunului, îi ţipa la ureche

denumirea felurilor de mîncare pe care el le arăta cu degetul, gîngăvind ; și, fără să-și dea seama, ochii Emmei se îndreptau mereu asupra acestui bătrîn cu buze fleșcăite, ca spre un lucru extraordinar și măreț. Trăise la curte și se culcase în patul reginelor !

Se turnă șampanie de la gheață. Emma se înfioră toată simțindu-i răceala în gură. Nu văzuse niciodată rodii și nici nu mîncase ananas. Chiar zahărul pisat i se păru mai alb și mai fin ca aiurea.

Doamnele urcară apoi în camerele lor, să se gătească de bal.

Emma se dichisi cu grija meticuloasă a unei actrițe care apare pe scenă pentru întîia oară. Își aranjă părul cum o învățase coaforul și trase pe dînsa rochia de bariș, întinsă pe pat. Pe Charles îl strîngeau pantalonii pe burtă.

— Au să mă supere supieurile cînd am să dansez, spuse el.

— Cînd ai să dansezi ? întrebă Emma.

— Da !

— Dar ce-i cu tine, ți-ai pierdut mințile ? Au să rîdă de tine... astîmpără-te. Dealtfel, așa-i stă mai bine unui doctor, adăugă ea.

Charles tăcu. Se plimba dintr-un capăt în altul al odăii, așteptînd să fie gata Emma.

O vedea în oglindă, din spate, între două lumînări. Ochii ei negri păreau și mai negri. Palele părului ei, ușor umflate spre ureche, aveau o lucire albastră ; în coc îi tremura un trandafir pe o tijă subțire, cu imitații de picături de rouă pe vîrful frunzelor. Avea o rochie de un galben-deschis, pe care o înfrumusețau trei buchete de boboci de trandafir cu frunzișoarele lor.

Charles se apropie s-o sărute pe umăr.

— Lasă-mă, spuse ea, îmi boțești rochia.

Se auzi un crîmpei de arie, cîntată de o vioară, și sunetele unui corn. Coborî scara, stăpînindu-se să nu alerge.

Cadrilurile începuseră. Lumea sosea mereu, se înghesuia. Se așeză pe o banchetă lîngă ușă.

După terminarea cadrilului, pe parchetul din mijloc se vedeau grupuri de bărbați stînd de vorbă în picioare și feciori în livrele care aduceau niște tăvi mari. În șirul femeilor care stăteau jos se agitau evantaie pictate, buche-

tele ascundeau pe jumătate zîmbetele de pe chipurile lor, și flaconașele cu dop de aur erau repede și cu delicateţe mînuite ; mănuși albe desenau forma unghiilor și strîngeau braţul la încheietură. Garniturile de dantele, broșele de diamante, brăţările cu medalion tremurau pe corsajele rochiilor, scînteiau pe piepturi, fîșîiau pe braţele goale. În pieptănăturile lipite tare de frunți și răsucite la ceafă erau coroniţe, bucheţele sau crenguţe de nu-mă-uita, de iasomie, de flori de rodie, spice sau albăstrele. Mame cu feţe posomorîte, purtînd turbane roșii, stau liniștite la locul lor.

Emmei îi bătu puţin inima cînd, condusă de cavalerul ei, care-o ţinea de vîrful degetelor, se așează în șirul dansatorilor, așteptînd primul sunet de arcuș ca să pornească. Dar emoţia trecu repede și, legănîndu-se în ritmul orchestrei, înainta lunecînd, clătinîndu-și ușor gîtul. La anumite suavităţi ale viorii, care uneori cînta singură, în timp ce celelalte instrumente tăceau, îi flutura pe buze un surîs ; se auzea sunetul cristalin al monedelor de aur azvîrlite alături pe postavul meselor ; apoi toată orchestra se pornea iar dintr-o dată, fligornul cu pistoane izbucnea răsunător, picioarele își reluau cadenţa, fustele se umflau, se atingeau ușor în treacăt, mîinile se întîlneau, se despărţeau ; aceiași ochi, care se aplecaseră în faţa ta, se întorceau spre tine uitîndu-se ţintă în ochii tăi.

Cîţiva bărbaţi (vreo cincisprezece) între douăzeci și cinci și patruzeci de ani, amestecaţi printre dansatori sau stînd de vorbă în cadrul ușilor, se distingeau din mulţime prin același aer de familie, oricare ar fi fost nepotrivirile de vîrstă, de îmbrăcăminte sau de înfăţișare.

Hainele lor, mai bine croite, păreau dintr-o stofă mai moale, iar părul, adus în bucle spre tîmple, lucea de pomezi mai fine. Chipurile aveau acea culoare pe care-o dă bogăţia, de un alb scos în relief de paloarea porţelanurilor, de lustrul jucăuș al atlazului, de lacul mobilelor frumoase, și acea sănătate păstrată printr-un regim cumpătat de mîncăruri alese. Gîtul li se răsucea în voie pe cravatele joase ; favoritele lungi le cădeau pe gulere răsfrînte ; își ștergeau buzele cu batiste brodate cu o iniţială mare, din care se răspîndea un miros suav. Cei ce erau în pragul bătrîneţii arătau tineri, pe cînd pe faţa celor tineri se întipărise ceva matur. În privirile lor nepăsătoare plutea liniștea pasiunilor satisfăcute în fiecare

zi ; şi prin blîndeţea apucăturilor lor străbătea acea brutalitate deosebită pe care o dă conştiinţa de a stăpîni lucrurile obţinute fără mare sforţare, asupra cărora îţi încerci puterea şi care-ţi desfată vanitatea, cum sînt călăritul cailor de rasă şi societatea femeilor pierdute.

La trei paşi de Emma, un cavaler în frac albastru vorbea despre Italia cu o tînără femeie palidă, care purta o garnitură de perle. Lăudau coloanele Sfîntului Petru, Tivoli, Vezuviul, Castellamare şi Munţii Cassini, trandafirii de Genua, Coliseul pe clar de lună. Emma asculta cu cealaltă ureche o conversaţie plină de cuvinte pe care nu le pricepea. Se făcuse cerc în jurul unui bărbat foarte tînăr, care, cu o săptămînă înainte, îi bătuse pe *Miss Arabella* şi *Romulus,* şi cîştigase în Anglia două mii de ludovici pentru că izbutise să sară un şanţ. Unul se plîngea că i se îngrăşau caii de curse ; altul, de greşelile de tipar care schimonosiseră numele calului său.

În sala de bal era un aer apăsător ; lumina lămpilor pălea. Lumea se retrăgea în sala de biliard. Un fecior urcîndu-se pe un scaun sparse două geamuri : auzind zgomotul ciobutilor, doamna Bovary întoarse capul şi zări în grădină, lipite de geam, capete de ţărani care se uitau înăuntru. Atunci îi veni în minte Bertaux. Revăzu ferma, mlaştina mocirloasă, pe tatăl ei în cămaşă, pe sub meri, şi se revăzu pe ea, ca altădată, luînd smîntîna cu degetul de pe oalele cu lapte de la lăptărie. Dar în străfulgerările ceasului de faţă, viaţa ei din trecut, atît de limpede pînă atunci, se ştergea cu totul, şi aproape nici nu-i venea să creadă că a trăit-o vreodată. Era acolo ; iar în jurul balului nu era decît umbră, aşternută peste tot. Mînca o îngheţată cu vişinată, dintr-o scoică de argint aurit pe care o ţinea în mîna stîngă, cu ochii pe jumătate închişi, cu linguriţa între dinţi.

Alături, o doamnă lăsă să-i cadă evantaiul tocmai cînd trecea un dansator.

— Ce amabil aţi fi, domnule, spuse doamna, dacă aţi binevoi să-mi ridicaţi de după canapea evantaiul !

Domnul se înclină, şi, în timp ce întindea braţul, Emma văzu mîna tinerei doamne care-i arunca în pălărie ceva alb, îndoit în triunghi. Ridicînd evantaiul, domnul îl oferi respectuos doamnei ; ea-i mulţumi, dînd din cap, şi începu să-şi miroase buchetul de flori.

După supeu, la care se serviră din belşug vinuri de Spania şi vinuri de Rin, supe de raci şi de lapte de migdale, budinci „*à la* Trafalgar“ şi diferite feluri de carne rece în aspic, care tremura în farfurii, trăsurile începură să plece una după alta. Dînd la o parte colţul perdelei de muselină, vedeai lunecînd în umbră lumina felinarelor. Banchetele se goleau : rămăseseră numai cîţiva jucători ; muzicanţii îşi răcoreau vîrful degetelor, umezindu-le pe limbă ; Charles aproape aţipise, rezemat cu spatele de o uşă.

La trei dimineaţa începu cotilionul. Emma nu ştia să valseze. Valsa toată lumea, chiar şi domnul d'Andervilliers şi marchiza ; nu mai rămăseseră decît oaspeţii castelului — vreo douăsprezece persoane.

Atunci unul dintre dansatori, căruia i se zicea familiar *viconte,* şi a cărui jiletcă foarte răscroită pe piept îi venea ca turnată, o invită a doua oară pe doamna Bovary, asigurînd-o că el o va conduce şi că se va descurca foarte bine.

Porniră încet, apoi mai repede. Se învîrteau ; în jurul lor totul se învîrtea, lămpile, mobilele, lambriurile, şi parchetul, ca un disc pe o axă. Cînd treceau prin dreptul uşilor, poala rochiei Emmei se lipea de pantalonii lui ; picioarele lor se împleteau ; vicontele îşi cobora privirile asupra ei, Emma le ridica spre el ; se simţea toropită şi se opri. Porniră din nou ; şi, cu o mişcare mai repede, vicontele, luînd-o pe sus, dispăru cu ea pînă la capătul coridorului, unde, gîfîia, gata să cadă, Emma îşi lăsă o clipă capul pe pieptul lui. Apoi, tot învîrtindu-se, dar mai încet, o conduse la loc ; Emma se rezemă cu spatele de perete şi-şi acoperi ochii cu mîna.

Cînd îi deschise, în faţa unei doamne care stătea în mijlocul salonului pe un taburet, erau trei dansatori în genunchi. Doamna îl alese pe viconte, şi vioara porni iar.

Lumea se uita la ei. Treceau şi reveneau, ea, cu bustul nemişcat şi cu faţa uşor aplecată, iar el, cu aceeaşi ţinută, drept, cu cotul rotunjit, cu bărbia înainte. Femeia aceasta ştia să valseze ! Dansară multă vreme, rămînînd pînă la urmă singuri.

Oaspeţii castelului mai stătură de vorbă cîteva minute, şi după ce-şi spuseră adio, sau, mai bine zis, bună dimineaţa, se duseră la culcare.

Charles se tîra ţinîndu-se de rampă ; *îi trecuse os prin os.* Stătuse cinci ceasuri de-a rîndul în picioare, în

faţa meselor, privind cum se juca *whist*, fără să priceapă nimic. Aşa că răsuflă adînc, de mulţumire, cînd îşi scoase cizmele.

Emma îşi puse un şal pe umeri, deschise fereastra şi rămase rezemată în coate de pervaz.

Era o noapte întunecoasă. Afară picura rar. Trase în piept aerul umed care-i răcorea pleoapele. Muzica balului îi zbîrnîia încă în urechi şi căuta să stea trează ca să mai prelungească iluzia acestei vieţi luxoase, pe care în curînd trebuia s-o părăsească.

Se crăpă de ziuă. Privi lung ferestrele castelului, încercînd să ghicească unde sînt odăile celor pe care îi remarcase în ajun. Ar fi voit să le cunoască viaţa, să o pătrundă, să intre cu totul în ea.

Dar tremura de frig. Se dezbrăcă şi se ghemui în aşternut, lîngă Charles, care dormea.

La dejun fu lume multă. Masa dură zece minute ; nu se servi nici un lichior, ceea ce îl miră pe doctor. Apoi domnişoara d'Andervilliers strînse într-un coşuleţ bucăţelele de cozonac ca să le dea lebedelor din bazin şi porniră la plimbare, prin sera încălzită, unde plante ciudate, cu ţepi zburliţi, se înălţau în piramide sub ghivece suspendate, care, ca nişte cuiburi de şerpi prea pline, lăsau să atîrne peste margini vrejuri lungi, încolăcite. Sera de portocali, care era tocmai la capăt, ducea, pe sub un acoperiş, pînă la atenansele castelului. Marchizul, ca să-i facă plăcere Emmei, o luă să vadă grajdurile. Deasupra ieslelor în chip de panere, pe nişte plăci de porţelan, erau scrise cu litere negre numele cailor. Cînd treceau pe lîngă ei, fiecare cal se frămînta în boxa lui, plescăind din limbă. Podelele cămării în care se ţineau şeile luceau ca parchetul unui salon. Hamurile de trăsură atîrnau în mijloc pe doi stîlpi care se învîrteau, iar zăbrelele, bicele, scările, frîiele erau înşirate în ordine, de-a lungul peretelui.

În timpul acesta, Charles se duse să roage pe un servitor să-i înhame calul la şaretă. O trase la scară, şi, după ce înghesuiră înăuntru toate pachetele, soţii Bovary, luîndu-şi rămas bun de la marchiz şi de la marchiză, plecară înapoi la Tostes.

Tăcută, Emma privea cum se învîrtesc roţile. Stînd pe marginea banchetei, Charles conducea cu braţele îndepărtate, şi căluţul mergea în buestru între hulubele prea

largi pentru el. Hăţurile lăsate în voie săltau pe crupă, ude de spumă, iar lădiţa, agăţată cu o funie la spate, bătea tare şi regulat în coşul şaretei.

Erau pe dealurile de la Thibourville, cînd deodată le trecură înainte nişte bărbaţi călare, cu trabucurile în gură. Emma avu impresia că unul dintre ei era vicontele ; se întoarse, dar nu mai văzu în zare decît nişte capete care săltau în ritmul schimbător al trapului sau al galopului.

La un sfert de leghe mai încolo, Charles trebui să oprească un timp ca să lege cu o sfoară popritoarea care se rupsese.

Aruncînd o ultimă privire asupra hamurilor, Charles văzu ceva pe jos, între picioarele calului ; şi ridică o tabacheră, brodată toată cu mătase verde, avînd la mijloc un blazon care semăna cu o portieră de caleaşcă.

— Sînt şi două trabucuri înăuntru, zise el ; am să fumez diseară, după masă.

— Cum, fumezi ? întrebă ea.

— Cîteodată, cînd am ocazia.

Vîrî tabachera în buzunar şi dădu bici căluţului.

Cînd ajunseră acasă, masa nu era gata. Doamna se înfurie. Nastasie răspunse obraznic.

— Pleacă ! strigă Emma. Asta-i bătaie de joc, te dau afară !

La masă li se aduse supă de ceapă şi o bucată de viţel cu măcriş. Stînd în faţa Emmei, Charles spuse, frecîndu-şi mîinile cu un aer fericit :

— Plăcut lucru să te vezi iar la tine acasă !

Se auzeau scîncetele Nastasiei. Charles ţinea întrucîtva la nenorocita asta de fată. Altădată, în timpul văduviei, cînd n-avea ce face, îi ţinuse de urît seri întregi de-a rîndul. Era prima lui clientă, cea mai veche cunoştinţă din partea locului.

— Ai dat-o afară de-a binelea ? întrebă el în cele din urmă.

— Da. Cine mă împiedică ? răspunse ea.

Apoi, cît li se orîndui odaia, stătură la căldură în bucătărie. Charles începu să fumeze. Fuma ţuguind buzele, scuipînd tot timpul, lăsîndu-se pe spate la fiecare pufăitură.

— O să-ţi facă rău, spuse ea dispreţuitor.

Lăsă trabucul şi alergă la robinet, să bea repede un pahar de apă rece. Apucînd tabachera, Emma o aruncă iute în fundul dulapului.

Ziua următoare parcă nu se mai isprăvea. Emma se plimbă prin grădiniţă, tot întorcîndu-se mereu pe-aceleaşi alei, oprindu-se în faţa straturilor de flori, în faţa spalierului, în faţa preotului de ghips, privind înmărmurită toate aceste lucruri de altădată pe care le cunoştea atît de bine. Ce departe i se părea acum balul ! Cine oare îndepărta atît de tare dimineaţa de alaltăieri de seara de astăzi ? Călătoria la Vaubyessard făcuse o gaură în viaţa ei, aşa după cum, într-o singură noapte, furtuna sapă uneori în munţi o prăpastie. Totuşi, se resemnă ; strînse cu evlavie în scrin frumoasa ei toaletă, şi pînă şi pantofii de satin, ale căror tălpi erau îngălbenite de ceara lunecoasă a parchetului. Inima-i era la fel ; frecîndu-se de bogăţie, prinsese şi ea deasupra ceva care n-avea să se mai şteargă.

Amintirea balului deveni deci pentru Emma principala ocupaţie. În fiecare miercuri îşi spunea trezindu-se : „Ah ! Acum opt zile... acum cincisprezece zile, acum trei săptămîni... eram acolo !“ Şi, încetul cu încetul, în amintirea ei şi fizionomiile începură să se amestece unele cu altele, uită melodiile cadrilului, nu-i mai apărură atît de limpede livrelele şi saloanele ; cîteva amănunte se şterseră cu totul, dar părerea de rău îi rămase.

IX

DE MULTE ORI, CÎND CHARLES ERA plecat, se ducea să ia din dulap, dintre rufele împăturite, unde-o pusese, tabachera de mătase verde.

Se uita la ea, o deschidea şi chiar îi sorbea mireasma căptuşelii, amestec de verbină şi tutun. A cui să fi fost ?... A vicontelui. Era poate un cadou de la amanta lui. O brodase pe vreun micuţ gherghef de palisandru, instrument minuscul pe care-l putea ascunde ca să nu-l vadă nimeni, şi deasupra căruia trebuie să fi stat aplecate multe ceasuri în şir buclele mătăsoase ale visătoarei ce-o lucrase. O adiere de dragoste trecuse prin ochiurile broderiei ; fiecare împunsătură de ac prinsese acolo o speranţă sau o amintire, şi

toate aceste fire de mătase, împletite, nu erau decît prelungirea aceleiaşi mute pasiuni. Apoi, într-o dimineaţă, vicontele o luase cu el. Despre ce oare vorbiseră ei pe cînd stătea acolo, pe marginile largi ale căminului, între vase de flori şi pendula „Pompadour“ ? Ea era la Tostes. Iar el, el era acum acolo, la Paris ! Cum era Parisul ? Ce nume nemărginit ! Îl repeta în şoaptă, pentru plăcerea proprie ; îi răsuna în urechi ca un clopot de catedrală, îi scînteia în faţa ochilor pînă şi pe eticheta borcanelor ei de pomadă.

Noaptea, cînd negustorii de peşte treceau cu căruţele pe sub ferestrele ei cîntînd *La Marjolaine*, se trezea ; şi, ascultînd huruitul roţilor şinuite, care, la ieşirea din oraş, se domoleau deodată cum dau de pămînt, îşi spunea : „Mîine ei au să fie acolo !“

Şi-i urmărea cu gîndul, urcînd şi coborînd coastele, trecînd prin sate, gonind pe drumul mare la lumina stelelor. Undeva, departe, da totdeauna de un loc nedesluşit, unde visul i se pierdea.

Îşi cumpără planul Parisului, şi cu vîrful degetului făcea pe harta lui plimbări prin capitală. Cutreiera bulevardele, oprindu-se la fiecare colţ, la încrucişări, în faţa pătratelor albe care însemnau fiecare o casă. În cele din urmă, cu ochii obosiţi, închidea pleoapele şi vedea prin beznă becurile de gaz răsucindu-se în bătaia vîntului şi scările caleştilor, care se desfăşurau zgomotos în faţa colonadelor teatrului.

Se abonă la *Corbeille*, jurnalul femeilor, şi la *Sylphe des salons*. Citea cu nesaţ, fără să sară o iotă, toate cronicile premierelor, curselor şi seratelor, se interesa de debutul unei cîntăreţe, de deschiderea unui magazin. Cunoştea modele noi, adresa celor mai buni croitori, zilele în care lumea bună ieşea la plimbare în Bois-de-Boulogne, sau se ducea la Operă. Studie în Eugène Sue descrieri de mobile ; îi citi pe Balzac şi pe George Sand, căutînd să-şi potolească astfel, cu închipuirea, poftele ce-o mistuiau. Îşi aducea cartea chiar şi la masă şi întorcea filele, în timp ce Charles îi vorbea mîncînd. Îşi amintea de viconte mereu, în tot ce citea. Căuta să-l pună alături de personajele inventate. Dar cercul al cărui centru era el se lărgi încetul cu încetul, şi aureola pe care o avea, îndepărtîndu-se de chipul lui, se revărsă mai departe, ca să ilumineze alte vise.

Şi astfel, Parisul, mai nemărginit decît oceanul, scînteia în ochii Emmei într-o lumină aurie. Viaţa multiplă care

fremăta în această învălmășeală îi apărea totuși în frînturi, rînduită în tablouri deosebite. Emma nu întrezărea decît două sau trei dintre ele, care i le ascundeau pe toate celelalte și care, ele singure, reprezentau omenirea întreagă. Lumea ambasadorilor călca pe parchete lucioase în saloane cu pereți în oglinzi, în jurul unor mese ovale, acoperite cu un covor de catifea cu franjuri de aur. Mai erau acolo rochii cu trenă, mistere de nepătruns, neliniști ascunse în dosul zîmbetelor. Venea apoi societatea duceselor : erau palide ; se sculau la ora patru ; femeile, bieți îngerași ! purtau dantele englezești la poalele jupoanelor, iar bărbații, capacități nebănuite sub aparențe ușuratice, își omorau caii la curse, se duceau la Baden să-și petreacă sezonul de vară, și, în cele din urmă, pe la vreo patruzeci de ani, se căsătoreau cu niște moștenitoare bogate. În camerele separate de la restaurante, unde se ia masa după miezul nopții, rîdea în lumina lumînărilor o mulțime pestriță de literați și actrițe. Aceștia erau risipitori ca niște regi, plini de ambiții himerice și de deliruri fantastice. Era o viață mai presus de oricare alta, între cer și pămînt, în bătaia furtunilor, ceva sublim. Cît despre restul lumii, era pierdut pe undeva, fără să se știe precis unde, ca și cum n-ar fi existat.

Dealtfel, cu cît lucrurile îi erau mai aproape, cu atît mintea ei se depărta de ele. Tot ce o înconjura — viața plicticoasă de la țară, mici burghezi imbecili, mediocritatea existenței — i se părea ca o întîmplare excepțională în lumea asta, o soartă aparte, de care se simțea prinsă, pe cînd dincolo se întindea, cît vezi cu ochii, nemărginitul ținut al fericirilor și al pasiunilor. În dorința ei, confunda senzualitățile luxului cu bucuriile inimii, eleganța obiceiurilor cu gingășiile sentimentului. Oare dragostei nu-i trebuia, ca și plantelor indiene, un pămînt anume pregătit și o anumită temperatură ? Suspinele pe clar de lună, îmbrățișările prelungite, lacrimile care curg pe mîinile lăsate în voia celuilalt, tot ce-i fior al trupului ori sfîrșeală de dragoste nu puteau fi deci despărțite de balconul marilor castele, în care-ți poți petrece timpul după plac, de un budoar cu storuri de mătase și covor gros, de glastre pline cu flori, de-un pat pe o estradă, și nici de scînteierea pietrelor prețioase și de eghileții livrelelor.

Băiatul de la poștalion, care venea în fiecare dimineață să țesale iapa, străbătea coridorul cu saboții lui butucănoși ; avea bluza găurită și picioarele goale în obiele. Iată,

acesta era micul lacheu în pantaloni scurți cu care trebuia să se mulțumească. După ce-și isprăvea treaba, nu mai dădea pe-acolo toată ziua ; căci Charles, cînd se-ntorcea, ducea singur calul în grajd, îi scotea șaua și îi punea căpăstrul, în timp ce servitoarea aducea un braț de paie și-l arunca, cum putea, în iesle.

În locul Nastasiei (care, în sfîrșit, plecă din Tostes, vărsînd șiroaie de lacrimi), Emma luă în serviciu o fetiță de paisprezece ani, o orfană cu o înfățișare blîndă. Nu-i dădu voie să poarte bonete de bumbac, o învățâ să vorbească la persoana a treia, să aducă paharul de apă pe o farfurie, să bată la ușă înainte de a intra, să calce, să scrobească, s-o îmbrace, cu un cuvînt, vru să facă dintr-însa camerista ei. Noua fată în casă se supunea fără să crîcnească, pentru ca nu cumva s-o dea afară ; și cum de obicei doamna lăsa cheia în bufet, Félicité lua în fiecare seară o mică provizie de zahăr, pe care o mînca singură, în pat, după ce-și făcea rugăciunea.

Cîteodată, după-amiază, se ducea peste drum să pălăvrăgească cu surugiii de la poștalioane. Doamna stătea în încăperile ei de sus.

Purta un capot foarte deschis, care lăsa să se vadă, între reverele lungi de pe piept, o cămășuță plisată, cu trei nasturi de aur. Cordonul era de șnur gros, cu ciucuri mari, iar papucii, de un roșu-închis, erau împodobiți cu un smoc de panglici late, care se resfirau deasupra piciorului. Își cumpărase sugativă, o năpă, un toc și plicuri, cu toate că nu avea cui scrie ; ștergea praful de pe etajeră, se uita în oglindă, lua o carte, apoi, visînd printre rînduri, o lăsa pe genunchi. Avea poftă să călătorească, sau să se întoarcă să trăiască la maici. Își dorea să moară, și totodată să locuiască la Paris.

Pe ploaie sau pe ninsoare, Charles bătea călare drumurile înguste, care tăiau peste cîmp. Mînca omlete pe masa cîte unei ferme, își vîra mîna prin paturi jilave, primea în obraz o țîșnitură călduță de cîte ori lua sînge cuiva, auzea oameni horcăind, cerceta lighene, ridica în sus multe cămăși murdare ; dar în fiecare seară găsea acasă un foc aprins, o masă pusă, mobile comode și o femeie într-o toaletă fină, încîntătoare și mirosind a proaspăt, că nici nu știai de unde vine acea mireasmă, dacă nu chiar din pielea ei, care-i parfuma și cămașa.

Îl încînta printr-o mulţime de gingăşii : cînd cu un fel nou de a face cerculeţe de hîrtie pentru lumînări, cînd cu un volan nou la rochie, sau cu numele extraordinar al unui fel de mîncare foarte simplu, pe care fata în casă nu-l nimerise, dar pe care Charles îl înghiţea, pînă la capăt, cu plăcere. Văzu la Rouen nişte doamne care purtau la ceas un smoc de brelocuri ; îşi cumpără şi ea. Vru să aibă pe cămin două vaze mari de sticlă albastră, şi, puţin după aceea, o besactea de fildeş, cu cele trebuincioase pentru cusut şi un degetar de argint aurit. Cu cît Charles înţelegea mai puţin aceste eleganţe, cu atît îl ademeneau mai mult. Ele adăugau ceva la plăcerea simţurilor lui şi la farmecul casei. Erau ca o pulbere de aur presărată de-a lungul cărării înguste a vieţii sale.

Era sănătos, arăta bine ; reputaţia lui era bine stabilită. Ţăranii îl iubeau pentru că nu era fudul. Mîngîia copiii, nu intra niciodată într-o cîrciumă, şi, dealtminteri, inspira încredere prin viaţa lui morală. Izbutea să vindece mai ales catarurile şi bolile de piept. Temîndu-se foarte mult să nu-şi omoare clienţii, Charles, într-adevăr, nu prescria decît poţiuni calmante, din cînd în cînd un vomitiv, o baie de picioare sau lipitori. Şi asta nu pentru că l-ar fi speriat chirurgia, că doar lua sînge cu toptanul, ca la cai, iar pentru scoaterea măselelor avea o *mînă straşnică.*

În sfîrşit, *ca să se ţină la curent*, se abonă la *Ruche médicale,* ziar nou, al cărui prospect îl primise. Citea puţin din el, după masă, deoarece căldura apartamentului şi digestia îl făceau să adoarmă după cinci minute ; şi rămînea acolo, cu bărbia în amîndouă mîinile şi cu părul împrăştiat ca o coamă pînă la piciorul lămpii. Emma se uita la el ridicînd din umeri. De ce nu avea ea ca soţ cel puţin pe unul dintre oamenii aceia harnici şi tăcuţi, care stau toată noaptea cu nasul în cărţi şi care, în cele din urmă, la şaizeci de ani, cînd vine vîrsta reumatismelor, poartă o decoraţie pe fracul prost croit ? Ar fi vrut ca numele acesta de Bovary, pe care-l purta, să fie celebru, să-l vadă lăfăindu-se în librării, apărînd mereu în jurnale, cunoscut de toată Franţa. Dar Charles nu era ambiţios ! Un doctor din Yvetot, cu care fusese nu de mult la o consultaţie, îl umilise întrucîtva, chiar la patul bolnavului, în faţa rudelor adunate. Seara, cînd Charles îi povesti păţania asta, Emma tună şi fulgeră contra acelui confrate. Charles fu înduioşat. O sărută pe frunte, cu lacrimi în ochi. Emmei

însă, întărîtată de ruşine, îi venea să-l bată ; se duse pe coridor să deschidă fereastra şi trase adînc în piept aerul proaspăt, ca să se liniştească.

— Ce om de nimic ! Ce om de nimic ! repeta încet, muşcîndu-şi buzele.

Dealtfel, Emma se simţea mai pornită împotriva lui. Cu virsta, avea apucături tot mai grosolane ; la desert, tăia dopul de la sticlele goale ; după ce mînca, îşi trecea limba peste dinţi ; îşi înghiţea supa cu zgomot, şi întrucît începuse să se îngraşe, ochii lui, şi aşa mici, păreau că urcă spre tîmple prin pomeţii puhavi.

Cîteodată Emma îi vîra sub jiletcă marginea roşie a tricoului, îi îndrepta cravata sau îi zvîrlea cît colo mănuşile ieşite de soare pe care era gata să şi le pună ; şi asta n-o făcea, cum îşi închipuia el, pentru dînsul ; o făcea pentru ea, din prea mult egoism, fiindcă o scotea din sărite. Uneori îi vorbea despre ceea ce citise, de pildă despre o pagină de roman, de o piesă nouă sau de o anecdotă din *lumea mare* povestită într-un foileton ; căci, oricum, Charles era totuşi un ins, o ureche totdeauna dispusă să asculte, totdeauna dispus să aprobe. Îi făcea o mulţime de destăinuiri şi căţeluşei. Le-ar fi făcut, de fapt, şi butucilor din cămin, limbii pendulei.

În adîncul sufletului, Emma aştepta totuşi să se întîmple ceva. Ca matrozii în ceasul primejdiei, îşi plimba privirile disperate pe singurătatea vieţii ei, căutînd în depărtare, în ceaţa zării, vreo pînză albă. Nu ştia care-i va fi soarta, spre ce ţărm o va duce vîntul care-ar împinge-o pînă la ea, dacă va fi o şalupă sau o corabie cu trei punţi, încărcată cu adînci nelinişti sau plină pînă sus de fericiri netulburate. Dar în fiecare dimineaţă, cînd se trezea, nădăjduia că va sosi în ziua aceea, asculta cel mai mic zgomot, se scula tresărind, se mira că nu o zăreşte ; apoi, la asfinţitul soarelui, din ce în ce mai tristă, dorea să vină a doua zi.

Sosi iar primăvara. În primele zile de căldură, cînd perii erau în floare, simţi că se înăbuşă.

De la începutul lui iulie socoti pe degete cîte săptămîni mai erau pînă în octombrie, gîndindu-se că, poate, marchizul d'Andervilliers o să dea iar un bal la Vaubyessard. Dar toată luna septembrie trecu fără nici o scrisoare. fără nici o vizită.

După necazul acestei dezamăgiri, inima-i rămase din nou goală şi luă de la capăt lanţul zilelor monotone.

Așadar, de acum încolo aveau să urmeze tot așa, în șir, mereu la fel, nenumărate, fără să aducă nimic ! Celelalte vieți, oricît de serbede ar fi fost, aveau cel puțin perspectiva unui eveniment. O întîmplare neașteptată aducea cîteodată nesfîrșite peripeții, și decorul se schimba. Dar ei nu i se întîmpla nimic, așa fusese voia Domnului. Viitorul era un coridor întunecat de tot și cu ușa din fund bine încuiată.

Se lăsă de muzică. De ce să cînte ? Cine s-o asculte ? De vreme ce nu va putea niciodată ca, într-o rochie de catifea cu mînecile scurte, bătînd cu degetele ușoare clapele de fildeș ale unui pian de Erard, să simtă la un concert murmurul de admirație plutind în jurul ei ca o adiere, nu mai avea nici un rost să se plictisească studiind. Lăsă în dulap blocurile de desen și tapițeria. La ce bun ? La ce bun ? Cusutul o enerva.

„Am citit tot", își spunea.

Și-și petrecea timpul înroșind cleștele în foc, sau privind cum plouă. Ce tristă era, duminica, la ceasul cînd suna de vecernie ! Asculta, într-o toropeală atentă, una cîte una, bătăile dogite ale clopotului. Cîte o pisică, alunecînd încet pe acoperișuri, își încovoia spinarea sub razele palide ale soarelui. Vîntul ridica dîre de praf pe șosea. Uneori, departe, se auzea urlînd un cîine ; și clopotul, în răstimpuri egale, își continua dangătul monoton, care se pierdea în cîmpie.

Între timp, lumea ieșea din biserică. Femeile în saboți văcsuiți, țăranii în bluze noi, copiii, cu capul gol, zburdînd înaintea lor ; toți se întorceau acasă. Cinci sau șase oameni, întotdeauna aceiași, rămîneau pînă noaptea să joace „dopul" în fața ușii mari a hanului.

Iarna fu grea. În fiecare dimineață geamurile erau încărcate de promoroacă, iar lumina care străbătea albicioasă prin ele ca prin niște sticle mate rămînea uneori neschimbată toată ziua. Trebuia să aprinzi lampa de pe la patru după-amiază.

În zilele cînd era frumos cobora în grădină. Bruma lăsase pe verze horbote de argint cu lungi fire străvezii, care se întindeau de la una la alta. Nu se auzea nici o pasăre, totul părea că doarme, spalierul învelit cu paie și vița ca un mare șarpe bolnav sub streașina zidului pe care, cînd te apropiai, vedeai tîrîndu-se sfoiegi cu picioarele lor nenumărate. În brădet, lîngă gard, preotul cu tricorn, care-și citea cartea de rugăciuni, își pierduse piciorul

drept, iar obrazul de ghips, cojit de ger, avea mari pete albe, ca de rîie.

Pe urmă Emma se urca din nou în odaie, închidea uşa, răvăşea jăraticul, şi, moleşită de căldura căminului, simţea că o apasă mai tare plictiseala care-o năpădea. S-ar fi coborît bucuros să stea de vorbă cu fata în casă, dar o anume pudoare o oprea.

În fiecare zi, la aceeaşi oră, învăţătorul, cu o tichie de mătase neagră pe cap, dădea în lături obloanele, iar pîndarul trecea cu sabia încinsă peste tunică. Seara şi dimineaţa, caii de poştă, trei cîte trei, străbăteau strada mergînd la adăpat, la baltă. Din cînd în cînd bălăngănea clopotul de la uşa vreunei cîrciumi, şi cînd bătea vîntul, se auzeau scîrţîind pe cele două vergele lighenaşele de aramă ale frizerului, care serveau ca firmă la prăvălie. Frizeria mai avea ca podoabă o veche gravură de mode, lipită pe un geam, şi un bust de femeie, de ceară, cu părul galben. Iar frizerul se plîngea şi el că şi-a ratat vocaţia, că nu are nici un viitor şi, visînd o prăvălioară într-un mare oraş, cum ar fi Rouen, de pildă, în port, lîngă teatru, se plimba toată ziua posomorît, între primărie şi biserică, în aşteptarea clientelei. De cîte ori doamna Bovary îşi ridica ochii, îl vedea tot acolo, ca o santinelă în post, cu boneta grecească pe-o ureche şi cu vesta-i groasă de bumbac.

Cîteodată, după-amiaza, apărea sub geam un cap de bărbat, pîrlit de soare, cu favorite negre, şi care surîdea alene, cu un zîmbet deschis şi blînd, arătîndu-şi dinţii albi. Îndată se auzea un vals, şi deasupra flaşnetei, într-un salonaş, nişte dansatori cît degetul, femei cu turbane roz, tirolezi în jachete, maimuţe în fracuri, domni în pantaloni scurţi, se învîrteau, se învîrteau mereu printre fotoliile, canapelele şi măsuţele ce se oglindeau în cioburile de oglindă lipite pe la colţuri cu fîşii de hîrtie aurită. Omul învîrtea manivela uitîndu-se cînd în dreapta, cînd în stînga, cind spre ferestre. La răstimpuri, dînd drumul unei lungi ţîşnituri de scuipat negru asupra bornei de kilometraj, îşi sălta pe genunchi instrumentul, ale cărui curele tari îi apăsau umărul ; şi cînd tînguioasă şi tărăgănată, cînd veselă şi vioaie, muzica scăpa din cutie, zbîrnîind, printr-o perdea de tafta trandafirie, sub un cîrlig de aramă cu înfloriturі. Erau melodii care se cîntau aiurea, prin teatre, prin saloane, după care se dansa seara sub policandre aprinse, ecouri din lume, care ajungeau pînă la Emma. În

capul ei se desfăşurau sarabande nesfîrşite şi, ca o baiaderă pe florile unui covor, gîndul ei dănţuia o dată cu notele, se legăna trecînd din vis în vis, din tristeţe în tristeţe. După ce flaşnetarul îşi primea pitacul în şapcă, arunca pe el o veche pătură de lînă albastră, îşi punea flaşneta în spinare şi se îndepărta cu paşi greoi. Emma se uita după el.

Dar mai ales la orele cînd trebuia să stea la masă, nu mai putea să rabde sala aceea mică de jos, cu soba care fumega, cu uşa care scîrţîia, cu pereţii asudaţi, cu lespezile umede ; i se părea că i se serveşte în farfurie toată amărăciunea vieţii ei, şi prin aburii rasolului, din fundul sufletului se ridicau parcă alte adieri serbede. Charles mînca încet ; ea ronţăia cîteva alune, sau, rezemată în cot, îşi trecea timpul trăgînd linii pe muşama cu vîrful cuţitului.

Îşi lăsa acum gospodăria la voia întîmplării, şi cînd doamna Bovary-mama veni să petreacă la Tostes o parte din postul Paştelui, se miră foarte mult de această schimbare. Într-adevăr, Emma, altădată atît de îngrijită şi de cochetă, stătea acum zile întregi fără să se îmbrace, purta ciorapi de bumbac cenuşii, ardea în casă lumînări de seu. Spunea întruna că trebuie să facă economii fiindcă nu sînt bogaţi, adăugînd că era foarte mulţumită, foarte fericită, că Tostes îi plăcea nespus de mult, şi alte asemenea fraze noi, care închideau gura soacrei. Dealtfel, Emma nu mai părea dispusă să-i urmeze sfaturile ; o dată, chiar, doamna Bovary îndrăznind să pretindă că stăpînii ar trebui să supravegheze dacă servitorii se închină şi merg la biserică, ea-i răspunsese cu o privire atît de mînioasă şi cu un zîmbet atît de rece, încît bătrîna nu mai cutează să se amestece.

Emma devenea greu de mulţumit, irascibilă. Îşi comanda anumite mîncăruri numai pentru ea, ca apoi nici să nu se atingă de ele ; într-o zi nu bea decît lapte gol, iar a doua zi cești de ceai cu duzina. Descori se încăpăţîna să stea în casă, apoi simţea că se înăbuşă, deschidea ferestrele, îşi punea o rochie subţire. După ce trăgea cîte-o săpuneală zdravănă servitoarei, îi făcea cadouri, sau o trimitea în plimbare pe la vecini, după cum uneori arunca săracilor tot mărunţişul din pungă, cu toate că nu era miloasă din fire şi nici nu se lăsa lesne înduioşată de necazurile altuia, ca şi cei mai mulţi dintre oamenii de obîrşie ţărănească şi care păstrează totdeauna în sufletul lor ceva din asprimea mîinilor părinteşti.

Spre sfîrşitul lui februarie, moş Rouault, în amintirea vindecării lui, îi aduse chiar el ginerelui o curcă minunată şi rămase trei zile la Tostes. Charles fiind mereu pe la bolnavi, Emma îi ţinu de urît. Fumă în odaie, scuipă pe grătarele sobei, vorbi despre agricultură, viţei, vaci, păsări şi consiliul municipal ; aşa încît, atunci cînd plecă, Emma închise uşa după el cu un sentiment de uşurare care-o surprinse şi pe ea. Dealtfel, nu-şi mai ascundea dispreţul pentru nimic şi pentru nimeni ; şi uneori se apuca să exprime păreri ciudate, criticînd ceea ce aprobau alţii şi aprobînd lucruri perverse sau imorale, ceea ce-l făcea pe Charles să holbeze ochii la dînsa.

Oare mizeria asta o să ţină cît lumea ? Oare n-o să mai scape niciodată de ea ? Nu era doar mai prejos de toate celelalte care duceau o viaţă fericită. La Vaubyessard văzuse ducese care aveau talia mai greoaie şi apucături mai de rînd decît dînsa, şi blestema nedreptatea lui Dumnezeu ; îşi rezema capul de pereţi ca să plîngă ; invidia vieţile furtunoase, nopţile cu baluri mascate, plăcerile neruşinate, cu extazul lor, pe care ea nu-l cunoştea.

Era tot mai palidă şi avea palpitaţii. Charles îi prescrise valeriană şi băi de camfor. Tot ce încerca, însă, îi făcea parcă mai rău.

Erau zile cînd vorbea mult şi repede, vrute şi nevrute, pentru ca după aceste răbufniri să cadă deodată în toropeală şi să stea fără să scoată o vorbă, fără să se mişte. Nu se înviora atunci decît dacă-şi turna un flacon de apă de colonie pe braţe.

Cum se plingea mereu de Tostes, Charles îşi închipui că nu se simte bine din pricina locului şi, urmărit de ideea asta, se gîndi serios să se mute aiurea.

Din ziua aceea Emma începu să bea oţet ca să slăbească, se alese cu o tuse seacă şi pierdu orice poftă de mîncare.

Lui Charles îi venea greu să plece din Tostes după patru ani de şedere şi în momentul în care *începea să-şi facă un nume*. Totuşi, dacă trebuia ! O duse la Rouen, s-o vadă fostul lui profesor. Suferea de nervi ; trebuia să schimbe aerul.

După multe cercetări, Charles află că în arondismentul Neufchâtel era un tîrguşor mai mare, căruia-i spunea Yonville-l'Abbaye, al cărui medic, un refugiat polonez, tocmai plecase de o săptămînă. Atunci scrise farmacistului din par-

tea locului ca să afle ce populație are tîrgușorul, la ce depărtare se găsea cel mai apropiat confrate, cît cîștiga pe an doctorul ce fusese înainte etc. ; și răspunsurile fiind mulțumitoare, se hotărî ca înspre primăvară să se mute, dacă sănătatea Emmei nu avea să se îndrepte.

Într-o zi, cînd, în vederea plecării, Emma făcea ordine într-un sertar, se înțepă cu ceva la un deget. Era o sîrmuliță de la buchetul ei de mireasă. Bobocii de lămîiță se îngălbeniseră de praf, și panglicile de satin cu chenar de argint se destrămau pe la margine. Îl aruncă în foc. Se aprinse mai repede decît un pai uscat. Apoi se făcu ca un colăcel roșu deasupra cenușii și se mistui încet. Se uită la el cum arde. Bobițele de carton pocneau, firele de beteală se răsuceau, șiretul se topea ; iar corolele de hîrtie, scorojite, legănîndu-se ca niște fluturi negri de-a lungul plăcii de sus a căminului, își luară în cele din urmă zborul pe horn.

În luna martie, cînd plecară din Tostes, doamna Bovary era însărcinată.

PARTEA A DOUA

I

YONVILLE-L'ABBAYE (NUME CE vine de la o veche mănăstire a capucinilor, ale cărei ruine nici nu mai există) este un tîrguşor la opt leghe de Rouen, între drumul spre Abbeville şi cel spre Beauvais, în fundul unei văi prin care curge Rieule, rîuşor ce se varsă în Andelle după ce a pus în mişcare trei mori unde sînt ceva păstrăvi, pe care duminica băieţii, ca să se distreze, îi pescuiesc cu undiţa.

De La Boissière laşi şoseaua şi o iei mai departe pe un drum de ţară pînă pe creasta coastei de la Leux, de unde se deschide valea. Rîuşorul care o străbate face din ea parcă două regiuni ce nu se aseamănă : la stînga — numai păşune : la dreapta — numai arătură. Pajiştea se întinde sub un brîu de coline joase, ca să se împreune în spatele lor cu păşunile din ţinutul Bray, pe cînd spre răsărit cîmpia, urcînd lin, se lărgeşte aşternîndu-şi cît vezi cu ochii galbenele ei ogoare de grîu. Apa care curge pe marginea ierbii desparte cu o dungă albă culoarea fîneţelor de cea a ogoarelor, astfel încît cîmpia seamănă cu o mare manta desfăcută, cu guler de catifea verde, tivit cu şiret de argint.

Cînd ajungi, ai în faţă, în fundul zării, stejarii din pădurea d'Argueil, cu povîrnişurile coastei Saint-Jean, vrîstate de sus în jos de lungi dîre roşii, inegale, care nu-s altceva decît săpăturile făcute de ploi, iar tonurile cărămizii în şuviţe înguste, contrastînd cu cenuşiul muntelui, vin din mulţimea izvoarelor feruginoase, care curg dincolo, în ţinutul de-alături.

Aici e hotarul dintre Normandia, Picardia şi l'Ile de-France, regiune corcită, unde vorbirea e fără accent, după cum nici peisajul n-are nimic deosebit. Aici se fac cele mai proaste brînzeturi de Neufchâtel din tot arondismentul, iar cultura pămîntului e costisitoare, fiindcă trebuie mult bălegar ca să îngraşi pămîntul acesta fărîmicios, plin de nisip şi prundiş.

Pînă în 1835 nu exista nici un drum pe care să se poată merge la Yonville ; dar cam pe-atunci se făcu o *şosea vicinală*, care leagă drumul de la Abbeville cu cel de la Amiens şi pe care merg cîteodată cărăuşii de la Rouen în Flandra. Totuşi, Yonville-l'Abbaye a rămas ca mai înainte, cu toate *noile pieţe de desfacere*. În loc să cultive şi altceva, oamenii se mai încăpăţînează să facă fîn, deşi e fără căutare, şi leneşul tîrguşor, abătîndu-se de la şes, a continuat să se întindă în chip firesc spre rîu. Se zăreşte de departe, culcat de-a lungul malului, ca un văcar care se odihneşte după-amiaza pe marginea apei.

La poalele dealului, după pod, începe o şosea plantată cu plopi tineri, care te duce drept pînă la primele case din tîrguşor — case împrejmuite cu garduri de spini, cu ogrăzi pline de clădiri răzleţe, în mijlocul cărora vezi teascuri, droşcării şi cazane de făcut spirt, împrăştiate pe sub copaci stufoşi, cu scări, prăjini şi coase atîrnate de crăci. Acoperişurile de paie, ca nişte căciuli trase pe ochi, acoperă aproape trei sferturi din ferestrele joase, ale căror geamuri groase, bombate, au o adîncitură la mijloc, cum au fundurile de sticle. Pe peretele tencuit, străbătut de-a curmezişul de bîrne negre, se agaţă uneori cîte un păr pipernicit, iar casele au la uşile de la parter cîte o mică barieră turnantă, ca să nu intre înăuntru puii care vin să ciugulească în prag firimiturile de pîine neagră muiată în cidru. Cu cît înaintezi, curţile sînt tot mai înguste, casele-s mai înghesuite şi fără garduri ; sub o fereastră se leagănă o legătură de ferigi în vîrful unei cozi de mătură ; vine fierăria unui potcovar, iar mai încolo, un rotar cu două sau trei căruţe noi, care încurcă trecerea. Apoi, printr-un gard de ostreţe, după un rond de iarbă pe care-l înfrumuseţează un amoraş cu degetul pe buze, apare o casă albă, cu două vase de tuci la un capăt şi la celălalt al peronului şi nişte tăbliţe care strălucesc la poartă ; e casa notarului, cea mai frumoasă din partea locului.

Biserica e de cealaltă latură a străzii, cu douăzeci de paşi mai departe, la intrarea în piaţă. Micul cimitir dimprejur, închis cu un zid înalt pînă la piept, e atît de plin de morminte, încît vechile pietre, una cu pămîntul, alcătuiesc un pavaj neîntrerupt, în care iarba a desenat verzi pătrate regulate. În ultimii ani de domnie a lui Carol al X-lea biserica a fost complet renovată. Acum, bolta de lemn începe să putrezească sus şi, din loc în loc, se văd adînciturі negre în stratul de culoare albastră. Deasupra uşii, unde ar trebui să fie orga, se află o strană pentru bărbaţi, cu o scară în spirală, care răsună tare sub bocănitul saboţilor.

Lumina amiezii, străbătînd prin vitraliile dintr-o singură culoare, cade pieziş pe băncile rînduite de-a curmezişul zidului căptuşit ici şi colo cu cîte o rogojină bătută în cuie, dedesubtul căreia sînt scrise cu litere mari cuvintele : „Banca domnului cutare“. Mai încolo, în locul unde naosul se îngustează, se află într-o parte confesionalul, iar în cealaltă, statueta Sfintei Fecioare, îmbrăcată într-o rochie de satin, cu un văl de tul, presărat cu stele de argint, pe cap, şi cu pometii roşii, ca ai idolilor din insulele Sandwich ; în sfîrşit, o copie a *Sfintei familii, dăruită de ministrul de interne*, dominînd altarul între patru sfeşnice, se întrezăreşte tocmai în fund. Stranele corului. din lemn de brad, au rămas nezugrăvite.

Halele, adică un acoperiş de olane susţinut de vreo douăzeci de stîlpi, ocupă ele singure aproape jumătate din piaţa mare din Yonville. Primăria, construită *după desenele unui arhitect din Paris*, este un fel de templu grec ; e în colţ, alături de casa farmacistului. La parter are trei coloane ionice, şi la primul etaj, o galerie cu bolta în semicerc, iar în spaţiul dintre cele trei cornişe ale frontonului, un cocoş galic, cu o gheară pe Constituţie şi cu cealaltă ţinînd balanţa Justiţiei.

Dar ceea ce-ţi sare mai mult în ochi e farmacia domnului Homais din faţa hanului *Leul de aur*. Mai ales seara, cînd e aprinsă lampa şi cînd borcanele roşii şi verzi, puse de frumuseţe în vitrină, îşi prelungesc pe jos, pînă departe, cele două dîre de lumină coloratăă, se întrezăreşte, ca-n jocul unor focuri de artificii, umbra farmacistului rezemat de pupitrul său. Casa lui e acoperită de sus pînă jos cu inscripţii scrise cu caractere englezeşti, ronde şi de tipar : „Apă de Vichy, de Seltz şi de Barèges, beltele depurative,

doctorii «Raspail», întăritoare de Arabia, pastile «Darcet», pastă «Regnault», bandaje, plante pentru băi, ciocolată medicinală etc.“ Și pe firma ce se întinde pe toată lățimea prăvăliei e scris în litere de aur : *Homais, farmacist.* Apoi, în fundul prăvăliei, în dosul balanțelor mari, prinse de tejghea, se desfășoară cuvîntul *laborator* deasupra unei uși cu geamuri, pe la jumătatea căreia mai este scris o dată *Homais*, cu litere de aur pe fond negru.

Pe urmă nu mai e nimic de văzut în Yonville. Strada (unica din tîrg), lungă cît o bătaie de pușcă și cu vreo cîteva prăvălii pe margini, se sfîrșește deodată la cotitura drumului. Dacă o lași în dreapta și mergi pe sub poala dealului Saint-Jean, ajungi îndată la cimitir.

Pe timpul holerei, ca să-l mărească, oamenii au dărîmat o bucată de zid și au cumpărat alături trei acri de pămînt ; dar toată partea asta nouă e aproape goală, mormintele îngrămădindu-se, ca și înainte, spre poartă. Paznicul, care în același timp e și gropar și paracliser la biserică (trăgînd astfel de la morții din parohie un îndoit cîștig), a semănat pe locul gol cartofi. Din an în an, totuși, ogorașul lui se tot îngustează, iar cînd izbucnește cîte-o epidemie, nu știe dacă trebuie să se bucure că mor mai mulți, sau să se întristeze că se înmulțesc mormintele.

— Te hrănești din morți, Lestiboudois ! îi spuse preotul într-o zi.

Vorbele astea întristătoare îl puseră pe gînduri și-l făcură să se astîmpere o bucată de vreme ; dar și azi tot mai pune cartofi, ba chiar cutează să susțină că așa cresc ei, fără să-i fi semănat cineva.

De la întîmplările pe care le vom povesti nu s-a schimbat într-adevăr nimic în Yonville. Drapelul tricolor de tinichea se învîrte la fel în vîrful clopotniței bisericii ; prăvălia negustorului de galanterie își flutură încă în vînt cele două flamuri de bumbac ; fetușii farmacistului, ca niște pachete de iască albă, putrezesc din ce în ce mai mult în spirtul lor tulbure, și, deasupra porții mari a hanului, vechiul leu de aur, spălăcit de ploi, își arată și acum trecătorilor coama de cîine lățos.

În seara cînd soții Bovary trebuiau să sosească la Yonville, doamna Lefrançois, văduva, stăpîna acestui han, avea atîtea de făcut, că-i curgeau broboane de sudoare clătinînd tigăile. A doua zi era zi de iarmaroc în tîrgușor. Trebuia să taie carnea mai dinainte, să curețe puii, să facă supă și

cafea. Pe deasupra mai avea de gătit mîncarea abonaţilor şi pe aceea a doctorului, a soţiei lui şi a servitoarei lor ; sala de biliard răsuna de hohote de rîs ; în camera cea mică, trei morari strigau să le aducă rachiu ; lemnele din sobă ardeau cu flăcări, jăraticul trosnea, şi, pe masa lungă din bucătărie, printre hălcile de miel crud, se înălţau teancuri de farfurii, care tremurau de zguduiturile trunchiului pe care se toca spanac. În poiată se auzeau ţipînd păsările pe care le fugărea servitoarea ca să le prindă şi să le taie.

Un om în papuci de piele verde, cam ciupit de vărsat şi cu o tichie de catifea cu ciucure de aur pe cap, se încălzea stînd cu spatele la cămin. Chipul lui nu exprima nimic altceva decît mulţumirea de sine, şi părea a fi tot atît de calm în viaţă ca şi sticletele din colivia de răchită atîrnată deasupra capului său : era farmacistul.

— Artémise, strigă hangiţa, fă surcele, umple carafele, adu rachiul, mai repede ! Dac-aş şti cel puţin ce desert să dau celor pe care-i aşteptaţi... Doamne sfinte, iar au început căruţaşii să facă tărăboi în sala de biliard ! Şi au lăsat căruţa în poartă, la intrare. Cînd o veni *Rîndunica*, e-n stare să o sfarme toată. Cheamă-l pe Polyte să o vîre-n şopron !... Cînd te gîndeşti, domnule Homais, că de azidimineaţă au jucat poate cincisprezece partide şi au băut opt căni de cidru ! O să-mi rupă şi postavul de pe biliard, continuă ea uitîndu-se la ei de departe, cu telul de bătut spuma în mînă.

— N-ar fi mare pagubă, răspunse domnul Homais, aţi cumpăra altul.

— Alt biliard ! izbucni văduva.

— Dacă acesta nu mai ţine, doamnă Lefrançois ! V-am mai spus că vă faceţi singură rău, mult rău. Şi pe urmă, azi, amatorii vor găuri mici şi tacuri grele. Nu se mai joacă carambolaj. Toate s-au schimbat ! Trebuie să te ţii în pas cu vremea. Uitaţi-vă mai bine la Tellier...

Hangiţa se înroşi de ciudă. Farmacistul adăugă :

— Orice-aţi spune, biliardul lui e mai bun decît al dumneavoastră ; şi dacă s-ar organiza, de pildă, un concurs patriotic în folosul Poloniei sau al sinistraţilor din Lyon...

— Nu ne speriem noi de golani ca el ! îl întrerupse hangiţa ridicînd din umerii zdraveni. Lăsaţi, lăsaţi, domnule Homais, atîta vreme cît o să existe *Leul de aur*, lumea o să vină. Noi, ăştia, avem osînză. Pe cînd, într-o bună

dimineaţă, o să vedeţi *Cafeneaua franceză* închisă şi cu o frumuseţe de afiş pe obloane !... Auzi, să-mi schimb biliardul, continuă ea ca pentru sine, un biliard ca ăsta, aşa de bun de pus rufele pe el şi pe care, în sezonul de vînătoare, am culcat pînă la şase drumeţi !... Şi nătăfleţul cela de Hivert, care nu mai vine !

— Îl aşteptaţi pentru masa musafirilor ? întrebă farmacistul.

— Să-l aştept pe el ? Mai e doar şi domnul Binet ! La şase punct o să-l vedeţi intrînd, că în ce priveşte punctualitatea nu-i altul ca el ! Ţine să aibă totdeauna locul lui în sala cea mică. Mai degrabă să-l omori decît să-l pui la masă în altă parte ! Şi nimic nu-i place ; şi face atîtea mofturi cu cidrul ! Nu-i ca domnul Léon ; ăsta vine cîteodată şi la şapte, ba chiar la şapte jumătate ; nici nu se uită măcar ce mănîncă. Ce tînăr cumsecade ! Niciodată n-ar ridica glasul la tine.

— Apoi, vezi dumneata, e mare deosebire între unul care a fost bine crescut şi un fost carabinier care-a ajuns perceptor !

Ceasul bătu ora şase. Binet intră.

Purta o redingotă albastră, care cădea drept, în jurul trupului său slab, iar şapca-i de piele, cu clapele legate cu şireturi pe creştetul capului, lăsa să se vadă, sub cozorocul ridicat, o frunte cheală, teşită de pe cînd purta cască. Era îmbrăcat cu o jiletcă de postav negru, cu guler din păr de cal, cu pantaloni gri şi, fie iarnă sau vară, era încălţat cu cizme bine văcsuite, care aveau două umflături la fel, din pricina monturilor de la degetele mari ale picioarelor. Nici un fir de păr nu trecea de linia bărbii lui blonde, care, înconjurîndu-i falca, îi încadra, ca iarba de pe marginea unui strat, faţa lungă şi stearsă, cu ochii mici şi nasul coroiat. Era tare la toate jocurile de cărţi, bun vînător, şi stăpînea un scris frumos ; avea acasă un strung şi-şi trecea timpul strujind inele pentru şerveţele, cu care-şi umplea casa, cu pasiunea unui artist şi egoismul unui burghez.

Se îndreptă spre sala cea mică ; dar mai întîi trebuiau scoşi cei trei morari ; şi pînă să-i pună tacîmul, Binet stătu tăcut, la locul lui, lîngă sobă ; după aceea închise uşa şi, ca de obicei, îşi scoase şapca.

— Ăsta n-o să-şi tocească limba cu vorbe de politeţe ! spuse farmacistul de îndată ce rămase singur cu hangiţa.

— Niciodată nu vorbește mai mult, răspunse ea ; săptămîna trecută au venit aici, cu stofe, doi voiajori comerciali, băieți plini de haz, care povesteau seara o sumedenie de năzbîtii, că-mi dădeau lacrimile de rîs ; ei bine, el sta cum îl vedeți, tăcut ca un pește.

— Mdá, zise farmacistul, nu are nici imaginație, nici spirit, nimic din ceea ce trebuie să aibă un om de societate.

— Se spune totuși că e isteț, obiectă hangița.

— Isteț ! îi întoarse vorba domnul Homais. El ! Isteț ? În meseria lui, poate, adăugă apoi pe un ton mai calm. Și continuă : Eh, înțeleg ca un negustor cu relații foarte mari, un jurisconsult, un doctor, un farmacist să fie atît de cufundați în gînduri încît să devină ciudați, chiar ursuzi ; istoria pomenește de asemenea cazuri. Dar aceia, cel puțin, se gîndesc la ceva. Mie, de pildă, de cîte ori nu mi s-a întîmplat să-mi caut tocul pe birou ca să scriu o etichetă, pentru ca în cele din urmă să descopăr că-l pusesem după ureche.

Între timp, doamna Lefrançois ieși în prag să vadă dacă nu sosește *Rîndunica.* Tresări. Un bărbat îmbrăcat în negru intră în bucătărie. La lumina ultimelor licăriri ale amurgului se putea vedea că are o față rubicondă și o statură atletică.

— Cu ce vă putem servi, părinte ? întrebă hangița, punînd mîna pe unul din candelabrele de aramă care se găseau pe cămin, așezate la rînd, cu lumînările în ele. Voiți să luați ceva ? Un pic de rachiu de coacăze, un pahar de vin ?

Preotul refuză foarte politicos. Venise să-și caute umbrela, pe care deunăzi o uitase la mănăstirea din Ernemont, și, după ce-o rugă pe doamna Lefrançois să i-o trimită în seara aceea la casa parohială, ieși pornind spre biserică, unde suna de vecernie.

Cînd farmacistul nu-i mai auzi pașii prin piață, găsi foarte necuviincioasă purtarea lui de adineauri. Faptul că refuzase să ia un pahar îi părea o ipocrizie din cele mai odioase ; toți preoții chefuiau pe ascuns și căutau să întoarcă iarăși vremea dijmuitului.

Hangița luă apărarea preotului :

— Ar frînge pe-un singur genunchi patru ca dumneavoastră. Anul trecut le-a ajutat oamenilor noștri la căratul paielor ; ducea cîte șase maldăre deodată, așa-i de vînjos !

— Halal ! zise farmacistul. Poftiți de vă mai trimiteți fetele la spovedit la niște vlăjgani sănătoși tun ca ăsta ! Eu unul, dacă aș fi guvernul, aș cere ca o dată pe lună să li se ia sînge preoților. Da, doamnă, Lefrançois, în fiecare lună, o flebotomie zdravănă în interesul ordinii și al moravurilor !

— Tăceți, domnule Homais, n-aveți nici o credință !

— Ba am o credință, credința mea, și chiar mai mult decît ei toți, cu maimuțăriile și scamatoriile lor ! Dimpotrivă, eu îl slăvesc pe Dumnezeu. Cred într-o ființă supremă, într-un creator, oricare ar fi el, puțin îmi pasă, care ne-a adus pe lume ca să ne îndeplinim datoria de cetățean și de tată de familie ; dar n-am nevoie să intru într-o biserică, să sărut talgere de argint și să îngraș cu obolul meu o mulțime de șarlatani, care mănîncă mai bine ca noi ! Căci îl poți slăvi tot atît de bine într-o pădure, pe un cîmp, sau chiar contemplînd bolta cerească, cum făceau anticii. Dumnezeul meu este Dumnezeul lui Socrate, al lui Franklin, al lui Voltaire, al lui Béranger. Eu sînt pentru *Profesiunea de credință a vicarului din Savoia* și pentru principiile nemuritoare de la 89. Așa că nu admit un Dumnezeu moșneguț, care ne plimbă prin grădina lui, cu toiagul în mînă, își găzduiește prietenii în pîntecele balenelor, moare țipînd și învie după trei zile : lucruri absurde în ele însele și, dealtfel, în întregime opuse tuturor legilor fizice ; ceea ce ne dovedește, în treacăt, că preoții s-au bălăcit întotdeauna într-o ignoranță rușinoasă, în care se străduiesc să cufunde și omenirea împreună cu ei.

Tăcu, căutînd cu ochii în jur pe cineva care să-l asculte căci, în înfierbîntarea lui, farmacistul se crezuse o clipă în plin consiliu municipal. Dar hangița nu-l mai asculta ; trăgea cu urechea la un zgomot îndepărtat. Se deslușì huruitul unei trăsuri, amestecat cu un clămpănit de potcoave slăbite, și, în sfîrșit, *Rîndunica* se opri în fața porții.

Era o ladă galbenă, așezată pe două roți mari, care ajungeau pînă-n dreptul coviltirului, împroșcînd cu noroi umerii călătorilor și împiedicîndu-i să vadă drumul. Gemulețele ferestrelor înguste tremurau scuturate în cercevele cînd erau închise și mai păstrau ici și colo stropi de noroi peste vechiul lor strat de praf, pe care nici ploile torențiale nu-l spălau de tot. Era trasă de trei cai, din

care unul înaintaș, și, cînd cobora vreo coastă, se hurduca, dînd cu fundul de pămînt.

Cîțiva burghezi din Yonville ieșiră în piață : vorbeau toți deodată, cerînd noutăți, explicații și provizii ; Hivert nu mai știa cui să răspundă. El făcea la oraș comisioanele pentru satele din împrejurimi. Cutreiera prăvăliile, aducea cizmarului suluri de piele, potcovarului fier, stăpînei sale un butoiaș cu scrumbii, o bonetă de la modistă, meșe de păr de la coafor ; și la întoarcere împărțea de-a lungul drumului pachetele, pe care le arunca peste gard, stînd în picioare pe capră și răcnind cît îl ținea gura, în timp ce caii mergeau singuri.

Întîrziase din pricina unei întîmplări ; ogărița doamnei Bovary o luase razna pe cîmp. Au fluierat-o mai bine de un sfert de oră. Hivert s-a și întors chiar o jumătate de leghe îndărăt, sperînd s-o zărească din clipă în clipă ; pînă la urmă a trebuit să continue drumul. Emma plînsese, se înfuriase, scoțîndu-l vinovat pe Charles de toată nenorocirea asta. Negustorul de stofe, domnul Lheureux, care era cu dînsa în trăsură, a încercat s-o consoleze dîndu-i o mulțime de exemple de cîini pierduți care și-au recunoscut stăpînul după ani și ani de zile. A fost unul, spunea el, care s-a întors de la Constantinopol la Paris. Altul făcuse cincizeci de leghe în linie dreaptă și trecuse patru rîuri înot ; chiar și tatăl lui avusese un cățeluș care, după o absență de doisprezece ani, într-o seară, i-a sărit deodată în spate, în plină stradă, pe cînd se ducea să mănînce în oraș.

II

COBORÎ ÎNTÎI EMMA, PE URMĂ Félicité, domnul Lheureux, o doică, iar pe Charles au trebuit să-l trezească din colțul lui, unde adormise de-a binelea de îndată ce se înnoptase.

Homais se prezentă. Exprimă respectele sale doamnei și complimente domnului, spuse că era încîntat să le fi putut face un serviciu, și adăugă amical că îndrăznise să se invite singur, soția lui fiind dealtfel plecată.

Cum ajunse în bucătărie, doamna Bovary se apropie de sobă. Își prinse cu vîrful degetelor rochia în dreptul genunchiului și, ridicînd-o astfel pînă la glezne, își întinse în bătaia flăcării, pe deasupra unei ciozvîrte de berbec la frigare, piciorul încălțat cu o gheată neagră. Focul o lumina toată, străbătînd cu o sclipire vie urzeala rochiei, porii egali ai pielii ei albe și chiar pleoapele ochilor, din care clipea din cînd în cînd. O roșeață intensă se ivea pe fața ei de cîte ori sufla vîntul prin ușa întredeschisă.

De cealaltă parte a sobei, un tînăr cu părul blond o privea tăcut.

Fiindcă se plictisea grozav la Yonville, unde era secretar la notarul Guillaumin, de multe ori domnul Léon Dupuis (el era cel de-al doilea client obișnuit la *Leul de aur)* lua înadins masa mai tîrziu, cu speranța că va sosi la han vreun călător cu care să stea de vorbă în seara aceea. În zilele cînd își isprăvea treaba, neștiind ce să facă, trebuia oricum să fie punctual și să suporte, de la supă pînă la brînză, tovărășia lui Binet. Primi deci cu bucurie propunerea gazdei de a sta la masă cu noii-veniți, și trecură în sala cea mare, unde doamna Lefrançois, pentru ca totul să fie mai solemn, poruncise să se pună patru tacîmuri.

Homais ceru voie să stea cu boneta lui grecească pe cap, de frica guturaiului.

Apoi, întorcîndu-se către vecina lui :

— Cu siguranță că doamna e puțin obosită ! *Rîndunica* noastră scutură așa de groaznic !

— Adevărat, răspunse Emma, dar pe mine călătoria mă distrează totdeauna ; îmi place să mai schimb locul.

— E atît de plicticos, spuse oftînd secretarul, să trăiești pironit în aceleași locuri !

— Dacă ai fi nevoit ca mine, spuse Charles, să fii mereu călare...

— Dar, continuă Léon, adresîndu-se doamnei Bovary, mi se pare că nimic nu-i mai plăcut. Și adăugă : Cînd poți.

— Dealtfel, spunea spițerul, pe la noi nu-i prea greu să practici medicina ; căci pe drumurile noastre se poate merge cu cabrioleta, și, în general, se plătește destul de bine, plugarii fiind înstăriți. Din punct de vedere medical avem, din cînd în cînd, în afară de cazurile obișnuite de enterite, bronșite, afecțiuni biliare etc., cîteva cazuri de

friguri intermitente în timpul secerișului, dar, într-un cuvînt, puține lucruri grave, nimic special de semnalat, decît doar multe scrofule, pricinuite, fără îndoială, de jalnicele condiții de igienă ale caselor noastre țărănești. Ah ! Domnule Bovary, o să aveți de luptat cu multe prejudecăți ; cu multe deprinderi înrădăcinate, de care se vor izbi zilnic toate sforțările științei dumneavoastră, căci oamenii mai recurg la masle, la moaște, la preot, în loc să vină de-a dreptul la medic sau la farmacist. Clima, totuși, nu e, la drept vorbind, rea ; numărăm chiar în comună cîțiva bătrîni care-au atins nouăzeci de ani. Iarna termometrul coboară (l-am urmărit personal) pînă la patru grade, și în toiul verii atinge douăzeci și cinci, treizeci de centigrade cel mult, ceea ce înseamnă maximum douăzeci și patru Réaumur, sau cincizeci și patru Fahrenheit (măsură englezească) — nu mai mult ! — și, într-adevăr, sîntem adăpostiți de vînturile de la nord de pădurea d'Argueil, pe de o parte, iar pe de alta, de vînturile de la vest de dealul Saint-Jean ; și, totuși, această căldură, care din cauza vaporilor de apă ce se ridică din rîu și a numărului mare de vite de pe cîmp, care exală, după cum știți, mult amoniac, adică azot, hidrogèn și oxigen (ba nu, azot și hidrogen numai), și care, absorbind humusul pămîntului, amestecînd toate aceste emanații diferite, întrunindu-le, ca să zic așa, într-un mănunchi și combinîndu-se de la sine cu electricitatea răspîndită în atmosferă — atunci cînd există — ar putea cu timpul să nască miasme insalubre, ca-n țările tropicale ; această căldură, zic, e temperată tocmai din partea de unde vine, sau mai degrabă de unde ar veni, adică dinspre sud, de vînturile din sud-est, care, răcorindu-se cînd trec peste Sena, se năpustesc uneori peste noi pe neașteptate, precum crivățul.

— Aveți cel puțin unde să vă plimbați prin împrejurimi ? întrebă doamna Bovary, adresîndu-se tînărului.

— Oh, aproape defel, răspunse Léon. E un loc căruia i se spune *La izlaz,* sus pe coastă, la poalele pădurii. Uneori, duminica, mă duc acolo și stau cu o carte în mînă, privind apusul soarelui.

— Nimic mai minunat ca apusurile de soare, reluă ea, mai ales la malul mării.

— Oh ! Ador marea, spuse domnul Léon.

— Și, apoi, nu vi se pare, zise doamna Bovary, că gîndul rătăcește mai în voie pe această întindere nemăr-

giniță, a cărei contemplare îți înalță sufletul și te face să te gîndești la infinit, la ideal ?

— La fel și cu priveliștile din munți, începu Léon. Am un văr care-a călătorit anul trecut prin Elveția și care îmi spunea că e greu să-ți imaginezi poezia lacurilor, farmecul cascadelor, impresia grandioasă pricinuită de ghețari. Vezi de-a curmezișul șuvoaielor pini de-o mărime de necrezut, cabane atîrnate deasupra prăpăstiilor, și, la o mie de picioare dedesubt, văi întregi, prin luminișurile norilor. Priveliștile acestea te entuziasmează, fără îndoială, te predispun la rugăciune, la extaz ! De aceea nu mă mir de muzicantul acela celebru care, pentru a-și aţîța mai tare imaginația, obișnuia să se ducă să cînte la pian în fața unei priveliști impunătoare.

— Vă ocupați cu muzica ? întrebă ea.

— Nu, dar îmi place foarte mult.

— Ah, nu vă potriviți, doamnă Bovary, îl întrerupse Homais, aplecîndu-se peste farfurie ; asta-i curată modestie. Cum, dragul meu ? ! Deunăzi cîntai în cameră, minunat, *Îngerul păzitor*. Te auzeam din laborator ; vocalizai ca un actor.

Într-adevăr, Léon stătea la farmacist, unde avea la etajul al doilea o odăiță cu vedere spre piață. Se înroși la complimentul făcut de proprietarul său, care acuma se întorsese spre doctor și-i înșira, unii după alții, pe cei mai de seamă locuitori din Yonville. Povestea anecdote, dădea amănunte. Nu se știa tocmai bine ce avere are notarul, și apoi *mai era și casa Tuvache,* care le da destulă bătaie de cap.

Emma reluă vorba :

— Și ce muzică vă place mai mult ?

— Oh ! muzica germană, cea care te face să visezi...

— Pe italieni îi cunoașteți ?

— Nu încă ; dar am să-i văd anul viitor, cînd am să mă duc la Paris, să-mi termin dreptul.

— Precum aveam cinstea, continuă farmacistul, să spun domniei-sale soțului dumneavoastră, mulţumită nebuniilor pe care le-a făcut nenorocitul de Yanoda, care a fugit, vă veți bucura de una din casele cele mai confortabile din Yonville. Ceea ce are mai ales practic pentru un medic este ușa care dă în *Alee,* pe unde poți intra și ieși fără să te vadă nimeni. Dealtfel, e înzestrată cu tot ce trebuie unei gospodării : spălătorie, bucătărie cu oficiu,

salon, cămară pentru păstrat fructele etc. Era un băiat de viaţă, care nu se uita la cheltuială ! Îşi construise în fundul grădinii, lîngă apă, un chioşc anume ca să aibă unde bea vara o bere, şi dacă doamnei îi place grădinăria, va putea...

— Nevastă-mea nu se ocupă cu asta, zise Charles ; şi cu toate că i s-a recomandat să facă mişcare, preferă să stea tot timpul în odaie, să citească.

— Ca mine, replică Léon ; ce poate fi într-adevăr mai plăcut decît să stai seara la gura sobei cu o carte, în timp ce vîntul bate-n geamuri şi lampa arde ?...

— Nu-i aşa ? spuse ea, aţintindu-şi asupra lui ochii mari, negri, deschişi larg.

— Nu te mai gîndeşti la nimic, continuă el, ceasurile trec. Te plimbi, stînd pe loc, prin ţări pe care parcă le vezi, şi gîndul, împletindu-se cu închipuirea, se lasă prins de amănunte, sau urmăreşte firul întîmplărilor. Te simţi trăind viaţa personajelor din carte, şi parcă-ţi bate inima de emoţie sub costumele lor.

— Adevărat ! Adevărat ! spunea ea.

— Vi s-a întîmplat vreodată, zise Léon, să întîlniţi într-o carte vreo idee vagă pe carea-ţi avut-o, vreo imagine ştearsă, care vine de departe ca o mărturisire desăvîrşită a sentimentului dumneavoastră celui mai subtil ?

— Am simţit asta, răspunse ea.

— De aceea, continuă Léon, îmi plac mai ales poeţii. Găsesc că versurile-s mult mai duioase decît proza şi că te fac mai uşor să plîngi.

— Totuşi, în cele din urmă te obosesc, replică Emma ; eu, acum, dimpotrivă, ador povestirile pe care le citeşti pe nerăsuflate, care te-nspăimîntă. Nu pot suferi eroii banali şi sentimentele cumpătate, cum se-ntîlnesc în viaţă.

— Într-adevăr, observă secretarul, asemenea opere care nu-ţi mişcă inima se îndepărtează, mi se pare, de adevăratul scop al artei. *E atît de plăcut ca, dezamăgit fiind* de viaţă, să te poţi întoarce cu gîndul la caractere nobile, la sentimente curate, să vezi oameni fericiţi ! În ce mă priveşte, trăind aici, departe de lume, asta-i singura mea distracţie ; dar Yonville ne oferă atît de puţine posibilităţi !

— Ca şi Tostes, fără îndoială, continuă Emma ; de aceea eram întotdeauna abonată la o bibliotecă publică.

— Dacă doamna binevoieşte să-mi facă onoarea să o folosească, zise farmacistul, care tocmai auzise ultimele

cuvinte, îi pun eu la dispoziție o bibliotecă alcătuită din cei mai buni autori : Voltaire, Rousseau, Delille, Walter Scott, *L'Echo des feuilletons* etc., și pe lîngă astea, mai primesc diferite foi periodice, printre care, zilnic, *Le Fanal de Rouen,* la care am și avantajul de a fi corespondent pentru circumscripțiile Buchy, Forges, Neutchâtel, Yonville și împrejurimi.

Stăteau la masă de două ceasuri și jumătate, căci servitoarea Artémise, tîrîndu-și alene tîrlicii de sfoară pe lespezi, aducea farfuriile una cîte una, uita tot, nu se pricepea la nimic și lăsa mereu crăpată ușa de la sala de biliard, care se bătea de perete cu vîrful clanței.

Tot discutînd, Léon, fără să-și dea seama, își pusese piciorul pe una din stinghiile scaunului pe care stătea doamna Bovary. Emma purta o cravată mică de mătase albastră, care ținea drept, ca o dantelă scrobită, un guler de batist plisat ; și, după mișcările pe care le făcea cu capul, partea de jos a feței se înfunda în broderii sau ieșea din ele, grațioasă. Și astfel, unul lîngă altul, în timp ce Charles și farmacistul tăifăsuiau, ei se lăsară în voia uneia dintre acele vagi conversații ale cărei fraze rostite la întîmplare duc întruna către centrul neschimbat al unei simpatii comune. Spectacole pariziene, titluri de romane, cadriluri noi, și lumea pe care n-o cunoșteau, Tostes, unde trăise, Emma, Yonville, unde se aflau, pe toate le trecură în revistă și vorbiră despre toate pînă la sfîrșitul mesei.

După ce se servi cafeaua, Félicité se duse să pregătească odaia în casa cea nouă, și, curînd după aceea, comesenii se ridicară. Doamna Lefrançois dormea în fața focului care se stinsese, iar băiatul de la grajd, cu un felinar în mînă, îi aștepta pe domnul și pe doamna Bovary ca să-i conducă acasă. Părul lui roșu era plin de paie, și șchiopăta de piciorul stîng. După ce luă în cealaltă mînă umbrela preotului, porniră.

Tîrgușorul adormise. Stîlpii halelor își întindeau umbrele lungi. Pămîntul era cenușiu, ca într-o noapte de vară.

Dar cum casa medicului era la cincizeci de pași, au trebuit să-și spună bună seara aproape imediat, și toți se împrăștiară.

Cum intră în vestibul, Emma simți căzîndu-i pe umeri, ca o cămașă udă, răceala pereților de-abia tencuiți. Zidurile erau noi ; treptele scării de lemn scîrțîiau. În cameră, la etaj, prin ferestrele fără perdele intra o lumină albi-

cioasă. Se zăreau vîrfuri de copaci, și, mai departe, pajiștea pe jumătate înecată în ceața care aburea în bătaia lunii de-a lungul rîului. În mijlocul camerei erau, claie peste gramadă, sertare de scrin, sticle, vergele, bețe aurite aruncate pe scaune laolaltă cu saltele, și lighene pe jos — cei doi oameni care aduseseră mobilele trîntiseră totul la întîmplare.

Era a patra oară cînd se culca într-un loc necunoscut. Întîia oară, în ziua cînd intrase la maici ; a doua oară, cînd sosise la Testes ; a treia la Vaubyssard, și a patra, acum ; și se întîmplase ca fiecare să însemne în viața ei parcă începutul unei faze noi. Nu credea că lucrurile s-ar putea înfățișa la fel în locuri diferite, și, fiindcă partea trăită din viața ei fusese rea, fără îndoială că aceea ce-i rămînea va fi mai bună.

III

CÎND SE DEȘTEPTĂ A DOUA ZI, Emma îl zări pe secretar în piață. Ea era în capot. Léon ridică ochii și o salută. Ea se înclină pripit și închise fereastra.

Léon așteptă toată ziua să se facă ora șase ; dar, intrînd în han, nu-l găsi decît pe domnul Binet stînd la masă.

Cina din ajun era pentru el un eveniment nespus de însemnat ; nu mai stătuse niciodată pînă atunci două ore în șir cu o *doamnă*. Cum reușise oare să-i vorbească, și încă în asemenea termeni, despre o mulțime de lucruri pe care înainte n-ar fi putut să le spună atît de bine ? De obicei era sfios și păstra acea rezervă care ține totodată de pudoare și de prefăcătorie. La Yonville se găsea că are maniere *cuviincioase*. Asculta părerile oamenilor în vîrstă și nu se arăta deloc înfocat în politică, lucru rar la un tînăr. Avea și talente : făcea acuarele, știa să descifreze cheia lui sol și, după masă, cînd nu juca cărți, se ocupa bucuros de literatură. Domnul Homais îl stima pentru că era instruit ; doamna Homais ținea la el pentru că era îndatoritor, căci de multe ori se ducea în grădină cu micuții Homais, niște plozi totdeauna mînjiți pe față, foarte prost crescuți și cam limfatici, ca și mama lor. Ca să-i îngri-

jească, în afară de bonă, îl mai aveau pe Justin, ce făcuse o școală de ajutor de farmacist, văr de departe cu domnul Homais, pe care-l luaseră în casă din milostenie și care ținea loc și de slugă.

Spițerul se dovedi cel mai bun dintre vecini. O informă pe doamna Bovary asupra furnizorilor, îl chemă anume pe negustorul de cidru, îi gustă chiar el băutura și avu grijă ca balerca să fie așezată bine în pivniță ; îi mai arătă ce trebuie să facă pentru a avea o provizie de unt ieftin și făcu un aranjament cu Lestiboudois, paracliserul, care, în afară de îndeletnicirile lui bisericești și mortuare, îngrijea grădinile cele mai importante din Yonville, cu ora sau cu anul, după cum voiau proprietarii.

Nu numai nevoia de a se ocupa de alții îl împingea pe farmacist la o bunăvoință atît de slugarnică, ci și un anume plan pe care-l urmărea.

Călcase legea din 19 *ventôse*, anul XI, articolul 1, care interzice practica medicinii oricărui individ fără diplomă ; așa încît, în urma unor denunțuri tainice, Homais fusese chemat la Rouen, în cabinetul particular al procurorului regal. Magistratul îl primise în picioare, cu roba pe el, hermina pe umăr și toca pe cap. Era dimineața, înainte de audiență. Pe coridor se auzeau bocănind cizmele grele ale jandarmilor și parcă un zgomot îndepărtat de zăvoare care se închideau. Farmacistul simți că-i țiuie urechile, de credea că se prăbușește într-un atac de apoplexie ; îi trecură pe dinaintea ochilor fundul beciurilor de închisoare, familia în lacrimi, farmacia vîndută, toate borcanele răvășite ; și simți nevoia să intre într-o cafenea, și să ia un pahar de rom cu apă de Seltz, ca să-i vină inima la loc.

Încetul cu încetul, amintirea acestei mustrări se șterse, și el continuă să dea, ca și înainte, consultații anonime în odăița din dosul prăvăliei. Dar primarul avea pică pe el, confrații îl pizmuiau, trebuia să se teamă de orice ; atrăgîndu-l pe domnul Bovary prin tot felul de amabilități, îi cîștiga recunoștința și, mai tîrziu, chiar dacă ar băga ceva de seamă, el n-ar mai putea să vorbească. De aceea, în fiecare dimineață, Homais îi aducea *ziarul*, și adesea, după masă, lăsa o clipă farmacia și se repezea pînă la doctor, să stea puțin de vorbă.

Charles era trist : clienții nu veneau. Sta pe scaun ceasuri întregi fără să scoată o vorbă, se ducea să se culce în cabinet sau se uita la nevastă-sa cum coase. Ca să treacă

timpul, tăcea în casă pe omul de corvoadă și chiar încercă să spoiască podul cu niște rămășițe de culori lăsate de zugrav. Dar îl frămînta chestiunile bănești. Cheltuise atîta pentru reparațiile făcute la Tostes, cu toaletele doamnei și cu mutatul, încît toată zestrea, peste nouă mii de franci, se dusese în doi ani. Și, apoi, cîte lucruri stricate sau pierdute cu transportul de la Tostes la Yonville, fără a mai pune la socoteală preotul de ghips, care, căzînd din căruță la un hop mai mare, se făcuse țăndări pe caldarîmul din Quincampoix !

O grijă mai plăcută începu să-l domine, și anume, sarcina soției lui. Pe măsură ce termenul se apropia, o iubea mai mult. Se închega între ei o nouă legătură, de sînge, și parcă sentimentul continuu al unei uniri mai complexe. Cînd îi vedea de departe mersul leneș și mijlocul legănîndu-se molatic pe șoldurile fără corset, sau cînd, stînd unul în fața celuilalt, o contempla în voie, iar ea lua, așezîndu-se într-un fotoliu, aere de femeie ostenită, atunci nu-și mai putea stăpîni fericirea, se ridica, o săruta, o mîngîia pe obraz, îi zicea „mămică", voia s-o danseze și-i înșira, jumătate rîzînd, jumătate plîngînd, fel de fel de cuvinte glumețe de alintare, așa cum îi treceau prin minte. Gîndul că va avea un copil îl încînta. Acum nu-i mai lipsea nimic. Cunoștea viața în toată deplinătatea ei și se instala în ea temeinic, cu seninătate.

La început Emma rămase foarte uimită, apoi dori să nască, ca să știe ce înseamnă să fii mamă. Dar nefiind în măsură să cheltuiască atît cît ar fi voit, să aibă un leagăn în chip de bărcuță, cu perdele de mătase roz și scufițe brodate, într-o clipă de amărăciune renunță la trusou și îl comandă la o lucrătoare din sat, fără să mai aleagă ori să discute. Emma nu-și trecu deci vremea cu acele pregătiri care ațință duioșia mamelor, așa că dragostea ei, chiar de la început, fu din pricina asta întrucîtva mai potolită.

Totuși, fiindcă Charles, de cîte ori sta la masă, nu vorbea decît de micuțul lor, în curînd începu și Emma să se gîndească mai des la dînsul.

Își dorea un băiat : o să fie voinic și oacheș și o să-l cheme Georges ; și gîndul acesta de a avea un copil, un mascul, îi apărea ca speranța unei revanșe pentru toate neputințele ei din trecut. Un bărbat, cel puțin, e liber ; poate să străbată pasiuni și țări, să treacă peste orice piedici, să guste cele mai îndepărtate fericiri. Dar unei

femei îi sînt întotdeauna interzise. Inertă și mlădioasă în același timp, ea are împotrivă-i slăbiciunile făpturii ei, și supunerea față de lege. Voința ei, ca voalul propriei pălării ținut de o panglică, se zbate la orice adiere de vînt ; totdeauna o dorință o mînă, și ceva convențional o ține-n loc.

Născu într-o duminică, pe la șase dimineața, cînd răsărea soarele.

— E fetiță ! strigă Charles.

Emma întoarse capul și leșină.

Aproape imediat, doamna Homais alergă și o îmbrățișă ; la fel și tușa Lefrançois, de la *Leul de aur*. Ca om discret, farmacistul îi spuse deocamdată, crăpînd ușa, numai cîteva cuvinte de felicitare. Vru să vadă copilul și-l găsi bine făcut.

În timpul lehuziei Emma se gîndi mult ce nume să dea fetiței. Mai întîi le înșiră pe toate care aveau terminații italienești, cum ar fi Clara, Luiza, Amanda, Atala ; îi plăcea destul Galsuinda, dar mai mult Isolda sau Leocadia. Charles ar fi dorit ca pe copil să-l cheme ca și pe mama lui : Emma nici nu voia să audă. Răsfoiră calendarul de la un capăt la altul și se sfătuiră și cu alții.

— Domnul Léon, spuse farmacistul, cu care vorbeam deunăzi despre asta, se miră că nu alegeți numele de Madeleine, care este foarte la modă acum.

Dar bătrîna Bovary se ridică din răsputeri împotriva acestui nume de păcătoasă. Cît despre domnul Homais, el avea slăbiciune pentru toate numele care aminteau de un om mare, de o faptă strălucită sau de o concepție generoasă, criteriu după care își botezase cei patru copii. Astfel, Napoleon reprezenta gloria, și Franklin — libertatea ; Irma era poate o concesie făcută romantismului ; Athalie, însă, un omagiu celei mai nemuritoare capodopere a scenei franceze. Căci convingerile sale filozofice nu-l împiedicau să aibă admirații artistice ; cugetătorul nu înăbușea deloc în el pe omul sensibil ; știa să facă deosebiri, să dea partea ce se cuvine imaginației și fanatismului. În cutare tragedie, de pildă, condamna ideile, dar admira stilul ; blestema concepția, dar aplauda toate amănuntele și se înverșuna împotriva personajelor, entuziasmîndu-se totuși de ceea ce spuneau. Cînd citea pasajele celebre, se înflăcăra : dar cînd se gîndea că popimea ar trage foloase pentru dugheana ei, era deznădăjduit, și în această învălmășeală de sentimente

în care se încurca, ar fi voit să-l poată încununa pe Racine cu amîndouă mîinile și, în același timp, să-l frece puțintel.

În cele din urmă, Emma își aduse aminte că la castelul de la Vaubyessard o auzise pe marchiză spunîndu-i Berthe unei tinere ; din clipa aceea alese numele de Berthe, și cum moș Rouault nu putea să vină, domnul Homais fu rugat să fie naș. Dădu ca daruri din toate produsele prăvăliei, adică : șase cutii de jujubă, un borcan întreg de ingrediente, trei tuburi cu pastă de nalbă și, pe deasupra, șase beţigașe de zahăr candel, pe care le găsise într-un dulap. În seara botezului se întinsese masă mare ; era și preotul ; lumea se înfierbîntă. Cînd erau la lichioruri, domnul Homais începu să cînte *Dumnezeul oamenilor milostivi,* domnul Léon cîntă o barcarolă, iar doamna Bovary-mama, care era nașa, o romanță de pe vremea Imperiului ; în sfîrșit, domnul Bovary-tatăl ceru să-i aducă neapărat copilul jos și începu să-l boteze cu un pahar de șampanie, pe care i-l turnă de sus în cap. Acea luare în derîdere a celei dintîi dintre taine îl indignă pe părintele Bournisien ; Bovary-tatăl răspunse printr-un citat din *Războiul zeilor* ; preotul vru să plece, doamnele îl rugau să rămînă ; interveni Homais, și izbutiră să-l convingă să stea iar jos, după care el își reluă, liniștit, farfurioara cu ceașca de cafea pe jumătate băută.

Domnul Bovary-tatăl mai rămase o lună la Yonville, minunînd tot orașul cu nemaipomenita lui bonetă militară cu galoane de argint, pe care-o purta dimineața, fumîndu-și pipa în piață. Avînd și obiceiul de-a bea mult rachiu, trimitea adesea servitoarea la *Leul de aur* să-i cumpere o sticlă, care se trecea în socoteala fiului ; și, ca să-și parfumeze fularele, folosi toată provizia de colonie pe care-o avea nora-sa.

Emmei îi plăcea să stea cu dînsul. Colindase toată lumea ; îi vorbea de Berlin, de Viena, de Strassbourg, de vremea cînd era ofițer, de ibovnicele pe care le avusese, de mesele grozave pe care le dăduse ; și apoi era amabil, și, uneori, pe scară sau în grădină, chiar o cuprindea de mijloc, strigînd :

— Charles, păzește-te !

Atunci doamna Bovary-mama, îngrijorată de fericirea fiului ei și temîndu-se ca nu cumva bărbatu-său să aibă, cu timpul, o înrîurire imorală asupra ideilor tinerei femei, grăbi plecarea. Poate că avea motive de îngrijorare și mai

serioase. Domnul Bovary era un om care nu avea nimic sfînt.

Într-o zi, Emma simţi deodată nevoie să-şi vadă fetiţa, care fusese dată s-o alăpteze nevasta tîmplarului, şi, fără să se mai uite în calendar ca să afle dacă cele şase săptămîni ale Fecioarei trecuseră sau nu, se îndreptă spre casa lui Rollet, aşezată în capătul satului, la poalele dealului, între şosea şi pajişte.

Era amiază ; obloanele caselor erau închise, iar acoperişurile de tablă, care luceau în lumina crudă a cerului albastru, păreau că scapără scîntei pe coarne. Bătea un vînt înăbuşitor. Mergînd, Emma se simţea slăbită ; o supărau pietrele de pe caldarîm ; stătu la îndoială dacă să se întoarcă acasă sau să intre undeva să se odihnească.

În clipa aceea, pe-o poartă de-alături, ieşi domnul Léon cu un maldăr de hîrtii subsuoară. Se apropie să-i dea bună ziua şi se trase la umbră în faţa prăvăliei lui Lheureux, sub pînza cenuşie care era întinsă.

Doamna Bovary îi spuse că merge să-şi vadă copilul, dar că începe să se simtă obosită.

— Dacă... zise Léon, neîndrăznind să continue.

— Aveţi treabă undeva ? întrebă ea.

Şi cînd secretarul îi răspunse, îl rugă s-o însoţească. Chiar în seara aceea tot Yonville-ul află de asta, iar doamna Tuvache, soţia primarului, spuse de faţă cu servitoarea că *doamna Bovary se compromite.*

Ca să ajungi la doică trebuia s-o iei de unde se sfîrşeşte strada, la stînga, ca şi cum te-ai duce la cimitir, şi să mergi înainte printre căsuţe şi ogrăzi, pe-o potecuţă cu lemnul-cîinelui înflorit pe de margini. În floare erau şi măcieşii, şi urzicile, şi scaieţii, care se înălţau din tufişuri. Prin spărturile gardurilor se zăreau, printre *cocioabe,* cîte un purcel pe-o grămadă de gunoaie, sau nişte vaci legate, care-şi frecau coarnele de trunchiul copacilor. Mergeau alături, încetişor, ea sprijinindu-se de dînsul, iar el potrivindu-şi pasul după al ei ; înaintea lor juca un roi de muşte, bîzîind în aerul cald.

Recunoscură casa după un nuc bătrîn, care-o umbrea. Joasă şi acoperită cu olane tuciurii, avea atîrnată afară, sub lucarnă, o funie de ceapă. Legături de surcele, rezemate în picioare de îngrăditura de spini, înconjurau un strat de lăptuci, cîteva fire de levănţică şi mazăre în floare ridicată

pe araci. O apă murdară curgea împrăștiindu-se prin iarbă, și de jur împrejur erau cîteva zdrențe greu de deslușit, niște ciorapi de aţă, o cămășuță de stambă roșie și un cearșaf mare de pînză groasă întins pe gardul de mărăcini. Cînd auzi bariera, doica apăru, ținînd într-un braţ un copil care sugea. Cu cealaltă mînă trăgea după dînsa un biet ţînc pipernicit, cu faţa plină de scrofule, băiatul unui negustor de ciorapi din Rouen, pe care părinţii lui, prea prinși cu negoţul, îl lăsau la ţară.

— Intraţi, zise ea ; mititica dumneavoastră doarme colo.

Singura odaie de la parter avea în fund, la perete, un pat larg, fără perdele, și o albie în partea dinspre fereastra cu un ochi de geam cîrpit cu hîrtie albastră. În colţ, după ușă, sub tăblia lavaboului, lîngă o sticlă plină cu unsoare, din gîtul căreia ieșea o pană, era așezată o pereche de bocanci cu ţinte sclipitoare ; un *Mathieu Laensberg* sta aruncat pe căminul prăfuit, printre cremene de pușcă, mucuri de lumînare și bucăţi de iască. În sfîrșit, ultimul din lucrurile de prisos din această locuinţă era o Glorie sunînd din trompetă, poză tăiată fără îndoială dintr-o reclamă de parfumerie și prinsă în perete cu șase ţinte de saboţi.

Copilul Emmei dormea pe jos, într-un leagăn de mlădiţă de răchită. Ea-l luă cu tot cu plapuma în care era învelit și începu să cînte încet, legănîndu-se.

Léon se plimba prin odaie ; i se părea ciudat s-o vadă pe doamna asta frumoasă, în rochie de nanchin, în mijlocul acestei mizerii. Doamna Bovary se înroși ; Léon se întoarse, crezînd că poate privirile lui avuseseră ceva necuviincios. Pe urmă ea culcă la loc fetiţa, care tocmai vărsase pe gulerașul ei. Doica veni repede s-o șteargă, asigurînd-o că n-o să se păteze.

— Dacă ar fi numai atîta, zise ea, dar nu fac decît s-o spăl tot timpul. N-aţi avea bunătatea să-i lăsaţi vorbă lui Camus, băcanul, să-mi dea cîte o bucăţică de săpun cînd îmi trebuie ? Ar fi mai ușor și pentru dumneavoastră ; nu v-aș mai necăji.

— Bine, bine, zise Emma. La revedere, mătușă Rollet.

Și ieși ștergîndu-și picioarele de prag.

Femeia o conduse pînă la capătul curţii, tot vorbindu-i ce greu îi vine să se scoale noaptea.

— Cîteodată-s atît de istovită, că adorm stînd pe scaun ; așa că ar trebui să-mi dați măcar o litrișoară de cafea rîșnită, care mi-ar ajunge pe-o lună ; aș bea-o cu lapte, dimineața.

După ce-i ascultă cu răbdare mulțumirile, doamna Bovary plecă ; dar nu făcuse decît vreo cîțiva pași, cînd auzi pe cărare bocănit de saboți în urma ei și întoarse capul : era doica.

— Ce este ?

Atunci țăranca, trăgînd-o la o parte în dosul unui ulm, începu să-i vorbească de bărbatul ei, care, cu meseria lui și șase franci pe an, pe care căpitanul...

— Spune mai repede ce ai de spus, zise Emma.

— Iacă, începu iar doica, oftînd după fiecare vorbă, mă tem să nu fie amărît văzîndu-mă că beau cafeaua singurică ; știți dumneavoastră cum sînt bărbații...

— Dar o să ai, repetă Emma, am să-ți dau !... Mă plictisești !

— Vai, coniță dragă, vorba-i că, în urma rănilor, are junghiuri grozave în piept. Zice chiar că cidrul îl slăbește.

— Dar spune odată, mătușă Rollet !

— Așa că, reîncepu ea făcînd o plecăciune, dacă n-ar fi prea-prea ce vă cer... și mai făcu o plecăciune, cînd binevoiți — și privirea ei implora — un ulcioraș de rachiu, îi dădu ea drumul în sfîrșit ; și am să-i frec piciorușele mititicăi, că le are gingașe ca limba !

Scăpînd de doică, Emma luă iar brațul lui Léon. Merse repede un timp ; apoi încetini pasul și, uitîndu-se înainte, dădu cu ochii de umărul tînărului, a cărui redingotă avea un guler de catifea neagră. Părul castaniu cădea peste el. lins și bine pieptănat. Băgă de seamă că are unghiile mai lungi decît se purta la Yonville. Îngrijirea lor era una din marile îndeletniciri ale secretarului ; și pentru asta avea totdeauna un cuțitaș anume în penarul său.

Se întoarseră la Yonville pe malul apei. În timpul căldurilor, apa scăzînd, lăsa goale pînă-n temelii zidurile grădinilor, care aveau o scară cu vreo cîteva trepte ce coborau în rîu. Apa curgea fără zgomot, repede și rece, înghețînd parcă privirea ; fire lungi și subțiri de iarbă se îndoiau învălmășite, luate de curentul care le împingea și în a cărui limpezime se resfirau, ca niște plete verzi, lăsate-n voia lor. Uneori, pe vîrful trestiilor sau pe-o frunză de nufăr, umbla sau se așeza cîte o insectă cu pi-

cioruşe subţirele. Cîte o rază de soare străbătea băşicile mărunte şi albastre ale undelor, care veneau una după alta, spărgîndu-se ; bătrînele sălcii cu crengi rupte îşi oglindeau în apă coaja cenuşie ; mai încolo, jur împrejur, pajiştea părea pustie. Era ora cînd oamenii de la ferme stăteau la masă, şi tînăra femeie, ca şi cel care o însoţea, nu auzeau, mergînd, decît cadenţa paşilor lor pe pămîntul bătătorit al potecii, cuvintele pe care şi le spuneau şi uşoara atingere a rochiei Emmei, care foşnea în jurul ei.

Zidurile grădinilor, cu cioburi de sticlă pe coamă, erau calde ca geamlîcul unei sere. Printre cărămizi crescuse ridichioară sălbatică ; şi doamna Bovary scutura uşor din mers, cu marginea umbrelei deschise, pulberea galbenă a florilor ofilite, sau vreo crenguţă de caprifoi ori de clematite, care, atîrnînd în lături, se tîrau o clipă pe mătase, agăţîndu-se de ciucuri.

Vorbeau despre o trupă de dansatori spanioli care erau aşteptaţi în curînd la teatrul din Rouen.

— O să vă duceţi ? întrebă ea.

— Dacă voi putea, răspunse el.

N-aveau nimic altceva să-şi spună ? Ochii lor totuşi îşi spuneau numai lucruri serioase ; şi pe cînd se sileau să găsească fraze banale, simţeau cum aceeaşi moleşeală îi cuprinde pe-amîndoi ; şi parcă un susur al sufletului, adînc, neîncetat, ar fi copleşit murmurul glasurilor. Uluiţi deodată de acea nouă duioşie, nu se mai gîndeau să-şi destăinuiască ceea ce simţeau sau să afle de unde vine. Fericirile viitoare, ca şi ţărmurile de la tropice, aruncă peste nemărginirea care le precede moliciunile lor natale, o adiere parfumată, şi te simţi aţipind în această încîntare, fără ca măcar să încerci neliniştea de a nu vedea marginile zării.

Într-un loc pămîntul era desfundat de copitele vitelor ; trebuiră să meargă pe nişte pietroaie verzi, risipite ici şi colo prin noroi. Emma se oprea adesea, o clipă, ca să vadă unde să pună piciorul şi, cu coatele în lături, aplecată, cu privirea nehotărîtă, clătinîndu-se pe pietroiul care se mişca, rîdea de teama de a nu cădea în băltoace.

Cînd ajunseră în dreptul grădinii ei, doamna Bovary împinse bariera, urcă în fugă scările şi dispăru.

Léon se întoarse la birou. Patronul lipsea ; aruncă o privire asupra dosarelor, apoi își ascuți o pană de scris, își luă pălăria și plecă.

Se îndreptă spre Pâture, pe coasta dealului d'Argueil, la intrarea în pădure ; se întinse jos sub brazi și se uită printre degete la cer.

„Tare mă mai plictisesc, își spuse el, tare mă mai plictisesc !"

Găsea că e de plîns fiindcă trebuie să trăiască într-un sat ca acesta, cu Homais ca prieten și cu domnul Guillaumin ca patron. Cel de-al doilea, preocupat numai de afaceri, purtînd ochelari cu hulube de aur și favorite roșii pe cravata albă, nu pricepea nimic din finețile spiritului, cu toate că la început, luîndu-și un aer scorțos, de englez, izbutise să-și impresioneze secretarul. Cît despre soția farmacistului, era cea mai bună nevastă din Normandia, blîndă ca o oaie, își iubea copiii, tatăl, mama și verii, plîngea de cîte ori cineva avea vreun necaz, își lăsa gospodăria la voia întîmplării și nu putea suferi corsetele ; dar era atît de greoaie, atît de plicticoasă la vorbă, cu o înfățișare atît de ștearsă și o conversație atît de mărginită, încît, deși avea treizeci de ani, iar el douăzeci, deși dormeau ușă în ușă și vorbeau în fiecare zi, niciodată nu-i trecuse prin minte că cineva s-ar putea uita la dînsa ca la o femeie, sau că ar avea alte atribute feminine în afară de rochie.

Și, pe urmă, cine mai era ? Binet, cîțiva negustori, doi-trei cîrciumari, preotul, și, în sfîrșit, domnul Tuvache, primarul, cu cei doi băieți ai lui, oameni avuți, ursuzi, mărginiți, care-și lucrau singuri pămîntul, făceau chefuri numai în familie, altminteri evlavioși, și cu care era un chin să ai de-a face.

Dar pe fondul comun al tuturor acestor chipuri omenești, figura Emmei se desprindea unică și totuși mai îndepărtată ; căci între ea și dînsul simțea parcă nedeslușite prăpăstii.

La început venise la ea de mai multe ori împreună cu farmacistul. Charles nu se arătase prea dispus să-l primească ; și Léon, între teama de a fi indiscret și dorința unei intimități pe care o socotea aproape cu neputință, nu știa ce trebuie să aleagă.

IV

CUM ÎNCEPU FRIGUL, EMMA SE mută în sală — o încăpere lungă, cu plafonul jos, unde pe cămin era un mărgean stufos, agățat deasupra oglinzii. Stînd într-un fotoliu, lîngă fereastră, se uita la oamenii din sat care treceau pe trotuar.

De două ori pe zi Léon se ducea de la birou la *Leul de aur ;* Emma îl auzea de departe venind și se apleca să asculte ; și tînărul luneca parcă, dincolo de perdele, totdeauna îmbrăcat la fel și fără să întoarcă măcar capul. Dar în amurg, cînd, cu bărbia în mîna stîngă, își lăsa pe genunchi broderia începută, deseori tresărea la apariția acestei umbre pe care-o vedea deodată lunecînd. Se ridica și poruncea să se pună masa.

Domnul Homais venea în timpul cinei. Cu boneta lui grecească în mînă, intra în vîrful picioarelor, ca să nu deranjeze pe nimeni, și spunînd întotdeauna aceeași frază : „Bună seara la toată lumea !“ Apoi, cînd își lua locul la masă, între cei doi soți, îl întreba pe doctor cum îi merg bolnavii, iar doctorul îi cerea părerea asupra onorariilor cuvenite. După aceea stăteau de vorbă despre ce mai scria *la gazetă*. La ora aceea Homais o știa aproape pe dinafară ; și o expunea în întregime, cu părerile ziaristului și cu toate amănuntele catastrofelor individuale din Franța și din străinătate. Dar, epuizînd subiectul, se grăbea să dea drumul la cîteva aprecieri asupra felurilor de mîncare din fața lui. Cîteodată chiar, săltîndu-se puțin, arăta, în chip delicat, doamnei bucata cea mai fragedă, sau, întorcîndu-se către servitoare, îi dădea sfaturi cum se face tocana și cum se dreg mai igienic bucatele ; vorbea despre mirodenii, sucuri de carne, sosuri și gelatină, de te minunai. De altfel, cu capul mai plin de rețete decît îi era farmacia de borcane, Homais era neîntrecut în a face fel de fel de dulcețuri, oțeturi și lichioruri dulci ; cunoștea, de asemenea, toate noile modele de mașini de gătit economicoase, ca și arta de a păstra brînzeturile și de a drege vinurile stricate.

La ora opt se înființa Justin, ca să închidă împreună farmacia. Atunci domnul Homais, care băgase de seamă că ucenicul lui îndrăgise casa medicului, îi arunca o privire șireată, mai ales dacă era și Félicité de față.

— Ştrengarul meu, spunea el, începe să se deştepte. şi mi se pare — dracu să mă ia ! — că-i îndrăgostit de servitoarea dumneavoastră !

Dar un cusur mai grav, pentru care-l dojenise, era obiceiul de-a asculta întruna tot ce se vorbeşte. Aşa, de pildă, duminica nu era chip să-l faci să iasă din salon, unde-l chema doamna Homais ca să ia copiii, care adormeau prin fotolii, trăgînd jos cu spatele învelitorile de stambă, prea largi.

La întrunirile acestea de seara de la farmacist nu venea cine ştie ce lume, bîrfeala şi opiniile lui politice îndepărtînd treptat multe persoane respectabile. Secretarul era nelipsit. Cum auzea clopoţelul, alerga înaintea doamnei Bovary, îi lua şalul şi-i punea deoparte, sub biroul farmaciei, pantofii mari de sfoară, pe care-i purta peste încălţăminte cînd era zăpadă.

Făceau mai întîi cîteva partide de treizeci şi unu ; apoi domnul Homais juca *écarté* cu Emma ; în spatele ei, Léon îi dădea sfaturi. Stînd în picioare, cu mîinile pe spătarul scaunului, privea dinţii pieptenului ei, care intrau în coc. La fiecare mişcare pe care-o făcea ca să arunce o carte, i se ridica rochia în partea dreaptă. Din păru-i ridicat pornea pe spate o dîră întunecoasă, care, pălind treptat, se pierdea puţin cîte puţin în umbră. Veşmintele ei largi cădeau în falduri bogate de o parte şi de alta a scaunului, atingînd pămîntul. Uneori, cînd Léon îşi simţea talpa cizmei pusă deasupra, se dădea în lături, ca şi cum ar fi călcat pe cineva.

După ce se isprăvea partida de cărţi, spiţerul şi medicul jucau domino, iar Emma trecea pe un alt scaun, şi, cu coatele pe masă, începea să răsfoiască *L'Illustration*. Îşi adusese jurnalul de modă. Léon venea lîngă ea : se uitau împreună la gravuri şi nu întorceau pagina decît după ce terminau amîndoi. Deseori îl ruga să-i spună versuri ; Léon declama cu o voce tărăgănată, pe care cu multă dibăcie o făcea tot mai dulce cînd era vorba de dragoste. Dar îl enerva ţăcănitul pietrelor de domino ; domnul Homais era tare, îl bătea pe Charles, dînd întruna şase-şapte. Apoi, cum terminau cele trei sute de puncte, se tolăneau amîndoi în faţa căminului şi adormeau îndată. Jăraticul se stingea în cenuşă, ceainicul era gol ; Léon mai citea, Emma îl asculta, învîrtind maşinal abajurul lămpii, pe a cărui mătase străvezie erau pictate paiaţe în

trăsuri și dansatoare pe sîrmă, cu prăjinile lor. Léon se oprea făcînd semn spre cei care adormiseră ascultînd ; atunci începeau să vorbească în șoaptă, și ceea ce-și spuneau li se părea și mai plăcut, fiindcă nu-i auzea nimeni.

Se înjghebă astfel între ei un fel de complicitate, un schimb necontenit de cărți și de romanțe ; domnul Bovary, care nu era prea gelos, nu se mira.

De ziua lui primi un frumos cap frenologic, împestrițat peste tot cu numere, pînă la torace, și pictat în albastru. Era o atenție din partea secretarului. Mai avea el și altele, pînă și pe aceea de a-i face comisioanele la Rouen ; și cum cartea unui romancier adusese la modă mania cactușilor, Léon îi cumpără doamnei unul și i-l aduse, în *Rîndunica*, pe genunchi, înțepîndu-și degetele cu țepii lui tari.

Emma ceru să-i așeze la geam o scîndurică cu apărătoare, ca să-și țină ghivecele. Secretarul își făcu și el o grădiniță suspendată ; se zăreau unul pe altul îngrijindu-și florile la fereastră.

Printre ferestrele din sat era una la care stătea cineva și mai des ; căci duminica, de dimineața pînă noaptea, și în fiecare după-amiază, dacă era frumos afară, vedeai la lucarna unui pod profilul uscățiv al domnului Binet, aplecat pe strungul lui, al cărui uruit monoton se auzea pînă la *Leul de aur*.

Într-o seară, întorcîndu-se acasă, Léon găsi în odaia lui un covor de catifea și lînă, cu frunze pe-un fond șters. Îl arătă doamnei Homais, domnului Homais, lui Justin, copiilor, bucătăresei, și-i vorbi și patronului său ; toată lumea vru să vadă covorul ; de ce atîta *dărnicie* din partea soției medicului față de secretar ? ! Asta păru ciudat, și toată lumea era pe deplin convinsă că ea trebuie să fie *amanta* lui.

Vorbind întruna de farmecele și sufletul ei, Léon lăsa pînă într-atîta să se înțeleagă că într-adevăr așa este, încît Binet îi răspunse într-o zi foarte brutal :

— Puțin îmi pasă, de vreme ce nu fac parte din societatea ei !

Se chinuia căutînd cum să-i facă o *declarație* ; și, șovăind mereu între teama de a-i displace și rușinea de a fi atît de sfios, plîngea de deznădejde și dorință. Lua apoi hotărîri energice ; scria scrisori pe care le rupea, amîna pentru altă dată, cînd iar se răzgîndea. De multe ori pornea cu intenția de a îndrăzni totul ; dar hotărîrea asta se spul-

bera de îndată ce se găsea în faţa Emmei, şi cînd Charles, apărînd pe neaşteptate, îl poftea să urce în şareta lui, ca să meargă împreună să vadă vreun bolnav din împrejurimi, el primea imediat, îşi lua rămas bun de la doamna şi pleca. Parcă soţul ei nu era o părticică din ea ?

Emma însă nu se întreba dacă îl iubeşte. Credea că dragostea trebuie să izbucnească deodată, cu trăsnete şi fulgere, ca un uragan ceresc care se abate asupra vieţii, o zdruncină din temelii, smulge tot ce-i voinţă, cum smulgi o frunză, şi duce în prăpastie inima întreagă. Emma nu ştia că pe terasa caselor, atunci cînd jgheaburile sînt înfundate, ploaia face băltoace, şi ar fi rămas astfel liniştită dacă n-ar fi descoperit, deodată, o crăpătură în zid.

V

ERA ÎNTR-O DUMINICĂ DE FEbruarie, într-o după-amiază cu ninsoare.

Plecaseră toţi, domnul şi doamna Bovary, Homais şi domnul Léon, să vadă devale, la o jumătate de leghe de Yonville, o filatură de in care se construia. Spiţerul luase cu el pe Napoléon şi pe Athalie, ca să facă puţină mişcare, şi-i însoţea şi Justin, cu umbrelele pe umăr.

Totuşi, nimic nu era mai de neînţeles decît această curiozitate. Pe un loc viran, erau aruncate la întîmplare, printre grămezi de nisip şi pietriş, cîteva roţi dinţate ruginite, ce înconjurau o clădire lungă, dreptunghiulară, avînd o mulţime de ferestruici. Construcţia era încă neterminată, şi prin căpriorii acoperişului se vedea cerul. Un mănunchi de paie, amestecat cu spice, legat de căpriorul de pe coamă, îşi fîlfîia în vînt panglicile tricolore.

Vorbea Homais. Le explica celorlalţi importanţa viitoare a acestei întreprinderi, aprecia rezistenţa podelelor, grosimea zidurilor, şi-i părea foarte rău că nu are un bastonmetru, cum avea domnul Binet pentru uzul său personal.

Emma, cu care era la braţ, se sprijinea puţin de umărul lui, privind discul soarelui cum îşi împrăştie pînă departe, prin ceaţă, paloarea-i orbitoare ; întoarse capul : Charles era acolo. Avea şapca trasă pe ochi, iar buzele groase îi tremurau încet, ceea ce da înfăţişării sale un aer stupid ; pînă şi spatele lui liniştit te enerva cînd îl vedeai, şi ea

găsea că pe redingotă e întipărită toată banalitatea personajului.

Pe cînd îl cerceta, gustînd astfel, în enervarea ei, un fel de voluptate perversă, Léon făcu un pas spre dînsa. Frigul, care-l făcea palid, dădea chipului său parcă o şi mai dulce blîndeţe ; între cravată şi gît, gulerul cămăşii, puţin prea larg, lăsa să i se vadă pielea ; sfîrcul unei urechi ieşea dintr-o şuviţă de păr, şi ochii lui mari şi albaştri, ridicaţi spre nori, îi părură Emmei mai limpezi şi mai frumoşi decît lacurile din munţi, în care se oglindeşte cerul.

— Nenorocitule ! strigă deodată spiţerul.

Şi alergă spre fiul său, care tocmai se repezise într-o grămadă de var ca să-şi înălbească pantofii. La mustrările cu care îl copleşea, Napoléon începu să urle, pe cînd Justin îi ştergea încălţămintea cu un şomoiog de paie. Dar ar fi trebuit un cuţit ; Charles i-l oferi pe-al său.

„Ah, îşi zise ea, poartă cuţit în buzunar, ca ţăranii !“

Începu să cadă promoroacă ; se întoarseră la Yonville.

Seara, doamna Bovary nu se duse în vizită la vecini, şi, după ce plecă Charles, cînd se simţi singură, reîncepu să-l compare pe unul cu celălalt, cu claritatea unei senzaţii aproape imediate şi cu acea prelungire de perspectivă pe care o dă amintirea. Privind din pat focul viu care ardea, îl mai vedea pe Léon şi acum, ca şi atunci, stînd în picioare, îndoindu-şi cu o mînă bastonaşul, iar cu cealaltă ţinînd-o pe Athalie, care sugea în linişte o bucată de gheaţă. Îl găsea încîntător ; nu putea să se dezlipească de el ; îşi amintea alte atitudini ale lui, din alte zile, fraze pe care le spusese, timbrul vocii lui, întreaga lui fiinţă ; şi repeta ţuguindu-şi buzele ca pentru un sărut : „Da ! Încîntător ! Încîntător !... O fi iubind ? se întreba. Pe cine ?... Pe mine, desigur !“

Îi apărură deodată o mulţime de dovezi, şi inima ei tresări. Flacăra din cămin făcea să tremure pe tavan o lumină jucăuşă ; se întoarse pe spate, întinzîndu-se.

Atunci începu veşnica tînguială : „Oh, dacă cerul ar fi vrut ! De ce nu ? Cine mă împiedică ?...“

La miezul nopţii, cînd se întoarse bărbatul ei, avu aerul că se trezeşte, şi cum Charles făcu zgomot dezbrăcîndu-se, se plînse că o doare capul ; apoi întrebă alene cum a fost în seara aceea.

— Domnul Léon, spuse Charles, a plecat devreme.

Emma nu-şi putu stăpîni un zîmbet şi adormi cu sufletul plin de o nouă încîntare.

A doua zi, pe înserate, primi vizita domnului Lheureux, negustor de galanterie. Era un om dibaci acest negustoraș.

Născut gascon, dar devenit normand, adăugase limbuției sale meridionale șiretenia celor din Caux. Fața lui grasă, puhavă, rasă, părea dată cu o fiertură de miambal, iar părul alb făcea să apară și mai vie strălucirea aspră a ochilor lui mici, negri. Nu se știa ce fusese odinioară : vînzător ambulant, spuneau unii, bancher la Routot, după alții. Sigur era un singur lucru : că făcea în cap socoteli atît de complicate, încît îl speriase și pe Binet. Politicos pînă la slugărnicie, stătea totdeauna pe jumătate îndoit din șale, ca unul care salută sau face o invitație.

După ce-și lăsă la ușă pălăria cu panglică de doliu, puse pe masă o cutie de carton verde și, cu o politeță nemaipomenită, începu să i se tînguie doamnei că pînă în ziua aceea nu izbutise să-i cîștige încrederea. O biată prăvălioară ca a lui nu putea să atragă o femeie *elegantă* ca ea ; și apăsă asupra cuvîntului. Cu toate acestea, nu avea decît să poruncească, și el e gata să-i procure tot ce-ar dori, mărunțișuri sau rufărie, tricotaje sau alte lucruri la modă, deoarece el se ducea la oraș, regulat, de patru ori pe lună. Avea legături cu cele mai mari case. Puteai să întrebi de el la *Trei frați*, la *Barba de aur*, sau la *Marele sălbatic* ; toți domnii aceștia îl cunoșteau perfect ! Așadar, în ziua aceea venea să-i arate doamnei, în treacăt, cîteva articole pe care le avea din întîmplare, mulțumită unei ocazii din cele mai rare. Și scoase din cutie o jumătate de duzină de gulere brodate.

Doamna Bovary le cercetă.

— N-am nevoie de nimic, zise ea.

Atunci domnul Lheureux înșiră cu multă grijă trei eșarfe algeriene, mai multe testele cu ace englezești, o pereche de papuci de paie și, în sfîrșit, patru ouare din lemn de cocos, lucrate de ocnași la traforaj. Apoi, cu amîndouă mîinile pe masă, cu gîtul întins, aplecat înainte, urmărea cu gura căscată privirea Emmei, care se plimba nehotărîtă printre toate acele mărfuri. Din cînd cînd, ca și cum ar fi vrut să scuture praful de pe ele, dădea cîte un bobîrnac pe eșarfele de mătase, întinse cît erau de lungi ; și eșarfele tremurau foșnind ușor și scînteind în lumina verzuie a amurgului, ca pe niște steluțe, fluturașii de aur din țesătură.

— Cît costă ?

— Mai nimic, răspunse el, mai nimic ; dar nu-i nici o grabă ; cînd veţi binevoi ; nu sîntem hrăpăreţi.

Chibzui cîteva clipe şi, în cele din urmă, mulţumi domnului Lheureux, care-i răspunse calm :

— Nu-i nimic ! O să ne înţelegem altă dată Cu doamnele m-am împăcat întotdeauna, numai cu a mea nu !

Emma zîmbi :

— Voiam să spun, începu el cu un aer blajin, după gluma pe care o făcuse, că nu duc grija banilor... Aş putea să vă dau, dacă v-ar trebui...

Emma se arătă surprinsă.

— Ei, începu el repede, vorbind în şoaptă, n-aş avea nevoie să alerg prea departe ca să vă procur ; lăsaţi pe mine !

Şi începu să întrebe cum îi merge lui moş Tellier, patronul *Cafenelei franceze*, pe care-l îngrijea atunci domnul Bovary.

— Ce-o fi avînd moş Tellier ?... Tuşeşte de se cutremură casa, şi tare mă tem că în curînd o să-i trebuiască mai degrabă un palton de brad decît o flanelă ! A făcut atîtea chefuri în tinereţea lui ! Oameni de soiul ăsta, doamnă, n-aveau nici pic de măsură ! L-a dat gata rachiul ! Dar, oricum, nu-i plăcut să vezi cum se duce o cunoştinţă.

Şi pe cînd punea capacul cutiei de carton, vorbea întruna despre clientela doctorului.

— Fără îndoială, zise el uitîndu-se spre geam cu o mutră acră, timpul e de vină în toate bolile astea ! Nici eu nu mă prea simt în apele mele, va trebui să vin şi eu zilele astea să-l consult pe domnul doctor pentru un junghi pe care-l am în spate. La bună vedere, doamnă Bovary ; la dispoziţia dumneavoastră, preaplecată slugă !

Şi închise uşa încetişor.

Emma ceru să i se aducă masa în odaie, la gura sobei, pe o tavă ; mîncă pe îndelete ; totu-i păru bun.

„Ce cuminte am fost !“ îşi spunea singură, gîndindu-se la eşarfe.

Auzi paşi pe scară : era Léon. Se sculă, luă din grămada de pe scrin cea dintîi cîrpă care-i căzu în mînă şi începu s-o tivească. Cînd apăru Léon, Emma părea foarte ocupată.

Conversaţia lîncezea, doamna Bovary se tot oprea în fiecare clipă, iar Léon se simţea stingherit. Stînd lîngă cămin, pe un scăunel, tot învîrtea între degete acarniţa de sidef ; iar Emma cosea, sau, din cînd în cînd, aşeza cu

unghia cutele pînzei. Nu vorbea ; tăcea și el, vrăjit de tăcerea ei, cum ar fi fost și de cuvintele ei.

„Bietul băiat“, gîndea Emma.

„De ce nu i-oi fi plăcînd ?“ se întreba el.

În cele din urmă, Léon spuse totuși că într-una din zile trebuie să se ducă la Rouen, unde are o treabă pentru biroul lui.

— Abonamentul dumneavoastră la notele de muzică a expirat, trebuie să-l prelungesc ?

— Nu, răspunse ea.

— De ce ?

— Așa...

Și, strîngîndu-și buzele, trase încet firul lung de aţă gri pus în ac.

Pe Léon îl enerva s-o vadă lucrînd. Degetele Emmei se jupuiau parcă la vîrf ; îi trecu prin cap o frază curtenitoare, dar nu îndrăzni s-o rostească.

— Așadar, renunţaţi ? continuă Léon.

— La ce, exclamă Emma, la muzică ? ! Ah ! Doamne, da ! Am de ţinut casa, de îngrijit bărbatul, în sfîrșit, o mie de alte lucruri, o mulţime de alte obligaţii care trec pe prim plan.

Se uită la pendulă. Charles întîrziase. Atunci făcu pe îngrijorata. Repetă de două, trei ori :

— E atît de bun !

Secretarul ţinea la domnul Bovary. Dar drăgălășenia Emmei faţă de dînsul îl surprinse neplăcut ; totuși, îl lăudă mai departe, așa cum înţelegea s-o facă în faţa oricui, spunea el, și mai ales faţă de farmacist.

— Ce om cumsecade ! adăugă Emma.

— Sigur ! întări secretarul.

Și Léon începu să vorbească de doamna Homais, care se îmbracă atît de neglijent, încît, de obicei îţi vine să rîzi.

— Ce importanţă are ? îl întrerupse Emma. O mamă cumsecade nu se sinchisește cum e îmbrăcată.

Apoi tăcu iar.

Lucrurile se petrecură la fel și în zilele următoare ; vorbele ei, felul ei de a fi, totul se schimbă. O vedeai ocupîndu-se de aproape de gospodărie, mergînd iar regulat la biserică și ţinîndu-și servitoarea mai din scurt.

O luă pe Berthe de la doică. Félicité o aducea de cîte ori veneau musafiri, și doamna Bovary îi scotea hăinuţele ca să arate ce bine-i făcută. Declara că adoră copiii, că ei

erau alinarea, bucuria, nebunia ei, și, dezmierdînd-o, avea porniri lirice, care altora decît celor din Yonville le-ar fi amintit de Sachette din *Notre-Dame din Paris.*

Cînd se întorcea, Charles găsea papucii la încălzit lîngă gura căminului. Jiletcile lui nu mai erau cu căptușeala descusută, nici cămășile fără nasturi, și chiar ţi-era mai mare dragul să vezi cum stăteau așezate în teancuri egale în dulap toate bonetele de bumbac. Nu se mai strîmba ca altădată cînd era vorba să facă o plimbare prin grădină ; tot ce propunea el era întotdeauna binevenit, deși nu-și dădea seama căror imbolduri se supune, fără să crîcnească ; și cînd Léon îl vedea stînd după masă în fața sobei, cu mîinile împreunate pe burtă, cu amîndouă picioarele pe grătarul căminului, cu obrazul stacojiu din pricina digestiei grele, cu ochii umezi de fericire, cu copilul care se tîra pe covor și femeia asta subțire ca trestia, care venea să-l sărute pe frunte, peste spătarul fotoliului, își spunea :

„Ce nebunie ! Cum să ajung pînă la ea ?“

Îi apăru deci atît de cinstită și cu neputință să și-o apropie, încît îl părăsi și cea mai vagă speranță.

Dar, prin această renunțare, o ridică neînchipuit de sus. În ochii lui, Emma se desfăcea de farmecele ei trupești, de la care el nu avea nimic de așteptat ; și, în inima lui, ea se înălța mereu, desprinzîndu-se ca o măreață apoteoză înaripată. Simțea unul din acele sentimente curate, care nu stînjenesc mersul vieții, pe care le întreții pentru că sînt rare și a cărui pierdere te-ar întrista mai mult decît te bucură posesiunea.

Emma slăbi, deveni palidă, fața i se lungi. Cu părul negru, lins, cu ochii mari, cu nasul drept, cu mersul de pasăre, și acum totdeauna tăcută, nu părea oare că trece prin viață de-abia atingînd-o și că poartă pe frunte pecetea ștearsă a cine știe cărei soarte sublime ? Era atît de tristă și de calmă, atît de blîndă și în același timp atît de rezervată, încît în preajma ei te simțeai cuprins de un farmec care te îngheța, ca atunci cînd, în biserică, te înfiori de parfumul florilor, amestecat cu răceala marmurei. Nici ceilalți nu scăpau de acest farmec. Farmacistul spunea :

— E o femeie foarte înzestrată și căreia i-ar sta bine chiar și într-o reședință de plasă.

Burghezele îi admirau chiverniseala, clienții politețea, săracii milostenia.

Dar ea era plină de pofte, de mînie, de ură. Rochia aceasta cu cute drepte ascundea o inimă tulburată, iar buzele ei atît de sfioase nu-i destăinuiau zbuciumul. Era îndrăgostită de Léon și căuta să fie singură numai ca să se desfete în voie cu amintirea chipului său. Prezența lui tulbura voluptatea acestei meditații. Cînd îi auzea pașii, își simțea inima bătîndu-i tare în piept ; dar, de îndată ce era de față, emoția-i pierea, și nu-i mai rămînea în cele din urmă decît o nemărginită uimire, după care o apuca tristețea.

Léon nu știa că, atunci cînd pleca deznădăjduit, Emma se ridica în urma lui, ca să-l vadă în stradă. Era îngrijorată de tot ce face, îi pîndea expresia feței ; născoci o poveste întreagă pentru a găsi un pretext ca să-i vadă camera. I se părea că soția farmacistului este foarte fericită fiindcă doarme sub același acoperiș cu el, și gîndurile ei se abăteau mereu asupra acestei case. ca porumbeii de la *Leul de aur*. care veneau acolo să-și moaie în ulucele streșinii lăbuțele roze și aripile albe. Dar cu cît Emma își dădea seama de dragostea ei, cu atît o înăbușea, ca să nu iasă la iveală și ca s-o micșoreze. Ar fi vrut ca Léon să i-o bănuiască ; și în mintea ei își închipuia întîmplări, catastrofe, care să-i înlesnească asta. Ceea ce o făcea să se stăpînească era, fără îndoială, lenea sau spaima, dar și pudoarea. Se gîndea că îl îndepărtase prea mult, că acum era prea tîrziu, că totul era pierdut. Apoi, trufia, bucuria de a-și spune : „Sînt cinstită" și de a se privi în oglindă cu aere de resemnare o consola oarecum de sacrificiul pe care credea că-l face.

Atunci, poftele trupești, lăcomia de bani și melancoliile pasiunii, totul se contopi într-o singură suferință ; și în loc să-și abată gîndul, Emma se lega și mai mult de toate acestea, atîțîndu-și durerea și căutînd-o pretutindeni, cu orice prilej. O supăra un fel de mîncare prost servit sau o ușă întredeschisă, plîngea după catifeaua pe care nu putea s-o aibă, după fericirea care-i lipsea, după visurile pe care nu le putea atinge, din pricina casei ei prea neîncăpătoare.

O scotea din sărite faptul că Charles nu avea nici măcar aerul că-i bănuiește chinul. Convingerea lui că o face fericită i se părea o insultă idioată, iar siguranța lui în privința asta, lipsă de recunoștință. Atunci pentru cine era ea cuminte ? Nu era oare el piedica oricărei fericiri, pricina tuturor necazurilor și asemănător limbii ascuțite

de la catarama acelei curele complicate care-o strîngea din toate părţile ?

Revărsă aşadar numai asupra lui toată ura care se aduna din nenumăratele ei plictiseli, şi orice sforţare pentru a o micşora n-o făcea decît să crească ; căci truda aceasta zadarnică, adăugată la celelalte motive de deznădejde, o îndepărta şi mai mult de el. Propria-i blîndeţe o răzvrătea împotriva ei înseşi. Mediocritatea vieţii casnice o împingea spre fantezii costisitoare, duioşia conjugală, spre dorinţe adultere. Ar fi vrut ca Charles s-o bată, ca să-l poată urî, să se poată răzbuna pe bună dreptate. Uneori rămînea uimită de cruzimea presupunerilor care-i veneau în minte ; şi trebuia să surîdă înainte, să se audă repetîndu-şi mereu că e fericită, să se prefacă a fi, să lase să creadă că este.

Era totuşi scîrbită de această făţărnicie. O ispitea gîndul să fugă cu Léon, undeva, departe de tot, să încerce o soartă nouă ; dar în aceeaşi clipă în sufletul ei se deschidea o prăpastie nedesluşită, plină de întuneric.

„Dealtfel, nu mă mai iubeşte, gîndea ea. Ce să mă fac ? Ce ajutor să aştept, ce mîngîiere, ce uşurare ?“

Rămînea zdrobită, cu sufletul la gură, încremenită, sus-pinînd înăbuşit, vărsînd şiroaie de lacrimi.

— De ce nu-i spuneţi domnului ? o întreba servitoarea cînd intra în timpul acestor crize.

— E din pricina nervilor, răspundea Emma Nu-i spune, l-ai mîhni.

— Ah, da, începea iar Félicité, sînteţi întocmai ca Guérinoaia, fata lui moş Guérin, pescarul din Pollet, pe care am cunoscut-o la Dieppe înainte de a veni la dumneavoastră. Era aşa de tristă, aşa de tristă, că, dac-o vedeai stînd în picioare în pragul casei, ţi se părea că-i o draperie de doliu pusă la uşă. Pe cît se pare, boala ei era un fel de ceaţă la cap, şi doctorii n-aveau ce-i face, şi nici preotul. Cînd o apuca prea tare, pleca de una singură pe malul mării, aşa că locotenentul de la vamă, cînd îşi făcea rondul, o găsea adesea întinsă cu faţa-n jos, plîngînd pe prundiş. Se zice că pe urmă, după ce s-a căsătorit, i-a trecut.

— Mie, însă, spunea Emma, după ce m-am măritat mi-a venit.

VI

ÎNTR-O SEARĂ, PE CÎND STĂTEA în faţa ferestrei deschise, uitîndu-se la Lestiboudois, paracliserul, care tundea tufişurile de merişor, auzi deodată sunînd de vecernie.

Era la începutul lui aprilie, cînd înfloreşte ciuboţica-cucului ; un vînt călduţ luneca pe straturile săpate, iar grădinile, ca nişte femei, păreau că se gătesc pentru sărbătorile de vară. Printre leaţurile boltei de viţă, şi mai încolo, jur împrejur, se vedea pe pajişte rîul şerpuind în voie prin iarbă. Aburul serii trecea printre plopii desfrunziţi, îndulcindu-le siluetele cu o nuanţă violetă, mai ştearsă şi mai străvezie, ca un văl subţire oprit pe crengile lor. Departe, se vedeau mergînd cirezi de vite ; nu le-auzeai nici paşii, nici mugetele, doar clopotul, sunînd mereu, îşi prelungea în văzduh paşnica lui tînguire.

La auzul dangătului repetat, gîndul tinerei femei rătăcea prin vechile-i amintiri din copilărie şi din pension. Îşi aminti de sfeşnicele mari de pe altar, de vasele pline de flori şi de chivotul cu coloanele lui mici. Ar fi vrut să se piardă ca altădată în şirul lung de voaluri albe, pe care, ici şi colo, le împestriţau cu negru capişoanele ţepene ale maicilor aplecate pe scăunelele lor de rugăciune ; duminica, la liturghie, cînd înălţa capul, prin vîrtejurile albăstrii de tămîie care se ridicau, zărea chipul blînd al Fecioarei. Atunci o cuprinse înduioşarea ; se simţi moleşită şi cu totul la voia întîmplării, ca un fulg de paină luat de vîrtejul furtunii ; şi, fără să-şi dea seama, se îndreptă spre biserică, gata de orice închinăciune, numai să-şi smerească sufletul şi să-şi piardă în ea întreaga fiinţă.

În piaţă îl întîlni pe Lestiboudois, care se-ntorcea de la biserică ; deoarece, ca să nu-şi irosească ziua, prefera să-şi întrerupă treaba şi să şi-o reia apoi, aşa că suna de vecernie cînd îi venea la îndemînă. Dealtfel, trăgînd clopotul mai devreme, dădea de ştire copiilor că a venit ceasul catehismului.

Cîţiva copii, care şi sosiseră, se jucau în bile pe lespezile din cimitir. Alţii, călare pe zid, dădeau din picioare, secerînd cu saboţii urzicile înalte crescute între zidul împrejmuitor şi ultimele morminte. Era singurul loc cu ver-

deaţă, restul era plin de pietre şi mereu acoperit de-un strat de praf subţire, deşi paracliserul îl tot mătura.

Copiii în tîrlici alergau pe-acolo ca pe-un parchet făcut anume pentru ei, iar ţipetele lor dominau vuietul clopotului care scădea o dată cu bălăbănitul funiei groase ce atîrna din vîrful clopotniţei, cu capătul tîrîndu-se pe jos. Rîndunele treceau scoţînd ţipete scurte şi, despicînd aerul cu tăişul zborului, intrau repede în cuiburile lor galbene de sub olanele streşinii. În fundul bisericii ardea o lampă, adică un fitil de candelă într-un pahar atîrnat. De departe, lumina ei părea o pată albicioasă ce tremura pe untdelemnul dinăuntru. O rază lungă de soare străbătea tot naosul, întunecîndu-i şi mai mult părţile laterale şi ungherele.

— Unde-i preotul ? întrebă doamna Bovary pe-un băieţaş care se distra zgîlţîind crucea barierei în gaura ei lărgită.

— O să vină, răspunse el.

Şi, într-adevăr, se auzi scîrţîind portiţa de la casa parohială, şi părintele Bournisien apăru ; dînd unii peste alţii, copiii o zbughiră în biserică.

— Ştrengarii ăştia, murmură preotul, tot ştrengari ! Şi, luînd de pe jos un catehism ferfeniţit de care se împiedicase, adăugă : N-au nimic sfînt !

Dar, cum o zări pe doamna Bovary, zise :

— Scuzaţi-mă, nu v-am recunoscut.

Vîrî catehismul în buzunar şi se opri, bălăbănind între două degete cheia grea de la altar.

În lumina soarelui de asfinţit, care-i bătea drept în faţă, alpacaua anteriului, lustruită la coate şi destrămată la poale, părea mai ştearsă. Pete de grăsime şi de tutun se aliniau pe pieptul său lat, de-a lungul şirului de nasturi, şi se înmulţeau cu cît se depărtau de guler, unde se odihneau nenumăratele cute ale pielii lui stacojii, presărată cu pete galbene, care se pierdeau în perii aspri ai bărbii cărunte. Tocmai stătuse la masă şi sufla greu.

— Cum vă simţiţi ? întrebă el.

— Prost, răspunse Emma. Sufăr.

— Ei bine, şi eu la fel ! începu preotul. Căldurile astea de la început, nu-i aşa că-s grozav de moleşitoare ? Dar ce să facem ? Sîntem născuţi să suferim, cum glăsuieşte sfîntul Pavel. Dar domnul Bovary ce zice de asta ?

— El ! exclamă Emma, cu un gest de dispreţ.

— Cum ? întrebă preotul foarte mirat. Nu vă prescrie nimic ?

— Ah, spuse Emma, nu de leacuri pămînteşti am nevoie.

Dar, din cînd în cînd, preotul se uita în biserică, unde toţi copiii, stînd în genunchi, îşi dădeau brînci şi cădeau ca într-un joc de cărţi.

— Aş vrea să ştiu... reîncepu ea.

— Stai tu puţin, stai, Riboudet, strigă preotul furios, c-o să-ţi rup urechile, obraznicule ! Apoi, întorcîndu-se spre Emma : E băiatul lui Boudet, tîmplarul ; părinţii sînt înstăriţi şi-l lasă să-şi facă de cap. Dacă ar fi vrut, însă, ar fi învăţat uşor, că-i foarte ager la minte. Iar eu uneori îl chem în glumă Riboudet (aşa se cheamă şi colina pe care trebuie s-o treci ca să ajungi la Maromme), ba îi spun chiar „*mon Riboudet*“. Ha ! Ha ! „*Mont Riboudet !*“ Deunăzi i-am povestit-o şi înaltpreasfinţiei-sale, care a rîs... a binevoit să rîdă. Şi domnul Bovary ce mai face ?

Emma parcă nici nu-l auzea. Preotul continuă :

— Mereu foarte ocupat, fără îndoială ! Căci noi amîndoi, el şi cu mine, sîntem cu siguranţă oamenii care au cel mai mult de lucru din toată parohia. Numai că el e medicul trupesc, adăugă preotul cu un rîs lătăreţ, pe cînd eu sînt al sufletelor !

Emma se uită la el, rugător :

— Da... zise ea, dumneavoastră uşuraţi toate necazurile.

— Ah ! Nu mai spuneţi, doamnă Bovary ! Chiar azi-dimineaţă a trebuit să mă duc la Bas-Diauville să văd o vacă ce se *umflase ;* credeau că o deochease cineva. Toate vacile lor, nu ştiu cum... Dar, iertaţi-mă... Longuemarre şi Boudet ! Arde-v-ar focul ! Isprăviţi odată !

Şi se năpusti în biserică.

Copiii tocmai se înghesuiau, deschideau cartea de rugăciuni ; iar alţii îndrăzneau să se strecoare pe furiş pînă-n confesional. Dar, deodată, preotul prinse a le împărţi la toţi o ploaie de palme. Apucîndu-i de gulerul hainei, îi sălta în sus şi-i punea în genunchi pe lespezile de la strană cu atîta putere, de parcă ar fi vrut să-i planteze acolo.

— Ei, zise el cînd se întoarse lîngă Emma, şi-şi desfăcu batista mare de pînză, ţinînd un colţ cu dinţii, plugarii sînt tare de plîns !

— Sînt şi alţii, răspunse ea.

— Firește. De pildă, lucrătorii de la oraș.

— Nu ei...

— Iertaţi-mă ! Eu am cunoscut acolo nişte biete mame, femei cinstite, vă asigur, adevărate sfinte, care n-aveau nici măcar o bucată de pîine.

— Dar acelea, reîncepu Emma (şi colţurile gurii i se strîmbau vorbind), acelea, părinte, care au o bucată de pîine, dar care n-au...

— Cu ce face focul, iarna, zise preotul.

— Ei, ce are a face ?

— Cum ce are a face ? Mie, unuia, mi se pare că atunci cînd eşti bine încălzit, bine hrănit... căci, în sfîrşit...

— Doamne-Dumnezeule... oftă ea.

— Nu vă e bine ? zise preotul, apropiindu-se cu un aer îngrijorat. Din cauza digestiei, cu siguranţă. Trebuie să vă întoarceţi acasă, doamnă Bovary, să luaţi un ceai ; asta o să vă întărească, sau, mai bine, un pahar de apă rece cu zahăr tos.

— De ce ?

Şi Emma părea că se deşteaptă dintr-un vis.

— Pentru că vă treceaţi mîna peste frunte. Am crezut că v-a venit ameţeală. Apoi, răzgîndindu-se : Dar parcă mă întrebaţi ceva ? Despre ce era vorba ? Nu mai ştiu.

— Eu ? Nimic... nimic... repeta Emma.

Şi privirea-i, care rătăcea împrejur, se opri încet asupra bătrînului în sutană. Se uitau lung unul la altul, în faţă, fără să scoată o vorbă.

— Atunci, doamnă Bovary, spuse el în cele din urmă, mă iertaţi, dar, ştiţi, datoria înainte de toate ; trebuie să isprăvesc cu haimanalele astea ale mele. Se apropie primele împărtăşanii. Mi-e teamă să nu fiu din nou în întîrziere ! Aşa că, începînd de la Înălţare, îi ţin în fiecare miercuri *recta* cîte o oră mai mult. Bieţii copii ! Nu e niciodată prea devreme ca să-i îndreptăm pe căile Domnului, aşa cum dealtfel el însuşi ne-a încredinţat prin gura cerescului său fiu. Sănătate, doamnă, respectele mele soţului dumneavoastră !

Şi intră în biserică, făcînd chiar în uşă o mătanie.

Emma îl văzu dispărînd între cele două şiruri de bănci, cu paşii lui greoi, cu capul puţin înclinat pe-un umăr şi cu amîndouă mîinile întredeschise, date-n lături.

Apoi se răsuci pe tocuri, cu totul, ca o statuie pe un pivot şi se-ndreptă spre casă. Dar vocea groasă a preo-

tului, vocea limpede a băieților îi ajungeau încă în auz, urmărind-o mereu.

— Ești creștin ?

— Da, sînt creștin.

— Ce-i un creștin ?

— E cel care, fiind botezat... botezat... botezat...

Urcă treptele scării de-acasă ținîndu-se de balustradă și, cum ajunse în camera ei, se prăbuși într-un fotoliu.

Lumina albicioasă a geamurilor se micșora încet, unduind. La locul lor de totdeauna, mobilele păreau mai nemișcate, pierdute în umbră ca într-un ocean întunecos. Focul din cămin se stinsese, pendula continua să bată, și Emma se minuna oarecum că lucrurile rămîn atît de tihnite cînd într-însa era atîta zbucium. Dar acolo, între fereastră și masa de lucru, stătea micuța Berthe, care se clătina pe botoșeii ei și încerca să se apropie de maică-sa ca să-i apuce capătul panglicilor de la șorț.

— Lasă-mă ! zise Emma, dînd-o la o parte cu mîna.

Fetița veni îndată și mai aproape de genunchii ei ; și, sprijinindu-se de ei cu amîndouă mîinile, ridică spre Emma ochii mari și albaștri, pe cînd de pe buze i se prelingea pe mătasea șorțului o șuviță de salivă cristalină.

— Lasă-mă ! repetă tînăra femeie furioasă.

Înfricoșat de înfățișarea ei, copilul începu să țipe.

— Ah ! Da' lasă-mă odată ! strigă ea, îmbrîncind-o cu cotul.

Berthe căzu la picioarele scrinului, peste ornamentele lui de alamă ; se tăie la obraz, și sîngele-i țîșni. Doamna Bovary se repezi s-o ridice, rupse cordonul clopoțelului, chemă servitoarea strigînd din toate puterile, și era gata să se blesteme cînd apăru Charles. Era ora mesei, se întorcea acasă.

— Uite, dragă, îi zise Emma cu o voce liniștită ; mititica a căzut jos, jucîndu-se, și s-a rănit.

Charles o îmbărbătă ; cazul nu era deloc grav, și se duse să caute un plasture.

Doamna Bovary nu coborî în sală ; vru să rămînă singură, să vadă de copil. Atunci, privind-o cum doarme, îngrijorarea care mai stăruia începu să se risipească încetul cu încetul și se socoti proastă de-a binelea și prea bună ca să se fi tulburat adineauri pentru o nimica toată. Într-adevăr, Berthe nu mai plîngea. Respirația ei ridica acum ușor învelitoarea de bumbac. Lacrimi mari se opreau în colțul

pleoapelor pe jumătate închise, prin care, între gene, se vedeau două pupile șterse, adîncite ; plasturele lipit de obraz îi trăgea pieziș pielea întinsă.

„E ciudat, gîndea Emma, ce urîtă e copila asta !“

La unsprezece seara, cînd Charles se întoarse de la farmacie (unde se dusese după-masă ca să înapoieze ce mai rămăsese din plasture), o găsi pe nevastă-sa în picioare lîngă leagăn.

— Îți spun doar că n-o să fie nimic, o asigură Charles, sărutînd-o pe frunte. Nu fi necăjită, scumpa mea, c-o să te îmbolnăvești !

Zăbovise mult la spițer. Cu toate că nu se arătase prea mișcat, domnul Homais se străduise totuși să-l îmbărbăteze, să-i *ridice moralul*. Cu ocazia asta vorbise de tot felul de primejdii care amenințau copiii și de ușurința servitorilor. În această privință, doamna Homais era pățită, căci mai purta încă pe piept urmele unei cățui cu jăratic pe care, pe vremuri, o bucătăreasă i-o răsturnase pe bluză. Drept care ei, ca părinți, luau tot felul de măsuri. Cuțitele nu erau niciodată ascuțite, nici podelele ceruite. La ferestre puseseră gratii de fier, iar la pervazuri, niște bare groase. Copilașii lui Homais, cu toată libertatea pe care-o aveau, nu puteau face o mișcare fără să se țină cineva de ei, ca să-i supravegheze ; la cel mai mic guturai, tatăl lor îi îndopa cu leacuri de piept, și, pînă la vîrsta de patru ani trecuți, toți purtau, vrînd-nevrînd, niște scufițe vătuite. Drept e că asta era o manie a doamnei Homais ; în sinea lui, soțul nu era deloc bucuros, temîndu-se ca nu cumva strînsoarea acestor scufițe să aibă cine știe ce înrîurire asupra deșteptăciunii lor, și cîteodată își da drumul :

— Așadar, ai de gînd să faci din ei niște caraibi sau niște botocuzi ?

Charles încercase atunci de mai multe ori să schimbe vorba.

— Aș vrea să vă spun ceva, șoptise încetișor la urechea secretarului, care o luase pe scară înaintea lui.

„O fi bănuind ceva ?“ se întreba Léon. Îi bătea inima și se pierdea în fel de fel de presupuneri.

În cele din urmă, Charles, după ce închise ușa, îl rugă să se intereseze personal la Rouen care-ar fi prețurile pentru un frumos daghereotip ; voia să-i facă soției lui o surpriză duioasă, o atenție delicată : portretul lui în frac. Dar *voia să știe dinainte cît o să-l coste ;* culegerea acestor

informaţii nu avea să-l încurce pe domnul Léon, de vreme ce se ducea la oraş aproape în fiecare săptămînă.

De ce se ducea ? Homais bănuia că aici se ascunde cine ştie ce *aventură de holtei,* cine ştie ce intrigă. Dar se înşela ; Léon nu avea nici o aventură. Era mai trist ca niciodată, şi doamna Lefrançois băgase bine de seamă asta după cîtă mîncare lăsa acum în farfurie. Ca să afle mai multe, îl iscodea pe perceptor ; Binet îi răspunse pe un ton înţepat că el *nu-i în solda poliţiei.*

Prietenul său totuşi îi părea foarte ciudat ; căci deseori Léon se lăsa pe spătarul scaunului, cu braţele întinse în lături, şi se cam plîngea de viaţă.

— Fiindcă nu vă distraţi de ajuns, explica perceptorul.

— Cu ce să mă distrez ?

— Eu, în locul dumitale, mi-aş lua un strung.

— Dar nu ştiu să lucrez la strung, răspundea secretarul.

— A ! Asta aşa e ! spunea celălalt mîngîindu-şi bărbia cu un aer de dispreţ amestecat cu satisfacţie.

Léon se săturase să iubească fără rezultat ; apoi, începea să simtă copleşeala pe care ţi-o dă monotonia vieţii atunci cînd ea nu-i călăuzită de nici un interes şi nu-i susţinută de nici o speranţă. Era atît de plictisit de Yonville şi de locuitorii lui, încît îşi ieşea din fire cînd vedea anumiţi oameni şi anumite case ; şi farmacistul, cît era el de cumsecade, îi devenea cu totul nesuferit. Totuşi, perspectiva unei situaţii noi îl înspăimînta tot atît pe cît îl ademenea.

Teama aceasta se schimbă repede în nerăbdare, şi atunci Parisul îi flutură din depărtare fanfara balurilor lui mascate, cu rîsetele grizetelor. Deoarece avea să-şi termine acolo dreptul, de ce nu pleca ? Cine-l împiedica ? Şi în mintea lui începu să facă pregătiri ; hotărî mai dinainte de ce să se apuce. Îşi mobilă, în gînd, un apartament. O să ducă o viaţă de artist. O să ia lecţii de chitară ! O să aibă un halat, o beretă, papuci de catifea albastră ! Şi admira chiar de pe acum, deasupra căminului, două florete încrucişate, cu un cap de mort şi o chitară deasupra.

Partea grea era consimţămîntul mamei lui — şi totuşi nimic nu părea mai cuminte. Chiar şi patronul îl îndemna să lucreze într-alt birou, unde-ar putea să înveţe mai mult. Luînd deci o cale de mijloc, Léon căută un loc de ajutor de

secretar la Rouen ; nu găsi, şi, în cele din urmă, îi scrise mamei lui o lungă scrisoare amănunţită, în care-i arăta pentru ce motive trebuie să se instaleze deîndată la Paris. Maică-sa fu de acord.

Léon nu se grăbi deloc. În fiecare zi, timp de o lună întreagă, Hivert îi cără de la Yonville la Rouen, de la Rouen la Yonville cufere, geamantane şi pachete ; şi după ce Léon îşi reîmprospătă garderoba şi-şi dădu la reparat cele trei fotolii pe care le avea, îşi cumpără o întreagă provizie de fulare, într-un cuvînt, luă mai multe măsuri decît pentru o călătorie în jurul lumii ; tot amînă plecarea de pe-o săptămînă pe alta, pînă primi de la mama lui o a doua scrisoare, prin care-l zorea să plece, de vreme ce aşa-i era dorinţa, ca să-şi poată trece examenul înainte de vacanţă.

Cînd sosi clipa îmbrăţişărilor, doamna Homais lăcrimă ; Justin plîngea în hohote ; Homais, ca om tare ce era, îşi ascunse emoţia, voia să ducă chiar el paltonul prietenului său pînă la poarta notarului, care-l lua pe Léon la Rouen în trăsura lui. Acesta din urmă de-abia avu timp să-şi ia rămas bun de la domnul Bovary.

Cînd ajunse sus, la capătul scării se opri cu sufletul la gură. La intrarea lui, doamna Bovary sări deodată în picioare.

— Tot eu sînt ! zise Léon.

— Eram sigură !

Emma îşi muşcă buzele, şi un val de sînge îi năvăli în faţă, îmbujorînd-o din rădăcina părului pînă la marginea gulerului. Stătea în picioare, cu umărul rezemat de lemnăria care căptuşea peretele.

— Dar domnul Bovary nu-i aici ? începu Léon.

— Lipseşte. Mai spuse încă o dată : Lipseşte.

După asta urmă o tăcere. Se uitară unul la altul ; şi gîndurile lor, contopite în aceeaşi spaimă, se îmbrăţişau strîns, ca două piepturi care se zbat.

— Aş ţine mult s-o sărut pe Berthe, spuse Léon.

Emma coborî cîteva trepte şi-o strigă pe Félicité.

Léon aruncă repede jur împrejur o privire atotcuprinzătoare, pe pereţi, pe etajere, pe cămin, cà şi cum ar fi vrut să pătrundă tot, să ia cu el tot.

Dar Emma se întoarse, şi servitoarea o aduse pe Berthe, care zgîlţîia la capătul unei sfori o morişcă de vînt cu vîrful în jos.

Léon o sărută pe gît de mai multe ori.

— Adio, sărmane copil ! Adio, micuță dragă, adio !

Și o încredință iar mamei.

— Ia-o de-aici, spuse ea.

Rămaseră singuri.

Doamna Bovary, întoarsă cu spatele, stătea cu obrazul lipit de geam ; Léon își ținea șapca în mînă, lovind-o ușor de coapsă.

— Are să plouă, spuse Emma.

— Am manta, răspunse el.

— Ah !

Emma se întoarse, cu bărbia în piept, cu fruntea înainte. Lumina aluneca pe ea ca pe-o marmură, pînă la arcul sprîncenelor, fără să se poată ști ce privea în depărtare, nici ce gîndea în adîncul sufletului ei.

— Deci, adio ! spuse Léon suspinînd.

Emma ridică atunci capul cu o mișcare bruscă.

— Da, adio... pleacă !

Se apropiară unul de altul. Léon întinse mîna, Emma șovăi.

— Așadar, după moda englezească, spuse Emma, lăsîndu-și mîna într-a lui și silindu-se să rîdă.

Léon i-o simți între degete și parcă însăși esența întregii ei ființe coborîse în această palmă umedă.

Apoi deschise mîna ; ochii lor se mai întîlniră o dată, și Léon dispăru.

Cînd ajunse în piață, se opri și se ascunse după un stîlp, ca să se mai uite o dată la casa aceea albă, cu cele patru jaluzele verzi. I se păru că în cameră, în dosul ferestrei, vede o umbră ; dar perdeaua, desprinzîndu-se din cordonul ce-o strîngea, ca și cum nimeni n-ar fi atins-o, își mișcă încet lungile falduri oblice, care, dintr-o singură tresărire, se desfăcură toate, și rămase dreaptă, mai nemișcată ca un zid. Léon o luă la fugă.

Zări de departe, pe drum, cabrioleta patronului și alături, un om într-un șorț de pînză groasă, care ținea calul. Homais și domnul Guillaumin stăteau de vorbă. Îl așteptau.

— Să ne îmbrățișăm, zise spițerul cu lacrimi în ochi. Uite-ți paltonul, dragul meu prieten ; bagă de seamă să nu răcești. Îngrijește-te ; menajează-te.

— Hai, Léon, urcă-te ! zise notarul.

Homais se aplecă peste aripa trăsurii și, cu o voce întretăiată de suspine, lăsă să-i scape aceste două cuvinte triste:

— Drum bun.

— Bună seara, răspunse domnul Guillaumin. Dă-i drumul ! Plecară, iar Homais se întoarse acasă.

Doamna Bovary deschisese fereastra care dădea în grădină și se uita la nori.

Se îngrămădeau la apus, spre Rouen, și își rostogoleau repede rotocoalele negre, din dosul cărora ieșeau razele lungi ale soarelui, ca săgețile de aur ale unui trofeu suspendat, pe cînd restul cerului senin era alb ca de porțelan. Dar răbufnirea unei vijelii încovoie plopii, și ploaia se dezlănțui deodată, ropotind pe frunzele verzi. Soarele se arătă apoi iarăși, găinile începură să cotcodăcească, vrăbiile să scuture din aripi în tufișurile ude, iar băltoacele de pe nisip duceau cu ele, scurgîndu-se, niște flori roz de salcîm.

„Ah ! Ce departe trebuie să fie acum !“ se gîndi ea.

Domnul Homais veni ca de obicei la șase și jumătate, în timpul mesei.

— Ei bine, zise el așezîndu-se, așadar, adineauri îl expediarăm pe tînărul nostru !

— Așa s-ar părea, răspunse doctorul. Apoi, întorcîndu-se pe scaun : Ce mai nou pe la dumneavoastră ?

— Nu mare lucru. Doar că soția mea a fost azi după-amiază puțin tulburată. Știți dumneavoastră, femeile se tulbură dintr-un fleac ! Mai ales a mea ! Și am greși dacă ne-am ridica împotrivă, fiindcă așa sînt nervii lor, mai slabi decît ai noștri.

— Bietul Léon, zise Charles, cum are s-o ducă la Paris ? ! Crezi c-o să se obișnuiască ?...

Doamna Bovary oftă.

— Ba bine că nu ! zise farmacistul, plescăind din limbă. Chefuri cu femei prin birturi, baluri mascate, șampanie, toate astea au să se țină lanț, vă asigur !

— Nu cred să ajungă un stricat, obiectă Bovary.

— Nici eu, se grăbi să adauge Homais, cu toate că va trebui să se ia după ceilalți, ca să nu treacă altminteri drept un iezuit. Nici nu știți ce viață duc ștrengarii aceia cu actrițele. în Cartierul Latin ! Dealtfel, studenții sînt foarte bine văzuți la Paris. Numai să aibă darul de a fi plăcuți, că imediat sînt primiți în cele mai bune cercuri și sînt chiar doamne din cartierul Saint-Germain care se îndrăgostesc de ei, ceea ce le oferă mai tîrziu prilejul să facă niște căsătorii strălucite.

— Dar, zise doctorul, mi-e teamă că el... acolo...

— Aveţi dreptate, îl întrerupse spiţerul, asta-i cealaltă faţă a medaliei ! Eşti silit să stai mereu cu mîna în pungă. Stai, să zic aşa, într-o grădină publică ; se prezintă un oarecare, bine îmbrăcat, chiar decorat, şi pe care l-ai putea lua drept un diplomat ; ţi se adresează ; îi vorbeşti ; tipul se vîră în sufletul tău, îţi oferă tutun sau îţi ridică pălăria. Apoi te apropii de dînsul mai mult ; te duci cu el la o cafenea, te poftește să mergi la vila lui de la ţară, între două pahare îţi dă prilejul să faci tot felul de cunoştinţe, şi, de cele mai multe ori îţi şterpelește punga sau te vîră în cine ştie ce dandana...

— Adevărat, răspunse Charles. Dar eu mă gîndeam mai cu seamă la boli, ca de pildă la febra tifoidă, de care se îmbolnăvesc studenţii din provincie.

Emma tresări.

— Din cauza schimbării de regim, continuă farmacistul, şi a tulburării pe care o provoacă în tot organismul. Şi apoi, apa din Paris, ştiţi dumneavoastră ! felurile de la birturi, toate acele mîncăruri piperate ajung, în cele din urmă, să-ţi înfierbînte sîngele şi nu fac, orice s-ar spune, cît un rasol bun. În ce mă priveşte, eu am preferat totdeauna bucătăria burgheză ; e mai sănătoasă ! Aşa că, pe cînd făceam farmacia la Rouen, am stat într-o pensiune, mîncam cu profesorii.

Şi continuă tot aşa, să-şi spună părerile sale generale şi preferinţele personale, pînă în clipa cînd veni Justin să-l caute ca să pregătească un gălbenuş cu lapte şi zahăr.

— N-ai o clipă de răgaz, strigă el, mereu la jug ! Nu-i chip să ies un moment ! Trebuie să mă treacă năduşelile ca pe-un cal la arat ! Ce jug nenorocit ! Apoi, cînd ajunse la uşă : *À propos*, ştiţi noutatea ?

— Ce noutate ?

— E foarte probabil, continuă Homais, ridicînd sprîncenele şi luînd o mutră din cele mai serioase, că expoziţia agricolă a Senei Inferioare are să se ţină anul ăsta la Yonville-l' Abbaye. Cel puţin aşa se zvoneşte. Ziarul de azi-dimineaţă lasă să se înţeleagă ceva: Pentru arondismentul nostru ar fi de cea mai mare importanţă ! Dar o să vorbim de ăsta mai tîrziu. Vă mulţumesc, văd perfect ; Justin e cu felinarul.

VII

A DOUA ZI FU PENTRU EMMA O zi jalnică. Totul i se păru învăluit într-o ceaţă neagră, care plutea nedesluşit pe deasupra lucrurilor, şi tristeţea se afunda în sufletul ei cu urlete sfîşietoare, ca un vînt de iarnă prin castelele părăsite. Avea acea stare de vis pe care ţi-o dă ceea ce nu se mai întoarce niciodată, oboseala care te cuprinde după fiecare fapt împlinit, acea durere, în fine, pe care ţi-o dă întreruperea oricărei mişcări obişnuite, încetarea bruscă a unei vibraţii prelungi.

Ca şi după întoarcerea de la Vaubyessard, cînd cadrilurile i se învîrteau în cap, simţea o melancolie posomorîtă, o deznădejde mocnită. Léon îi apărea acum mai înalt, mai frumos, mai duios, mai enigmatic ; cu toate că se despărţise de ea, n-o părăsise, era acolo, şi parcă umbra lui mai rămăsese pe pereţii casei. Nu-şi putea lua ochii de pe covorul pe care călcase el, de pe fotoliile acelea, acum goale, în care stătuse el. Rîul continua să curgă, împingîndu-şi valurile-i mărunte de-a lungul malului lunecos. Se plimbaseră de-atîtea ori pe-acolo, şi undele murmurau la fel, pe pietrele acoperite cu muşchi. Ce zile însorite au avut ! Ce minunate după-amiezi, singuri, la umbră, în fundul grădinii ! El citea tare, cu capul gol, stînd pe un scăunel de nuiele uscate ; boarea răcoroasă a pajiştii făcea să tremure filele cărţii şi conduraşii din bolta chioşcului... Ah ! plecase singurul farmec al vieţii ei, singura speranţă cu putinţă a unei fericiri ! Cum nu prinsese ea fericirea aceea, cînd avusese prilejul ? ! De ce n-a reţinut-o cu amîndouă mîinile, în genunchi, atunci cînd voia să-i scape ? Şi se blestemă că nu-l iubise pe Léon ; era însetată de buzele lui, îi veni să alerge după el, să se arunce în braţele lui, să-i spună : „Iată-mă, sînt a ta !“ Dar Emma se împiedica mai dinainte de toate greutăţile înfăptuirii, şi dorinţele ei, sporite de regret, erau şi mai vii.

Din clipa aceea, amintirea lui Léon fu centrul suferinţei ei, unde pîlpîia mai tare decît focul uitat de nişte drumeţi în zăpadă prin stepele Rusiei. Alerga spre focul acela, se ghemuia lîngă el, îi răscolea încetişor jăraticul gata să se stingă, se ducea să caute jur împrejur tot ce putea să-l înteţească ; şi amintirile cele mai îndepărtate, ca

și împrejurările cele mai apropiate, ceea ce simţea ca și ceea ce-și închipuia, dorinţele de voluptate care se risipeau, proiectele de fericire care trosneau de vînt ca niște crengi uscate, cuminţenia-i stearpă, speranţele-i năruite, jugul căsniciei, — ea le aduna, le lua, le folosea pe toate pentru a-și aţîţa tristeţea.

Cu toate acestea, flăcările se potoliră, fie că provizia se isprăvi de la sine, fie că mormanul fusese prea îndesat. Nemaivăzîndu-l, dragostea se stinse puţin cîte puţin, părerea de rău se înăbuși sub obișnuinţă ; și licărirea aceea de incendiu, care împurpurase cerul ei palid, se învălui în mai multă umbră și, încetul cu încetul, se șterse. În aţipirea conștiinţei, luă pînă și sila faţă de soţul ei drept înclinaţie sufletească pentru amant, dogoarea urii, drept văpaia dragostei, dar cum uraganul sufla mereu, iar pasiunea se mistui pînă ajunse scrum, și nici un ajutor nu veni, nici o rază de soare nu se arătă, în jurul ei se așternu noapte deplină și rămase pierdută într-un frig cumplit, care-i pătrundea toată fiinţa.

Atunci începură iarăși zilele de chin de la Tostes. Se socotea acum mult mai nenorocită, căci știa ce-i suferința și avea convingerea că nu se va mai sfîrși niciodată.

O femeie care-și impusese sacrificii atît de mari putea foarte bine să-și îngăduie fantezii. Își cumpără un pupitru de rugăciune gotic și cheltui într-o lună paisprezece franci pe lămîi, cu care să-și cureţe unghiile ; scrise la Rouen să i se cumpere o rochie de caşmir albastru ; alese de la Lheureux cea mai frumoasă din eşarfele pe care le avea și se încinse cu ea pe deasupra capotului ; apoi, cu obloanele închise și dichisită astfel, rămînea întinsă pe-o canapea, cu o carte în mînă.

Își schimba des pieptănătura ; se pieptăna în chip de chinezoaică, cu bucle moi, cu codiţe împletite ; își făcu o cărare la o parte și își încîrlionţă părul pe dedesubt, ca un bărbat.

Vru să înveţe italienește ; cumpără dicţionare, o gramatică, un teanc de hîrtie albă. Încercă să citească cărţi serioase, de istorie sau filozofie. Uneori, noaptea, Charles sărea din somn ca ars, crezînd că venea să-l caute vreun bolnav :

— Vin îndată,bolborosea el.

Și nu era nimic altceva decît hîrșîitul chibritului cu care Emma voia să aprindă iar lampa. Dar cu cititul ei se

petrecu la fel ca și cu tapiseriile care, de-abia începute, stăteau ticsite în dulap ; le lua, le lăsa, se apuca de altele.

Avea accese, cînd putea fi împinsă ușor spre orice ciudăţenii. Într-una din zile se făli față de bărbatul ei că-i în stare să bea, ca nimic, o jumătate de pahar de rachiu și, cum Charles avu nerozia să facă prinsoare, Emma dădu pe gît rachiul pînă la fund. Cu toate aerele ei de femeie zvăpăiată (așa spuneau despre ea burghezele din Yonville), Emma nu părea totuși veselă, și, de obicei, avea totdeauna la colţurile gurii acea strîmbătură neclintită care încreţește obrazul fetelor bătrîne și al ambiţioșilor decăzuţi. Era toată palidă, albă ca un cearșaf, pielea nasului era întinsă spre nări, ochii aveau priviri vagi. Fiindcă își descoperise trei fire de păr cărunt la tîmple, începu să vorbească de bătrîneţe.

Deseori o apuca un fel de sfîrșeală. Într-o zi chiar scuipă sînge, și cum Charles se tot învîrtea în jurul ei, lăsînd să se vadă că-i îngrijorat, Emma-i răspunse :

— Ei și ? Ce importanţă are ?

Charles se retrase în cabinetul lui și plînse, stînd cu coatele pe masă, în fotoliul de la birou, sub craniul frenologic.

Atunci scrise mamei sale, rugînd-o să vină, și se sfătui mult cu ea în privinţa Emmei.

Ce hotărîre să ia ? Ce să facă, de vreme ce refuza orice tratament ?

— Știi tu ce i-ar trebui femeii tale ? începea iar doamna Bovary-mama. Ar trebui s-o silești să se apuce de ceva, de vreo treabă manuală. Dacă ar fi nevoită ca atîtea altele să-și cîștige pîinea, n-ar avea nevricalele astea, care-i vin dintr-o sumedenie de idei pe care și le vîră în cap și din trîndăvia în care trăiește.

— Cu toate astea, e ocupată, spunea Charles.

— Ei da, ocupată ! Și cu ce mă rog ? Citește romane, cărţi păcătoase, care-s împotriva religiei și în care sînt luaţi în rîs preoţii, cu citate scoase din Voltaire. Dar toate astea duc cine știe unde, bietul meu copil, și un om fără religie sfîrșește totdeauna rău.

Se hotărî deci ca Emma să nu mai citească romane. Lucrul nu era deloc ușor. Bătrîna luă asta asupra ei ; cînd avea să treacă prin Rouen, urma să se ducă personal la cel care-i împrumuta cărţi și să-i spună că Emma nu se mai abonează. Și dacă totuși librarul ar stărui în îndeletnicirea

lui de a otrăvi oamenii, n-ar avea oare dreptul să anunţe poliţia ?

Despărţirea dintre soacră şi noră fu rece. În cursul celor trei săptămîni cît stătuseră împreună nu schimbaseră nici două cuvinte, afară de răspunsuri şi amabilităţi, cînd se întîlneau la masă, şi seara, înainte de culcare.

Doamna Bovary-mama plecă într-o miercuri, cînd era zi de tîrg la Yonville.

Dis-de-dimineaţă piaţa era înţesată de un şir întreg de şarete cu două roţi, care, toate, răsturnate pe spate şi cu hulubele în aer, se întindeau de-a lungul caselor, de la biserică pînă la han. De cealaltă parte erau barăci de pînză, în care se vindeau bumbăcărie, plăpumi şi ciorapi de lînă, laolaltă cu căpestre pentru cai şi pachete cu panglici albastre, ale căror capete fîlfîiau în vînt. Printre piramide de ouă şi coşniţe cu brînză, din care ieşeau fire de paie cleioase, erau îngrămădite pe jos tot felul de unelte mari de fier ; lîngă vînturătorile de grîu, găini care cîrîiau în cuşti joase, scoţînd gîturile printre ostreţe. Mulţimea, îngrămădindu-se în acelaşi loc, de unde nu se mai urnea, era cît pe ce să spargă uneori vitrina farmaciei. Miercurea farmacia nu se golea o clipă, şi lumea se înghesuia nu atît ca să cumpere doctorii, cît pentru consultaţii, aşa de mare era faima domnului Homais prin satele dimprejur. Siguranţa lui neclintită îi vrăjise pe ţărani. Se uitau la el ca la cel mai mare dintre toţi doctorii.

Emma stătea sprijinită în coate la fereastră (stătea de multe ori aşa ; în provincie, fereastra ţine loc şi de teatru, şi de plimbare) şi se distra privind gloata de ţărani, cînd zări un domn îmbrăcat într-o redingotă de catifea verde. Purta mănuşi galbene, cu toate că era încălţat cu nişte jambiere butucănoase ; şi se îndrepta spre casa doctorului, urmat de un ţăran, care mergea cu capul în jos, adîncit în gînduri.

— Pot să-l văd pe domnul doctor ? îl întrebă pe Justin, care stătea de vorbă în prag cu Félicité.

Şi, luîndu-l drept un servitor de-al casei : Spuneţi-i că a venit domnul Rodolphe Boulanger de La Huchette.

Noul-sosit nu-şi adăugase numelui acel *de la* dintr-o vanitate de latifundiar, ci numai ca să se ştie despre cine-i vorba. La Huchette era într-adevăr o moşie aproape de Yonville, căreia îi cumpărase castelul, împreună cu două ferme, pe care le exploata singur, fără ca totuşi să-şi bată

prea mult capul. Ducea o viaţă de burlac şi se spunea că are *cel puţin cincisprezece mii de livre venit anual !*

Charles intră în sala mare de jos. Domnul Boulanger îi prezentă omul cu care venise şi care voia să i se ia sînge, pentru că simţea că-l *furnică în tot trupul.*

— Asta o să mă cureţe, obiecta el la orice argumente.

Bovary porunci deci să i se aducă o faşă şi un lighean şi-l rugă pe Justin să-l ţină. Apoi, adresîndu-se ţăranului, alb ca varul :

— Nu-ţi fie frică, voinicule.

— Nu, nu, răspunse celălalt, daţi-i înainte !

Şi, cu un aer fălos, îşi întinse braţul zdravăn. Cînd îl înţepă cu lanţeta, sîngele ţîşni, împroşcînd oglinda.

— Dă mai aproape ligheanul ! strigă Charles.

— Ia te uită, spuse ţăranul, ai putea să juri că-i un şipot care curge ! Ce sînge roş am ! Ăsta-i semn bun, nu-i aşa ?

— Cîteodată, reluă doctorul, nu simţi nimic la început, şi numai după aceea vine sincopa, mai ales la oameni zdraveni cum e ăsta.

Cînd auzi vorbele acestea, ţăranul scăpă cutia pe care-o tot învîrtea între degete. La o smucitură din umeri, spătarul scaunului trosni. Pălăria căzu pe jos.

— Mă aşteptam, zise Bovary, apăsînd cu degetul pe vînă.

Ligheanul începu să tremure în mîinile lui Justin ; i se muiară genunchii, îngălbeni.

— Nevastă ! Nevastă ! strigă Charles.

Dintr-o săritură, Emma coborî scara.

— Oţet ! strigă el. Ah, doamne Amîndoi deodată !

Şi, de emoţie, nu putea pune compresa.

— Nu-i nimic, spunea foarte liniştit domnul Boulanger, luîndu-l pe Justin în braţe.

Şi îl aşeză pe masă, cu spatele rezemat de perete.

Doamna Bovary îi scoase cravata. Şnururile cămăşii aveau un nod ; şi cîteva minute scotoci cu degetele ei sprintene la gîtul băiatului ; turnă nişte oţet pe batista ei de olandă ; şi, tamponîndu-i tîmplele, sufla uşor pe deasupra.

Căruţaşul îşi veni în fire, dar sincopa lui Justin tot mai ţinea, şi pupilele i se pierdeau în albul ochilor, ca nişte flori albastre în lapte.

— Ar trebui să nu mai vadă asta. spuse Charles.

Doamna Bovary luă ligheanul. Cînd îl puse sub masă, în mişcarea pe care-o făcu aplecîndu-se, rochia (era o ro-

chie galbenă de vară, cu patru volane, lungă și largă la poale) se înfoie în jurul ei pe lespezile sălii ; și cum Emma, aplecată, se clătina puțin cu brațele întinse în lături, rochia înfoiată făcea cute din loc în loc, după cum își mlădia mijlocul. Se duse apoi să ia o carafă de apă și începu să topească niște bucăți de zahăr, cînd sosi farmacistul. În timpul zăpăcelii, servitoarea se dusese să-l cheme ; cînd își văzu ucenicul cu ochii deschiși, răsuflă ușurat. Pe urmă, învîrtindu-se în jurul lui, îl privi din cap pînă-n picioare.

— Prostule, spunea el, prostuțule, zău ! Prost ca noaptea ! În definitiv, ce mare scofală e o flebotomie. Și încă un vlăjgan care nu se teme de nimic, așa cum îl vedeți, un fel de veveriță care se cațără să scuture nuci la înălțimi amețitoare. A, da, vorbește, laudă-te ! Frumoase însușiri pentru unul care vrea să ajungă farmacist ! Căci poți să te trezești chemat, în împrejurări grave, în fața tribunalelor, ca să luminezi conștiința magistraților ; și, cu toate acestea, va trebui să-ți păstrezi sîngele rece, să judeci, să te arăți om, sau, de nu, să treci drept imbecil.

Justin nu răspundea. Spițerul continuă :

— Cine te-a rugat să vii ? Mereu cazi pe capul domnului doctor și al doamnei. Dealtfel, miercurea am mai multă nevoie de tine. În clipa asta acasă sînt douăzeci de oameni. Am lăsat totul baltă, ca să văd ce-i cu tine. Hai, cară-te ! Șterge-o ! Așteaptă-mă și ai grijă de borcane !

După ce Justin, care se îmbrăcase, plecă, mai vorbiră puțin despre leșinuri. Doamna Bovary nu leșinase niciodată.

— Nemaipomenit pentru o doamnă ! spuse domnul Boulanger. Sînt unii însă foarte slabi de înger. Așa, de pildă, o dată, la un duel, am văzut un martor leșinînd numai cînd a auzit țăcănitul pistoalelor ce se încărcau.

— Eu, zise spițerul, cînd văd sînge de-al altora, n-am nici pe dracu ; dar numai ideea că cel ce curge e al meu ar fi de ajuns să mă facă să leșin, dac-aș sta să mă gîndesc mult la asta.

Între timp, domnul Boulanger dădu drumul servitorului, sfătuindu-l să se liniștească, acum, după ce-și făcuse cheful.

— El mi-a dat prilejul să vă cunosc, adăugă.

Și cît spuse fraza asta nu-și luă ochii de la Emma.

Apoi puse trei franci pe colțul mesei. salută cu indiferență și plecă.

Ajunse repede de cealaltă parte a rîului (acesta-i era drumul de întoarcere spre La Huchette) : și Emma îl zări pe pajiște, mergînd pe sub plopi, încetinind pasul din cînd în cînd, ca cineva adîncit în gînduri.

„E foarte drăguță ! își spunea el ; e foarte drăguță nevasta asta a doctorului. Dinți frumoși, ochi negri, picior cochet ; și arată a pariziancă. De unde naiba a răsărit ? Unde-a găsit-o rotofeiul ăsta ?“

Domnul Rodolphe Boulanger avea treizeci și patru de ani ; era brutal din fire și de o inteligență pătrunzătoare ; avusese dealtfel mult de-a face cu femeile și se pricepea la ele. Asta i se păruse frumușică, așa că se gîndea la ea și la bărbatul ei.

„Cred că-i tare prost. Și ea-i sătulă de el ; nu încape îndoială ! Are unghiile murdare și e neras de trei zile. În timp ce el bate drumurile pe la bolnavii lui, ea stă să cîrpească ciorapi. Și ce se mai plictisește ! Și cît ar vrea să stea într-un oraș, să joace polca în fiecare seară... Biata femeiușcă ! Aici oftează cu gura căscată după dragoste, cum oftează crapul după apă pe masa din bucătărie. Din trei vorbe galante. e-n stare să te adore, sînt sigur ! Ar fi duios, încîntător ! Dar cum să te descotorosești de ea după aceea ?“

Atunci complicațiile plăcerii întrevăzute în viitor îl făcură, prin comparație, să se gîndească la amanta lui. Întreținea o actriță din Rouen ; și cînd se opri cu gîndul asupra chipului ei, de care, chiar în amintire, era sătul, își spuse :

„Ah ! Doamna Bovary e cu mult mai frumoasă decît ea, mai fragedă mai ales. Hotărît lucru ! Virginie începe să se îngrașe prea tare. E-așa de plictisitoare cu veselia ei. Și-apoi, pasiunea ei pentru crevete !“

Cîmpul era pustiu, și Rodolphe n-auzea în jurul lui decît sfichiuitul regulat al ierbii care-i bătea ghetele și țîrîitul greierilor pitiți pe undeva prin ovăz ; o revedea pe Emma în sală, îmbrăcată așa cum o văzuse, și o dezbrăca.

— Ah ! O voi avea ! strigă el, sfărîmînd cu bastonul un bulgăr din fața lui.

Și îndată examină ce avea de făcut. Se întrebă : Unde să ne întîlnim ? În ce fel ? O să avem mereu mormolocul pe cap, și slujnica, vecinii, bărbatul, tot felul de belele de care trebuie să țină seamă.

„Ei, asta-i ! își spuse el. Trebuie să pierd prea multă vreme.“ Apoi își spuse iar : „Numai că are niște ochi care-ți sfredelesc inima, nu altceva ! Și-i atît de palidă !... Eu, care ador femeile palide !“

Cînd ajunse pe creasta dealului d'Argueil, hotărîrea era luată.

„Nu mai rămîne decît să prind o ocazie. Ei bine ! Am să mai trec pe-acolo cîteodată, o să le trimit vînat, păsări ; la nevoie, o să mă las să-mi ia și sînge ; o să devenim prieteni, o să-i invit la mine... Ei, drăcie ! adăugă apoi. Uite, acuși are loc expoziția agricolă ; va veni și ea. și am s-o văd ! Vom începe, și cu îndrăzneală, căci așa-i cel mai sigur.“

VIII

ÎNTR-ADEVĂR, VENI ȘI ZIUA FAImoasei expoziții ! Chiar din dimineața serbării, locuitorii nu mai vorbeau, stînd în poartă, decît despre pregătirile ce se făceau ; se întinseseră ghirlande de iederă deasupra ușii de la primărie ; într-o poiană se ridicase un cort pentru banchet, și în mijlocul pieței, în fața bisericii, un fel de tun străvechi trebuia să vestească sosirea domnului prefect și numele agricultorilor laureați. Garda Națională din Buchy (la Yonville nu era) venise să se alăture corpului de pompieri, al cărui căpitan era Binet. În ziua aceea el purta un guler și mai înalt ca de obicei ; și, încătărămat în tunică, era așa de țeapăn și de nemișcat, încît aveai impresia că tot ce era viu în el se lăsase în cele două picioare, care băteau cadența cu pas apăsat, dintr-o singură zvîcnitură. Cum între perceptor și colonel stăruia de mult o rivalitate, și unul și celălalt, pentru a arăta ce pot, își instruiau oamenii separat. Vedeai trecînd pe rînd, cînd înainte, cînd înapoi, epoleți roșii și plastroane negre. Cînd credeai că totul se isprăvește, atunci începea iar. Niciodată nu se desfășurase atîta alai. Încă din ajun, mai mulți burghezi își dichisiseră casele ; drapele tricolore atîrnau la ferestrele întredeschise ; toate cîrciumile erau ticsite ; și cum timpul era frumos, bonetele scrobite, crucile de aur și năframele colorate păreau mai albe ca zăpada, sclipeau în

lumina soarelui şi înviorau, cu împestriţeala lor împrăştiată, întunecata monotonie a redingotelor şi a bluzelor albastre. Fermierele din împrejurimi, dîndu-se jos de pe cal, îşi scoteau boldul mare cu care-şi prinseseră strîns în jurul trupului rochia suflecată, de teamă să nu şi-o păteze ; iar bărbaţii. dimpotrivă, ca să-şi cruţe pălăriile, îşi puseseră batistele pe deasupra, ţinînd colţurile între dinţi.

Mulţimea venea în uliţa mare prin cele două intrări ale satului. Se revărsa din ulicioare, de pe alei, din case, şi, din cînd în cînd, în urma burghezelor, care ieşeau cu mănuşi de aţă în mîini, ca să vadă serbarea, se auzeau căzînd la loc ciocanele de la porţi. Erau mai ales de admirat doi stîlpi, cu cîte un cadru triunghiular în vîrf, plini cu lampioane, aşezaţi de o parte şi de alta a unei estrade pe care aveau să stea autorităţile ; şi mai erau, prinse de cele patru coloane ale primăriei, patru feluri de prăjini, fiecare cu cîte un steag de pînză verzuie, împodobită cu inscripţii în litere de aur. Pe unul era scris „Comerţului“, pe altul „Agriculturii“, pe al treilea „Industriei“ şi pe al patrulea „Artelor“.

Dar veselia care strălucea pe toate feţele o posomora parcă pe doamna Lefrançois, hangiţa. În picioare, pe scara bucătăriei, mormăia în bărbie :

— Ce prostie ! Ce prostie cu şandramalele astea de pînză ale lor ! Îşi închipuie că prefectului o să-i placă să ia masa acolo, sub un cort, ca un măscărici de la circ ? Şi mai zic că toate mofturile astea înseamnă o binefacere pentru ţinutul nostru ! Dar atunci ce avea nevoie să se ducă să caute tocmai la Neufchâtel un birtaş ordinar ? ! Şi pentru cine, mă rog ? Pentru nişte văcari ! Nişte coategoale !...

Trecu spiţerul. Era în haină neagră, pantaloni de nanchin, pantofi de castor şi, ca niciodată, cu pălărie, o pălărie tare.

— Plecăciune ! zise el. Scuzaţi-mă, sînt grăbit.

Şi cum grăsuna văduvă îl întrebă unde se duce, continuă :

— Vi se pare ciudat, nu-i aşa, ca eu, care stau mereu retras în laboratorul meu, mai dihai decît guzganul din poveste în brînză...

— Ce brînză ? făcu hangiţa.

— Nu, nimic, vorba vine ! răspunse Homais. Voiam să spun numai, doamnă Lefrançois, că de obicei stau închis în

casă. Azi, însă, avînd în vedere împrejurarea asta, trebuie negreşit să...

— A ! vă duceţi acolo ? spuse ea, cu un aer de dispreţ.

— Da, mă duc, răspunse spiţerul mirat ; doar fac parte din comisia consultativă.

Tuşa Lefrançois se uită la el cîteva clipe şi, în cele din urmă, zise zîmbind :

— Atunci. e altceva ! Dar ce aveţi dumneavoastră cu agricultura ? Care va să zică, vă pricepeţi ?

— Fireşte că mă pricep, de vreme ce sînt farmacist, adică chimist ! Şi întrucît chimia, doamnă Lefrançois, are drept scop cunoaşterea acţiunii reciproce şi moleculare a tuturor corpurilor din natură, urmează de-aici că agricultura este şi ea cuprinsă în domeniul chimiei ; şi, într-adevăr. compoziţia îngrăşămintelor, fermentaţia lichidelor, analiza gazelor şi influenţa miasmelor, ce altceva sînt toate acestea, te-ntreb eu. dacă nu pur şi simplu chimie ?

Hangiţa nu răspunse nimic. Homais continuă :

— Crezi dumneata că pentru a fi agronom trebuie să fi arat tu singur, sau să fi îngrăşat păsări ? Mai degrabă trebuie să cunoşti compoziţia substanţelor în chestiune, zăcămintele geologice, influenţele atmosferice, calitatea terenurilor, a mineralelor, a apelor, densitatea diferitelor corpuri şi capilaritatea lor, şi mai ştiu eu ce... Şi trebuie să cunoşti temeinic toate principiile de igienă, pentru a conduce, pentru a judeca construcţia clădirilor, regimul animalelor, hrana servitorilor ! Mai trebuie, doamnă Lefrançois, să stăpîneşti botanica ; să poţi deosebi plantele, mă-nţelegi, care sînt binefăcătoare şi care vătămătoare ; care sînt neproductive şi care nutritive ; dacă-i bine să le smulgi de aici şi să le răsădeşti dincolo, pe care să le răspîndeşti şi pe care să le stăpîneşti ; şi, într-un cuvînt, trebuie să te ţii la curent cu ştiinţa, prin broşuri şi buletine, să fii totdeauna gata pentru a putea să arăţi îmbunătăţirile de adus.

Hangiţa nu slăbea din ochi uşa de la *Cafeneaua franceză*, dar farmacistul continuă :

— Să dea Dumnezeu ca agricultorii noştri să fie chimişti, sau cel puţin să asculte mai mult sfaturile ştiinţei ! Aşa, de pildă, eu am scris de curînd o broşură grosuţă, un memoriu de mai bine de şaptezeci şi două de pagini, intitulat *Despre cidru, despre fabricaţia şi efectele lui, urmat de cîteva reflecţii noi asupra acestui subiect*, pe care l-am

trimis Societăţii de agronomie din Rouen ; şi care mi-a adus chiar onoarea de a fi primit printre membrii ei, în secţia agricolă, categoria pomologie ; ei bine, dacă lucrarea mea ar fi fost dată publicităţii...

Dar spiţerul se opri, văzînd cît pare de preocupată doamna Lefrançois.

— Ia te uită la ei ! spunea ea. Nu mai înţeleg nimic ! O locantă ordinară ca asta ! Şi ridicînd din umeri, de i se întindeau pe piept ochiurile tricoului, arătă cu amîndouă mîinile cîrciuma concurentului ei, de unde tocmai atunci se auzea cîntînd : Dealtfel n-are s-o mai ducă mult, adăugă ea ; pînă-n opt zile s-a zis cu el !

Homais se dădu înapoi, mirat. Ea coborî cele trei trepte şi îi şopti la ureche :

— Cum ! Nu ştiţi ? Săptămîna asta o să-i pună sechestru. Îl scoate în vînzare Lheureux. L-a omorît cu poliţele.

— Ce înspăimîntătoare catastrofă ! exclamă spiţerul care avea totdeauna expresii potrivite în toate împrejurările cu putinţă.

Hangiţa se apucă deci să-i povestească istoria asta, pe care o ştia de la Théodore, servitorul domnului Guillaumin, şi, cu toate că nu-l putea suferi pe Tellier, îl defăima pe Lheureux. Spunea că-i un ademenitor, un om josnic.

— Ei poftim, zise ea, uite-l în hală ! O salută pe doamna Bovary, care poartă pălărie verde. E chiar la braţ cu domnul Boulanger !

— Doamna Bovary ! exclamă Homais. Mă duc repede să-i prezint omagiile mele. Poate că i-ar face plăcere să aibă un loc în incintă, sub coloane.

Şi fără să mai stea s-o asculte pe tuşa Lefrançois, care-l striga ca să-i povestească mai departe, farmacistul se depărtă iuţind pasul, ţanţoş şi cu zîmbetul pe buze, salutînd în dreapta şi-n stînga şi umplînd locul cu pulpanele mari ale hainei lui negre, care-i fluturau în urmă.

Zărindu-l de departe, Rodolphe o luă mai repede ; dar doamna Bovary osteni ; aşa că el încetini şi spuse zîmbind, cu un ton brutal :

— Voiam să nu ne-ntîlnim cu burtosul ăla. ştiţi, cu spiţerul.

Ea-l ghionti cu cotul.

„Ce-nseamnă asta ?“ se întrebă el.

Şi se uită la ea cu coada ochiului, mergînd înainte.

Profilul îi era atît de liniştit, că nu puteai deslusi nimic din ce se petrecea într-însa. Se desprindea în plină lumină, în ovalul pălăriei cu panglici șterse ca niște frunze de trestie. Ochii ei, cu gene lungi, întoarse, priveau drept înainte și, cu toate că erau larg deschiși, păreau puţin strînşi de umerii obrajilor, din cauza sîngelui care bătea încetișor sub pielea ei delicată. Un ton trandafiriu străbătea prin despărţitura nărilor. Își înclina capul pe umăr. și între buze îi apărea vîrful de sidef al dinţilor albi.

„Își bate joc de mine ?“ se gîndea Rodolphe.

Gestul Emmei nu fusese totuși decît un semn ; căci domnul Lheureux se ţinea de ei, aruncîndu-le din cînd în cînd cîte-un cuvînt, ca și cum ar fi vrut să intre în vorbă.

— Ce zi splendidă ! Toată lumea e pe uliță ! Vîntu-i de la răsărit.

Și doamna Bovary, ca și Rodolphe. nu-i răspundeau de loc. pe cînd. la cea mai mică mișcare pe care o făceau, Lheureux se apropia spunînd : „Poftim ?“ și ducea mîna la pălărie.

Cînd ajunseră în fața casei potcovarului. în loc să urmeze drumul pînă la barieră, Rodolphe apucă deodată pe-o cărare, luînd-o cu el și pe doamna Bovary și strigă :

— Bună seara, domnule Lheureux. pe curînd !

— Bine i-aţi mai făcut vînt, spuse ea rîzînd.

— De ce, zise el, să ne lăsăm năpădiţi de alţii ? Şi pentru că astăzi am fericirea de a fi cu dumneavoastră...

Emma se înroși. Rodolphe nu-și mai isprăvi fraza. Începu atunci să vorbească despre vremea frumoasă și despre plăcerea de-a umbla prin iarbă. Ieșiseră cîteva margarete.

— Uite ce bănuţi drăgălași, zise el, și atît de mulţi, de ai putea ghici tuturor îndrăgostiţilor din ținut. Apoi adăugă : Dacă aș culege unul ? Ce ziceţi ?

— Sînteţi îndrăgostit ? întrebă ea, tușind puţin.

— He, he, cine știe ?... răspunse Rodolphe.

Pajiștea începea să se umple de lume, și gospodinele dădeau peste tine cu umbrelele lor mari, cu coșurile și cu copiii lor. Deseori trebuia să te ferești de cîte-un șir lung de ţărance, de slujnice cu ciorapi albaștri, în papuci, cu inele de argint, și care miroseau a lapte cînd treceai pe lîngă ele. Umblau ţinîndu-se de mînă și se împrăștiau, așa, de-a lungul pajiștii, de la șirul de plopi tremurători pînă la cortul ridicat pentru banchet. Dar începuse concursul, și

agricultorii intrau rînd pe rînd într-un fel de hipodrom împrejmuit cu o frînghie lungă întinsă pe niște țăruși.

Vitele stăteau acolo, cu botul spre frînghie, aliniindu-și crupele inegale. Porci somnoroși își înfundau rîtul în pămînt ; viței răgeau ; oile behăiau ; vacile, cu un picior strîns sub ele, își lăbărțau burțile pe iarbă și, rumegînd alene, clipeau din pleoapele lor greoaie, sub muscăria care bîzîia împrejur. Căruțașii, cu mînecile suflecate, țineau de căpăstru armăsari ridicați în două picioare, care nechezau cu nările umflate în preajma iepelor, ce stăteau liniștite, întinzînd capul și coama pletoasă, pe cînd mînjii se odihneau la umbra lor sau uneori veneau să sugă ; și peste nesfîrșita legănare a acestor trupuri înghesuite se vedea ridicîndu-se în vînt, ca o creastă de val, cîte o coamă albă, sau, ieșind pe deasupra, niște coarne ascuțite și capete de oameni care alergau. Mai încolo, în afara țarcului, cam la vreo sută de pași depărtare, era un taur mare, negru, cu botniță, cu un belciug de fier în nară și care sta tot atît de nemișcat ca un taur de bronz. Un copil zdrențăros îl ținea de funie.

În timpul acesta, printre cele două șiruri, niște domni înaintau cu pași greoi, cercetînd fiecare vită, pentru ca apoi să se sfătuiască în șoaptă. Unul dintre ei, care părea cel mai mare, lua din mers cîteva note într-un carnețel. Era președintele juriului : domnul Derozerays de la Panville. Cum îl zări pe Rodolphe, se apropie repede de el și-i spuse zîmbind, cu un aer binevoitor :

— Cum, domnule Boulanger, ne părăsiți ?

Rodolphe îl încredință că va veni. Dar cînd președintele nu se mai văzu, adăugă :

— Nu, zău că nu mă duc ; compania dumneavoastră e mai prețioasă decît a lui.

Și tot bătîndu-și joc de expozițiile agricole, Rodolphe, ca să circule mai în voie, își arăta jandarmilor legitimația albastră, ba cîteodată se și oprea în fața vreunui *exemplar* mai frumos, pe care doamna Bovary nu-l admira deloc. Rodolphe observă acest lucru, și atunci începu să facă glume pe socoteala toaletelor pe care le poartă doamnele din Yonville ; după care se scuză că și ținuta lui lasă de dorit. Avea în îmbrăcăminte acel amestec fără nici o legătură de lucruri comune și de lucruri prea căutate, în care, de obicei, omul de rînd crede că întrezărește mărturia unei vieți ciudate, zbuciumările unui sentiment, tiraniile artei, și totdeauna un anume dispreț pentru convențiile so-

ciale, ceea ce îl atrage sau îl scoate din fire. Așa, de pildă, cămașa lui de olandă, cu manșete cu pliuri, se umfla în bătaia vîntului în deschizătura vestei de dril cenușiu, iar pantalonii cu dungi late lăsau să se vadă la glezne niște ghete de nanchin, cu partea de jos de lac. Erau așa de lăcuite, că iarba se oglindea în ele. Cu o mînă în buzunarul vestei și cu pălăria de pai pe-o ureche, mergea călcînd prin baligile de cal.

— Dealtfel, adăugă el, cînd stai la țară...

— Timp pierdut ! zise Emma.

— Adevărat ! încuviință Rodolphe. Cînd te gîndești că nici unul din oamenii aceștia de ispravă nu-i măcar în stare să-și dea seama de croiala unei haine !

Începu atunci să vorbească de mediocritatea din provincie, de viețile pe care le înăbușea, de iluziile care se pierdeau.

— De aceea, spunea Rodolphe, mă cufund într-o tristețe...

— Dumneavoastră ? ! exclamă ea mirată. Dar vă credeam foarte vesel !

— Ei, da, în aparență, fiindcă atunci cînd sînt în lume știu să-mi pui pe față o mască glumeață ; și, totuși, de cîte ori, văzînd un cimitir pe-o noapte cu lună, nu m-am întrebat dacă n-aș face mai bine să fiu și eu printre cei care dorm acolo...

— Vai ! Și prietenii dumneavoastră ? zise ea. La ei nu vă gîndiți deloc ?

— Prietenii mei ? Care prieteni ? Am vreunul ? Cine se sinchisește de mine ?

Și însoți ultimele cuvinte cu un fel de fluierat printre buze.

Dar fură nevoiți să se depărteze unul de altul din pricina unei mari grămezi de scaune pe care le ducea un om ce venea în urma lor. Era atît de încărcat, că nu i se vedeau decît vîrful saboților și capătul brațelor întinse în lături. Era Lestiboudois, groparul, care căra prin mulțime scaunele de la biserică. Foarte inventiv cînd era vorba de interesele lui, găsise mijlocul ca să se aleagă și el cu ceva din expoziția agricolă, și ideea lui reușise de minune, căci nu mai știa pe cine să servească. Într-adevăr, țăranii, cărora le era cald, se certau pentru scaunele astea de paie care miroseau a tămîie și se rezemau cu oarecare smerenie de

spătarele lor groase, pătate de ceara picurată de la lumînări.

Doamna Bovary luă iar brațul lui Rodolphe, care continuă să vorbească încet, ca pentru sine :

— Da ! Atîtea și atîtea mi-au lipsit ! Veșnic singur ! Ah, dacă aș fi avut un scop în viață, dacă aș fi întîlnit o afecțiune, dacă aș fi găsit pe cineva... Oh, cum aș fi cheltuit toată energia de care sînt în stare, aș fi trecut peste orice, aș fi sfărîmat tot !

— Mi se pare, totuși, zise Emma, că nu sînteți deloc de plîns.

— A ! Găsiți ? exclamă Rodolphe.

— Fiindcă. oricum... urmă ea, sînteți liber. Și, după o ezitare : Bogat.

— Nu vă bateți joc de mine, răspunse el.

Și Emma tocmai jura că nu-și bate joc, cînd bubui tunul, imediat lumea se înghesui, învălmășindu-se spre sat.

Se alarmaseră degeaba. Domnul prefect nu se zărea ; iar membrii juriului se simțeau foarte stînjeniți, neștiind dacă trebuiau să înceapă ceremonia sau să mai aștepte.

În sfîrșit, în capătul pieței apăru un landou mare, din cele ce se închiriau, tras de două mîrțoage pe care le biciuia din răsputeri un vizitiu cu pălărie albă. Binet abia avu timp să strige : „La arme !“ și colonelul la fel. Toți alergară spre piramidele de arme. Se năpustiră. Unii chiar uitară să-și pună gulerul. Dar trăsura prefecturii ghicise parcă încurcătura asta, și perechea de gloabe, legănîndu-se pe popritori, sosi în trap mărunt în fața intrării principale de la primărie. tocmai în momentul cînd Garda Națională și pompierii se desfășurau, bătînd pasul, în răpăitul tobelor.

— Arma-n cumpănire ! răcni Binet.

— Drepți ! strigă colonelul. Alinierea spre stînga.

Și, după prezentarea armelor, cînd zăngănitul închizătoarelor răsună ca o căldărușă de aramă ce se rostogolește pe scări, toate puștile se lăsară în jos.

Atunci se văzu coborînd din trăsură un domn îmbrăcat cu o haină scurtă, brodată cu argint, chel în partea din față a capului, cu un smoc de păr la spate, palid și cu o înfățișare din cele mai blajine. Ochii lui mari, pe care cădeau niște pleoape groase, se închideau pe jumătate ca să vadă bine mulțimea, în timp ce-și ridica nasul ascuțit și zîmbea cu o gură scofîlcită. Îl recunoscu pe primar după

eșarfă și îi spuse că domnul prefect nu putuse să vină, și că el era un consilier de la prefectură ; după care adăugă cîteva scuze. Tuvache îi răspunse cu politeţe, celălalt mărturisi că e încurcat ; și stăteau așa, faţă în faţă, cu frunţile aproape atingîndu-se una de alta, înconjuraţi de membrii juriului, consiliul municipal, notabilităţile, Garda Naţională și mulţimea. Domnul consilier, strîngîndu-și la piept micul tricorn negru, mai salută o dată, în timp ce Tuvache, îndoit ca un arc, surîdea și el, se bîlbîia, își căuta frazele, îl asigura de devotamentul lui faţă de monarhie și de onoarea ce i se făcea Yonville-ului.

Hippolyte, chelnerul de la han, veni să ia de hăţuri caii vizitiului, și, tot șchiopătînd de piciorul lui strîmb, îi conduse sub acoperișul de la intrarea la *Leul de aur*, unde se strînseseră o mulţime de ţărani să se uite la trăsură. Tobele bătură, obuzierul bubui, și domnii se urcară unul după altul să ia loc pe estradă, în fotoliile de utreht roșu, puse la dispoziţie de doamna Tuvache.

Toţi oamenii aceia semănau unul cu altul. Chipurile lor molîi și spălăcite, puţin arse de soare, erau de culoarea cidrului dulce, iar favoritele lor înfoiate ieșeau din niște gulere înalte și scorţoase, strînse de cravate albe cu nodul arătos. Toţi aveau jiletci de catifea, cu marginile răsfrînte ; toate ceasurile aveau la capătul unei panglici lungi cîte-un sigiliu oval din cornalină ; și stăteau toţi cu amîndouă mîinile pe genunchi, desfăcînd cu grijă cracii pantalonului, al cărui postav cu lustrul neatins lucea mai tare decît pielea botforilor lor mari.

Cucoanele stăteau în spate, sub partea acoperită, între coloane, pe cînd mulţimea era în faţă, în picioare, sau stînd pe scaune. Într-adevăr, Lestiboudois adusese acolo toate scaunele cărate de pe pajiște, ba chiar alerga tot timpul după altele în biserică, pricinuind astfel atîta înghesuială, încît cu mare greutate izbuteai să ajungi pînă la scărița estradei.

— Eu găsesc, spuse domnul Lheureux (adresîndu-se farmacistului, care tocmai trecea ca să-și ia locul), că ar fi trebuit să se pună acolo două catarge veneţiene, care, împodobite cu ceva sobru și bogat, să dea o notă originală ; asta ar fi fost de mare efect.

— Desigur ! răspunse Homais. Dar ce să faci, primarul a luat totul asupra lui. Nu prea are gust, bietul Tuvache ;

e chiar cu desăvîrşire lipsit de ceea ce se cheamă geniul artelor.

Între timp, Rodolphe cu doamna Bovary se urcaseră la primul etaj al primăriei, în *sala de consiliu*, şi cum înăuntru nu era nimeni, el fu de părere că acolo ar fi locul cel mai nimerit de unde ar putea să vadă bine tot spectacolul. Luă trei scăunele din jurul mesei ovale, de sub bustul monarhului, şi, trăgîndu-le mai aproape de o fereastră, se aşezară unul lîngă altul.

Estrada începu să se frămînte : şuşoteli prelungi, discuţii. În sfîrşit, domnul consilier se sculă în picioare. Se ştia acum că-l cheamă Lieuvain, şi numele lui trecea prin mulţime din gură în gură. După ce răsfoi cîteva foi, uitîndu-se de-aproape la ele ca să vadă mai bine, începu :

— „Domnilor, mai întîi să-mi fie îngăduit (înainte de a vă vorbi despre obiectul reuniunii de astăzi, şi acest sentiment, sînt sigur, va fi împărtăşit de dumneavoastră toţi), să-mi fie îngăduit, spun, să aduc mulţumiri organelor superioare ale administraţiei, guvernului, monarhului, da, domnilor, suveranului nostru, acestui rege iubit, căruia nici o ramură a prosperităţii publice sau particulare nu-i este indiferentă şi care conduce totodată cu o mînă atît de puternică şi atît de înţeleaptă carul statului, printre necurmatele primejdii ale unei mări furtunoase, ştiind, dealtfel, să facă să se respecte pacea, ca şi războiul, industria, comerţul, agricultura şi artele !“

— Ar trebui, zise Rodolphe, să mă dau puţin mai îndărăt.

— De ce ? întrebă Emma.

Dar în aceeaşi clipă glasul consilierului se înălţă tunînd :

— „A trecut vremea, domnilor, cînd vrajba civilă însîngera pieţele noastre publice, cînd proprietarul, negustorul, lucrătorul chiar, adormind liniştiţi în apus de soare, tremurau să nu fie treziţi deodată de vuietul clopotelor de alarmă ale răscoalei, a trecut vremea cînd lozincile cele mai subversive săpau cu îndrăzneală temeliile...“.

— Fiindcă s-ar putea, spuse Rodolphe, să mă vadă de jos ; şi pe urmă cincisprezece zile ar tot trebui să dau explicaţii, dată fiind proasta mea reputaţie...

— Oh, vă calomniaţi, zise Emma.

— Nu, nu, e foarte proastă, vă jur !

— „Dar, domnilor, continuă consilierul, dacă, alungînd din amintirea mea aceste tablouri întunecate, îmi întorc privirile asupra situaţiei actuale din frumoasa noastră patrie, ce văd ? Peste tot înfloresc comerţul şi artele ; pretutindeni noi căi de comunicaţie, cu tot atîtea artere noi în corpul statului, stabilesc legături noi ; marile noastre centre de manufactură şi-au reluat activitatea ; religia, mai întărită, surîde tuturor inimilor ; porturile noastre sînt pline, încrederea renaşte, şi, în sfîrşit, Franţa respiră !...“

— Dealtfel, adăugă Rodolphe, poate că, din punctul ei de vedere, lumea are dreptate.

— Cum asta ? exclamă ea.

— Ei, cum ! spuse el. Nu ştiţi că sînt suflete veşnic zbuciumate ? Ele au nevoie rînd pe rînd de vis şi de acţiune, de pasiunile cele mai curate, de plăcerile cele mai violente, şi astfel se aruncă în tot felul de fantezii, de nebunii...

Atunci Emma îl privi cum te-ai uita la un călător care a trecut prin ţări ciudate şi reîncepu :

— Noi, bietele femei, nu avem nici măcar această distracţie !

— Tristă distracţie, de vreme ce nu găseşti în ea fericirea.

— Dar o găseşti oare vreodată ? întrebă ea.

— Da, o întîlneşti într-o zi, răspunse el.

— „Şi aceasta aţi înţeles-o, spunea consilierul. Voi, agricultorii şi muncitorii de la sate ! Voi, paşnicii pionieri ai unei vaste opere de civilizaţie ! Voi, oamenii progresului şi ai moralei ! Voi aţi înţeles, zic, că furtunile politice sînt într-adevăr încă mai de temut decît tulburările atmosferice...“

— O întîlneşti într-o zi, repetă Rodolphe, într-o zi, dintr-o dată şi cînd nu mai aveai nici o speranţă. Atunci se deschid orizonturi noi, e ca un glas care strigă : „Iat-o !“ Simţi nevoia să-ţi destăinuieşti viaţa acelei persoane, să-i dai totul, să-i sacrifici totul ! Nu au nevoie să se explice ; se ghicesc unul pe altul. S-au întrevăzut în vis. (Şi se uita la ea.) În sfîrşit, comoara pe care ai căutat-o atît de mult e acolo, acolo, în faţa ta ; străluceşte, scînteiază ! Şi totuşi te mai îndoieşti, nu-ţi vine a crede ; rămîi orbit, ca şi cum ai ieşi din întuneric la lumină.

Şi, isprăvind aceste cuvinte, Rodolphe făcu gestul potrivit frazei. Îşi trecu mîna pe faţă, ca un om care ameţeşte ;

apoi o lăsă să cadă pe mîna Emmei, care și-o trase. Consilierul citea întruna :

— „Și cine s-ar putea mira, domnilor ? Numai cel care-ar fi destul de orb, destul de împotmolit (nu mă tem s-o spun), destul de împotmolit în prejudecăţile altor vremuri pentru a nesocóti încă spiritul populaţiei agricole. Într-adevăr, unde să găsești mai mult patriotism, decît la ţară, mai mult devotament pentru nevoile obștești, într-un cuvînt, mai multă înţelepciune ? Și prin asta nu înţeleg, domnilor, o înţelepciune superficială, deșartă podoabă a spiritelor trîndave, ci acea inteligenţă adîncă și cumpătată, care, mai presus de orice, se străduiește să urmărească scopuri folositoare, contribuind astfel la binele fiecăruia, la bunul trai obștesc și la sprijinul statelor, rod al respectului faţă de legi și al îndeplinirii îndatoririlor...“

— Ah, iarăși, zise Rodolphe, veșnic datorii și iar datorii ! M-au dat gata vorbele astea ! Sînt o droaie de nătărăi bătrîni, în jiletci de flanelă, și de bigote, cu cărămizi calde la picioare și cu mătănii, care nu fac decît să ne cînte la ureche : „Datoria ! Datoria !“ Ei, asta-i ! Datorie e să simţi ce este măreţ, să-ţi fie drag ce este frumos, iar nu să accepţi ce-i convenţional în societate, cu toate mîrșăviile pe care ea ni le impune.

— Cu toate acestea... cu toate acestea... obiectă doamna Bovary.

— Ei nu ! De ce să tunăm împotriva pasiunilor ? Nu sînt ele oare singurul lucru frumos de pe pămînt, izvorul eroismului, al entuziasmului, al poeziei, al muzicii, al artelor, în sfîrșit, a tot ?

— Dar, zise Emma, trebuie totuși să te iei puţin după opinia lumii și să te supui moralei.

— Ei, dar vezi că sînt două, repetă el. Cea măruntă, cea acceptată, aceea a oamenilor, aceea care se schimbă necontenit și care zbiară așa de tare, se zbate, jos, banală, la fel cu această strînsură de imbecili pe care-i vedeţi. Iar cealaltă, eternă, care este în jurul și deasupra noastră, ca privelișteа ce ne înconjoară și cerul albastru care ne luminează.

Domnul Lieuvain tocmai se ștersese la gură cu batista. Continuă :

— „Și de ce m-aș apuca, domnilor, să vă demonstrez aici cît de folositoare e agricultura ? Cine oare are grijă de tot ce avem nevoie ? ! Cine oare ne dă tot ce ne trebuie

ca să trăim ? Nu agricultorul ? Agricultorul, domnilor, care, semănînd cu o mînă harnică brazdele roditoare ale cîmpului, face să răsară grîul, care, măcinat, se prefăce în praf prin mijlocirea unei mașini ingenioase, din care iese sub denumirea de făină, și de acolo, transportată în orașe e dată imediat la brutar, care face din ea un aliment pentru sărac ca și pentru bogat. Și oare nu tot agricultorul e cel care îngrașă, ca să avem cu ce ne îmbrăca, numeroasele lui turme pe izlazuri ? Căci cum ne-am îmbrăca, căci cum ne-am hrăni noi fără agricultori ? Și oare, domnilor, e nevoie să mergem atît de departe pentru a căuta exemple ? Cine n-a cugetat adesea la foloasele însemnate pe care le tragem de la acel modest animal, podoaba coteţelor noastre, care ne dă totdeodată o pernă moale pentru culcușul nostru, carnea-i gustoasă pentru masa noastră și ouă ? Dar n-aș mai isprăvi dacă ar trebui să înșir unele după altele diferitele produse pe care pămîntul bine lucrat ni le hărăzește, ca o mamă darnică copiilor săi ! Ici, viţa-de-vie ; în altă parte, merii, care ne dau cidrul ; colo, rapiţa ; mai departe, brînzeturile ; și inul domnilor, să nu uităm inul ! care în ultimii ani a luat o dezvoltare considerabilă și asupra căruia vă voi atrage atenţia cu deosebire."

Nu avea nevoie să le-o mai atragă, căci toţi stăteau cu gurile căscate, ca și cum ar fi vrut să-i soarbă cuvintele. Alăturea de el, Tuvache îl asculta cu ochii holbaţi ; domnul Derozerays închidea din cînd în cînd, încetișor, pleoapele ; iar mai departe, farmacistul, cu fiul său Napoléon între genunchi, își făcea mîna pîlnie la ureche, ca nu cumva să piardă vreo silabă. Ceilalţi membri ai juriului își clătinau încet bărbia în jiletcă, în semn de aprobare. La picioarele estradei, pompierii se odihneau, proptiţi în ţeava armelor cu baioneta pusă ; iar Binet stătea neclintit, cu coatele în lături, cu vîrful săbiei în vînt. De auzit poate că auzea, dar de văzut nu putea să vadă nimic din pricina cozorocului de la cască, lăsat pînă peste nas. Locotenentul lui, feciorul cel mai mic al domnului Tuvache, avea o cască și mai și ; una uriașă, care se bălăbănea pe cap ; lăsînd să iasă un capăt din fularul lui de indiană. El zîmbea dedesubt cu o duioșie cu totul copilărească, și fața lui mică și palidă, pe care se prelingeau broboane de sudoare, părea bucuroasă și copleșită parcă de somn.

Toată piaţa, pînă în zidul caselor, era ticsită de lume. Vedeai oameni rezemaţi în coate la toate ferestrele, alţii în picioare pe la porţi, iar Justin, în faţa vitrinei farmaciei, parcă înlemnise contemplînd tot ce vedea. Deşi era linişte, glasul domnului Lieuvain se pierdea în aer. Ţi-ajungeau la ureche numai crîmpeie de fraze, întrerupte ici şi colo de hîrşîitul scaunelor din mulţime ; pe urmă se auzea deodată, din spate, un muget prelung de bou, sau behăitul mieilor, care se chemau la colţul uliţelor. Într-adevăr, văcarii şi ciobanii îşi mînaseră dobitoacele pînă acolo, şi din cînd în cînd ele mugeau, rupînd cu limba cîte-o frunzişoară, care le atîrna apoi pe bot.

Rodolphe se apropiase de Emma şi-i vorbea repede, cu voce scăzută :

— Conspiraţia asta a lumii nu vă revoltă ? Există oare vreun singur sentiment pe care să nu-l condamne ? Instinctele cele mai nobile, simpatiile cele mai curate sînt prigonite, defăimate, şi, dacă, în sfîrşit, se întîlnesc două biete suflete, totul este organizat astfel încît ele să nu poată fi împreună. Acestea, totuşi, vor încerca, vor bate din aripi, se vor chema. Oricum, mai devreme sau mai tîrziu, în şase luni, în zece ani, se vor găsi laolaltă, se vor iubi, pentu că aşa le-a fost dat, şi sînt născute unul pentru altul.

Stătea cu braţele încrucişate pe genunchi şi, ridicîndu-şi faţa spre Emma, se uita la dînsa de aproape, fix. În ochii lui ea zărea mici raze aurii, care jucau în jurul pupilelor negre, şi chiar simţea parfumul pomezii care-i lustruia părul. Atunci o copleşi moleşeala, îşi aduse aminte de vicontele cu care dansase un vals la Vaubyessard, a cărui barbă răspîndea, ca şi părul acesta, acelaşi parfum de vanilie şi de lămîie ; şi, fără să-şi dea seama, închise pe jumătate pleoapele, ca să-l adulmece mai bine. Dar îndreptîndu-se pe scaun, zări în depărtare, tocmai în fundul zării, bătrîna diligenţă *Rîndunica,* şi care cobora încet coasta de la Leux, tîrînd în urma ei o coadă lungă de praf. În trăsura asta galbenă Léon se întorsese de atîtea ori la ea ; şi pe drumul acesta plecase pentru totdeauna ! Avu impresia că-l vede peste drum, în faţa ferestrei ei ; apoi totul se învălmăşi, ca învăluit în nori ; i se păru că se mai roteşte încă valsînd, sub lumina sclipitoare a policandrelor, la braţul vicontelui, şi că Léon nu era departe, că avea să vină... cu toate acestea simţea mereu capul lui Rodolphe

alături de ea. Farmecul acestei senzații străbătea astfel dorințele ei de altădată și, ca firele de nisip în bătaia vîntului, se învîrtejeau în adierea pătrunzătoare a parfumului care se revărsa peste sufletul ei. Își umflă nările, tare, de cîteva ori, ca să tragă în piept răcoarea iederii care înfășura vîrfurile coloanelor. Își scoase mănușile, își șterse mîinile ; apoi își făcu vînt cu batista, pe cînd printre bătăile tîmplelor auzea vuietul mulțimii și glasul consilierului, care-și recita frazele monoton.

Zicea :

— „Continuați ! Nu cedați ! Nu ascultați nici de îndemnurile rutinei, nici de sfaturile prea pripite ale unui empirism prea îndrăzneț ! Străduiți-vă îndeosebi să îmbunătățiți solul, să aveți îngrășăminte bune, să dezvoltați rasele de cai, de boi, de oi, de porci ! Aceste expoziții să fie pentru voi ca niște arene pașnice, din care învingătorul, la ieșire, va întinde mîna celui învins și va fraterniza cu el, în speranța unui succes mai mare ! Iar voi, respectabili argați, umile slugi, ale căror munci grele n-au fost luate în seamă pînă astăzi de nici un guvern, veniți să primiți răsplata tăcutelor voastre virtuți, și fiți încredințați că de acum înainte statul are ochii ațintiți asupra voastră, că vă îmbărbătează, vă ocrotește, că va satisface dreptele voastre pretenții și va ușura, pe cît cu putință, povara dureroaselor voastre sacrificii !“

Domnul Lieuvain se așează ; domnul Derozerays se scula, începînd un alt discurs. Al lui poate nu fu atît de înflorit ca al consilierului ; dar impunea printr-un anume stil mai pozitiv, adică prin cunoștințe mai speciale și prin vederi mai înalte. Astfel, preamărirea guvernului ocupa mai puțin loc ; pe cînd religia și agricultura, mai mult. Reliefa legătura dintre una și alta și cum conlucrasera întotdeauna pentru civilizație. Rodolphe și doamna Bovary vorbeau despre visuri, presimțiri, magnetism. Întorcîndu-se în trecut pînă la începuturile societății, orătorul zugrăvea acele timpuri sălbatice în care oamenii trăiau cu ghindă, în adîncul pădurilor. Apoi părăsiră pieile de animale sălbatice, se îmbrăcară cu postav, săpară pămîntul, sădiră vița-de-vie. A fost oare acesta un bine ? Nu erau oare în această descoperire mai multe neajunsuri decît foloase ? Derozerays își punea această problemă. De la magnetism, Rodolphe trecu încetul cu încetul la afinități, și, pe cînd domnul președinte îl cita pe Cincinnat la

coarnele plugului, pe Diocleţian sădindu-şi verzele, şi pe impăraţii Chinei care-şi inaugurau noul an semănînd, bărbatul explica tinerei femei că aceste atracţii irezistibile îşi aveau temeiul în cine ştie ce existenţă anterioară.

— Astfel, şi nouă, spunea el, de ce ne-a fost dat să ne cunoaştem ? Ce întîmplare a voit aşa ? Fără îndoială că, venind de departe, ca două fluvii care curg spre a se uni, înclinaţiile noastre personale ne-au împins unul spre celălalt.

Rodolphe îi luă mîna ; Emma nu şi-o retrase.

— „Ansamblu de culturi bune !“ strigă preşedintele.

— Aşa, de pildă, deunăzi, cînd am venit la dumneavoastră...

— „Domnului Bizet din Quincampoix !“

— Ştiam eu că vă voi însoţi ?

— „Şaptezeci de franci !“

— De-o sută de ori am vrut să plec, şi v-am urmărit, şi am rămas.

— „Bălegar !“

— După cum aş voi să rămîn astă-seară, mîine, celelalte zile, toată viaţa !

— „Domnului Caron din Argueil, o medalie de aur !“

— Căci niciodată n-am întîlnit în compania cuiva un farmec mai desăvîrşit.

— „Domnului Bain, din Givry-Saint-Martin !“

— De aceea voi duce cu mine amintirea dumneavoastră...

— „Pentru un berbec merinos...“

— Dar mă veţi uita, voi trece ca o umbră...

— „Domnului Belot de la Notre-Dame...“

— O ! nu, nu-i aşa, voi însemna ceva în gîndul dumneavoastră, în viaţa dumneavoastră ?

— „Rasă de porci premiu *ex aequo* domnilor Lehérissé şi Cullenbourg : şaizeci de franci !“

Rodolphe îi strîngea mîna şi o simţea caldă de tot şi tremurînd ca o turturică prinsă care vrea să-şi ia zborul ; dar fie că Emma voia să şi-o retragă, fie că răspunse acelei strîngeri, ea mişcă degetele ; el exclamă :

— Oh ! Mulţumesc ! Nu mă respingeţi ! Sînteţi bună ! Înţelegeţi că sînt al dumneavoastră ! Lăsaţi-mă să vă privesc, să vă admir.

O răbufnire de vînt, intrată pe ferestre, încreţi faţa de masă, şi jos, în piaţă, toate bonetele mari ale sătencelor se ridicară zbătîndu-se ca nişte aripi de fluturi albi.

— „Folosirea turtelor oleaginoase“, continuă președintele.

Îi tot da zor :

— „Îngrășăminte flamande, cultura inului, drenaj, arendă pe termen lung, munca slugilor...“

Rodolphe nu mai vorbea. Se uitau unul la altul. Le tremurau buzele de-o dorință mai presus de orice ; și molatic, ca de la sine, degetele lor se împreunară.

— „Catherine-Nicaise-Elisabeth Leroux, din Sassetot-la-Guerrière, pentru cincizeci și patru de ani de serviciu în aceeași fermă, o medalie de argint, un premiu de douăzeci și cinci de franci !“

— Unde-i Catherine Leroux ? repeta consilierul.

Femeia nu se înfățișa și se auzeau voci șușotind :

— Hai, du-te !

— Nu.

— La stînga !

— Nu te teme !

— Ah, ce toantă !

— Ei, e-aici, ori nu ? strigă Tuvache.

— Da !... Uite-o !

— Păi, să vină-ncoace !

Atunci se văzu înaintînd spre tribună o bătrînică sfioasă, care părea și mai sfrijită, în straiele ei sărăcăcioase. Purta în picioare papuci groși cu talpă de lemn, și de-a lungul șoldurilor, o pestelcă lungă, albastră. Fața ei supță, încadrată de o bonetă fără boruri, era mai zbîrcită decît un măr crețesc veștejit, iar din mînecile cămășii roșii ieșeau două mîini lungi, cu încheieturi noduroase. Praful din hambare, leșia, grăsimea lînei le scorojiseră, le înroșiseră și le înăspriseră atît de tare, încît păreau murdare, cu toate că le clătise cu apă limpede ; și de atîta muncă stăteau aproape deschise, ca și cum ar fi voit să aducă ele însele umila mărturie a atîtor suferințe îndurate. Un fel de rigiditate călugărească îi însufleţea expresia feţei. Nimic trist sau înduioșat nu îmblînzea privirea aceea ștearsă. Trăind printre animale, deprinsese de la ele muţenia și calmul lor. Se vedea pentru prima oară în mijlocul unei mulțimi atît de numeroase ; și, în sinea ei, speriată de drapele, de tobe, de domni în haine negre și de crucea de onoare a consilierului, stătea nemișcată, neștiind dacă trebuia să înainteze sau să fugă, nici pentru ce mulţimea o împingea și pentru ce cei din juriu îi zîmbeau. Așa stătea în fața acelor

burghezi mulţumiţi de ei înşişi această jumătate de secol de servitute.

— Vino mai aproape, venerabilă Catherine Nicaise-Elisabeth Leroux ! spuse domnul consilier, care luase din mîinile preşedintelui lista premiaţilor.

Şi uitîndu-se cercetător, rînd-pe rînd, cînd la foaia de hîrtie, cînd la bătrînică, repeta întruna, pe un ton părintesc :

— Apropie-te, apropie-te !

— Eşti surdă ? întrebă Tuvache, sărind de pe scaun. Şi începu să-i strige la ureche : Cincizeci şi patru de ani de serviciu ! O medalie de argint ! Douăzeci şi cinci de franci ! Ai dumitale.

Apoi, cînd îşi primi medalia, bătrîna se uită lung la ea. Atunci un zîmbet de fericire i se revărsă pe faţă, şi la plecare o auziră mormăind :

— Am s-o dau preotului nostru ca să-mi citească o liturghie.

— Ce fanatism ! exclamă farmacistul, aplecîndu-se spre notar.

Ceremonia se terminase ; mulţimea se împrăştie ; şi acum, după citirea discursurilor, fiecare îşi relua rangul, şi totul reintra în făgaşul obişnuit : stăpînii îşi bruftuiau servitorii, iar aceştia băteau vitele, care, triumfătoare, indiferente, se întorceau la grajd cu o cunună verde între coarne.

Între timp guarzii naţionali se urcaseră la primul etaj al primăriei cu gogoşi trecute prin baionete şi cu toboşarul batalionului, care ducea un coş cu sticle. Doamna Bovary luă braţul lui Rodolphe ; el o însoţi pînă acasă ; se despărţiră în faţa porţii ; apoi se plimbă singur pe pajişte, aşteptînd ora banchetului.

Gălăgios, prost servit, ospăţul ţinu mult ; lumea era atît de înghesuită, că de-abia puteai să-ţi mişti coatele, iar scîndurile înguste care ţineau loc de bănci erau cît pe ce să se rupă de greutatea comesenilor. Toţi mîncau din belşug. Fiecare lua cît putea. Sudoarea curgea pe toate frunţile ; şi un abur albicios, ca boarea unui fluviu pe-o dimineaţă de toamnă, plutea deasupra mesei, printre lămpile suspendate. Rodolphe, cu spatele rezemat de pînza cortului, se gîndea atît de tare la Emma, încît nu mai auzea nimic. În spatele său, pe iarbă, servitorii îngrămădeau farfuriile murdare ; cei de alături îi vorbeau ; Rodolphe nu

le răspundea nimic ; îi umpleau paharul ; și în mintea lui se așternea tăcere, cu toată gălăgia care se înteţea. Visa la ceea ce îi spusese Emma și la forma buzelor ei ; imaginea ei lucea pe insigna chipielor ca-ntr-o oglindă magică ; cutele rochiei ei se lăsau de-a lungul pereţilor, și zile de dragoste se desfășurau la nesfîrșit pe aleile viitorului.

O revăzu seara, în timpul focului de artificii ; era însă cu soţul ei, cu doamna Homais și cu farmacistul, care era foarte îngrijorat de primejdia rachetelor neexplodate, și în fiecare clipă părăsea pe ceilalţi și se ducea să-i spună lui Binet ce să facă.

Rachetele trimise pe adresa domnului Tuvache fuseseră închise, dintr-un exces de prevedere, în pivniţa lui ; așa că pulberea umedă nu se aprindea, și racheta principală, cea care urma să înfăţișeze un balaur mușcîndu-și coada, nu luă foc. Cînd și cînd izbucnea cîte un artificiu ; atunci mulţimea de gură-cască scotea un chiot prelung, în care se amesteca ţipătul femeilor gîdilate la subsuori, pe-ntuneric. Tăcută, Emma se ghemuia încetișor, lipindu-se de umărul lui Charles ; apoi, cu bărbia ridicată, urmărea pe cerul negru ţîșnitura luminoasă a rachetelor. Rodolphe o contempla la lumina lampioanelor aprinse.

Încetul cu încetul, lampioanele se stinseră. Apărură stelele. Începură să cadă cîteva picături de ploaie. Emma-și înnodă fularul peste capul gol.

În clipa aceea, de la han, ieși birja consilierului. Vizitiul, care era beat, aţipi deodată, și, de departe, se vedea pe deasupra poclitului, între cele două felinare, trupul lui mătăhălos clătinîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga, după legănarea arcurilor.

— Într-adevăr, spuse spiţerul, ar trebui luate măsuri contra beţiei ! Ar fi fost de dorit ca la ușa primăriei să se afișeze săptămînal, pe un panou *ad-hoc*, numele tuturor acelora care în cursul săptămînii se vor fi intoxicat cu alcooluri. Dealtfel, din punct de vedere statistic, s-ar avea astfel un fel de anale autentice, de care, la nevoie... Dar, mă iertaţi...

Și iar porni repede spre căpitan.

Căpitanul se întorcea acasă. Se ducea să lucreze iar la strung.

— Poate că n-aţi face rău, îi spuse Homais, să trimiteţi vreun om de-al dumneavoastră sau să vă duceţi singur...

— Lăsaţi-mă în pace, răspunse perceptorul, nu se întîmplă nimic !

— Liniştiţi-vă, zise spiţerul, cînd se-ntoarse la prietenii lui. Domnul Binet m-a asigurat că s-au luat măsuri. N-a căzut nici un cărbune. Pompele sînt pline. Hai la culcare.

— Drept să-ţi spun, tare mi-i somn, zise doamna Homais, care căsca tot mai des ; dar, oricum, am avut o zi foarte frumoasă pentru serbarea noastră !

Rodolphe repetă în şoaptă şi cu o privire duioasă :

— O, da ! Foarte frumoasă !

Şi după ce se salutară, porni fiecare în altă parte.

După două zile, în *Fanal de Rouen* apăru un articol lung despre expoziţia agricolă. Îl ticluise Homais, cu multă imaginaţie, chiar a doua zi.

„Pentru ce toate aceste pavoazări, flori şi ghirlande ? Unde alerga mulţimea aceea, ca valurile unei mări înfuriate, sub revărsarea unui soare tropical, care-şi răspîndea căldura pe ţarinile noastre ?“

Vorbea apoi de starea ţăranilor. Guvernul făcea, desigur, mult pentru ei, dar nu destul ! „Curaj ! îl îndemna el. Mii de reforme sînt absolut necesare ; să le facem !“ Apoi, referindu-se la apariţia consilierului, nu uita „aerul marţial al miliţiei noastre“, nici „ţărancele noastre atît de zglobii“, nici moşnegii cu capul pleşuv, „care stăteau acolo ca nişte patriarhi, şi dintre care unii, rămăşiţe din nemuritoarele noastre falange, îşi mai simţeau încă inimile bătînd la sunetul bărbătesc al tobelor“. Se enumera printre primii dintre membrii juriului, ba chiar într-o notă amintea că farmacistul Homais trimisese la Societatea de agricultură un memoriu asupra cidrului. Cînd ajungea la distribuirea premiilor, descria în termeni ditirambici bucuria laureaţilor : „Se îmbrăţişau părinţi cu copii, frate cu frate, soţ cu soţie. Fiecare îşi arăta, foarte mîndru, modesta lui medalie, şi, fără îndoială că, întors acasă, lîngă vrednica lui gospodină, o va fi atîrnat, cu lacrimi în ochi, pe pereţii săracăcioşi ai căsuţei sale“.

Pe la ora şase, un banchet, pregătit pe fîneaţa domnului Liegeard, a întrunit pe cei mai de seamă participanţi la serbare. Tot timpul a domnit cea mai desăvîrşită prietenie. S-au ridicat diferite toasturi : Domnul Lieuvain, pentru monarh ! Domnul Tuvache, pentru prefect ! Domnul Derozerays, pentru agricultură ! Domnul Homais, pentru cele două surori : industria şi artele ! Domnul Leplichey,

pentru propășire ! Seara, un strălucit foc de artificii a luminat deodată văzduhul. Ai fi zis un adevărat caleidoscop, un adevărat decor de operă, și, o clipă, mica noastră localitate s-a putut crede strămutată într-un vis din *O mie și una de nopți*.

Trebuie să constatăm că nimic supărător n-a tulburat această reuniune familială. Și adăuga : „S-a observat numai lipsa clerului. Fără îndoială că altarele înțeleg altfel progresul. N-aveți decît, domnilor de Loyola !“

IX

TRECURĂ ȘASE SĂPTĂMÎNI, RODolphe nu mai veni. În sfîrșit, într-o seară apăru.

„Să nu ne ducem prea curînd ; ar fi o greșeală“, își spusese el a doua zi după expoziție.

Și la sfîrșitul săptămînii plecase la vînătoare.

După vînătoare, se gîndise că era prea tîrziu, apoi își făcu următoarea socoteală :

„Dar dacă m-a iubit din prima zi, atunci în nerăbdarea de a mă revedea trebuie să mă iubească și mai mult. Așadar, să mai prelungim !“

Și își dădu seama că socoteala lui a fost bună în clipa cînd, intrînd în sală, o văzu pe Emma pălind.

Era singură. Se însera. Perdelușele de muselină, de-a lungul geamurilor, sporeau amurgul, și aureala barometrului, pe care bătea o rază de soare, arunca scînteieri de foc în oglindă, printre încrengăturile mărgeanului.

Rodolphe rămase în picioare ; iar Emma de-abia-i răspunse la primele fraze de politețe.

— Am fost foarte ocupat, începu el. Am fost bolnav.

— Grav ? izbucni ea.

— Nu ! răspunse Rodolphe, așezîndu-se alături pe un scăunaș. N-am vrut să vin.

— De ce ?

— Nu ghiciți ?

Se mai uită la ea o dată, dar atît de intens, încît Emma lăsă capul în jos, înroșindu-se. Rodolphe începu :

— Emma...

— Domnule ! exclamă ea, dîndu-se puțin înapoi.

— A, vedeți, replică Rodolphe cu o voce plină de melancolie, că am avut dreptate să nu mai vin ? Căci numele acesta, numele acesta care-mi umple sufletul și care mi-a scăpat de pe buze, nu-mi dați voie să-l rostesc ! Doamnă Bovary !... Toată lumea vă spune așa !... Dealtfel, nici nu-i numele dumneavoastră : e numele altuia ! Repetă : Al altuia ! Și își ascunse fața în mîini. Da ! Mă gîndesc la dumneavoastră întruna !... Amintirea dumneavoastră mă duce la disperare ! Ah, iertați-mă !... Plec. Adio !... Mă voi duce departe... atît de departe, că nici n-o să mai auziți vorbindu-se de mine !... Și, totuși... astăzi... nu știu ce putere m-a împins iarăși spre dumneavoastră ! Căci nu poți lupta împotriva cerului, nu poți rezista la zîmbetul îngerilor ! Te lași dus de ceea ce este frumos, fermecător, adorabil !

Era prima dată cînd Emma auzea spunîndu-i-se asemenea lucruri ; și vanitatea ei, asemenea unei ființe care lîncezește într-o etuvă, se întindea molatică, întreagă la căldura acestor vorbe.

— Dar dacă n-am venit, continuă el, dacă n-am putut să vă văd, ah ! cel puțin am putut contempla în voie ceea ce vă înconjoară. Noaptea, în fiecare noapte, mă sculam, veneam pînă aici, priveam casa dumneavoastră, acoperișul. care lucea în bătaia lunii, copacii din grădină, care se legănau la fereastra dumneavoastră, și o lampă mică, o licărire care strălucea, prin geamuri, în umbră. Ah, nici prin gînd nu vă trecea că acolo, atît de aproape și atît de departe, era un biet nenorocit...

Emma se întoarse spre el, oftînd.

— Oh, sînteți bun ! spuse ea.

— Nu, vă iubesc, asta-i tot ! Nici nu vă dați seama ! Spuneți-mi un cuvînt, un singur cuvînt !

Și, pe nesimțite, Rodolphe se lăsă să alunece jos de pe scăunel ; dar în bucătărie se auzi un zgomot de saboți, și el își dădu seama că ușa sălii nu era închisă.

— Ce mărinimoasă ați fi, continuă el, ridicîndu-se, dacă mi-ați îndeplini o dorință !

Era dorința de a-i vizita casa ; voia s-o cunoască ; și doamna Bovary nu găsi nimic rău în asta ; tocmai se ridicau amîndoi, cînd intră Charles.

— Bună ziua, doctore, îi zise Rodolphe.

Medicul, măgulit de acest titlu neașteptat, se pierdu în tot felul de amabilități, pe cînd celălalt profită de asta ca să-și revină puțin.

— Doamna tocmai îmi vorbea despre sănătatea dumisale...

Charles îl întrerupe : într-adevăr, era cît se poate de îngrijorat ; soția lui începea iar să se înăbușe. Rodolphe îl întrebă atunci dacă nu cumva călăria i-ar face bine.

— Sigur ! Minunat, perfect !... Bună idee ! Ar trebui să călărești.

Și cum Emma obiectă că nu are cal, domnul Rodolphe îi oferi unul. Emma refuză ; Rodolphe nu mai stărui ; apoi, ca să arate că totuși a venit pentru ceva, spuse că încă și acum căruțașul, cel căruia i se luase sînge, tot mai avea ameteli.

— Am să trec pe-acolo, zise Bovary.

— A, nu, nu ; am să vi-l trimit ; o să vină cu mine ; va fi mai ușor pentru dumneavoastră.

— A, foarte bine ! Vă mulțumesc. Apoi, de îndată ce rămaseră singuri : De ce nu primești propunerile domnului Boulanger, care sînt atît de amabile ?

Emma luă un aer îmbufnat, căută mii de pretexte, și, în cele din urmă, spuse că faptul ar *putea să pară ciudat.*

— Ei, puțin îmi pasă ! răspunse Charles, întorcîndu-se deodată. Sănătatea înainte de toate ! Nu ai dreptate !

— Și cum vrei să călăresc fără costum de călărie ?

— N-ai decît să-ți comanzi ! răspunse el.

Gîndul de a avea un costum de călărie o făcu să se hotărască.

Cînd costumul fu gata, Charles îi scrise domnului Boulanger că soția sa îi stă la dispoziție și că el se bizuie pe bunăvoința lui.

A doua zi, la amiază, Rodolphe sosi în fața porții lui Charles cu doi cai frumoși ; unul avea fionguri roze la urechi și o șa de damă, din piele de căprioară.

Rodolphe își pusese niște cizme lungi, moi, gîndindu-se fără îndoială că Emma nu văzuse în viața ei așa ceva; și, într-adevăr cînd îl văzu apărînd pe scara de la intrare într-o haină lungă de catifea și cu pantaloni de tricot alb, fu încîntată de ținuta lui. Îl aștepta, gata de plecare.

Justin o șterse de la farmacie ca s-o vadă, și chiar și spițerul își lăsă treaba. Începu să-i dea sfaturi domnului Boulanger.

— Băgați de seamă ! Nici nu știți cînd vine o nenorocire ! Poate că vi-s caii prea iuți !

Emma auzi niște zgomote deasupra capului : era Félicité, care bătea cu degetele în geam ca s-o distreze pe micuța Berthe. Fetița îi trimise de departe cu mînuța o sărutare ; maică-sa îi răspunse făcîndu-i semn cu mînerul cravașei.

— Plimbare frumoasă ! strigă domnul Homais. Și mai ales prudență ! Multă prudență !

Și, uitîndu-se cum se îndepărtează, își flutură ziarul.

Cum simți pămîntul sub copite, calul Emmei o luă la galop. Rodolphe galopa alături. Din cînd în cînd schimbau cîte-o vorbă. Cu capul puțin aplecat, cu mîna ridicată și brațul drept întins, ea se lăsa legănată pe șa în cadența galopului.

La poalele dealului, Rodolphe slăbi frîul ; porniră amîndoi deodată dintr-o săritură ; apoi, sus pe creastă, caii se opriră brusc, și voalul ei mare, albastru se liniști.

Era în primele zile ale lui octombrie. Pe cîmp se lăsase ceață. Printre crestele colinelor, suluri de aburi se întindeau în zare ; iar altele, destrămîndu-se, se topeau în înaltul cerului. Printr-o spărtură de nori, în bătaia unei raze de soare, se zăreau uneori departe acoperișurile din Yonville, cu grădinile de pe malul apei, curțile, zidurile și clopotnița bisericii. Emma își închidea pleoapele pe jumătate, ca să-și recunoască acolo casa ; și niciodată sătucul acela nenorocit în care trăia nu-i păruse atît de mic. De la înălțimea la care erau, valea toată era parcă un nemărginit lac șters, care se evapora în văzduh. Ici și colo, pîlcuri de copaci se profilau deodată ca niște stînci negre ; iar siluetele lungi ale plopilor, care ieșeau pe deasupra ceții, păreau niște vîrtejuri ridicate de vînt.

Alături, în poiană, printre brazi, o lumină adumbrită plutea în atmosfera călduță. Pămîntul, roșiatic ca praful de tutun, muia zgomotul pașilor ; și, din mers, caii rostogoleau înaintea lor, cu vîrful potcoavelor, conurile de brad, căzute pe jos.

Rodolphe și Emma o luară pe sub poala pădurii. Din cînd în cînd Emma întorcea capul ca să nu-i întîlnească privirea, și atunci nu vedea decît trunchiurile brazilor, a

căror nesfîrșită perindare o ameţea puţin. Se auzea răsuflarea cailor. Pielea șeilor scîrţîia.

În clipa cînd intrară în pădure, ieși soarele.

— Dumnezeu ţine cu noi, zise Rodolphe.

— Credeţi ? întrebă ea.

— Să mergem înainte, tot înainte, continuă el.

Plescăi din limbă. Cei doi cai o luară la goană.

Ferigile lungi de pe marginea drumului se prindeau de scările Emmei. Din mers, Rodolphe se apleca și le scotea una după alta. Alteori, trecea alături de dînsa ca să dea la o parte crengile, și atunci Emma simţea cum genunchiul lui îi atinge în treacăt piciorul. Cerul se făcuse albastru. Nu mai mișca o frunză. Erau luminișuri mari, pline de mărăcini înfloriţi ; și covoare de viorele se întindeau printre desișurile copacilor cenușii, roșcaţi sau aurii, după cum le erau frunzele. Deșeori prin tufișuri se auzea foșnind o ușoară bătaie de aripi, sau, sus, croncănitul răguşit și plăcut al corbilor care zburau spre stejari.

Descălecară. Rodolphe legă caii. Emma mergea înainte, pe mușchi, printre făgașuri.

Dar o încurca rochia prea lungă, cu toate că își ţinea trena ridicată, iar Rodolphe, mergînd în urma ei, contempla, între postavul negru și botina neagră, gingășia ciorapului alb, care i se părea ceva din trupul ei gol.

Emma se opri.

— Sînt obosită, zise ea.

— Hai, mai încercaţi, curaj ! o îndemnă el.

După o sută de pași, Emma se opri din nou ; și prin voalul care cădea oblic de pe pălăria ei bărbătească pînă pe șolduri, faţa i se vedea într-o transparenţă albăstruie, ca și cum ar fi înotat în valuri de azur.

— Dar unde mergem ?

Rodolphe nu-i răspunse. Emma respira întretăiat. Rodolphe arunca ochii împrejur, mușcîndu-și mustaţa.

Ajunseră într-un loc mai deschis, unde se tăiaseră semincerii. Se așezară pe-un trunchi de copac doborît, și Rodolphe începu să-i vorbească de dragostea lui.

La început n-o sperie cu prea multe complimente. Fu calm, serios, melancolic.

Emma îl asculta cu ochii în pămînt, tot mișcînd cu vîrful piciorului niște surcele care erau pe jos.

Dar cînd auzi fraza :

— Oare de-acum nu ne leagă aceeaşi soartă ? îi răspunse :

— A, nu ! Ştiţi foarte bine. E cu neputinţă !

Şi se ridică să plece. Rodolphe o apucă de încheietura mîinii. Emma se opri. Apoi, uitîndu-se lung la el, cu ochii îndrăgostiţi şi umezi, îi spuse brusc :

— Ei, uite, să nu mai vorbim de asta. Unde-s caii ? Să ne-ntoarcem.

Rodolphe schiţă un gest de mînie şi de plictiseală.

Emma repetă :

— Unde-s caii ? Unde-s caii ?

Atunci, cu un surîs straniu, cu ochii ficşi, cu gura încleştată, Rodolphe veni spre ea cu braţele deschise. Emma se dădu înapoi, tremurînd. Îngăimă :

— Nu ! Mă speriaţi ! Mă chinuiţi ! Să plecăm !

— Dacă trebuie... consimţi el, luînd altă expresie.

Şi imediat, fu iarăşi respectuos, drăguţ, sfios. Emma-i luă braţul. Se întoarseră. Rodolphe îi spunea :

— Ce-ai avut ? De ce ? N-am înţeles. Te înşeli, nu-i aşa ? În sufletul meu eşti ca o madonă pe un piedestal, sus de tot, imaculată şi neclintită. Dar am nevoie de tine, am nevoie de ochii tăi, de glasul, de gîndul tău. Fii prietena, sora, îngerul meu !

Şi întinzînd braţul, o cuprinse de mijloc. Emma căută încetişor să scape. Rodolphe o susţinea aşa, mergînd.

Dar auziră caii mîncînd frunze.

— Oh ! nu aşa curînd... se rugă Rodolphe. Să nu plecăm ! Mai stai !

O duse mai departe, împrejurul unui eleşteu, cu undele înverzite de lintiţă. Nuferi veştezi pluteau neclintiţi printre trestii. Paşii lor, foşnind în iarbă, speriau broaştele, care săreau să se ascundă.

— Rău fac, rău fac, spunea ea. Sînt o nebună ! Nu trebuie să te ascult.

— De ce ?... Emma ! Emma !

— Ah ! Rodolphe !... mai şopti ea, plecîndu-se pe umărul lui.

Stofa rochiei i se prindea de catifeaua hainei lui ; îşi lăsă pe spate gîtul alb, oftînd adînc, şi, ca-ntr-un leşin, cu ochii numai lacrimi, într-un freamăt prelung şi ascunzîndu-şi faţa, cedă.

Seara îşi aşternea umbrele ; trecînd piezişş, printre crengi, soarele o orbea. Jur împrejurul ei, ici şi colo, pe

frunze sau pe jos, tremurau pete luminoase ca niște canari care și-ar fi risipit penele în zbor. Era o liniște deplină ; ceva suav respira parcă din copaci ; Emma își simțea inima cum începe iar să-i bată, și sîngele alergîndu-i prin trup ca un fluviu de lapte. Atunci, departe de tot, dincolo de pădure, auzi pe celelalte coline un țipăt nedeslușit și prelung, o voce tărăgănată, și Emma o asculta, tăcută, îmbinîndu-se, ca o muzică, cu ultimele tresăriri ale nervilor ei zbuciumați. Cu țigara de foi între dinți, Rodolphe dregea cu briceagul unul din cele două frîuri care se rupsese.

Se întoarseră la Yonville pe același drum. Văzură în noroi, una lîngă alta, urmele celor doi cai, și aceleași tufișuri, aceleași pietre prin iarbă. Împrejurul lor nimic nu se schimbase ; și totuși pentru ea se întîmplase ceva cu mult mai însemnat decît dacă munții s-ar fi clintit din loc. Din cînd în cînd, Rodolphe se apleca și-i lua mîna să i-o sărute.

Călare, Emma era încîntătoare ! Dreaptă, cu mijlocul subțire, cu genunchiul îndoit pe coama calului și puțin îmbujorată de boarea vîntului, în roșeața serii.

Intrînd în Yonville, își făcu să joace calul pe caldarîm. Lumea se uita pe fereastră.

La masă, soțul găsi că arată bine ; se prefăcu însă că nu-l aude cînd o întrebă cum a fost plimbarea ; și sta cu cotul lîngă marginea farfuriei, între cele două lumînări aprinse.

— Emma ! zise el.

— Ce este ?

— Știi, azi după-amiază am trecut pe la domnul Alexandre ; are o iapă bătrînă, dar încă foarte frumoasă, julită doar puțin la genunchi, și care, sînt sigur, s-ar putea lua cu vreo trei sute de franci. Apoi adăugă : gîndindu-mă chiar că asta o să-ți facă plăcere, am oprit-o... am cumpărat-o... Spune, am făcut bine ?

Ea încuviință dînd din cap ; apoi, după un sfert de oră:

— Ieși astă-seară ?

— Da. De ce ?

— O ! nimic, nimic, dragul meu.

Și cum scăpă de Charles, urcă și se închise în camera ei.

Mai întîi se simți ca zăpăcită ; vedea copacii, drumurile, șanțurile, pe Rodolphe și mai simțea încă strînsoarea brațelor lui, în freamătul frunzișului și șuierul trestiilor.

Dar zărindu-se în oglindă, rămase uimită de cum arăta: Nu avusese niciodată ochii așa de mari, așa de negri și de adînci. Ceva delicat, care-i învăluia întreaga ființă, o transfigura.

Își spunea mereu : „Am un amant ! Am un amant !“ savurînd gîndul acesta ca pe al unei noi pubertăți care i-ar fi venit pe neașteptate. Așadar, avea să cunoască, în sfîrșit, bucuriile dragostei, acea înfrigurare a fericirii în care nu mai spera. Începea ceva minunat, în care totul va fi pasiune, extaz, delir ; o imensitate albăstruie o împresura, culmile simțirii sclipeau în gîndurile ei, viața obișnuită nu-i apărea decît undeva, departe, jos de tot, în umbră, prin locurile goale dintre acele culmi.

Atunci își aminti de eroinele din cărțile pe care le citise, și mulțimea lirică a acelor femei adultere începu să-i cînte cu glasuri de surori care o vrăjeau. Ea însăși era o părticică reală a acestor închipuiri, și își împlinea îndelunga visare a tinereții, socotindu-se întruchiparea tipului de amantă pe care-l rîvnise atît de mult. Dealtfel, Emma încerca satisfacția răzbunării. Nu suferise destul ? ! Dar acuma triumfa, iar dragostea, atîta vreme înăbușită, izbucnea întreagă, în clocote de veselie. Le gusta din plin, fără remușcări, fără îngrijorări, fără zbucium.

A doua zi cunoscu noi plăceri. Își făcură jurăminte. Emma-i vorbi de tristețile ei. Rodolphe o întrerupea cu sărutările lui ; și Emma-i cerea, uitîndu-se la el cu pleoapele pe jumătate închise, să o mai cheme pe nume și să-i repete că o iubește. Erau în pădure, ca și în ajun, în coliba unor lucrători de saboți, cu pereții de paie și cu acoperișul atît de jos, că nu puteai sta decît aplecat. Stăteau unul lîngă altul pe un pat de frunze uscate.

Din ziua aceea își scriseră regulat, în fiecare seară. Emma își punea scrisoarea în fundul grădinii, lîngă rîu, într-o crăpătură a terasei. Rodolphe venea s-o ia de-acolo și punea în loc alta, pe care Emma o găsea întotdeauna prea scurtă.

Într-o dimineață, cînd Charles plecase înainte de a se crăpa de ziuă, Emmei îi veni chef să-l vadă pe Rodolphe chiar atunci. Putea ajunge repede la La Huchette, să stea acolo o oră și să se întoarcă la Yonville înainte de a se trezi lumea. Gîndul acesta o făcu să gîfîie de poftă ; și într-o clipă se pomeni în mijlocul pajiștii, mergînd iute, fără să se uite înapoi.

Începea să mijească de ziuă. Emma recunoscu de departe casa amantului ei, cu cele două sfîrleze în coadă de rîndunică ce se vedeau negre pe cerul palid al dimineţii.

Dincolo de ograda fermei era o clădire ; trebuia să fie castelul. Intră înăuntru, ca și cum la apropierea ei zidurile s-ar fi dat singure în lături. O scară mare, dreaptă, urca spre un coridor. Emma apăsă clanţa ùnei uși și, deodată, zări în fundul camerei un bărbat dormind. Era Rodolphe. Scoase un ţipăt.

— Tu eşti ? Tu eşti ? repeta el mereu. Cum ai făcut să vii ? Ah, ţi-ai udat rochia !

— Te iubesc ! răspunse ea, cuprinzîndu-l pe după gît.

După ce-i reuși această primă îndrăzneală. ori de cîte ori Charles pleca devreme, Emma se îmbrăca repede și cobora tiptil scările care duceau spre malul apei.

Dar cînd puntea pentru vaci era ridicată, trebuia s-o ia pe lîngă ziduri de-a lungul rîului ; malul era lunecos, ca să nu cadă, se agăţa cu mîna de tufele veștede de ridichioară sălbatică. Pe urmă apuca de-a dreptul peste arături, în care se înfunda, se poticnea și se împleticea cu botinele ei delicate. Șalul, legat pe cap, flutura în vînt prin fîneaţă ; se temea de boi și o lua la fugă ; ajungea gîfîind, cu obrajii îmbujoraţi, mirosind toată a mireasmă proaspătă de sevă, de verdeaţă și de aer curat. La ora aceea Rodolphe mai dormea. În camera lui intra parcă o dimineaţă de primăvară.

Prin perdelele galbene, de-a lungul ferestrelor. se strecura încet o lumină greoaie, aurie. Emma bîjbîia clipind des ; iar picăturile de rouă prinse pe părul ei erau ca o aureolă de topaze în jurul feţei. Rodolphe o trăgea spre el, rîzînd, și o strîngea la piept.

Pe urmă Emma îi cerceta apartamentul, deschidea sertarele dulapurilor, se pieptăna cu pieptenele lui și se uita în oglinda de ras. De multe ori chiar punea între dinţi muștiucul unei lulele mari, care era pe masa de noapte, printre lămîi și bucăţele de zahăr, lîngă carafa de apă.

La despărţire, își tot luau rămas bun cîte un sfert de ceas. Atunci Emma plîngea ; n-ar fi vrut să mai plece niciodată de lîngă Rodolphe. Ceva peste puterile ei o împingea spre dînsul atît de tare, încît, într-o zi, văzînd-o venind pe neașteptate, Rodolphe se încruntă, ca și cum nu i-ar fi plăcut asta.

— Dar ce ai ? îl întrebă ea. Ți-e rău ? Spune !

În cele din urmă îi declară cu un aer serios că vizitele ei începeau să fie imprudente și că se compromitea.

X

ÎNCETUL CU ÎNCETUL, TEMERILE acestea ale lui Rodolphe o prinseră și pe ea. La început, îmbătată de dragoste, nu se mai gîndise la nimic altceva. Dar acum, cînd nu mai putea trăi fără dînsul, se temea să nu scadă în ochii lui, sau să nu-l supere. Cînd se întorcea de la el, se uita îngrijorată în toate părțile, pîndind orice umbră care trecea în zare și orice ferestruică din sat de unde-ar fi putut s-o zărească cineva. Trăgea cu urechea la orice pas, la orice țipăt, la orice scîrțîit de plug ; și se oprea în loc mai palidă și mai tremurătoare decît frunzele plopilor care se legănau deasupra capului ei.

Într-o dimineață cînd se-ntorcea așa, avu deodată impresia că zărește o țeavă lungă de carabină ațintită asupra ei. Țeava ieșea pieziș din gura unui butoiaș, năpădit de buruieni pînă la jumătate pe marginea unui șanț. Emma, gata să leșine de spaimă, merse totuși înainte, cînd, din butoiaș, ieși un om, ca diavolii aceia cu resort care țîșnesc din fundul cutiilor. Avea jambiere încătărămate pînă la genunchi, șapca trasă pe ochi, buzele vinete de frig și nasul roșu. Era căpitanul Binet, la pîndă de rațe sălbatice.

— Ar fi trebuit să vorbiți de departe ! strigă el. Cînd vezi o pușcă, totdeauna trebuie să dai de veste.

Cu asta, perceptorul căuta să-și ascundă spaima prin care trecuse ; căci prefectura oprise printr-o decizie vînatul de rațe altfel decît din barcă, și domnul Binet, cu tot respectul ce-l purta legilor, era în contravenție. De aceea i se părea mereu că aude venind paznicul. Dar grija asta îi ațîța plăcerea, și, singur-singurel în butoi, se felicita de fericirea și de șiretenia lui.

Cînd văzu că-i Emma, o mare greutate îi căzu de pe inimă, și îndată intră în vorbă :

— Nu-i cald, *pișcă !*

Emma nu-i răspunse nimic. El continuă :

— Tare devreme ați mai ieșit !

— Mda... bolborosi ea. Vin de la doica la care-am dat copilul.

— A, foarte bine ! Foarte bine ! Cît despre mine, așa cum mă vedeți, cum se crapă de ziuă, aicea sînt ; dar e o vreme așa de pîcloasă, că, de nu-ți trece pasărea pe la gura țevii...

— La revedere, domnule Binet, i-o tăie Emma, întorcîndu-i spatele.

— Sluga dumitale, doamnă, răspunse el sec.

Și intră iar în butoi.

Emma se căi că s-a despărțit așa de brusc de perceptor. Nu-ncape îndoială că o să facă tot felul de presupuneri neplăcute. Povestea cu doica era cel mai prost pretext, căci toată lumea din Yonville știa foarte bine că de un an de zile micuța Bovary era acasă la părinți. Dealtfel, nimeni nu locuia prin împrejurimi ; drumul acela nu ducea decît la La Huchette ; așa fiind, Binet ghicise de unde venea, și cu siguranță că n-o să tacă din gură, că o să trăncănească ! Pînă-n seară nu făcu altceva decît să-și bată capul punînd la cale tot felul de născociri mincinoase, avîndu-l mereu înaintea ochilor pe imbecilul acela cu tolbă.

După masă, Charles, văzînd-o îngrijorată, vru, ca distracție, să meargă cu ea la farmacist ; și primul om pe care-l zări în farmacie fu iarăși perceptorul ! Stătea în picioare în fața tejghelei, luminat de reflexele borcanului roșu, și spunea :

— Dați-mi, vă rog, o jumătate de uncie de vitriol.

— Justin, strigă spițerul, adu acidul sulfuric !

Apoi, către Emma, care voia să urce în apartamentul doamnei Homais :

— Stați, nu face să vă urcați, că trebuie să coboare. Pînă atunci încălziți-vă la sobă... Iertați-mă... Bună ziua, doctore (căci farmacistului îi plăcea grozav să spună *doctore*, ca și cum, adresîndu-l altuia, s-ar fi răsfrînt și asupra lui ceva din solemnitatea pe care o găsea în acest titlu)... Apoi, către Justin : Dar bagă de seamă să nu răstorni piulițele ; mai bine du-te și caută niște scaune în sala cea mică ; știi bine că nimeni nu se atinge de fotoliile din salon.

Și ca să-și pună la loc fotoliul, Homais tocmai se repezea în fața tejghelei, cînd Binet îi ceru o jumătate de uncie de acid de zahăr.

— Acid de zahăr ? se minună farmacistul, dispreţuitor. Nu ştiu, nu cunosc ! Vrei poate acid oxalic ? Oxalic nu-i aşa ?

Binet îl lămuri că avea nevoie de-un corosiv ca să facă singur o apă de aramă pentru scos rugina de pe diversele accesorii de vînătoare. Emma tresări. Farmacistul începu să spună :

— Ce-i drept, umezeala asta nu-i tocmai prielnică.

— Totuşi, începu iar perceptorul cu un aer şiret, sînt persoane cărora le priește.

Emma simțea că se înăbuşă.

— Să-mi mai daţi...

„N-are să mai plece odată ?“ gîndea ea.

— O jumătate de uncie de răşină şi de terebentină, patru uncii de ceară galbenă şi trei jumătăţi de uncie de negru animal, vă rog frumos, ca să-mi curăţ curelăria de lac de la echipament.

Spiţerul se apucase să taie ceara, cînd doamna Homais îşi făcu apariţia cu Irma în braţe, cu Napoléon lîngă ea şi cu Athalie în urma ei. Se duse să stea pe banca de catifea din faţa ferestrei, iar băieţelul se ghemui pe un scăunel, în timp ce sora lui mai mare dădea tîrcoale cutiei cu bomboane de mentă, pe lîngă tăicuţul ei, care umplea pîlnii, punea dopuri la sticluţe, lipea etichete şi împacheta. Cei dimprejur tăceau toţi ; numai din cînd în cînd se auzeau ţăcănind greutăţile în balanţe şi cîte-o şoaptă de-a farmacistului cînd îi dădea vreo dispoziţie ucenicului.

— Ce vă mai face fetiţa ? întrebă deodată doamna Homais.

— Linişte ! strigă bărbatul ei, care scria nişte cifre într-un maculator.

— De ce n-aţi adus-o ? începu iar, în şoaptă, doamna Homais.

— Sst ! ţistui Emma, arătînd cu degetul spre spiţer.

Dar Binet, adîncit cu totul în citirea notei de plată, nu auzise probabil nimic. În sfîrşit, ieşi. Atunci Emma, scăpată din încurcătură, oftă adînc.

— Ce tare respiraţi ! zise doamna Homais.

— E-aşa de cald, răspunse Emma.

A doua zi hotărîră să-şi organizeze întîlnirile ; Emma voia să-şi mituiască servitoarea cu un cadou ; dar ar fi fost mult mai bine să dibuiască în Yonville vreo casă mai ferită. Rodolphe îi promise că o să caute el una.

Cît ţinu, iarna, de trei sau de patru ori pe săptămînă, de îndată ce se întuneca de tot, Rodolphe venea în grădină. Emma scosese înadins cheia de la portiţă, pe care Charles o crezu pierdută.

Ca să-i dea de veste, Rodolphe arunca în obloane un pumn de nisip. Emma se ridica tresărind ; dar uneori trebuia să aştepte, căci Charles avea mania să trăncănească la gura sobei şi nu mai isprăvea.

Emma, fremătînd de nerăbdare, aştepta ca pe jăratic ; dacă ochii ei ar fi fost în stare, ar fi făcut-o să sară pe fereastră. În sfîrşit, Emma începea să se pregătească de culcare ; apoi lua o carte şi citea foarte liniştită, ca şi cînd lectura ar fi distrat-o. Dar Charles, din pat, o chema să se culce :

— Vino odată, Emma, e tîrziu.

— Da, vin ! îi răspundea.

Dar fiindcă lumînările îi băteau în ochi, Charles se întorcea cu faţa la perete şi adormea. Atunci Emma o zbughea ţinîndu-şi răsuflarea, surîzătoare, cu inima zvîcnind, dezbrăcată.

Rodolphe avea o manta mare, o învelea într-însa, toată, şi, cuprinzînd-o de mijloc, o ducea fără să scoată o vorbă pînă în fundul grădinii, în chioşc, pe aceeaşi bancă de leaţuri putrede unde altădată Léon, în nopţile de vară, se uita la dînsa atît de îndrăgostit. Acum Emma nu se mai gîndea deloc la el.

Stelele sclipeau printre crenguţele de iasomie desfrunzite. Auzeau rîul curgînd în spatele lor, şi din cînd în cînd, trosniturile stufului uscat de pe mal. Ici şi colo, umbre dese se învolburau prin întuneric, şi uneori, tresărind toate deodată, se înălţau şi se lăsau ca nişte uriaşe valuri negre care veneau să-i acopere. Răcoarea nopţii îi făcea să se strîngă în braţe mai tare ; suspinele buzelor lor li se păreau mai puternice ; ochii pe care de-abia şi-i zăreau li se păreau mai mari, şi în mijlocul tăcerii se auzeau cuvinte, şoptite, care cădeau în sufletul lor cu sonorităţi cristaline, ce se răsfrîngeau în mii de vibraţii.

În nopţile cînd ploua se adăposteau în cabinetul de consultaţii, între şopron şi grajd. Emma aprindea o lumînare de la bucătărie, pe care-o avea ascunsă în dosul cărţilor. Rodolphe se instala acolo ca la el acasă. Biblioteca, biroul, în sfîrşit, tot apartamentul îi stîrnea o nespusă veselie ; şi nu se putea stăpîni să nu facă pe socoteala lui Charles o

mulţime de glume de care Emma se simţea stingherită. Ar fi vrut să-l vadă mai serios şi uneori chiar mai dramatic, ca atunci cînd i se păruse că aude pe alee zgomot de paşi care se apropiau.

— Vine cineva ! zise ea.

Rodolphe stinse lumînarea.

— Ai pistoalele la tine ?

— Pentru ce ?

— Dar... ca să te aperi, răspunse Emma.

— De cine ? De bărbatu-tău ? Ah ! sărmanul de el !

Şi Rodolphe îşi termină fraza cu un gest care voia să spună : „L-aş strivi c-un bobîrnac !"

Emma rămase uluită de curajul lui, deşi simţea în asta un fel de mojicie, de grosolănie naivă, care o scandaliză.

Rodolphe se gîndi mult la istoria asta cu pistoalele. Dacă ea vorbise serios, atunci era ceva foarte caraghios, îşi spunea, ba chiar odios, căci el nu avea nici un motiv să-l urască pe acest Charles atît de cumsecade, nefiind, cum s-ar zice, ros de gelozie ; şi, în privinţa asta, Emma îi făcuse un mare jurămînt, pe care el de asemeni nu-l prea găsea de bun-gust.

Dealtfel, Emma era din ce în ce mai sentimentală. Fu nevoit să schimbe cu ea miniaturi, să-şi taie şuviţe de păr, iar acum îi cerea un inel, o adevărată verighetă de căsătorie, în semn de veşnică unire între ei. Deseori ea-i vorbea de clopotele serii sau de *vocile naturii ;* iar altă dată despre mama ei şi despre a lui. Rodolphe îşi pierduse mama de douăzeci de ani. Cu toate acestea, Emma îl consola de pierderea ei cu tot felul de vorbe dulcege, de parcă i-ar fi vorbit unui copilaş părăsit, ba chiar, uneori, uitîndu-se la lună, îi spunea :

— Sînt sigură că acolo, sus, ele amîndouă binecuvîntează dragostea noastră.

Dar era atît de frumoasă ! Şi avusese atît de puţine femei aşa de curate la suflet ! Dragostea aceasta în care nu era nimic desfrînat era pentru el ceva nou şi, scoţîndu-l din deprinderile uşuratice, îi măgulea şi trufia, şi senzualitatea. Exaltarea Emmei, pe care bunul lui simţ burghez o dispreţuia, i se părea, în adîncul inimii, încîntătoare, de vreme ce îi era sortită. Atunci, sigur de dragostea ei, nu se mai sinchisi şi, pe nesimţite, îşi schimbă felul de a se purta.

Nu-i mai spunea, ca altădată, cuvinte dulci, care o făceau să plîngă, nici nu mai avea pentru dînsa acele dezmierdări fierbinți care o înnebuneau ; așa încît marea lor dragoste, în care se cufundase, i se păru că scade sub dînsa, ca apele unui fluviu supte de albie, și Emma zări mîlul. Nu-i venea să creadă ; deveni și mai drăgăstoasă ; iar Rodolphe își ascunse nepăsarea din ce în ce mai puțin.

Emma nu-și dădea seama dacă îi pare rău că-i cedase sau dacă, dimpotrivă, nu dorea să-l iubească și mai mult. Umilința de a se simți slabă se schimbă într-un fel de ură, pe care voluptatea o potolea. Nu mai era dragoste, era ca o necontenită vrajă. O subjuga. Aproape că-i era frică de el.

Aparențele erau totuși mai liniștite ca oricînd, Rodolphe izbutind să îndrumeze adulterul după placul lui ; și, după șase luni, cînd veni primăvara, erau, unul față de celălalt, ca doi soți care întrețin tihnit flacăra căsniciei.

Asta se întîmpla tocmai în timpul cînd moș Rouault își trimitea curca, în amintirea piciorului său lecuit. Cadoul era însoțit totdeauna de o scrisoare. Emma tăie sfoara cu care era legată de coș și citi următoarele rînduri :

„Dragii mei copii,

Nădăjduiesc că prezenta o să vă găsească sănătoși și va fi la înălțimea celorlalte ; căci mi se pare ceva mai fragedă, dacă pot spune așa, și mai grea. Dar data viitoare, ca variație, am să vă dau un cocoș numai dacă nu cumva țineți mai mult să aveți o bibilică, și trimiteți-mi, vă rog, înapoi coșul, împreună cu celelalte două dinainte. Am avut un mare necaz cu droșcăria ; într-o noapte, vîntoasa i-a zburat acoperișul tocmai în copaci. Nici recolta n-a fost prea grozavă. În sfîrșit, nu știu cînd voi veni să vă văd. Acum, de cînd sînt singur, draga mea Emma, mi-e așa de greu să las casa !“

Aici era un spațiu între linii, ca și cum bietul om ar fi lăsat tocul din mînă, ca să viseze cîtva timp.

„Cît despre mine, sînt sănătos, afară doar de-un guturai, pe care l-am luat deunăzi la iarmarocul de la Yvetot, unde m-am dus să tocmesc un cioban, fiindcă pe cel care-l aveam l-am dat afară, căci prea era mofturos la mîncare. Mare nenorocire pe capul nostru cu tîlharii ăștia ! De-altminteri, era și necinstit.

Am aflat de la un vînzător ambulant, care, călătorind astă-iarnă prin părţile voastre, a avut de scos o măsea, că Bovary munceşte tot din greu. Asta nu mă miră ; mi-a arătat măseaua ; am luat o cafea împreună. L-am întrebat dacă te-a văzut, mi-a spus că nu, dar că a văzut în grajd două dobitoace, de unde-am înţeles că treburile merg. Cu atît mai bine, dragii mei copii, şi să vă dea bunul Dumnezeu toate fericirile !

Mă doare foarte mult că n-am văzut-o încă pe scumpa mea nepoţică, Berthe Bovary. Am sădit în cinstea ei, în grădină, în dreptul odăii tale, un prun care face prune vărătice, şi nu vreau să se atingă nimeni de ele, decît ca să-i facă mai tîrziu compoturi, pe care să le pun în dulap, pentru ea, cînd o veni.

Adio, dragi copii. Te sărut, fata mea, şi pe tine, ginerele meu, şi pe cea mică, pe amîndoi obrajii.

Multe complimente,
Al vostru tată care vă iubeşte,
Théodore Rouault".

Emma rămase cîteva clipe cu hîrtia asta groasă între degete. Greşelile de ortografie se ţineau lanţ, dar Emma îi urmărea gîndul plin de dragoste, care-o străbătea precum cotcodăcitul unei găini care de-abia se vede printr-un gard de spini. Uscase scrisul cu cenuşă, căci de pe scrisoare alunecară pe rochie cîteva fire de praf cenuşiu, şi parcă-l şi văzu pe tatăl ei aplecîndu-se spre vatra căminului ca să ia cleştele. Ce mult trecuse de cînd nu mai stătuse lîngă el pe scăunaşul din faţa căminului şi de cînd ardea capătul unui băţ la pălălaia trestiilor-de-mare care pîrîiau. Îşi aminti de serile de vară pline de soare. Cînd treceai, mînjii nechezau şi zburdau... Sub fereastra ei era un stup, şi uneori albinele, tot rotindu-se în lumină, se izbeau în geamuri ca nişte mingi de aur elastice. Ce fericire era pe-atunci ! Ce libertate ! Ce speranţă ! Ce belşug de iluzii ! Nimic nu mai rămăsese acum din ele ! Le cheltuise în toate aventurile sufletului ei, pe rînd, în viaţa ei de fată, în căsătorie, în dragoste ; pierzîndu-le astfel mereu de-a lungul vieţii, ca un călător care lasă cîte ceva din bogăţia lui pe la toate hanurile din cale.

Dar cine oare o făcea atît de nenorocită ? Unde era nemaipomenita catastrofă care-o doborîse ? Şi Emma înălţă

capul privind împrejur, ca și cum ar fi căutat pricina suferinţelor ei.

O rază de aprilie sclipea pe porţelanurile de pe poliţă ; focul ardea ; simţea sub papuci moliciunea covorului : era o zi însorită, aerul era călduţ, şi auzi hohotele de rîs ale copilului.

Într-adevăr, fetiţa se juca prin iarba care se cosea. Era culcată pe burtă în vîrful unei căpiţe. Servitoarea o ţinea de fustă. Lestiboudois grebla pe-alături, şi de cîte ori se apropia, fetiţa se apleca bătînd din palme.

— Aduceţi-mi-o încoace ! spuse maică-sa, repezindu-se s-o sărute. Cît te iubesc, bietul meu copil ! Cît te iubesc !

Apoi, băgînd de seamă că avea vîrfurile urechilor cam murdare, sună repede să-i aducă apă caldă şi o spălă, îi schimbă cămăşuţa, ciorapii, pantofiorii, o întrebă de-o mie de ori dacă n-o doare nimic, ca şi cum atunci s-ar fi întors dintr-o călătorie, şi, în cele din urmă, sărutînd-o încă o dată şi plîngînd puţintel, o dădu iar în mîinile servitoarei, care rămăsese uluită de atita drăgălăşenie.

Seara, Rodolphe o găsi mai serioasă ca de obicei.

„O să-i treacă, socoti el. Capricii...“

Şi lipsi la trei întîlniri de-a rîndul. Cînd veni, Emma se arătă rece şi aproape dispreţuitoare.

„Cu mine nu-ţi merge... îţi pierzi vremea degeaba, micuţo...“

Şi se făcu că nici nu bagă de seamă suspinele ei pline de melancolie, sau că-şi tot scotea batista.

De-abia atunci Emma începu să aibă remuşcări.

Se întrebă chiar de ce nu-l poate suferi pe Charles şi dacă n-ar fi fost mai bine să-l poată iubi. Dar Charles nu-i prea dădea cine ştie ce prilejuri ca să revină la aceste sentimente mai bune, aşa că se simţea foarte încurcată în intenţiile ei de a se sacrifica, cînd spiţerul veni tocmai la timp să-i dea un asemenea prilej.

XI

CITISE ÎN ULTIMUL TIMP UN ARticol în care era lăudată o nouă metodă pentru tratamentul picioarelor strîmbe ; şi cum el era partizan al progresului,

îi veni patriotica idee de a se face și la Yonville, pentru *a fi în pas cu vremea*, operații de strefopodie.

— Căci, îi spunea el Emmei, ce riscăm ? Gîndiți-vă (și începu să numere pe degete foloasele unei asemenea încercări) : succes aproape sigur, ușurarea și înfrumusețarea bolnavului, celebritate imediată pentru operator. De ce, de pildă, soțul dumneavoastră n-ar voi să-l scape de această infirmitate pe bietul Hippolyte de la *Leul de aur ?* Țineți seamă că el n-o să se dea în lături să istorisească la toți călătorii cum a fost vindecat, și apoi (aici Homais cobora vocea și se uita jur împrejur), cine m-ar împiedica să trimit la ziar o notiță în chestia asta ? Și un articol trece din mînă în mînă... se vorbește de el... iar faima sporește ca un bulgăre de zăpadă ! Și cine știe ? Cine știe ?...

Într-adevăr, Bovary putea să reușească ; nimic n-o făcea pe Emma să creadă că el n-ar fi îndemînatic, și ce mulțumire pentru dînsa să fie ea aceea care să-l fi împins la un pas ca acesta, care să-i aducă și renume, și avere ! Nu dorea altceva decît să aibă în viață un reazim mai solid decît dragostea.

Îndemnat de spițer, și de ea, Charles se lăsă convins, ceru să i se trimită de la Rouen cartea doctorului Duval, și seară de seară, cu capul în mîini, se afunda în citirea ei.

În timp ce el studia equinusurile, varusurile și valgusurile, adică strefocatopodia, strefendopodia și strefexopodia (sau, mai bine zis, diferitele întorsături ale piciorului, în jos, înăuntru sau în afară), precum și strefipopodia și strefanopodia (altfel spus : sucirea înăuntru și ridicarea în sus), domnul Homais, prin fel de fel de argumente, îl îndemna pe băiatul de la han să se opereze.

— Abia-abia dacă ai să simți ! Poate o ușoară durere ; o simplă înțepătură, ca atunci cînd îți ia sînge, mai puțin decît atunci cînd îți taie o bătătură.

Stînd pe gînduri, Hippolyte rostogolea niște ochi stupizi.

— Dealtfel, continua farmacistul, asta nu mă privește ! O fac numai pentru tine, din curată omenie ! Aș vrea să te văd, dragul meu, scăpat de șchiopătarea asta groaznică, de legănarea asta a regiunii lombare, care, orice-ai zice, trebuie să te stînjenească mult în meseria ta.

Homais îi arătă apoi cît de zdravăn și de sprinten o să se simtă după aceea și chiar îi dădea să înțeleagă că o să aibă mai mult succes la femei, și rîndașul începu să se hlizească. Apoi îl punea la ambiție :

— Ce dracu, bărbat eşti tu ? Ce-ar fi fost dacă trebuia să faci armata, să te duci să lupţi sub drapel ?... Ah ! Hippolyte !

Şi Homais pleca, spunînd că el nu pricepe încăpăţînarea asta, orbirea asta de-a fugi de binefacerile ştiinţei.

Nenorocitul primi, căci a fost un adevărat complot. Binet. care nu se amesteca niciodată în treburile altuia, doamna Lefrançois, Artémise, vecinii, şi pînă şi domnul Tuvache, primarul, toată lumea-l îndemna, îi bătea capul, rîdea de el ; dar ceea ce îl hotărî în cele din urmă fu faptul că *treaba n-avea să-l coste nici un ban*, Bovary obligîndu-se să facă rost de aparatul de operat. Emma avusese ideea acestei dărnicii ; iar Charles se învoi, spunîndu-şi în adîncul sufletului că nevastă-sa e un înger.

După sfaturile farmacistului şi luînd-o de la capăt de trei ori, puse pe un tîmplar ca, împreună cu un lăcătuş, să construiască un fel de cutie, grea de vreo opt livre, la care nu se făcu economie de fier, de lemn, de tablă, de piele, de şuruburi şi de piuliţe.

Totuşi, ca să ştie ce tendon să-i taie lui Hippolyte, trebuia să ştie mai întîi ce fel de picior sucit avea.

Laba piciorului era pe-aceeaşi linie cu gamba, ceea ce n-o împiedica să fie întoarsă înăuntru, aşa încît era un equin cu ceva din varus, sau mai de grabă un uşor varus foarte pronunţat spre equin. Dar, cu acest equin, lat într-adevăr cît un picior de cal, cu pielea zbîrcită, cu tendoanele uscate, cu degetele groase, ale căror unghii negre erau ca nişte caiele de potcoavă, strefopodul alerga sărind de dimineaţă pînă seara ca un cerb. Îl vedeai mereu prin piaţă, ţopăind împrejurul căruţelor, zvîrlind înainte piciorul sucit, care părea chiar mai zdravăn decît celălalt. Slujind atîta vreme, piciorul acesta ajunsese să capete un fel de calităţi morale ţinînd de răbdare şi energie, şi, de cîte ori i se dădea vreo treabă mai grea, băiatul prefera să se bizuie mai ales pe el.

Dar fiindcă era un equin, trebuia tăiat tendonul lui Ahile, rămînînd să fie prins mai pe urmă de muşchiul tibial anterior; ca să scape de varus ; căci medicul nu cuteza să rişte două operaţii dintr-o dată, şi chiar şi aşa tremura dinainte, de teamă ca nu cumva să atingă cine ştie ce regiune importantă pe care n-o cunoştea.

Nici lui Ambroise Paré, care a aplicat cel dintîi de la Celsus încoace, după cincisprezece veacuri, legătura ime-

diată a unei artere ; nici lui Dupuytren, care s-a apucat să deschidă un abces printr-un strat gros de encefal ; nici lui Gensoul, cînd făcu prima tăietură a maxilarului superior, nu le-a bătut inima atît de tare, nu le-a tremurat mîna, nu le-a fost mintea atît de încordată ca domnului Bovary cînd se apropie de Hippolyte, cu tendotomul între degete. Și, ca-n spitale, vedeai alături, pe o masă, o mulțime de scamă, de ață cerută și multe, multe fețe, o piramidă întreagă de fețe, toate fețele din spițerie. Domnul Homais făcuse dis-de-dimineață toate aceste pregătiri, atît ca să minuneze mulțimea, cît și ca să-și facă singur iluzii. Charles crestă pielea ; se auzi o trosnitură seacă. Tendonul era tăiat, operația se isprăvise. Hippolyte nu-și mai venea în fire de mirare : se tot apleca deasupra mîinilor lui Bovary, sărutîndu-le mereu.

— Hai, potolește-te, îi spunea spițerul, îți vei arăta pe urmă recunoștința față de binefăcătorul tău !

Și coborî să istorisească cum a reușit operația, celor cinci sau șase curioși care așteptau în curte și care-și închipuiau că Hippolyte are să apară mergînd ca toți oamenii. Pe urmă Charles, după ce-și încătărămă bolnavul în motorul mecanic, se întoarse acasă, unde Emma îl aștepta, foarte îngrijorată, în ușă. Îi sări de gît ; se așezară la masă ; Charles mîncă mult și, la sfîrșit, vru chiar să ia o ceașcă de cafea, orgie pe care nu și-o îngăduia decît duminica, de cîte ori avea musafiri.

Petrecură o seară încîntătoare, plină de discuții și vise comune. Vorbiră de avuția care-i aștepta, de îmbunătățirile care trebuiau aduse în gospodărie ; Charles se și vedea crescînd în ochii lumii și îmbogățindu-se, iar pe soția lui iubindu-l mereu ; pe cînd Emma era fericită să se simtă înviorată de un sentiment nou, mai sănătos, mai bun, de a încerca în sfîrșit oarecare dragoste pentru acest biet băiat care o adora. O clipă îi trecu prin cap imaginea lui Rodolphe ; dar privirea ei se îndreptă spre Charles ; băgă de seamă chiar, cu surprindere, că n-avea dinți urîți.

Erau încă în pat cînd domnul Homais, cu toată împotrivirea bucătăresei, năvăli în odaie, ținînd în mînă o foaie de hîrtie proaspăt scrisă. Era reclama pe care o hărăzise ziarului *Fanal de Rouen*. Le-o aducea s-o citească.

— Citiți-o dumneavoastră, spuse Bovary.

Și Homais citi :

— *„Cu toate prejudecăţile care încă mai acoperă ca o plasă o parte din întinderea Europei, lumina începe să pătrundă totuşi în satele noastre. Astfel, marţi, micul nostru orăşel Yonville a fost teatrul unei experienţe chirurgicale care este în acelaşi timp un act de înaltă filantropie. Domnul Bovary, unul dintre cei mai distinşi practicieni ai noştri...“*

— Ah ! E prea mult, prea mult ! spunea Charles, înecat de emoţie.

— Ba nu, nicidecum, da' de unde !... *„a operat un picior sucit...“* N-am folosit termenul ştiinţific pentru că, ştiţi, într-un jurnal... poate că nu toată lumea ar pricepe ; mulţimea trebuie să...

— Firește, zise Bovary. Continuaţi.

— Reiau, zise farmacistul : *„Domnul Bovary, unul dintre cei mai distinşi practicieni ai noştri, a operat un picior sucit numitului Hippolyte Tautain, de douăzeci şi cinci de ani, rîndaş la hotelul* Leul de aur *din Piaţa Armelor, ţinut de doamna Lefrançois. Noutatea încercării şi interesul pe care toţi îl aveau pentru bolnav au atras atîta lume, încît era într-adevăr mare înghesuială la uşa stabilimentului. Operaţia, dealtfel, a fost făcută ca prin minune şi n-au apărut pe piele decît vreo cîteva picături de sînge, parcă pentru a mărturisi că tendonul îndărătnic cedase, în sfîrşit, sforţărilor artei. Şi, lucru ciudat, bolnavul (afirmăm asta* de visu) *n-a dat nici un semn de durere. Pînă în prezent starea lui nu lasă nimic de dorit. Totul ne face să credem că convalescenţa va fi scurtă ; şi cine ştie de nu cumva, la viitoarea serbare sătească, nu-l vom vedea pe bravul nostru Hippolyte luînd parte la dansurile bahice, în mijlocul unui cor de flăcăi veseli, dovedind astfel tuturor, prin vioiciunea şi sărîturile lui, o vindecare deplină ? Cinste dar savanţilor generoşi ! Cinste minţilor neobosite, care-şi consacră nopţi întregi de veghe pentru îmbunătăţirea sănătăţii sau uşurarea suferinţei semenilor ! Cinste lor ! De trei ori cinste ! Nu e cazul oare să strigăm că orbii vor vedea, surzii vor auzi şi ologii vor merge ? Dar ceea ce fanatismul făgăduia odinioară aleşilor săi, ştiinţa săvîrşeşte acum pentru toţi oamenii ! Vom ţine la curent pe cititorii noştri cu mersul acestui remarcabil tratament“.*

Ceea ce nu împiedică deloc ca, după cinci zile, tuşa Lefrançois să alerge îngrozită, strigînd :

— Ajutor ! Moare !... Înnebunesc !

Charles se năpusti spre *Leul de aur*, iar farmacistul, care-l zări trecînd prin piaţă cu capul gol, îşi lăsă farmacia. Se înfiinţă şi el, gîfîind, aprins la faţă, îngrijorat si întrebîndu-i pe toţi care urcau pe scară :

— Ce are interesantul nostru strefopod ?

Strefopodul se zvîrcolea în convulsii atît de groaznice, încît motorul mecanic în care îi era prins piciorul bătea în perete, gata să-l dărîme.

Cu foarte multă băgare de seamă, pentru ca nu cumva să-i clintească piciorul din loc, scoase cutia, şi atunci apăru un spectacol hidos. Formele piciorului dispăreau într-o umflătură atît de cumplită, încît toată pielea, plină de vînătăi făcute de faimoasa maşină, era parcă gata să plesnească. Hippolyte se plînsese mai demult că-l doare ; nu-l luase însă nimeni în seamă ; trebuiră să recunoască în cele din urmă că nu se plînsese chiar degeaba şi îi lăsară piciorul liber cîteva ceasuri. Dar de-abia se mai ogoiră vînătăile, şi cei doi savanţi socotiră că trebuie să-i pună iar piciorul în aparat şi chiar să-l strîngă mai tare, ca să grăbească prinderea. În sfîrşit, după trei zile, Hippolyte nemaiputînd să rabde, îi mai scoaseră încă o dată maşinăria, minunîndu-se grozav de cele ce văzură. Pe tot piciorul se întindea o umflătură pămîntie, şi din loc în loc băşici din care chiftea un lichid negru. Lucrurile luau o întorsătură serioasă. Hippolyte începea să se plictisească, şi tuşa Lefrançois îl mută în sala cea mică, lîngă bucătărie, ca să aibă şi el cel puţin o distracţie.

Dar perceptorul, care lua masa acolo în fiecare zi, se plînse, foarte amărît, de o asemenea vecinătate. Atunci îl mutară pe Hippolyte în sala de biliard.

Sta acolo, văicărindu-se sub nişte pături groase, palid, cu o barbă lungă, cu ochii înfundaţi în orbite şi din cînd în cînd întorcîndu-şi capul năduşit pe perna murdară, năpădită de muşte. Doamna Bovary venea să-l vadă. Îi aducea cîrpe pentru cataplasme şi-l consola, îl îmbărbăta. Dealtfel, nu prea stătea singur, în zilele de iarmaroc mai ales, cînd în jurul lui ţăranii ţăcăneau bilele de biliard, se opinteau să dea cu tacurile, fumau, beau, zbierau.

— Cum îţi mai merge ? îl întrebau, bătîndu-l pe umăr. A, după cît se pare, nu te prea lauzi ! Ce-ai căutat ai găsit. Ar trebui să faci aşa şi aşa...

Şi i se povesteau istorii cu oameni care toţi fuseseră vindecaţi cu alte leacuri decît ale lui ; iar după asta adău-

gau în chip de alinare :

— Asta-i fiindcă prea te cocoleşti ! Scoală-te odată ! Te alinţi ca un rege ! A, fir-ar să fie, caraghiosule, nu prea miroşi bine !

Într-adevăr, gangrena se urca din ce în ce mai sus, Bovary era bolnav de supărare. Venea în fiecare ceas, în orice moment. Hippolyte îl privea cu ochii plini de groază şi bolborosea plîngînd :

— Cînd am să mă vindec ?... Ah ! scăpaţi-mă !... Săracul de mine, săracul de mine !...

Şi doctorul pleca, recomandîndu-i întotdeauna o dietă.

— Nu te mai uita ce spune, măi băiete, spunea tuşa Lefrançois ; te-au chinuit destul ! Ai să slăbeşti şi mai tare. Na, înghite !

Şi-i da o supă întăritoare, o ciozvîrtă de berbec, sau o bucată de slănină, şi cîte-un păhăruţ de rachiu, pe care el nu avea curajul să-l ducă la gură.

Aflînd că starea lui Hippolyte se înrăutăţeşte, abatele Bournisien ceru să-l vadă. Mai întîi îl compătimi pentru boala lui, spunîndu-i totodată că trebuie să se bucure, fiindcă asta era voia Domnului, şi să prindă repede prilejul de a se împăca cu cerul.

— Căci, spunea preotul cu glas părintesc, tu îţi cam lăsai deoparte îndatoririle ; rar te vedea cineva la slujbă ; cîţi ani sînt de cînd nu te-ai mai apropiat de sfînta masă ? Îmi dau seama că îndeletnicirile tale şi vîrtejul lumii au putut să te abată de la grija izbăvirii. Dar acum e ceasul să te gîndeşti şi la ea. Să nu-ţi pierzi chiar orice nădejde : am cunoscut oameni foarte păcătoşi care, atunci cînd au trebuit să se înfăţişeze înaintea lui Dumnezeu (ştiu prea bine că tu n-ai ajuns încă aici), au cerut îndurarea lui, şi care cu siguranţă că au murit împăcaţi. Să nădăjduim că, întru totul ca ei, ne vei da o frumoasă pildă ! Astfel, din prevedere, ce te-ar împiedica să spui dimineaţa şi seara un *Slavă ţie, preamilostivă Fecioară Maria,* sau un *Tatăl nostru, carele eşti în ceruri ?* Da, fă asta, pentru mine, ca să mă îndatorezi. Ce te costă ?... Îmi făgăduieşti ?

Nenorocitul făgădui. Preotul veni şi-n zilele următoare. Stătea de vorbă cu hangiţa şi chiar istorisea anecdote presărate cu glume şi jocuri de cuvinte, pe care Hippolyte nu le pricepea. Pe urmă, de îndată ce împrejurările îi îngăduiau, aducea iar vorba de religie, luînd o înfăţişare cucernică.

Strădania lui păru să dea roade ; căci în curînd strefopodul mărturisi că, dacă se însănătoşeşte, ar dori să meargă în pelerinaj la Bon-Secours ; la care domnul Bournisien răspunse că nu are nimic împotrivă ; două precauţii fac mai mult decît una. Nu risca nimic.

Spiţerul se indignă împotriva a ceea ce numea *manevrele preotului,* care, pretindea el, dăunau însănătoşirii lui Hippolyte, şi-i spunea mereu doamnei Lefrançois :

— Lăsaţi-l, lăsaţi-l în pace, îi zdruncinaţi moralul cu misticismul vostru !

Dar bătrîna nu vru să-l mai asculte. Homais era doar *capul răutăţilor.* Ca să-i facă în ciudă, atîrnă chiar la căpătîiul bolnavului un agheasmatar plin, cu o crenguţă de merişor.

Cu toate acestea, religia nu părea că-i vine în ajutor mai mult decît chirurgia, şi putrefacţia atotbiruitoare înainta mereu, de la extremităţi spre pîntece. Degeaba se tot schimbau doctoriile şi cataplasmele, zi cu zi muşchii se desfăceau mai tare, aşa că, în cele din urmă, Charles încuviinţă, dînd din cap, cînd tuşa Lefrançois îl întrebă dacă n-ar putea, ca o ultimă încercare, să-l aducă pe domnul Canivet din Neufchâtel, care era o celebritate.

Doctor în medicină, în vîrstă de cincizeci de ani, cu situaţie bună şi sigur de el, confratele nu se sfii să rîdă dispreţuitor cînd dezveli piciorul acela gangrenat pînă la genunchi. Apoi, declarînd scurt că trebuie amputat, se duse la farmacist să tune şi să fulgere contra măgarilor care au fost în stare să aducă un biet nenorocit în asemenea hal. Zgîlţîindu-l pe domnul Homais de nasturile redingotei, zbiera în farmacie :

— Astea-s născociri de la Paris ! Uite ce le trece prin cap domnilor din capitală ! E ca şi cu strabismul, cloroformul şi litotritia, o mulţime de grozăvii pe care guvernul ar trebui să le interzică ! Dar vor să facă pe deştepţii, şi-ţi vîră pe gît tot felul de leacuri, fără să le pese de urmări ! Noi, ceştilalţi, nu sîntem aşa de deştepţi ; noi nu sîntem nişte savanţi, nişte coconaşi, nişte filfizoni ; noi sîntem practicieni, vindecăm pe cine-i bolnav, şi nouă nu ne-ar trece prin minte să operăm pe cineva care-i sănătos ! Să îndrepţi picioare sucite ! Parcă poate cineva să îndrepte picioarele sucite ! E ca şi cum ai vrea, de pildă, să faci dintr-un ghebos un om drept !

Pe Homais îl durea să asculte acel discurs și își ascundea neplăcerea sub un zîmbet curtenitor, avînd tot interesul să nu-l supere pe domnul Canivet, ale cărui rețete ajungeau cîteodată pînă la Yonville ; de aceea nu luă apărarea lui Bovary, nu scoase nici măcar o vorbă împotrivă, și, lăsînd la o parte principiile, își jertfi demnitatea pentru interesele mai serioase ale negoțului.

Amputarea piciorului de la coapsă, făcută de doctorul Canivet, a fost în sat un eveniment nemaipomenit. În ziua aceea toți localnicii s-au sculat mai de dimineață, și strada mare, deși ticsită de lume, avea ceva lugubru, ca și cum ar fi fost vorba de o execuție capitală. La băcănie nu se discuta decît despre boala lui Hippolyte ; prăvălioarele nu mai vindeau nimic, și doamna Tuvache, nevasta primarului, nu se dezlipea o clipă de la fereastră, nerăbdătoare să-l vadă pe chirurg venind.

Chirurgul sosi într-o cabrioletă pe care-o conducea singur. Dar cum arcul din dreapta se lăsase cu timpul sub greutatea trupului lui, trăsura se apleca puțin în mers, iar alături de dînsul, pe cealaltă pernă, se zărea o cutie mare, acoperită cu marochin roșu, cu trei încuietori de aramă care străluceau ca aurul.

După ce intră ca o vijelie pe sub gangul de la *Leul de aur*, doctorul porunci zbierînd să i se deshame calul, pe urmă se duse în grajd, să vadă dacă mănîncă ovăzul cu poftă ; căci, de cîte ori ajungea la cîte-un bolnav, avea grijă mai întîi de iapa și de cabrioleta lui. În privința asta se și spunea : „A, domnul Canivet e un original !“ Și era și mai stimat pentru această nezdruncinată îndrăzneală. Putea să crape tot universul, pînă la ultimul om, și nu și-ar fi ieșit cu o iotă din obiceiurile lui.

Homais se înființă.

— Contez pe dumneata, i se adresă doctorul. Sîntem gata ? Haidem !

Dar spițerul mărturisi înroșindu-se că el era prea impresionabil ca să asiste la o asemenea operație.

— Cînd ești simplu spectator, zicea el, imaginația, știți, te zguduie ! Și, apoi, eu am sistemul nervos atît de...

— Fleacuri ! îl întrerupse Canivet. Dumneata-mi pari, dimpotrivă, predispus la apoplexie. Și, dealtfel, asta nu mă miră deloc ; căci voi, farmaciștii, stați mereu cu nasul în borcanele voastre, ceea ce, în cele din urmă, trebuie să vă zdruncine sănătatea. Uită-te la mine : eu mă scol în fiecare zi la patru dimineața, îmi săpunesc barba cu apă

rece (nu mi-e frig niciodată) și nu port flanelă, nu capăt nici un guturai, cherestea trainică ! Îmi duc viața cînd într-un fel, cînd în altul, ca un filozof, la voia întîmplării. De asta nu-s așa de delicat ca dumneata și-mi e totuna dacă hăcuiesc un creștin sau cea dintîi găină care-mi iese în cale. După asta, o să spuneți : obișnuința... obișnuința !...

Atunci. fără să-i pese cîtuși de puțin de Hippolyte, pe care, între cearșafurile lui, îl treceau sudorile de spaimă, domnii aceștia porniră o conversație în care spițerul asemuia sîngele rece al chirurgului cu cel al unui general ; și asemuirea asta îi plăcu lui Canivet, care se pierdu într-o ploaie de vorbe asupra cerințelor artei sale. O socotea ca pe un har sfînt, cu toate că medicii o fac de rușine. În sfîrșit, revenind la bolnav, cercetă fețele aduse de Homais, aceleași care apăruseră și atunci cînd cu operația, și ceru să vină cineva care să țină piciorul. Trimiseră să-l caute pe Lestiboudois, și domnul Canivet, suflecîndu-și mînecile, trecu în sala de biliard, pe cînd spițerul stătea cu Artémise și hangița, amîndouă mai albe la față decît șorțurile lor și trăgînd cu urechea spre ușă.

În timpul acesta, Bovary nu îndrăznea să iasă din casă. Stătea jos, în sală, la gura căminului în care nu se făcuse foc, cu bărbia în piept, cu mîinile împreunate, cu privirea fixă. „Ce pacoste ! își spunea el. Ce dezamăgire !“ Și totuși luase toate măsurile cu putință. Aicea-i mîna fatalității. Și cu toate astea, dacă mai tîrziu Hippolyte ar muri, s-ar zice că el l-a asasinat. Și, apoi, ce are să spună el la vizite, cînd l-or întreba ? Poate că totuși a greșit cu ceva ? Căuta și nu găsea. Dar și cei mai faimoși chirurgi greșeau. Dar asta n-au s-o creadă niciodată ! Dimpotrivă, au să rîdă, au să latre ! O să meargă vestea pînă la Forges ! pînă la Neufchâtel ! pînă la Rouen ! peste tot ! Cine știe dacă n-au să se găsească confrați care să scrie contra lui ? O să se iște o polemică, va trebui să răspundă prin ziare. Chiar Hippolyte putea să-i facă un proces. Se vedea de rîsul lumii, ruinat, pierdut ! Și imaginația lui, asaltată de o mulțime de presupuneri, se zbătea între ele, ca un butoi gol luat de mare și rostogolit de valuri.

În fața lui, Emma îl privea ; nu-i împărtășea umilința ; încerca alta : aceea de a-și fi închipuit că un asemenea om ar fi putut să aibă vreo valoare, ca și cum de douăzeci de ori pînă atunci nu și-ar fi dat destul de bine seama de mediocritatea lui.

Charles se plimba încolo și încoace de-a lungul odăii. Cizmele îi scîrțîiau pe parchet.

— Stai jos, zise ea, mă enervezi !

Și el stătu jos.

Oare cum de putuse ea (care era așa de deșteaptă !) să se înșele încă o dată ? Dealtfel, datorită cărei manii deplorabile și-a stricat ea viața cu necontenite sacrificii ? Își aduse aminte de toate înclinațiile ei pentru lux, de tot ce lipsise sufletului ei, de josniciile căsniciei, ale gospodăriei, de visurile căzute în noroi, ca niște rîndunele rănite, de tot ce dorise, de tot ce nu avusese, de tot ce ar fi putut să aibă ! Și de ce, de ce ?

În mijlocul tăcerii care umplea satul, se auzi un țipăt sfîșietor. Bovary se făcu palid, gata să leșine. Ea-și încruntă sprîncenele într-o crispare nervoasă, apoi își urmări gîndurile mai departe. Totuși, tot ce-a făcut a fost pentru el, pentru ființa aceasta, pentru omul acesta, care nu înțelegea nimic, care nu simțea nimic ! Căci stătea acolo, în toată tihna, fără să bănuiască măcar că ridicolul legat de numele lui avea s-o atingă și pe ea, ca și pe el. Se silise să-l iubească și se căise plîngînd că cedase altuia.

— Dar poate că era un valgus ? exclamă deodată Bovary, care se tot gîndea.

La lovitura neașteptată a acestei fraze, care căzu peste tot ce gîndea ea ca un glonte de plumb pe-un talger de argint, Emma tresări, ridicînd brusc capul, ca să ghicească ce-a vrut el să spună : și se uitară unul la altul, tăcuți, aproape înmărmuriți că se văd, atît erau de departe unul de altul în conștiința lor. Charles se uita la ea lung, cu o privire tulbure, ca de om beat, ascultînd nemișcat ultimele țipete ale celui amputat, care veneau unul după altul, cu modulații prelungi, întretăiate de icniri ascuțite, ca urletele îndepărtate ale unei vite înjunghiate. Emma își mușca buzele învinețite, și, învîrtind între degete o ramură de mărgean pe care o rupsese, fixa asupra lui Charles ascuțișul arzător al pupilelor ei, ca două săgeți de foc gata să pornească. Tot ce era al lui o înfuria : mutra, hainele de pe el, tăcerea lui, întreaga-i făptură, în sfîrșit, existența lui ! Se căia ca de o crimă de virtutea-i, din trecut, și tot ce mai rămăsese din ea se dărîma sub loviturile înverșunate ale trufiei. Se desfăta gîndindu-se la toate ironiile răutăcioase pe seama adulterului triumfător.

Amintirea amantului o împresura cu ademeniri aneţitoare, în care-şi arunca sufletul tîrît către această imagne de-un entuziasm nou ; iar Charles i se părea atît de străin de viaţa ei, atît de absent pentru totdeauna, atît de cu neputinţă să existe şi de prăbuşit, de parcă ar fi fost pe moarte, în agonie, sub ochii ei.

Pe trotuar se auziră paşi. Charles se uită afară ; şi, prin jaluzelele lăsate, îl zări, la marginea halelor, în plin soare, pe doctorul Canivet, care-şi ştergea fruntea cu basmaua. În urma lui, Homais ducea în mînă o cutie mare, roşie, amîndoi îndreptîndu-se spre farmacie.

Atunci, cuprins deodată de dragoste şi de descurajare, Charles se întoarse către soţia lui :

— Sărută-mă, dragă !

— Lasă-mă ! zise ea, roşie toată de mînie.

— Ce ai ? Ce ai ? repeta el încremenit. Linişteşte-te... vino-ţi în fire... Ştii bine că te iubesc !... Vino încoace !

— Destul ! strigă ea furioasă.

Şi, fugind din sală, Emma trînti uşa atît de tare, că barometrul sări din perete şi se făcu ţăndări pe jos.

Charles se prăbuşi în fotoliu, doborît, căutînd să înţeleagă ce-ar putea să aibă, închipuindu-şi cine ştie ce boală nervoasă, plîngînd şi simţind nedesluşit cum îl împresoară ceva fatal şi de nepătruns.

În seara aceea, cînd Rodolphe sosi în grădină, îşi găsi amanta aşteptîndu-l jos, pe prima treaptă a scării de la intrare. Se îmbrăţişară, şi tot necazul pe care-l aveau unul împotriva celuilalt se topi ca zăpada la căldura sărutului lor.

XII

DRAGOSTEA LOR REÎNCEPU. ADESEA, chiar în plină zi, Emma îi scria pe neaşteptate ; apoi îi făcea semn prin geam lui Justin, care, dezlegîndu-şi repede şorţul, zbura la La Huchette : Rodolphe venea ; îl chemase numai ca să-i spună că i s-a urît, că soţu-i era odios şi viaţa îngrozitoare !

— Ce pot face eu ? îi strigă el într-o zi, pierzîndu-şi răbdarea.

— Ah, dacă ai vrea !...

Stătea jos, între genunchii lui, cu părul desfăcut, cu privirea pierdută.

— Ce ? întrebă Rodolphe.

Emma oftă.

— Am merge să trăim undeva... aiurea...

— Eşti nebună, zău ! spuse el rîzînd. Cum se poate ?

Emma stărui ; Rodolphe păru că nu înţelege şi schimbă vorba. Nu înţelegea deloc tot acest zbucium într-o chestie aşa de simplă cum este dragostea. Emma avea un motiv, un temei şi parcă un sprijin în dragostea ei.

Într-adevăr, dragostea-i sporea pe fiece zi, din dezgustul pe care-l avea pentru soţul ei. Cu cît se dăruia mai mult unuia, cu atît îi era mai scîrbă de celălalt ; Charles nu i se părea niciodată atît de neplăcut, cu degetele atît de butucănoase, cu mintea atît de greoaie, cu apucături atît de ordinare ca după întîlnirile cu Rodolphe, cînd erau numai ei doi. Şi făcînd şi pe soţia şi pe mironosiţa, se înflăcăra la amintirea capului cu părul negru care se răsucea într-o buclă pe fruntea arsă de soare, a acelei talii puternice şi totodată zvelte, în sfîrşit, a acelui om atît de cumpănit în gîndire şi atît de pătimaş în dorinţe ! Pentru el îşi pilea unghiile cu o grijă de bijutier şi nu avea niciodată destulă *cold cream* pentru faţă şi nici destul parfum paciuli pe batiste. Se împodobea cu brăţări, inele şi coliere. Cînd trebuia să vină el, umplea cu trandafiri cele două vaze de sticlă albastră şi-şi dichisea apartamentul şi propria ei făptură ca o curtezană care aşteaptă un prinţ. Servitoarea trebuia să-i spele tot timpul rufele ; iar Félicité nu se urnea toată ziua din bucătărie, unde Justin, care-i ţinea adesea de urît, se uita la dînsa cum lucrează.

Rezemîndu-se într-un cot de scîndura lungă pe care ea călca, nu se mai sătura să privească toate nimicurile acelea femeieşti întinse împrejurul lui : jupoanele de pînză, basmalele, guleraşele şi pantalonii cu cerculeţe strînşi cu şiret, laţi la şolduri şi tot mai strîmţi spre partea de jos.

— La ce slujesc astea ? întreba băiatul, trecîndu-şi mîna pe malacov şi pe copci.

— Cum, n-ai văzut niciodată de-astea ? îl întreba drept răspuns Félicité ; ca şi cum stăpîna ta, doamna Homais, n-ar purta şi ea.

— Ei, da, doamna Homais, da ! Şi adăuga cu un aer gînditor : Parcă asta ar fi cucoană cum e doamna !

Dar Félicité își pierdea răbdarea văzîndu-l cum se tot învîrteşte în jurul ei. Ea era cu şase ani mai mare, şi Théodore, servitorul domnului Guillaumin, începea să-i facă curte.

— Lasă-mă-n pace ! îi spunea ea, mutînd din loc oala de scrobeală. Mai bine du-te şi pisează migdale ; nu faci decît să te ţii de fustele femeilor, mai aşteaptă, mucosule, să-ţi crească tuleie, şi pe urmă să te amesteci în treburi de astea !

— Hai, nu te supăra, că mă duc *să-i fac botinele.*

— Şi apuca îndată de pe pervaz încălţămintea Emmei, toată numai noroi — noroiul de la întîlniri — care se fărîmiţa sub degetele lui, ridicînd încetişor nori de praf, la care se uita în bătaia soarelui.

— Tare-ţi mai e frică să nu le strici ! îi spunea fata, care nu-şi bătea capul atîta cînd le curăţa ea, pentru că doamna, de îndată ce stofa nu mai arăta ca nouă, i le lăsa ei.

Emma avea o mulţime de botine în dulap, pe care le irosea unele după altele, fără ca Charles să-şi îngăduie vreodată să crîcnească.

Tot aşa scoase trei sute de franci pentru un picior de lemn pe care găsi cu cale să-l dea cadou lui Hippolyte. Trunchiul piciorului era căptuşit cu plută şi avea articulaţii cu arcuri, o adevărată maşinărie complicată, îmbrăcată cu un pantalon negru şi la capăt cu o cizmă lustruită. Dar Hippolyte, neîndrăznind să umble în fiecare zi cu un picior aşa de frumos, o rugă pe doamna Bovary să-i facă rost de altul mai uşor de purtat. Bineînţeles că şi de data asta doctorul fu cel care scoase banii ca să-l cumpere.

Astfel, încetul cu încetul, grăjdarul îşi reluă meseria. Îl vedeai, ca altădată, mergînd dintr-un capăt în altul al satului, dar cînd Charles auzea de departe bocănitul sec al piciorului de lemn pe caldarîm, apuca repede pe alt drum.

Domnul Lheureux, negustorul, a fost cel care s-a însărcinat să-l comande, ceea ce-i dădu prilejul să treacă mereu pe la Emma. Stătea de vorbă cu dînsa despre noile mărfuri de ocazie sosite de la Paris, despre mii de nimicuri femeieşti, se arăta foarte binevoitor şi niciodată nu-i cerea bani. Emma se lăsa dusă de această uşurinţă cu care putea să-şi satisfacă toate capriciile. Astfel vru să aibă, ca să

i-o dea lui Rodolphe, o cravașă frumoasă, pe care-o văzuse, la Rouen, într-un magazin de umbrele. Nu trecu nici o săptămînă, și domnul Lheureux i-o puse pe masă.

Dar a doua zi se înfiinţă cu o factură de două sute șaptezeci de franci, fără să mai socotim mărunţișul. Emma se simţi foarte încurcată. Toate sertarele biroului erau goale : datorau leafa pe mai mult de cincisprezece zile lui Lestiboudois, pe două trimestre servitoarei și mai aveau încă o sumedenie de alte angarale, iar Bovary aștepta cu nerăbdare banii ce urmă să-i trimită domnul Derozerays, care avea obiceiul să-i plătească în fiecare an în preajma Sfîntului Petru.

La început izbuti să scape de Lheureux ; dar în cele din urmă el își pierdu răbdarea : era urmărit, nu mai avea capital, și dacă nu căpăta măcar o parte din bani, va fi silit să-i ia înapoi toate mărfurile pe care i le dăduse.

— N-aveţi decît să le luaţi ! zise Emma.

— Ei, am glumit și eu, răspunse el. Nu-mi pare rău decît de cravașă. Zău dacă n-aș cere-o înapoi de la domnul.

— Nu ! Nu ! sări ea.

„Aha, a mea ești !“ gîndi Lheureux.

Și, sigur pe descoperirea lui, ieși repetînd încetișor și cu șuieratul lui obișnuit :

— Fie ! Vom vedea, vom vedea...

Se gîndea cum să iasă din încurcătură, cînd intră bucătăreasa și puse pe cămin un fișic de hîrtie albastră, din partea domnului Derozerays. Emma se repezi la el și-l desfăcu : cincisprezece napoleoni. Era onorariul. Îl auzi pe Charles urcînd scara ; aruncă aurul în fundul sertarului și luă cheia.

După trei zile, Lheureux se înfiinţă iar.

— Vă propun o învoială, începu el ; dacă în locul sumei cuvenite aţi vrea să luaţi...

— Poftim, se grăbi Emma, punîndu-i în palmă paisprezece napoleoni.

Negustorul rămase încremenit. Atunci, ca să-și ascundă dezamăgirea, începu să-și ceară mii de scuze și să-i spună că stă la dispoziţia ei pentru orice servicii, dar Emma nu mai vru să audă de nimic ; apoi, mai rămase cîteva clipe pipăind în buzunarul șorţului cele două monede de cîte cinci franci, restul pe care i-l dăduse. Se jură să facă economii, pentru ca, cu timpul, să pună banii la loc...

„Ei, nu-i nimica ! își spuse ea ; o să uite.“

Pe lîngă cravașa cu mînerul de argint aurit, Rodolphe mai primise un sigiliu cu următoarea deviză : *Amor nel cor ;* o eșarfă ca s-o poarte la gît și, în sfîrșit, o tabacheră întocmai ca aceea a vicontelui, pe care Charles o găsise odinioară pe drum și pe care Emma o păstra. Aceste cadouri însă îl umileau. Refuză mai multe ; ea stărui, și, în cele din urmă, Rodolphe se supuse, găsind-o tiranică și prea copleșitoare.

Emma mai avea și unele idei ciudate :

— Cînd o să bată miezul nopții, îi spunea, să te gîndești la mine.

Și dacă îi mărturisea că nu s-a gîndit, atunci nu mai contenea cu reproșurile, și totul se termina întotdeauna cu veșnicul :

— Mă iubești ?

— Firește că te iubesc ! îi răspundea el.

— Mult ?

— Bineînțeles.

— N-ai mai iubit altele, nu-i așa ?

— Crezi că m-ai luat virgin ? exclama el răzînd.

Emma începea să plîngă, iar el se silea s-o împace, înflorindu-și protestele cu tot felul de jocuri de cuvinte.

— Ah, cît te iubesc ! o lua ea de la capăt. Te iubesc atîta, că nu mai pot fără tine, știi ? Cîteodată, sfîșiată de furiile dragostei, mi-e atît de dor să te văd ! Și mă-ntreb : „Oare unde-i acum ? Poate că stă de vorbă cu alte femei ; și ele-i zîmbesc, el se apropie..." Oh, nu ! Nu-i așa că nu-ți place nici una ? Sînt unele mai frumoase ; dar eu știu să iubesc mai bine. Sînt roaba și concubina ta. Ești regele meu, idolul meu ! Ești bun, frumos, deștept, ești puternic !

Auzise de atîtea ori spunîndu-i-se vorbele astea, că nu mai aveau nimic nou pentru el. Emma era la fel ca toate amantele, și farmecul noutății căzînd încetul cu încetul, ca o haină, lăsa să apară, în toată goliciunea ei, veșnica monotonie a pasiunii, care are totdeauna aceleași înfățișări și același limbaj. Bărbatul acesta cu atîta experiență nu-și dădea seama de deosebirea sentimentelor dedesubtul asemănării de expresii. Pentru că buze desfrînate sau lacome de bani îi mai murmuraseră aceleași fraze, nu mai credea decît foarte puțin în curățenia acestora ; ar mai trebui scurtate, gîndea el, tiradele exagerate care ascund sentimentele mediocre ; ca și cum bogăția sufletească nu s-ar revărsa cîteodată în metaforele cele mai

goale, pentru că nimeni, niciodată, nu-și poate exprima exact cum trebuie nici cerințele, nici concepțiile, nici durerile, și pentru că graiul omenesc e ca o căldărușă spartă, în care batem mereu niște melodii bune să facă ursii să joace, atunci cînd noi am vrea să înduioșăm stelele.

Dar cu acea putere de a judeca proprie celui care, în orice acțiune, se ține deoparte, Rodolphe descoperi în această dragoste alte plăceri pe care le-ar fi putut dobîndi. Socoti că orice pudoare e de prisos. Se purtă cu ea fără prea multă ceremonie. Făcu din ea o ființă supusă și stricată. Era un fel de înrobire idioată, plină de admirație pentru el, de voluptate pentru ea, o stare de fericire desăvîrșită, care o toropea ; și sufletul ei se afunda în această beție în care se îneca, ghemuită, ca ducele de Clarence, în butoiul lui cu vin grecesc.

Sub imboldul deprinderilor ei amoroase de fiecare zi, doamna Bovary își schimbă felul de a fi. Deveni mai îndrăzneață în priviri, mai slobodă la vorbă ; își îngădui chiar necuviința de a se plimba cu domnul Rodolphe cu țigara în gură, *ca și cum ar fi vrut să sfideze lumea* ; în sfîrșit, cei care încă mai aveau îndoieli nu se mai îndoiră cînd într-o zi o văzură coborînd din *Rîndunica*, îmbrăcată într-o jiletcă strînsă tare pe talie, ca un bărbat ; iar doamna Bovary-mama, care, după o ceartă îngrozitoare cu bărbatu-său, venise să se adăpostească la fiul ei, nu fu dintre toate burghezele cea mai puțin indignată. Multe alte lucruri nu-i plăcură : mai întîi Charles nu-i ascultase sfatul de a-i interzice să mai citească romane ; apoi nu se împăca deloc cu traiul din casă ; își îngădui să facă observații, ba chiar o dată se și certă cu fiul și cu nora ei din pricina slujnicei.

În ajun, seara, doamna Bovary-mama, trecînd pe coridor, o prinsese pe Félicité stînd de vorbă cu un bărbat, unul care purta barbă neagră, om de aproape patruzeci de ani, și-care, cum îi auzi pașii, o șterse repede din bucătărie. Auzind asta, Emma începu să rîdă ; dar bătrîna se înfurie, spunînd că cine nu vrea să-și bată joc de bunele purtări ar trebui să supravegheze ce fac servitorii.

— În ce lume trăiești ? îi răspunse noră-sa cu atîta obrăznicie în privire, încît doamna Bovary o întrebă dacă nu cumva își apără propria ei cauză.

— Ieși ! țipă Emma, sărind deodată ca arsă.

— Emma !... Mamă !... strigă Charles, ca să le potolească.

Dar amîndouă erau dezlănţuite ; Emma bătea des din picioare, repetînd :

— Ah ! Ce educaţie ! Ce ţărancă !

Charles alergă spre maică-sa, care-şi ieşise din sărite şi bolborosea :

— E o obraznică ! O fluşturatică, poate şi mai rău !

Şi voia să plece imediat dacă cealaltă nu vine să-i ceară iertare. Charles se întoarse către nevastă-sa, implorînd-o în genunchi să se împace ; în cele din urmă Emma-i răspunse :

— Fie ! Mă duc !

Şi-ntr-adevăr, mîndră ca o marchiză, îi întinse mîna soacră-si, spunîndu-i :

— Iertaţi-mă, doamnă.

După asta, urcîndu-se în camera ei, Emma se aruncă cu faţa în jos pe pat şi plînse ca un copil, cu capul vîrît în pernă.

Se înţelesese cu Rodolphe ca, în cazul unei întîmplări neobişnuite, să atîrne la oblon un petic de hîrtie albă, pentru ca, dacă el s-ar găsi din întîmplare la Yonville, să vină repede pe străduţa din spatele casei. Emma dădu semnalul ; şi aştepta de trei sferturi de oră, cînd, deodată, îl zări pe Rodolphe în colţul halelor. Îi veni să deschidă fereastra, să-l strige ; dar el şi dispăruse. Emma căzu iar pe scaun, deznădăjduită.

Nu trecu însă mult şi avu impresia că merge cineva pe trotuar. Cine altul putea să fie decît el ? Coborî scara şi trecu prin curte. Rodolphe era acolo, afară. Se aruncă în braţele lui.

— Bagă de seamă, zise el.

— Ah, dacă ai şti !

Şi începu să-i povestească totul în grabă, fără şir, umflînd cele întîmplate, născocind şi pierzîndu-se în atîtea amănunte, încît el nu mai înţelegea nimic.

— Hai, bietul meu îngeraş, curaj, consolează-te, ai răbdare...

— Dar de patru ani tot rabd şi mă chinui !... O dragoste ca a noastră ar trebui mărturisită în faţa lui Dumnezeu ! Nu fac decît să mă chinuiască. Nu mai pot ! Scapă-mă !

Se lipea de Rodolphe. Ochii plini de lacrimi îi scînteiau ca niște flăcări sub apă ; pieptul îi pălpita repede ; niciodată nu o iubise atît, așa că-și pierdu capul și-i zise :

— Ce-i de făcut ? Ce vrei ?

— Ia-mă ! strigă ea. Răpește-mă... Oh ! Te implor !

Și se repezi spre gura lui ca pentru a-i prinde consimțămîntul neașteptat, mărturisit într-un sărut.

— Dar... începu Rodolphe.

— Ce ?

— Fiică-ta ?

Emma se gîndi cîteva clipe, apoi răspunse :

— Ce să facem, o luăm cu noi !

„Ce femeie !“ își spuse el, privind-o cum se depărtează.

Căci fugise în grădină. O chemau.

În zilele următoare, doamna Bovary-mama fu uimită de schimbarea nurorii sale. Într-adevăr, Emma se arătă mai supusă și chiar împinse bunăvoința pînă acolo încît s-o întrebe cum se pun castraveciorii la murat.

Făcea oare asta ca să-i înșele mai bine și pe unul, și pe celălalt, sau voia poate ca printr-un fel de stoicism voluptuos să simtă mai adînc amărăciunea a tot ce avea să părăsească ? Dar nici nu se gîndea la așa ceva, dimpotrivă ; trăia ca și cum ar fi fost mai dinainte cufundată în apropiata ei fericire. Nu vorbea cu Rodolphe decît despre asta. Sta rezemată de umărul lui și murmura :

— Ce zici ? Cînd vom fi în diligență... Te gîndești ce-o să fie ? Oare-i cu putință ? Mi se pare că în clipa cînd voi simți trăsura luîndu-și vînt, o să fie ca și cum ne-am înălța cu balonul, ca și cum am pleca în nori. Știi că număr zilele ? Dar tu ?

Doamna Bovary n-a fost niciodată mai frumoasă ca-n timpul acela ; avea acea nespusă frumusețe pe care-o dă numai bucuria, entuziasmul, succesul, care nu este decît potrivirea armonioasă a temperamentului cu împrejurările. Poftele, necazurile, deprinderea cu plăcerile și amăgirile sale mereu tinere o împliniseră treptat, așa după cum bălegarul, ploile, vînturile și soarele fac să crească florile, și înflorea și ea, în sfîrșit, în toată deplinătatea ființei. Pleoapele-i păreau croite anume pentru prelungile ei priviri drăgăstoase, ascunzîndu-i pupilele, pe cînd respirația adîncă îi umplea nările micuțe și-i ridica colțul plin al buzelor, care, în lumină, se vedeau puțin umbrite de-un pufușor negricios. Ai fi spus că un artist priceput

în tainele desfrîului îi potrivise pe spate buclele părului, încolăcite la voia întîmplării într-o claie grea, după capriciile adulterului, care le desfăcea în fiecare zi. Vocea avea acum mlădieri mai moi, ca și talia ; ceva de-abia simțit, dar pătrunzător, emana chiar din falduríle rochiei și din arcuirea piciorului. Charles o găsea încîntătoare și cu totul irezistibilă, ca și-n primele zile ale căsătoriei.

Cînd se întorcea la miezul nopții, nu îndrăznea s-o trezească. Lămpița de noapte din porțelan arunca pe tavan o pată rotundă de lumină tremurătoare, și perdeluțele trase ale micului leagăn păreau ca un cort alb ce se umfla în umbră, la marginea patului. Charles le privea. I se părea că aude suflarea ușoară a copilului. De-acum o să se facă mare, fiecare anotimp va aduce repede un progres. O și vedea, întorcîndu-se pe înserate de la școală, plină de voioșie, cu pete de cerneală pe șorțuleț, cu geanta subsuoară ; va trebui s-o dea la un pension, și asta va costa foarte mult ; ce-o să facă ? Rămînea pe gînduri, chibzuia că ar fi bine să ia în arendă vreo fermă mai mică prin apropiere, pe care ar supraveghea-o chiar el, în fiecare dimineață, cînd s-ar duce să-și vadă bolnavii. Ar strînge venitul, l-ar pune la casa de economii ; pe urmă ar cumpăra de undeva, de oriunde, acțiuni ; va spori dealtfel și clientela pe care se bizuia, căci voia ca Berthe să fie binecrescută, talentată, să învețe pianul. Ah ! ce frumoasă va fi mai tîrziu, la cincisprezece ani, cînd va semăna cu maică-sa și va purta vara, ca și ea, pălării mari de pai ! O să le iei de departe drept două surori. Și-o închipuia lucrînd seara lîngă ei, la lumina lămpii ; o să-i brodeze papuci, o să se ocupe de gospodărie ; o să umple toată casa cu drăgălășenia și veselia ei. În sfîrșit, amîndoi au să se gîndească s-o mărite ; au să-i găsească un băiat bun, cu o situație solidă, care o va face fericită pe toată viața.

Emma nu dormea ; se făcea numai că doarme ; și pe cînd Charles aținea alături, ea se trezea în alte vise.

Patru cai o duceau în galop de opt zile către o țară nouă, de unde n-aveau să se mai întoarcă niciodată. Mergeau, mergeau, îmbrățișați, fără să scoată o vorbă. Deseori, de pe creasta unui munte, zăreau deodată cîte un oraș minunat, cu cupole, poduri, corăbii, păduri de lămîi și catedrale de marmură albă, ale căror clopotnițe ascuțite aveau cuiburi de berze în vîrf. Mergeau încet din pricina lespezilor mari, iar pe jos erau așezate buchete de flori, pe

care le ofereau femei strînse în corsete roșii. Se auzeau clopote sunînd, catîri nechezînd, laolaltă cu murmurul ghitarelor și susurul havuzurilor, a căror boare, ridicîndu-se, răcorea jur împrejur grămezi de fructe așezate în piramide la picioarele statuilor palide ce surîdeau sub jocul fîntînilor arteziene. Și apoi, într-o seară, ajungeau într-un sat de pescari, în care năvoade negricioase se uscau în bătaia vîntului, de-a lungul malului rîpos și al colibelor. Acolo se vor opri să-și trăiască viața ; vor locui într-o casă joasă, cu acoperișul scund, la umbra unui palmier, în fundul unui golf, pe malul mării. Au să se plimbe într-o gondolă, au să se legene într-un hamac ; și vor duce o viață ușoară și largă ca hainele de mătase de pe ei, caldă și înstelată ca nopțile blînde pe care le vor contempla. Cu toate acestea, pe nemărginirea acestui viitor pe care și-l croia cu închipuirea nu se ivea nimic deosebit : zilele, toate splendide, se asemănau între ele, ca niște valuri ; și totul se legăna în zarea nesfîrșită, armonioasă, albăstruie și plină de soare. Dar, fie că fetița începea să tușească în leagăn, fie că Bovary sforăia prea tare, Emma nu mai putea adormi decît spre dimineață, cînd zorile luceau în geamuri, iar micul Justin deschidea, în piață, obloanele farmaciei.

Îl chemase pe domnul Lheureux și-i spusese :

— O să-mi trebuiască o manta, o manta mare, cu guler larg, căptușit.

— Plecați într-o călătorie ? o întrebă el.

— Nu, dar... n-are a face, și mă pot bizui pe dumneata, nu-i așa ?... Și cît mai repede !

Lheureux făcu o plecăciune.

— Și-o să-mi mai trebuiască, își aduse aminte ea, o ladă... nu prea grea... ușor de mînuit.

— Da, da, înțeleg, de vreo nouăzeci și doi de centimetri pe cincizeci, cum se face acuma.

— Și o valiză de mînă.

„Cu siguranță că ceva nu-i în ordine", gîndi Lheureux.

— Și, poftim, zise doamna Bovary, scoțînd ceasul de la cingătoare, ia asta ; să te despăgubești din el.

Dar negustorul începu să spună că nu-i nevoie, că se cunoșteau ; că avea toată încrederea în ea. Ce copilărie ! Cu toate acestea ea stărui să ia măcar lanțul ; și Lheureux îl și pusese în buzunar și era gata să plece, cînd Emma-l chemă iar.

— O să le ţii toate la dumneata. În ce priveşte mantaua — şi aici păru că se gîndeşte bine — nici asta să n-o aduci ; să-mi dai numai adresa croitorului şi să-l înştiinţezi s-o ţină la dispoziţia mea.

Urmau să fugă luna viitoare. Emma avea să plece din Yonville ca şi cum s-ar duce să facă tîrguieli la Rouen. Rodolphe avea să reţină locurile, să scoată paşapoartele şi chiar să scrie la Paris, ca să aibă la dispoziţie o diligenţă întreagă, pînă la Marsilia, unde aveau să cumpere o caleaşcă, iar de acolo să continue, fără oprire, pe drumul Genovei. Emma trebuia să aibă grijă să trimită bagajele la Lheureux, de unde să fie duse de-a dreptul la *Rîndunica,* astfel ca nimeni să nu bănuiască ceva, în toate astea, nici pomeneală de fetiţă. Rodolphe se ferea să vorbească ; iar Emma... poate că nici nu se gîndea.

Rodolphe voi să mai amîne pe două săptămîni, ca să-şi termine nişte treburi ; apoi, după opt zile, mai ceru alte cincisprezece, după care se prefăcu bolnav ; pe urmă plecă undeva ; luna august trecu, şi după toate întîrzierile astea, hotărîră să plece neapărat la 4 septembrie, într-o luni.

În sfîrşit, sosi sîmbăta dinaintea plecării.

Rodolphe veni în seara aceea mai devreme ca de obicei

— E gata tot ? îl întrebă ea.

— Da.

Se plimbară apoi împrejurul unui strat de flori şi se duseră să stea jos, lîngă terasă, pe brîul zidului.

— Eşti trist, zise Emma.

— Nu, de ce ?

Şi cu toate acestea se uita la ea ciudat, drăgăstos.

— Eşti trist că pleci, începu Emma iarăşi, că laşi ceea ce ţi-e drag în viaţa ta ? Ah, înţeleg... Dar eu nu am nimic pe lume ! Tu eşti totul pentru mine. De aceea am să fiu şi eu totul pentru tine, am să-ţi fiu familie ; patrie ; am să te îngrijesc, am să te iubesc.

— Ce încîntătoare eşti, zise el, luînd-o în braţe.

— Adevărat ? exclamă ea cu un rîs plin de voluptate. Mă iubeşti ? Atunci jură-mi !

— Dacă te iubesc, dacă te iubesc ? Dar te ador, dragostea mea !

Rotundă, roşiatică, luna se înălţa la orizont, la capătul pajiştii. Se ridica repede printre crengile plopilor, care o

ascundeau din loc în loc, ca o perdea neagră, găurită. Apăru apoi, sclipitor de albă, pe cerul gol, pe care-l lumina ; şi atunci, încetinindu-şi mersul, aruncă deasupra rîului o pată mare, în care jucau puzderii de stele, şi licărirea asta de argint se răsucea parcă pînă-n fund, ca un şarpe fără cap, plin de solzi luminoşi. Toate astea mai semănau şi cu un monstruos candelabru, de-a lungul căruia se prelingeau picături de diamant topit. În jurul lor se aşternea o noapte liniştită ; perdele de-ntuneric umpleau frunzişurile. Cu ochii pe jumătate închişi, Emma trăgea în piept, ca-ntr-un oftat adînc, adierea vîntului răcoritor. Pierduţi cu totul în visarea care-i cotropea, nu scoteau nici o vorbă. Simţeau iarăşi în inima lor duioşia primelor zile de dragoste, plină şi tăcută, ca apele rîului ce curgea cu toată moliciunea pe care-o aducea parfumul de lămîiţă ; ea răsfrîngea în amintirile lor umbre mai nemărginite şi mai melancolice decît umbrele sălciilor nemişcate care se întindeau pe iarbă. Deseori cîte o vietate de noapte, vreun arici sau vreo nevăstuică, foşnea prin frunze, pornind la vînătoare, sau, cînd şi cînd, se auzea căzînd singură, de pe spalier, cîte o piersică coaptă.

— Ah, ce noapte frumoasă ! spuse Rodolphe.

— Vom mai avea şi altele, răspunse Emma.

Şi, ca şi cum ar fi vorbit în gînd :

— Da, ce plăcut va fi să călătorim... Şi, totuşi, de ce mi-e inima îndurerată ? Să fie teama de necunoscut ? Despărţirea de-atîtea obişnuinţe... sau, mai degrabă... Nu, din prea mare fericire. Ce slabă sînt, nu-i aşa ? Iartă-mă !

— Mai e timp ! exclamă el. Gîndeşte-te bine, să nu te căieşti pe urmă !

— Niciodată ! răspunse ea din tot sufletul. Apoi, apropiindu-se de el.

— Ce nenorocire ar putea să mi se-ntîmple ? Nu-i deşert, nu-i prăpastie, nici ocean pe care nu le-aş putea trece cu tine. Cu cît vom trăi mai mult împreună, viaţa va fi ca o îmbrăţişare tot mai strînsă, mai deplină ! Nu ne va mai tulbura nimic, nici o grijă, nici o piedică ! Vom fi singuri, numai unul al altuia, pe veci... Dar vorbeşte, răspunde-mi !

Rodolphe repeta mereu, la răstimpuri egale : „Da... Da...“ Emma îi trecuse mîna prin păr şi spunea întruna cu o voce copilărească, în ciuda lacrimilor care-i curgeau şiroaie :

— Rodolphe ! Rodolphe !... Ah ! Rodolphe, dragul meu Rodolphe !

Bătu miezul nopţii.

— Miezul nopţii ! spuse ea. Hai, ziua s-a dus ! Mai avem una !

El se sculă să plece ; şi, ca şi cum mişcarea pe care-o făcea ar fi fost semnalul fugii lor, Emma, luînd deodată un aer vesel, întrebă :

— Ai paşapoartele ?

— Da.

— Nu uiţi nimic ?

— Nu.

— Eşti sigur ?

— Sigur.

— Ai să mă aştepţi la hotelul *Provence*, nu-i aşa ?... La amiază.

Rodolphe dădu din cap.

— Aşadar, pe mîine ! spuse Emma cu o ultimă alintare.

Şi se uită după el cum se-ndepărtează.

Rodolphe nu se uita înapoi. Alergă după el şi, aplecîndu-se pe malul apei printre mărăcini, strigă :

— Pe mîine !

Rodolphe trecuse de cealaltă parte a rîului şi mergea repede pe pajişte.

După cîteva minute, Rodolphe se opri ; şi, cînd o văzu în rochia ei albă, pierzîndu-se încetul cu încetul în întuneric, ca o fantomă, inima începu să-i bată atît de tare, că trebui să se rezeme de un copac să nu cadă.

— Nătărău mai sînt, spuse el, înjurînd îngrozitor. Oricum, era o amantă nostimă !

Şi-n aceeaşi clipă, frumuseţea Emmei, cu toate plăcerile dragostei lor, îi năvăli în minte iar. La început, se înduioşă, apoi, revoltîndu-se împotriva ei, exclamă gesticulînd :

— La urma urmelor, nu mă pot expatria, nici să am grija unui copil...

Îşi spunea toate astea ca să se îmbărbăteze mai tare.

— Şi-apoi, ce mai încurcături, ce cheltuială... A, nu, nu ! De o mie de ori nu ! Ar fi din cale-afară de idiot !

XIII

ABIA AJUNS ACASĂ, RODOLPHE se și așeză la birou, sub capul de cerb pe care-l avea în perete ca trofeu. Dar cînd luă tocul în mînă, nu găsi ce să scrie și, rezemîndu-se în coate, căzu pe gînduri. Avea impresia că Emma se pierdea într-un trecut îndepărtat, ca și cum hotărîrea pe care-o luase acum pusese deodată între ei o distanță uriașă.

Ca să mai atingă ceva de-al ei, se duse să caute în dulap, la capul patului, o veche cutie de porțelan de Reims unde-și încuia de obicei scrisorile primite de la femei și care împrăștia un miros de mucegai și de trandafiri veștezi. Mai întîi zări o batistă plină de pete ieșite de vreme. Era o batistă de-a ei și o păstra de cînd, o dată, la plimbare, îi cursese sînge din nas ; nu-și mai aducea aminte cînd. Alături era, izbindu-se de toate colțurile cutiei, miniatura pe care i-o dăduse Emma ; îmbrăcămintea i se păru pretențioasă, iar privirea ei *galeșă*, de cel mai jalnic efect ; apoi, tot uitîndu-se la imaginea aceea și tot evocînd amintirea modelului, încetul cu încetul trăsăturile Emmei se învălmășiră în amintirea lui, ca și cum chipul viu și cel pictat, frecîndu-se între ele, s-ar fi șters unul pe celălalt... În cele din urmă, citi cîteva din scrisorile ei ; erau pline de amănunte cu privire la călătoria lor, scurte, insistente și practice, ca niște scrisori de afaceri. Vru să le mai vadă pe cele lungi, pe cele de altădată ; ca să le găsească în fundul cutiei, Rodolphe le răscoli pe toate ; și, fără să-și dea seama începu să scormonească în mormanul acela de hîrtii și de lucruri claie peste grămadă, dînd peste buchete de flori, o jartieră, o mască neagră, ace, șuvițe de păr... șuvițe de păr castanii, blonde : unele dintre ele chiar, agățîndu-se de înfloriturile de tinichea ale cutiei, se rupeau cînd o deschidea.

Rătăcind așa printre amintiri, cerceta scrisul și stilul scrisorilor, tot atît de felurite ca și ortografia lor. Erau scrisori pline de dragoste sau vesele, glumețe ori melancolice ; unele cereau dragoste, altele cereau bani. Cîte-un cuvînt îi amintea un chip, anumite gesturi, sau sunetul unei voci ; uneori însă nu-i mai trezeau nici o amintire.

Într-adevăr, toate aceste femei, năvălind deodată în mintea lui, se stinghereau unele pe altele și deveneau din

ce în ce mai mici, ca şi cum dragostea care ajunsese să fie la fel ar fi şters deosebirile dintre ele. Apucînd deci tot teancul de scrisori răvăşite, se jucă vreo cîteva clipe, vînturîndu-le în cascadă, din mîna dreaptă în cea stîngă. În cele din urmă, plictisit, toropit, Rodolphe se duse să pună cutia la loc în dulap, spunînd :

— Fleacuri !...

Era, pe scurt, părerea lui ; căci plăcerile, precum şcolarii în curtea unui liceu, îi bătătoriseră atît de mult inima, încît nici un fir de iarbă nu mai încolţea, şi tot ce trecea prin ea, mai bezmetic decît copiii, nu-i lăsa, nici măcar ca aceştia, un nume zgîriat pe pereţi.

„Hai, îşi zise el, să începem !“

Şi începu să scrie :

— *„Curaj, Emma, curaj ! Nu vreau să-ţi stric viaţa“.*

„La urma urmelor, asta-i adevărat, gîndi Rodolphe ; o fac în interesul ei ; sînt un om cinstit.“

„Te-ai gîndit bine la hotărîrea pe care-ai luat-o ? Îţi dai seama în ce prăpastie te tîram, bietul meu îngeraş ? Nu, nu-i aşa ? Porneai încrezătoare şi nebună, nădăjduind în fericire, în viitor... Ah, nenorociţii de noi ! Nebuni ce sîntem !“

Aici Rodolphe se opri, ca să găsească o scuză mai potrivită.

„Dacă i-aş spune că mi-am pierdut toată averea ?... A, nu, şi dealtfel asta n-ar fi o piedică. Ar însemna s-o ia de la capăt mai tîrziu. Parcă o poţi face pe o femeie ca asta să-şi vîre minţile-n cap ?“

După ce se mai gîndi, adăugă :

„N-am să te uit, crede-mă, şi voi avea întotdeauna pentru dumneata un devotament profund ; dar într-o zi, mai curînd sau mai tîrziu, înflăcărarea aceasta (asta-i soarta a tot ce-i omenesc) s-ar fi domolit, fără îndoială ! Ne-am fi săturat unul de altul şi chiar cine ştie dacă n-aş fi avut cumplita durere de a-ţi vedea remuşcările şi de a lua parte eu însumi la ele, de vreme ce eu însumi le-aş fi pricinuit. Numai gîndul suferinţelor pe care le vei simţi mă chinu-

ieşte, Emma ! Uită-mă ! De ce a trebuit să te cunosc ? De ce erai atît de frumoasă ? Să fie oare vina mea ? Dumnezeule ! nu, nu, numai fatalitatea e de vină !“

„Iată un cuvînt care impresionează totdeauna“, îşi spuse el.

„Ah ! dacă ai fi fost una din acele femei uşuratice cum sînt atîtea, cu siguranţă că aş fi putut să încerc, din egoism, o experienţă care, în acest caz, ar fi fost fără primejdie pentru dumneata. Dar acea dulce înflăcărare, din care vine totodată şi farmecul şi zbuciumul dumitale, te-a împiedicat să înţelegi, adorabilă femeie, falsitatea situaţiei în care ne-am fi găsit. La început nici eu nu m-am gîndit la asta, şi stăteam liniştit la umbra acestei fericiri desăvîrşite ca la umbra arborelui morţii, fără să-mi dau seama de ceea ce mă aşteaptă.“

„O să creadă poate că renunţ din zgîrcenie. Ei, creadă ce-o pofti ! puţin îmi pasă, trebuie să sfîrşesc odată !“

„Lumea e necruţătoare, Emma. Ne-ar fi urmărit pretutindeni. Ai fi avut de îndurat întrebări indiscrete, calomnia, dispreţul, poate şi insulta. Să te insulte pe dumneata ! Oh !... Şi eu, care-aş fi vrut să te ridic pe-un tron ! Eu, care-ţi iau cu mine amintirea ca pe-un talisman ! Căci mă pedepsesc, exilîndu-mă, pentru tot răul pe care ţi l-am făcut. Plec. Unde ? Nu ştiu nimic, sînt ca nebun ! Adio ! Fii totdeauna bună ! Păstrează amintirea nenorocitului care te-a pierdut. Învaţ-o pe Berthe numele meu, ca să-l pomenească în rugăciunile ei.“

Flacăra celor două lumînări tremura. Rodolphe se sculă să închidă fereastra, iar cînd se aşeză la loc, îşi spuse :

„Mi se pare că asta-i tot. Ah, încă ceva, nu cumva să vie *să-mi bată capul !“*

„Cînd vei citi aceste triste rînduri, eu voi fi departe ; căci am voit să dispar cît mai repede, ca să înlătur ispita de a te revedea. Fii tare ! Mă voi întoarce ; şi poate că, mai tîrziu, vom vorbi amîndoi, foarte rece, de fosta noastră dragoste. Adio !“

Și mai adăugă un ultim adio, despărțit în două cuvinte : „*À Dieu !*“ găsind că este de foarte bun gust.

„Ei, acuma cum închei ? se întrebă el. *Al dumitale prea-devotat*... Nu. *Al dumitale prieten* ?... Da, așa : *Al dumitale prieten.*“

Reciti scrisoarea. I se păru bună.

„Biata femeie ! se gîndi el înduioșat. O să mă creadă mai nesimțitor decît o stană de piatră ; ar fi trebuit și cîteva lacrimi pe deasupra ; numai că eu nu pot plînge ; asta nu-i vina mea.“ Și atunci, turnîndu-și puțină apă într-un pahar, Rodolphe își muie degetul și lăsă să cadă de sus o picătură mare, care făcu o pată ștearsă de cerneală ; apoi, vrînd să sigileze scrisoarea dădu peste pecetea *Amor nel cor*.

„Asta nu-i deloc potrivit. Ei, la urma urmei, ce-are-a face !“

După care trase trei pipe și se duse la culcare.

A doua zi, cum se sculă (era cam pe la două ; dormise pînă tîrziu), Rodolphe ceru să i se culeagă un paneraș cu caise. Puse scrisoarea la fund, sub niște frunze de viță, și-i porunci lui Girard, argatul lui, să-l ducă cu băgare de seamă la doamna Bovary. Așa făcea totdeauna cînd voia să-i ajungă o scrisoare, trimițîndu-i, după anotimp, fructe sau vînat.

— Dacă te întreabă ceva de mine, să-i spui că am plecat într-o călătorie. Trebuie să-i dai panerul chiar ei, în mînă... Pleacă și fii cu băgare de seamă !

Girard își puse bluza cea nouă, acoperi caisele cu o batistă, înnodînd-o împrejurul panerului, și, cu pași mari și greoi, în papucii lui cu tălpi de lemn țintuit, apucă liniștit drumul spre Yonville.

Cînd sosi, doamna Bovary tocmai aranja cu Félicité, pe masa de la bucătărie, un teanc de albituri.

— Iaca, zise argatul, v-a trimis stăpînul nostru asta.

Emma presimți că s-a întîmplat ceva rău, și, tot căutînd vreun ban în buzunar, se uita cercetător la țăran cu ochii rătăciți, pe cînd el o privea înmărmurit, neînțelegînd cum se face-că un asemenea dar poate să tulbure atît de tare pe cineva. În sfîrșit, argatul plecă. Félicité rămase. Emma nu se mai putu stăpîni ; dădu fuga în sală, de parcă ar fi vrut să ducă acolo caisele, răsturnă panerașul, smulse frunzele, găsi scrisoarea, o deschise și, ca și cum în urma

ei ar fi izbucnit un foc groaznic, începu să alerge înspăimîntată spre camera ei.

Charles era acolo ; îl zări ; el îi spuse ceva ; Emma nu auzi nimic și continuă să urce treptele în fugă, gîfîind, pierdută, ca beată, ținînd mereu în mînă bucata aceea groaznică de hîrtie care-i trosnea între degete ca o foaie de tablă. La etajul al doilea se opri în fața ușii de la pod, care era închisă.

Atunci voi să se liniștească ; își aduse aminte de scrisoare ; trebuia s-o termine și nu avea curajul. Dealtfel, unde ? Cum ? Are s-o vadă.

„A, nu, își spuse ea, aici o să fie bine."

Emma împinse ușa și intră.

De pe acoperișul de olane venea o căldură apăsătoare, care-i strîngea tîmplele și o înăbușea ; se tîrî pînă la mansarda închisă, trase zăvorul și deodată țîșni o lumină orbitoare.

În fața ei, pe deasupra acoperișurilor, cîmpul se întindea cît vedeai cu ochii. Jos, sub ea, piața satului era pustie; pietrele trotuarului sclipeau, sfîrlezele de pe coamele caselor stăteau neclintite ; la colțul străzii, de la un etaj aflat mai jos, porni un fel de uruit de țiuituri pe diferite tonuri: Binet lucra la strung.

Se rezemase de pervazul lucarnei și recitea scrisoarea cu icnete de mînie. Dar cu cît își încorda atenția, cu atît gîndurile i se învălmășeau. Îl vedea, îl auzea, îl cuprindea cu amîndouă brațele ; și bătăile inimii, care izbeau sub sîn ca niște lovituri puternice de berbec, veneau grăbite una după alta, cînd mai repezi, cînd mai rare. Își arunca privirea jur împrejur, dorind parcă să vadă tot pămîntul surpîndu-se. De ce să nu isprăvească odată cu viața ? Cine-o împiedica ? Era liberă. Înaintă și se uită la caldarîm, îndemnîndu-se : „Haide ! haide !"

Raza de lumină care se urca de jos drept către ea îi trăgea spre prăpastie greutatea trupului. I se părea că piața se ridică legănîndu-se de-a lungul zidurilor, și capetele podelei se înclinau ca o corabie clătinată de valuri. Era chiar la margine, aproape suspendată deasupra văzduhului nesfîrșit. Albastrul cerului o împresura, aerul se învălmășea în capul ei găunos, n-avea decît să se lase în voie, atrasă ; și uruitul strungului nu mai contenea, ca o voce furioasă care o chema mereu.

— Emma ! Emma ! se auzi glasul lui Charles.

Se opri.

— Dar unde eşti ? Vino !

La gîndul că de-abia scăpase de la moarte, era cît pe ce să leşine de spaimă ; închise ochii, apoi deodată tresări, simţind o mînă atingîndu-i mîneca ; era Félicité.

— Vă aşteaptă domnul, coniţă ; supa-i pe masă.

Şi trebui să coboare ! Trebui să se aşeze la masă !

Încercă să mănînce. Mîncarea-i rămînea în gît. Atunci îşi desfăcu şervetul, ca şi cum ar fi vrut să cerceteze cîrpiturile făcute, şi chiar se apucă, cu adevărat, să facă treaba asta, să numere firele ţesăturii. Deodată îşi aduse aminte de scrisoare. Nu cumva o pierduse ? Unde s-o găsească ? Dar îşi simţi cugetul atît de sleit, încît pînă la urmă nu putu să născocească un pretext ca să plece de la masă. Devenise şi laşă ; se temea de Charles ; ştia tot, cu siguranţă ! Într-adevăr, el rosti într-un mod ciudat aceste cuvinte :

— Pe cît se pare, n-o să-l vedem prea curînd pe domnul Rodolphe.

— Cine ţi-a spus ? întrebă ea tresărind.

— Cine mi-a spus ? repetă el cam mirat de tonul ei repezit. Girard, pe care l-am întîlnit adineauri în uşă la *Cafeneaua franceză*. A plecat într-o călătorie, sau are de gînd să plece.

Emma suspină.

— Dar ce te miră ? Aşa pleacă el din cînd în cînd, ca să se distreze, şi zău că-i dau dreptate. Cînd ai avere, şi eşti burlac !... Dealtfel, prietenul nostru ştie să petreacă, nu glumă ! Mare şmecher ! Domnul Langlois mi-a povestit...

Din bună-cuviinţă tăcu, fiindcă intră servitoarea, care începu să pună la loc în paneraş caisele împrăştiate pe etajeră. Fără să observe că nevastă-sa se înroşise, Charles spuse să i le aducă, luă una şi muşcă dintr-însa.

— O, minunată ! exclamă el. Ţine, gustă.

Şi-i întinse paneraşul, pe care Emma-l dădu încetişor la o parte.

— Miroase măcar ; ce aromă ! insistă el, trecîndu-i de mai multe ori paneraşul pe la nas.

— Mă înăbuş ! exclamă ea, sculîndu-se deodată. Dar, printr-o încordare de voinţă, spasmul acesta trecu. Apoi spuse : Nu-i nimic, nu-i nimic ! Ceva nervos. Stai şi mănîncă.

Căci se temea să nu înceapă s-o întrebe, să se îngrijoreze, să n-o mai lase în pace.

Ca să-i fie pe plac, Charles se așeză la loc, scuipînd în mînă sîmburii de caise, pe care-i punea pe urmă în farfurie.

Deodată trecu la trap, prin piață, un *tilbury* albastru. Emma scoase un țipăt și căzu țeapănă jos, pe spate.

Într-adevăr, după multă chibzuință, Rodolphe se hotărîse să plece la Rouen. Și cum de la La Huchette la Buchy nu-i alt drum decît prin Yonville, trebuise să treacă prin sat, și Emma îl recunoscu la lumina felinarelor care spintecau amurgul ca un fulger.

Auzind zarva din casă, farmacistul veni în fuga mare. Masa, cu farfurii cu tot, fusese răsturnată ; sos, carne, cuțite, solniță, serviciu de untdelemn erau împrăștiate în toată sufrageria ; Charles striga după ajutor ; Berthe, înspăimîntată, țipa ; iar Félicité, căreia-i tremurau mîinile, desfăcea șireturile doamnei, care se zvîrcolea cu zvîcniri convulsive.

— Mă reped, zise spițerul, să caut în laborator la mine niște oțet aromat.

Apoi, cînd Emma, respirînd din sticluță, începu să deschidă ochii, exclamă :

— Eram sigur ! Asta e-n stare să trezească și-un mort !

— Vorbește ! zicea Charles. Vorbește ! Vino-ți în fire. Sînt eu. Charles al tău, care te iubește așa de mult ! Mă cunoști ? Uite-ți fetița : sărut-o !

Copilul întindea brațele spre maică-sa, să se atîrne de de gîtul ei. Dar, întorcînd capul, Emma spuse cu o voce întretăiată :

— Nu, nu... nimeni !

Leșină iar. O puseră în pat.

Ședea culcată, cu gura deschisă, cu ochii închiși, cu mîinile întinse, nemișcată și albă ca o statuie de ceară. Din ochi i se prelingeau două pîrîiașe de lacrimi, care picurau încet pe pernă.

Charles sta în picioare în fundul dormitorului, iar farmacistul, alături de el, era tăcut și îngîndurat, așa cum se cuvine în împrejurările serioase din viață.

— Liniștiți-vă, zise, el, făcîndu-i semn cu cotul, cred că a trecut criza.

— Da, acum se odihnește puțin ! răspunse Charles, care se uita la ea cum doarme. Biata femeie !... Biata femeie !... Iar a apucat-o !

Homais îl întrebă atunci cum i-a venit. Charles îi răspunse că i-a venit așa, deodată, pe cînd mînca niște caise.

— Nemaipomenit !... exclamă farmacistul. S-ar putea însă ca tocmai din cauza caiselor să fi leșinat ! Sînt unele firi așa de sensibile la anumite mirosuri ! ar fi un frumos studiu de făcut, atît sub raport patologic, cît și sub cel fiziologic. Preoții, care întotdeauna au amestecat mirodeniile în slujbele lor, știau bine ce importanță au. O fac ca să-ți amorțească judecata și să cazi în extaz, ceea ce dealtfel e ușor de obținut de la persoanele de sex slab, care sînt mai delicate decît celelalte. Se pomenesc cazuri cînd au leșinat fiindcă le-a mirosit a corn ars sau a pîine proaspătă...

— Luați seama să n-o treziți ! zise încet Bovary.

— Și nu numai ființele omenești, continuă spițerul, suferă de asemenea anomalii, ci chiar și animalele. Așa, de pildă, cunoașteți desigur efectul atît de ciudat, afrodiziac, pe care *nepeta cataria,* în popor zisă și iarba-pisicii, îl produce asupra speței feline ; și, pe de altă parte, ca să dau un caz a cărui autenticitate o garantez, Bridoux (unul din foștii mei camarazi, care acum stă în strada Malpalu) are un cîine care-ncepe să se zvîrcolească în convulsiuni de îndată ce-i arăți o tabacheră. Deseori chiar dă cu el reprezentații în fața prietenilor, în pavilionul lui din pădurea Guillaume. Ți-ar veni a crede că un simplu praf de strănutat ar putea să provoace un asemenea dezastru în organismul unui patruped ? Nespus de ciudat, nu-i așa ?

— Da, zise Charles, care nu asculta.

— Asta ne dovedește, continuă celălalt, zîmbind cu un aer de ușoară înfumurare, nenumăratele zdruncinări ale sistemului nervos. Cît despre doamna, să vă spun drept, totdeauna mi s-a părut o adevărată senzitivă. De aceea, dragul meu prieten, n-am să vă recomand nici unul din acele așa-zise leacuri care, sub motiv că atacă simptomele, atacă sănătatea. Nu, fără medicamentație inutilă ! Regim, atîta tot ! Sedative, emoliente, siropuri. Și, apoi, nu credeți oare că ar trebui poate să-i stimulați imaginația ?

— În ce fel ? Cum ? întrebă Bovary.

— A ! Asta-i chestiunea ! Asta-i în realitate chestiunea : *That is the question !* cum citeam deunăzi în ziar.

Însă Emma, trezindu-se, începu să țipe :

— Dar scrisoarea ? Dar scrisoarea ?

Crezură că aiurează ; cu adevărat însă, delirul începu de la miezul nopții ; se declară o febră cerebrală.

Timp de patruzeci și trei de zile Charles nu se clinti de lîngă ea. Nu mai vru să audă de bolnavi, nu se mai culca, mereu îi lua pulsul, îi punea mușțar, comprese cu apă rece. Îl trimitea pe Justin pînă la Neufchâtel să-i caute gheață, gheața se topea pe drum : îl trimitea iar. Îl chemă la consult pe domnul Canivet ; îl aduse de la Rouen pe fostul său profesor, doctorul Larivière ; era disperat. Îl înspăimînta mai ales faptul că Emma era atît de indiferentă ; nu scotea o vorbă, nu auzea nimic, ba părea chiar că nu suferă deloc, ca și cum trupul și sufletul i s-ar fi odihnit după atîta zbucium.

Pe la mijlocul lui octombrie putu să se ridice și să stea în pat rezemată de perne. Charles începu să plîngă cînd o văzu mîncînd prima felie de pîine cu dulceață. Își recăpătă puterile ; se scula cîteva ceasuri după-amiază, și într-o zi, cînd se simți mai bine, Charles o luă de braț și încercă să facă împreună o plimbare prin grădină. Frunze moarte acopereau nisipul de pe alei ; ea mergea încet, tîrîndu-și papucii, și, rezemată de umărul lui Charles, surîdea mereu.

Merseră așa pînă în fund, aproape de terasă. Ea se îndreptă încetișor, își duse mîna streașină la ochi, ca să vadă mai bine ; și se uită departe, departe de tot ; dar nu se vedeau în zare decît niște focuri mari de iarbă uscată, fumegînd pe coline.

— Ai să te obosești, draga mea, zise Bovary.

Și împingînd-o cu blîndețe, ca să intre în chioșc :

— Stai pe banca asta ; o să-ți facă bine.

— O, nu, nu aici, nu aici, spuse ea cu o voce sfîrșită.

Simți că amețește, și chiar din seara aceea boala începu iar, cu manifestări mai nesigure, ce-i drept, dar mai complicate. O dureau cînd inima, cînd pieptul, cînd capul, cînd mîinile și picioarele ; începu să aibă vărsături, în care Charles bănui primele simptorne de cancer.

Și, pe lîngă toate astea, bietul om avea și greutăți bănești.

XIV

ÎN PRIMUL RÎND NU ŞTIA CE-I DE făcut ca să-l despăgubească pe domnul Homais de toate medicamentele pe care le luase de la dînsul ; şi cu toate că el, ca medic, ar fi putut să nu le plătească, se simţea cam stingherit de această datorie. Apoi, cheltuielile casei, acum, cînd bucătăreasa era stăpînă, ajunseseră înspăimîntătoare ; notele de plată plouau cu nemiluita ; furnizorii începură să murmure ; îl hărţuia mai ales domnul Lheureux. În adevăr, cînd boala Emmei era în toi, el, profitînd de această împrejurare ca să încarce factura, adusese repede mantaua, valiza, două lădiţe în loc de una şi încă o mulţime de alte lucruri. Degeaba îi spuse Charles că nu mai avea nevoie de ele, negustorul îi răspunse pe-un ton obraznic că toate aceste obiecte îi fuseseră comandate şi că nu le ia înapoi ; dealtfel, asta ar însemna s-o supere pe doamna tocmai acum în timpul convalescenţei ; să se gîndească bine domnul ; într-un cuvînt, era hotărît ca mai degrabă să-l dea în judecată decît să renunţe la drepturile lui şi să-şi ia marfa. Ca urmare, Charles porunci să i le ducă la prăvălie ; Félicité însă uită ; şi cum el avea alte griji, nimeni nu se mai gîndi la asta ; domnul Lheureux nu se lăsă ; şi, cînd amenințînd, cînd văicărindu-se, învîrti aşa fel lucrurile, încît pînă la urmă Bovary iscăli o poliţă cu scadenţa peste şase luni. Dar de-abia semnase poliţa, şi-i veni în cap o idee îndrăzneaţă : să împrumute de la domnul Lheureux o mie de franci. Întrebă deci, cam stînjenit, dacă n-ar fi chip să aibă mia asta, adăugînd că i-ar trebui pentru un an şi cu orice dobîndă ar vrea. Lheureux alergă la prăvălie, aduse banii şi dictă o altă poliţă, prin care Bovary declara că se obligă să plătească la ordin, la 1 septembrie viitor, suma de una mie şaptezeci de franci ; ceea ce, împreună cu cei o sută optzeci, datoraţi mai înainte, făcea o mie două sute cincizeci în cap. Împrumutînd astfel cu un procent de şase la sută, sporit cu încă un sfert drept comision, iar mărfurile aducîndu-i mai bine de o treime cîştig, asta trebuia să-i dea, în douăsprezece luni, un profit de o sută treizeci de franci ; şi negustorul mai trăgea nădejde că afacerea n-o să se oprească aici, că n-o să-i poată plăti poliţele, că are să le preschimbe, şi că bieţii lui bănuţi, îndopîndu-se la doctor ca-ntr-un sanatoriu, au să i

se întoarcă într-o zi cu mult mai dolofani, de-o să-i crape sacul.

Dealtfel, îi mergea bine în toate.

Urma să furnizeze cidru pentru spitalul din Neufchâtel, domnul Guillaumin îi făgăduise nişte acţiuni la uzinele de turbă din Grumesnil, şi visa să înjghebe o nouă cursă de diligenţă între Arcueil şi Rouen, care, fără îndoială, avea să ruineze în curînd hodoroaga *Leului de aur*, mergînd mai repede, fiind mai ieftină şi ducînd mai multe bagaje, ceea ce avea să aducă tot comerţul din Yonville în mîna lui...

Charles se întreba de multe ori în ce chip o să poată el restitui peste un an atîţia bani ; şi căuta, născocea mijloace de scăpare, ca, de pildă, să ceară de la tatăl său să vîndă ceva. Dar bătrînul nici n-o să vrea să audă, iar el nu avea ce să vîndă. Dădea atunci de atîtea încurcături, că nici nu mai îndrăznea să se gîndească la ceva atît de neplăcut. Îşi făcea mustrări că pentru toate astea o uita pe Emma, ca şi cum, toate clipele lui aparţinînd acestei femei, a nu se gîndi necontenit la dînsa însemna a-i răpi ceva.

Iarna fu aspră. Convalescenţa Emmei — lungă. Cînd era frumos, îi împingea fotoliul lîngă fereastra care dădea spre piaţă, căci acum nu putea suferi grădina, şi obloanele din partea aceea erau mereu închise. Ceru să i se vîndă calul ; tot ce-i plăcuse altădată nu-i mai plăcea acum. Parcă nu se mai gîndea decît cum să se îngrijească. Stătea în pat, lua cîte o mică gustare, suna servitoarea ca s-o întrebe ce se-aude cu ceaiurile ei medicinale sau ca să stea de vorbă cu dînsa. Zăpada de pe acoperişul halelor arunca în cameră o lumină albă, nemişcată ; pe urmă începu să plouă. Şi Emma aştepta zilnic, cu un fel de înfrigurare, repetarea de neînlăturat a evenimentelor mărunte care totuşi n-o interesau deloc. Cel mai însemnat dintre ele era seara, cînd sosea *Rîndunica*. Atunci hangiţa striga, alte voci îi răspundeau, în timp ce lanterna lui Hippolyte, care căuta cuferele pe poclit, lucea ca o stea în întuneric. La amiază, Charles se-ntorcea acasă ; pe urmă ieşea ; după aceea Emma lua o supă ; spre seară, pe la cinci, copiii care se-ntorceau de la şcoală, tîrîndu-şi saboţii pe trotuar, băteau cu linia, unul după altul, cîrligele obloanelor.

La ora aceea venea domnul Bournisien să o vadă. O întreba cum se mai simte, îi aducea noutăţi, şi, vorbindu-i cu duhul blîndeţii şi printr-o flecăreală dulceagă, ce nu era

lipsită de farmec, căuta să-i insufle credința în Dumnezeu. Numai cît îi zărea anteriul, și se înviora.

Într-o zi, cînd în toiul bolii se crezu în agonie, ceru s-o împărtășească ; și pe măsură ce în camera ei se făceau pregătirile pentru slujbă, pe cînd se aranja în chip de altar scrinul pe care erau îngrămădite tot felul de siropuri, iar Félicité presăra pe jos dalii, Emma simțea ceva puternic trecînd pe deasupra ei, ceva care îi lua orice durere, senzație sau sentiment. Făptura ei potolită nu mai era în stare să gîndească, începea o altă viață ; i se părea că întreaga ei ființă, înălțîndu-se spre Dumnezeu, se pierdea, în această dragoste ca tămîia aprinsă ce se pierde în fum. Îi stropiră cearșafurile de pe pat cu agheasmă, preotul scoase, din sfîntul artofor, anafura albă ; și, cutremurată de-o bucurie cerească, își întinse buzele să primească trupul Domnului, care i se înfățișă. Perdelele se umflau împrejurul ei alene, ca niște nori, iar razele celor două lumînări, care ardeau pe scrin, îi apărură ca niște aureole orbitoare. Atunci își lăsă iarăși capul pe pernă, crezînd că aude în văzduh cîntecul harpelor îngerești și că, în cerul de azur, stînd pe un tron de aur în mijlocul sfinților, care țineau ramuri verzi de palmier, îl întrezărește pe Dumnezeu-tatăl, în toată slava sa, făcînd semn îngerilor cu aripi de foc să coboare pe pămînt ca s-o ducă pe brațe.

Această vedenie minunată îi rămase în amintire ca tot ce s-ar putea visa mai frumos ; și de aceea se silea și acum să retrăiască aceeași senzație, care mai continua, dar nu atît de copleșitoare și totuși cu aceeași adîncă blîndețe. Sufletul ei, istovit de trufie, se odihnea, în sfîrșit, în umilința creștină ; și, savurînd plăcerea de-a fi slabă, Emma contempla în sine nimicirea propriei voințe, ce trebuia să deschidă larg porțile ca să intre năvalnic harul ceresc. Existau deci, în loc de fericire, extaze mai mari, o altă dragoste mai presus de toate celelalte, fără contenire, fără sfîrșit, mereu mai copleșitoare. Printre amăgirile speranței ei, întrezări ceva neprihănit plutind deasupra pămîntului, contopindu-se cu cerul în care visa să fie. Vru să ajungă o sfîntă. Își cumpără mătănii, începu să poarte talismane ; își dorea să aibă în odaie, la căpătîiul patului, o raclă cu moaște, încrustată cu smaralde, s-o sărute în fiecare seară.

Preotul se minuna de aceste înclinații, deși găsea că această credință a Emmei, din prea multă rîvnă, ar putea pînă la urmă să ducă la erezie sau chiar la sminteală. Dar

nefiind prea priceput în toate astea, de îndată ce întrecură o anumită măsură, îi scrise domnului Boulard, librarul înalt preasfinţiei-sale, să-i trimită *ceva mai de seamă, pentru o persoană feminină, care era plină de duh*. Cu aceeași nepăsare cu care ar fi trimis unor negri niște articole de fierărie, librarul împachetă, claie peste grămadă, tot ce se căuta pe atunci în negoțul de cărți religioase : mici manuale cu întrebări și răspunsuri, pamflete bătăioase, în stilul domnului de Maistre, și un fel de romane cu scoarțe roz și stil dulceag, alcătuite de seminariști trubaduri sau de scriitoare pedante și pocăite. Erau printre ele : *Gîndiți-vă bine ; Omul de societate la picioarele Mariei, de domnul de..., decorat cu mai multe ordine ; Despre erorile lui Voltaire, pentru folosința tinerilor* etc.

Doamna Bovary nu avea mintea destul de limpede ca să poată gîndi serios la orice fel de scrieri ; dealtfel, le citi prea pripit. O enervară preceptele religioase ; nu-i plăcu trufia scrierilor polemice din pricina înverșunării cu care urmăreau oameni pe care ea nu-i cunoștea ; iar istorisirile profane cu iz religios i se părură scrise cu atîta necunoaștere a vieții, încît o îndepărtară pe nesimțite de adevărurile pe care se aștepta să le vadă dovedite. Stărui totuși și, atunci cînd cartea îi cădea din mîini, se credea cuprinsă de cea mai subtilă melancolie catolică pe care un suflet curat poate s-o plăsmuiască.

Cît despre amintirea lui Rodolphe, o coborîse în adîncul inimii ei, unde stătea mai solemnă și mai nemișcată decît mumia unui rege într-o subterană. Din această mare dragoste îmbălsămată se răspîndea mireasmă care, pătrunzînd pretutindeni, aducea un parfum de blîndă iubire în atmosfera pură în care voia să trăiască. Cînd îngenunchea la pupitrul de rugăciune în stil gotic, îndrepta către Domnul aceleași cuvinte dulci pe care altădată le murmura iubitului ei, în efuziunile adulterului. O făcea pentru ca astfel să trezească în ea credința ; dar din ceruri nu cobora nici o desfătare, și se ridica avînd trupul ostenit și cu sentimentul nedeslușit al unei nemăsurate înșelăciuni. În mintea ei, această căutare nu era decît un merit mai mult ; și, în trufia evlaviei sale, Emma se asemuia cu acele nobile doamne de odinioară, a căror glorie o visase privind un portret al doamnei de la Vallière, și care, tîrînd după ele cu atîta măreție trena încărcată de podoabe a rochiilor lor

lungi, se retrăgeau în singurătate ca să verse la picioarele lui Crist șiroaiele de lacrimi ale unei inimi rănite de viață.

Se dădu cu totul la milostenii exagerate. Cosea haine pentru săraci, trimitea lemne lehuzelor, iar într-o zi, cînd Charles se-ntoarse acasă, găsi în bucătărie trei derbedei, care stăteau la masă și mîncau supă. Ceru să i se aducă iar fetița, pe care bărbatul ei, cît fusese ea bolnavă, o trimisese din nou la doică. Voia s-o învețe să citească ; oricît plîngea Berthe, ea nu se mai enerva. Era hotărîtă să fie resemnată și iertătoare față de toți. Orice ar fi spus, folosea un limbaj plin de expresii ideale. Spunea copilului :

— Ți-au trecut crampele, îngerașule ?

Doamna Bovary-mama nu găsea nimic de criticat, în afară doar de mania noră-si de a tricota cămăși pentru orfani, în loc să-și peticească cîrpele de bucătărie. Dar sătulă de certurile de acasă de la ea, bătrîna se simțea bine în casa asta liniștită, și chiar rămase pînă după Paști, ca să scape de glumele batjocoritoare ale lui moș Bovary, care în fiece Vinere mare își comanda neapărat un cîrnat.

În afară de soacră-sa, care o mai îmbărbăta puțin prin judecata ei dreaptă și prin felul ei serios de a fi, Emma mai avea aproape în fiecare zi și alți musafiri : doamna Lenglois, doamna Caron, doamna Dubreuil, doamna Tuvache, și nelipsit, de la două la cinci, atît de buna doamnă Homais, care niciodată nu voise să creadă nimic din tot ce se clevetea pe socoteala vecinei sale. Veneau s-o vadă și copiii lui Homais, însoțiți de Justin, care urca cu ei în cameră și rămînea în picioare lîngă ușă, nemișcat, fără să scoată o vorbă. De multe ori chiar, doamna Bovary, nebăgîndu-l în seamă, se apuca să-și facă toaleta. Mai întîi își scotea pieptenele, scuturîndu-și brusc capul. Cînd văzu Justin, pentru întîia oară, tot părul acela care ajungea pînă la genunchi desfășurîndu-și inelele negre, fu pentru el, biet copil, ca participarea neașteptată la ceva extraordinar și nou, a cărui splendoare îl înspăimîntă.

Fără îndoială că Emma nu băga de seamă nici cît de atent, nici cît de sfios este Justin cu ea. Nu bănuia deloc că iubirea, care pierise din viața ei, fremăta acolo, lîngă dînsa, sub cămașa aceea de pînză groasă, în inima aceea de adolescent ce începuse să tresalte la priveliștea frumuseții ei. Dealtfel, învăluia acum totul în atîta nepăsare, avea cuvinte pline de prietenie, priviri pline de atîta mîndrie și manifestări atît de felurite, încît nu mai puteai deosebi

egoismul de dragostea creştinească, nici corupţia de virtute. Aşa, de pildă, într-o seară se înfurie pe servitoare, care îi cerea voie să plece de-acasă şi bolborosea căutînd un pretext, pentru ca apoi să-i spună deodată :

— Va să zică îl iubeşti ?

Şi fără să mai aştepte ca Félicité, care se-nroşise, să-i răspundă, adăugă cu un aer trist :

— Hai, fugi ! Distrează-te !

La începutul primăverii puse să-i răscolească grădina de la un capăt la altul, cu toate protestele lui Bovary, care fu totuşi fericit să vadă că, în sfîrşit, are şi ea o dorinţă. Mai avu şi altele, pe măsură ce se îndrepta. Mai întîi izbuti să scape de doică, de tuşa Rollet, care, în timpul convalescenţei sale luase obiceiul de a veni des la bucătărie cu cei doi ţînci pe care-i avea şi cu un altul pe care-l creştea, mai lacom ca un canibal. Pe urmă se descotorosi de familia Homais, scăpă rînd pe rînd şi de ceilalţi musafiri, şi chiar la biserică începu să se ducă mai rar, spre marea mulţumire a spiţerului, care-i spuse atunci prietenește :

— Începuserăţi să le cîntaţi în strună popilor !

Domnul Bournisien venea ca şi altădată, în fiecare zi, cînd ieşea de la slujbă. Prefera să stea afară, la aer, *în mijlocul crîngului*, cum îi spunea el chioşcului. Era ora cînd se-ntorcea Charles. Le era cald ; li se aducea cidru dulce, şi beau împreună pentru deplina însănătoşire a doamnei.

Era şi Binet pe-acolo, sau, mai bine zis, puţin mai la vale, lîngă zidul terasei, la prins raci. Bovary îl poftea să se răcorească ; se pricepea de minune la destupat sticlele.

— Trebuie, zicea el, plimbînd roată împrejur pînă-n zare o privire mulţumită, să ţii sticla aşa, în picioare pe masă, şi după ce-ai tăiat sforile, să împingi dopul puţin cîte puţin, uşurel, uşurel, aşa cum se face şi cu apa minerală la restaurante.

Dar de multe ori cidrul, tocmai cînd Binet arăta cum trebuie destupat, le ţîşnea drept în obraz, şi atunci preotul, rîzînd înfundat, făcea totdeauna aceeaşi glumă :

— Sare în ochi bunătatea lui !

Preotul era într-adevăr om cumsecade, pînă-ntr-atît încît nici nu se revoltă cînd farmacistul îl sfătui pe Charles s-o ducă pe doamna, ca s-o mai distreze, la teatrul din Rouen, să-l vadă pe renumitul tenor Lagardy. Mirat de tăcerea asta, Homais vru să-i cunoască părerea, şi preotul

declară că el socotește muzica mai puțin primejdioasă pentru moravuri decît literatura.

Dar farmacistul luă apărarea literaturii. Teatrul, pretindea el, servea la combaterea prejudecăților, și sub masca plăcerii, propovăduia virtutea.

— *Castigat ridendo mores,* domnule Bournisien ! Așa, de pildă, uitați-vă la cea mai mare parte din tragediile lui Voltaire ; ce dibaci sînt presărate cu cugetări filozofice, care sînt pentru popor o adevărată școală de morală și de diplomație.

— Eu, zise Binet, am văzut o dată o piesă care se chema *Strengarul din Paris,* în care se arată caracterul unui bătrîn general, într-adevăr bine prins. Trage o săpunealâ unui fecior de bani gata ce ademenise o lucrătoare și care, în cele din urmă...

— Desigur, continuă Homais, există și o literatură proastă, după cum există și o farmacie proastă ; dar să condamni din principiu cea mai importantă dintre arte mi se pare o neghiobie, o idee învechită, demnă de timpurile groaznice în care Galileu era vîrît la închisoare.

— Știu bine, obiectă preotul, că există opere bune și autori buni ; și cu toate acestea, chiar de n-ar fi decît acele persoane de sex diferit adunate într-un apartament fermecător, împodobite cu tot fastul din lumea mare, ca și acele costumări păgîne, fardul, candelabrele, glasurile acelea efeminate, și-ar fi de ajuns ca să dea naștere la oarecare destrăbălare sufletească și să insufle gînduri necinstite, ispite necurate. Cel puțin asta-i părerea tuturor sfinților părinți. În sfîrșit, adăugă el, luînd deodată un ton mistic, în timp ce freca pe degetul cel mare cîteva fire de tutun de tras pe nas, cînd biserica a condamnat spectacolele, știa ea ce face ; trebuie să ne supunem poruncilor ei.

— Oare de ce, întrebă spițerul, îi afurisește biserica pe actori ? Căci pe vremuri luau parte pe față la ceremoniile cultului. Da, da, se jucau, se reprezentau în mijlocul corului un fel de farse, numite mistere, în care legile bunei-cuviințe erau deseori batjocorite.

Preotul se mulțumi să scoată numai un geamăt, și farmacistul continuă :

— Așa, de pildă, în *Biblie* sînt... știți dumneavoastră... multe amănunte... nostime, lucruri... într-adevăr deocheate. Apoi, cînd domnul Bournisien făcu un gest de enervare :

— Ei, o să fiţi de acord şi dumneavoastră că nu-i o carte pe care s-o pui în mîinile tinerilor, şi eu aş fi foarte supărat dacă Athalie...

— Dar nu noi, ci protestanţii, strigă celălalt pierzîndu-şi răbdarea, sînt cei care recomandă *Biblia !*

— Ce-are-a face ? ! zise Homais. Eu mă mir că în zilele noastre, în veacul luminii, mai sînt oameni care se înverşunează să osîndească o desfătare intelectuală care nu vatămă cu nimic, moralizatoare şi uneori chiar igienică, nu-i aşa, doctore ?

— Fără îndoială, răspunse doctorul nepăsător, fie că, avînd aceleaşi idei, nu vru să supere pe nimeni, fie că el n-avea nici o idee.

Discuţia părea terminată, cînd farmacistul socoti nimerit să mai dea o ultimă lovitură :

— Eu am cunoscut preoţi care se îmbrăcau ca burghezii ca să se ducă să vadă cum bîţîie dansatoarele din picioare.

— Nu cred ! exclamă preotul.

— Ei cum ! Am cunoscut şi eu ! şi Homais repetă silabisind fiecare cuvînt. Am cu-nos-cut !

— Ei bine, rău făceau, spuse Bournisien, resemnat să audă orice.

— Mai fac, zău, şi altele, cîte şi mai cîte ! exclamă spiţerul.

— Domnule !... urmă preotul, cu nişte ochi atît de fioroşi, încît farmacistul se fîstîci.

— Vreau să spun numai, răspunse el pe-un ton mai blajin, că îngăduinţa este cel mai sigur mijloc de-a ademeni sufletele spre religie.

— Aşa e ! Aşa e ! admise bătrînul, aşezîndu-se la loc pe scaun.

Dar nu stătu decît două minute. Cum plecă, domnul Homais îi spuse doctorului :

— Uite, asta se cheamă chelfăneală ; i-am făcut praf, aţi văzut, şi încă cum !... Aşa că, ascultaţi ce vă spun, duceţi-o pe doamna la spectacol, chiar de n-ar fi decît pentru ca, o dată în viaţa dumneavoastră, să faceţi să turbeze unul din corbii ăştia, fir-ar să fie ! Dac-ar putea cineva să-mi ţină locul, aş merge şi eu cu dumneavoastră. Grăbiţi-vă, Lagardy n-o să dea decît o singură reprezentaţie ; e angajat în Anglia cu sume considerabile. Pe cît se spune, e-un şmecher şi jumătate ! E plin de franci !

Cară cu el trei amante și-un bucătar personal. Toți artiștii ăștia mari știu să trăiască, nu glumă ! Au nevoie de-o viață destrăbălată, care să le aţîţe imaginaţia. Dar mor într-un spital, pentru că în tinereţe n-au avut minte să pună ceva deoparte. Ei, poftă bună ! Pe mîine !

Ideea asta de a merge la spectacol încolţi repede în capul lui Bovary ; căci îndată o și împărtăși soţiei lui, care mai întîi refuză, spunînd că-i obosită, că-i prea mult deranj și cheltuială ; dar, ca niciodată, Charles nu se lăsă, atît de mult socotea că distracţia asta o să-i facă bine. Nu vedea nici o piedică ; maică-sa le trimisese trei sute de franci de la care-și luase orice nădejde, datoriile curente nu erau mare lucru, iar scadenţa poliţelor pe care le avea de plată la Lheureux era încă așa de îndepărtată, că nu făcea să se gîndească la ele. Dealtfel, închipuindu-și că ea refuză din delicateţe, Charles stărui și mai mult ; așa încît, în cele din urmă, plictisită de atîta insistenţă, se hotărî să meargă. Și, a doua zi, la opt, se urcară în *Rîndunica.*

Spiţerul, pe care nimic nu-l reţinea la Yonville, dar care se credea nevoit să nu se mişte din loc, oftă văzîndu-i că pleacă.

— Hai, călătorie bună, fericiţi muritori ce sînteţi ! le ură el.

Apoi, către Emma, care purta o rochie de mătase albastră cu patru volane.

— Sînteţi frumoasă ca un înger ! *O să faceţi furori* la Rouen !

Diligenţa trăgea la hotelul *Crucea roşie* din piaţa Beauvoisine. Era unul din acele hanuri cum sînt prin toate mahalalele din provincie, cu grajduri mari și cu odăi de culcare mici, și unde vezi prin mijlocul curţii găini ciugulind ovăzul căzut pe sub cabrioletele pline de glod ale comis-voiajorilor ; minunate lăcașuri cu balcoane de lemn mîncat de cari, trosnind în bătaia vîntului, în nopţile de iarnă, veșnic pline de lume, de zarvă și de mîncăruri, cu mese negre năclăite de cafea vărsată, cu geamuri groase îngălbenite de muște, cu șervete jilave cu pete albastre de vin ; și care, mirosind tot a sat, ca rîndașii de la ferme îmbrăcaţi orășenește, au la stradă o cafenea, iar în dos, spre cîmp, o grădină de zarzavat. Cum ajunse, Charles alergă după bilete. Luă avanscena drept galerii, stalurile drept loji, ceru lămuriri, nu le înţelese, controlorul îl trimise la director, se-ntoarse la han, veni iar la agenţie,

și așa, de mai multe ori, cutreieră orașul cît e de lung, de la teatru pînă la bulevard.

Doamna își cumpără o pălărie, mănuși, un buchet. Domnul se temea foarte mult să nu scape începutul ; și, fără să mai aibă cînd să-și înghită supa, se înfiinţară la ușa teatrului, care nici nu se deschisese încă.

XV

LUMEA STĂTEA LÎNGĂ ZID, AȘEzată în ordine, între balustrade. La colțul străzilor din apropiere, pe niște afișe uriașe era scris de mai multe ori, cu litere ciudate : *Lucia de Lamermoor*... Lagardy... Opera... etc. Era senin și cald ; sudoarea se prelingea prin frizuri, toți își scoseseră batistele să-și șteargă frunţile înroșite ; și, uneori, cîte o adiere călduță, care venea dinspre rîu, flutura molatic marginile pînzei de cort întinse deasupra intrării cafenelelor. Ceva mai jos totuși te răcorea un curent de aer rece ca gheața, care mirosea a seu, a piele și a ulei. Duhoarea venea dinspre strada Charrettes, plină de magazii mari, negre, în care se rostogoleau butoaie.

De teamă să nu pară caraghioasă, Emma voi ca, înainte de a intra, să facă o mică plimbare prin port, și Bovary, pentru mai multă siguranță, ținu biletele în mîna vîrîtă în buzunarul pantalonilor, apăsînd-o pe burtă.

Cum intră în vestibul, Emmei începu să-i bată inima tare. Fără să vrea, zîmbi din vanitate cînd văzu mulţimea înghesuindu-se spre dreapta prin celălalt coridor, pe cînd ea urca scara spre primele loji. Se bucură ca un copil cînd împinse cu un deget largile porți tapisate ; trase adînc în piept mirosul de praf de pe culoare, și, de îndată ce luă loc în loja ei, își îndreptă bustul într-o atitudine degajată, de ducesă.

Sala începu să se umple, lumea își scotea lornioanele din tocuri, și abonaţii, zărindu-se de departe, se salutau. Veneau ca să mai uite, în desfătările artei, de toate necazurile negustoriei ; dar, fără să piardă din vedere *afacerile*, mai vorbeau încă despre bumbac, despre spirt sau despre indigo. Puteai să vezi acolo capete blajine de bătrîni, fără

nici o expresie, şi care, cu părul şi cu faţa albă, erau ca nişte medalii de argint, şterse, ca suflate cu plumb. Tinerii fanţi se învîrteau în stal, fuduli ca nişte păuni, lăsînd să li se vadă în deschizătura vestei cravata roză sau verde ; şi doamna Bovary îi admira de sus, cum stăteau rezemaţi cu palmele întinse şi înmănuşate în galben pe bastonaşele cu măciulii de aur.

Între timp, lumînările de la orchestră se aprinseră ; policandrul se lăsă din tavan, revărsînd în sală, o dată cu sclipirea cristalurilor, o veselie neaşteptată ; intrară apoi muzicanţii, unii după alţii, şi izbucni mai întîi un tărăboi de contrabasuri sforăitoare, de scîrţîit de viori, de pistoane care trîmbiţau, de flaute şi flajolete care chiţcăiau. Dar de pe scenă se auziră trei bătăi ; începu un uruit de ţimbale, instrumentele de alamă izbucniră toate deodată în acorduri, şi la ridicarea cortinei apăru un peisaj.

Era o răspîntie într-o pădure, cu o fîntînă în stînga, la umbra unui stejar. Ţărani şi nobili, cu pelerine scoţiene pe spate, cîntau toţi laolaltă un cîntec de vînătoare ; apăru apoi un căpitan care, cu amîndouă braţele ridicate spre cer, invocă îngerul răului ; veni încă unul ; plecară amîndoi, şi vînătorii reîncepură să cînte.

Emma retrăia lecturile tinereţii ; se simţea în plin Walter Scott. I se părea că aude prin ceaţă sunetul cimpoaielor scoţiene chemîndu-se peste cîmpurile cu mărăcini. Dealtfel, aducîndu-şi aminte romanul, înţelegea mai uşor libretul operei şi urmărea subiectul frază cu frază, în timp ce gîndurile nelămurite care-i tot veneau în minte se risipeau îndată sub vijelia muzicii. Se lăsa purtată de legănarea melodiilor, ea însăşi simţindu-se vibrînd cu toată fiinţa, ca şi cum arcuşurile viorilor s-ar fi plimbat pe nervii ei. Nu se mai sătura să contemple costumele, decorurile, personajele, copacii pictaţi, care tremurau cînd se umbla pe scenă, şi tichiile de catifea, mantalele, spadele, toate închipuirile acelea care se mişcau armonios ca-n atmosfera unei alte lumi. Dar apăru o femeie tînără, care aruncă o pungă de bani unui scutier îmbrăcat în verde. Femeia rămase singură, şi atunci, ca murmurul unei fîntîni sau ca un ciripit de păsări, se auzi un flaut. Lucia începu cu un aer grav cavatina în sol major ; se tînguia de suferinţele dragostei ; voia să aibă aripi. Emma, la fel, ar fi voit să fugă din viaţă, să se înalţe zburînd într-o îmbrăţişare. Deodată apăru Edgar Lagardy.

Avea acea paloare minunată care dă semințiilor focoase ale Sudului ceva din măreția marmurelor. Statura lui puternică era strînsă într-o tunică scurtă de culoare închisă ; un mic pumnal sculptat îi juca săltînd pe coapsa stîngă. Arunca priviri galeșe, arătîndu-și dinții albi. Se spunea că o prințesă poloneză, auzindu-l într-o seară cîntînd pe plaja de la Biarritz, unde-și călăfătuia șalupele, se îndrăgostise de el. Se ruinase din cauza lui. O părăsise pentru alte femei, și faima asta sentimentală nu făcea decît să-i sporească reputația artistică. Diplomat, cabotinul avea chiar grijă ca în reclame să se strecoare întotdeauna o frază poetică despre puterea de vrajă a persoanei sale și sensibilitatea sufletului său. O voce frumoasă, o nezdruncinată cutezanță, mai mult temperament decît inteligență și mai multă emfază decît lirism izbuteau să dea oarecare valoare acestei minunate firi de șarlatan, în care era ceva de frizer și de toreador.

Chiar de la prima scenă stîrni entuziasm. O strîngea pe Lucia în brațe, o lăsa, iar se întorcea, părea deznădăjduit ; avea izbucniri de mînie, apoi oftări jalnice, de-o nesfîrșită duioșie, și notele scăpau din gîtul lui gol însoțite de suspine și de sărutări. Ca să-l vadă, Emma se apleca, zgîriind cu unghiile catifeaua lojii. Își umplea inima cu aceste tînguiri melodioase, care se prelungeau în acompaniamentul contrabasurilor asemeni unor țipete de naufragiați în vuietul furtunii. Recunoștea tot delirul și chinurile sufletești de care era cît pe ce să moară. Avea impresia că vocea cîntăreței nu-i decît ecoul conștiinței sale, iar iluzia aceasta, care o vrăjea, ceva chiar din propria ei viață. Dar nimeni pe lume nu o iubise cu atîta dragoste. El nu plîngea ca Edgar, atunci, în ultima seară, pe clar de lună, cînd își spuneau : „Pe mîine, pe mîine“. Sala se zguduia de strigăte de bravo ; începură să cînte încă o dată aria finală ; îndrăgostiții vorbeau de florile de pe mormîntul lor, de jurăminte, de surghiun, de soartă, de speranțe, iar cînd cîntară cel din urmă adio, Emma scoase un țipăt ascuțit, care se pierdu în sunetele ultimelor acorduri.

— Oare de ce, întrebă Bovary, nobilul acela o prigonește cu atîta înverșunare ?

— Ba deloc, îi răspunse ; acela-i amantul ei.

— Cu toate astea, se jură că o să se răzbune pe familia ei, pe cînd celălalt, cel care a venit adineauri, zicea : „Eu o iubesc pe Lucia și cred că și ea mă iubește“. Dealtfel,

acela a plecat la braţ cu tatăl ei. Căci nu-i aşa că pipernicitul urît cu pană de cocoş la pălărie e tatăl ei ?

Cu toate lămuririle Emmei, de cum începu acel duo recitativ în care Gilbert îi arată stăpînului său Ashton mîrşavele lui uneltiri, Charles, văzînd falsul inel de logodnă care trebuia s-o amăgească pe Lucia, crezu că era o amintire de dragoste trimisă de Edgar. Mărturisea că nu înţelege subiectul, fiindcă din cauza muzicii nu se auzeau bine cuvintele.

— Ce-are-a face ? spuse Emma. Taci !

Dar el continuă, plecîndu-se peste umărul ei :

— Ştii că mie-mi place să-mi dau seama despre ce-i vorba.

— Da' taci odată ! zise ea enervată.

Lucia înainta, mai mult susţinută de femeile din jurul ei, cu o cunună de lămîiţă pe cap şi mai palidă decît rochia de satin alb. Emma se gîndea la ziua nunţii ei ; şi se vedea iarăşi acolo, printre lanurile de grîu, pe potecuţa pe care se-ndreptau spre biserică. Oare de ce nu s-a împotrivit, n-a implorat, ca asta ? Dimpotrivă, ea era bucuroasă, fără să bage de seamă prăpastia în care se azvîrlea... Ah ! dacă în frăgezimea frumuseţii ei, înainte de a fi fost întinată de căsătorie şi de dezamăgirea adulterului, şi-ar fi putut clădi viaţa pe-o inimă puternică şi generoasă, atunci virtutea, dragostea duioasă, voluptăţile şi datoria s-ar fi contopit, şi ea n-ar fi coborît niciodată de pe culmile unei fericiri atît de înalte. Dar o asemenea fericire era, fără îndoială, o minciună scornită pentru a curma nădejdea oricărei dorinţe. Cunoştea acum cît de mici sînt pasiunile pe care arta le exagera. Silindu-se deci să-şi întoarcă gîndul de la toate acestea, Emma nu mai voia să vadă în această tălmăcire a durerilor ei decît prezentarea în imagini a unei născociri, bună să desfete ochii, şi chiar zîmbea în sine, cu o milă dispreţuitoare, atunci cînd, în fundul scenei, de după perdeaua de catifea, apăru un bărbat într-o manta neagră.

Cînd făcu un gest, pălăria lui mare, spaniolă, îi căzu jos ; şi-n aceeaşi clipă, instrumente şi cîntăreţi intonară aria pe şase voci. Scăpărînd de mînie, Edgar îi domina pe toţi cu vocea lui limpede. În note grave, Ashton îi arunca provocări ucigaşe. Lucia se văicărea cu o voce ascuţită ; Arthur modula aparte sunete mijlocii, iar vocea de primbas a ministrului sforăia ca o orgă, pe cînd vocile femeieşti,

reluîndu-i cuvintele, le repetau minunat, în cor. Stăteau toți în rînd și dădeau din mîini ; și mînia, răzbunarea, gelozia, groaza, mila și uimirea se revărsau laolaltă de pe buzele lor întredeschise. Îndrăgostitul insultat flutura spada scoasă ; guleraşul lui de dantelă se ridica în răstimpuri, o dată cu mişcările pieptului, se plimba cu paşi mari încoace şi încolo, sunîndu-şi pintenii auriţi ai cizmelor moi, largi la glezne. Trebuia să aibă, gîndea Emma, o dragoste nesecată, ca să se reverse asupra mulţimii în atît de largi efluvii. Toată pornirea ei de a ponegri era spulberată de poezia rolului care o copleşea, şi, prin iluzia personajului, atrasă spre omul care juca, încercă să-şi închipuie viaţa lui, viaţa aceea răsunătoare, extraordinară, splendidă, pe care ar fi putut-o duce și ea, totuși, dacă soarta ar fi vrut. S-ar fi cunoscut. S-ar fi iubit ! Ar fi călătorit cu el din capitală în capitală, prin toate țările Europei, împărtășindu-i oboseala și mîndria, strîngînd florile care i se aruncau, brodîndu-i costumele cu mîna ei : apoi, în fiecare seară, în fundul unei loji, în dosul zăbrelelor de aur, ar fi cules, extaziată, expansiunile acestui suflet, care n-ar fi cîntat decît pentru ea ; iar el, pe scenă, jucînd, s-ar fi uitat la dînsa. Dar o cuprinse un fel de nebunie : o privea, fără doar și poate ! Îi veni să alerge în braţele lui, să se pună la adăpostul puterii lui, ca în însăși întruchiparea iubirii, şi să-i spună, să-i strige : „Răpește-mă, ia-mă, să plecăm ! Ţie, ţie, tot focul din mine și toate visurile mele !“

Cortina căzu.

Mirosul de gaz se amesteca cu acela al respiraţiilor ; adierea produsă de evantaie făcea atmosfera şi mai înăbuşitoare. Emma vru să iasă ; coridoarele erau ticsite, şi căzu la loc pe fotoliu sufocată de palpitaţii. Temîndu-se să n-o vadă leşinată, Charles alergă la bufet să-i aducă un pahar cu sirop de migdale.

Cu mare greutate izbuti să se întoarcă la locul lui ; căci, din pricina paharului pe care-l ţinea cu amîndouă mîinile, lumea se izbea de coatele lui la fiecare pas, şi chiar vărsă vreo trei sferturi din el pe umerii unei roueneze ce purta mîneci scurte şi care, simţind lichidul rece curgîndu-i pe șale, scoase nişte ţipete ca de păun, ca şi cum ar fi asasinat-o. Soţul ei, care era un textilist, se înfurie împotriva neîndemînaticului ; şi pe cînd ea-şi ştergea cu batista petele de pe frumoasa rochie de tafta de

culoarea cireşei, el bodogănea foarte ursuz cuvintele : despăgubire, cheltuială, restituire. În cele din urmă Charles ajunse la nevastă-sa, spunîndu-i gîfîind :

— Am crezut, zău, că acolo rămîn ! E-o lume !... O lume !...

Adăugă :

— Ghici pe cine-am întîlnit sus ? ! Pe domnul Léon !

— Léon ?

— Chiar el ! O să vină să-ţi prezinte omagiile.

Şi, cum termină de spus, fostul secretar din Yonville intră în lojă.

Întinse mîna fără multă ceremonie, ca un nobil ; iar doamna Bovary întinse şi ea maşinal mîna, supunîndu-se fără îndoială unui imbold mai puternic. N-o mai simţise din seara aceea de primăvară, cînd se-auzea ploaia picurînd pe frunzele verzi, cînd îşi spuseseră adio, în picioare, lîngă fereastră. Dar aducîndu-şi repede aminte de ceea ce se cuvenea să facă în situaţia în care era, se scutură printr-o sforţare de acea moleşeală ce i-o dădeau amintirile şi începu să bolborosească repede :

— Ah ! bună ziua... Cum ? Aici ?

— Tăcere ! strigă cineva din stal, căci începea actul al treilea.

— Va să zică sînteţi la Rouen ?

— Da.

— Şi de cînd ?

— Afară ! Afară !

Lumea se-ntorcea spre ei ; tăcură.

Dar din clipa aceea Emma nu mai ascultă ; şi corul invitaţilor, o scenă cu Ashton şi valetul lui, marele duet în re major, totul trecu pentru ea ca într-o depărtare, ca şi cum instrumentele ar fi devenit mai puţin sonore, iar personajele s-ar fi dus mai în fund ; îşi aducea aminte partidele de cărţi de la farmacist şi plimbarea pe care-o făcea la doică, lecturile din chioşc, conversaţiile în doi la gura sobei, toată acea sărmană dragoste atît de potolită şi de lungă, atît de discretă, atît de duioasă, şi pe care ea totuşi o uitase. De ce oare se întorcea ? Ce ţesătură de împrejurări îl aducea iarăşi în viaţa ei ? Stătea în spatele ei, cu umărul rezemat de despărţitura lojii ; şi, din cînd în cînd, Emma se simţea înfiorată de suflarea lui călduţă, care-i venea în păr.

— Vă distrează toată istoria asta ? o întrebă el, aplecîndu-se atît de mult, încît vîrful mustăţii lui îi atinse obrazul.

Ea-i răspunse alene :

— O, Doamne, nu ! Nu prea...

Atunci propuse să iasă din teatru, ca să ia undeva o îngheţată.

— Ah, nu încă, să mai stăm ! zise Bovary. Asta e cu părul despletit : promite să fie tragic.

Dar scena nebuniei n-o interesa pe Emma, şi jocul cîntăreţei i se păru exagerat.

— Prea ţipă, zise ea, întorcîndu-se spre Charles, care asculta.

— Da... poate... puţin, răspunse el, şovăind între plăcerea pe care-o simţea şi respectul pe care-l avea faţă de părerile soţiei sale.

Apoi Léon zise oftînd :

— Ce căldură !

— De nesuportat, într-adevăr.

— Îţi face rău ? întrebă Bovary.

— Da, mă-năbuş ; să plecăm.

Léon îi puse pe umeri, cu delicateţe, şalul ei lung de dantelă şi plecară tustrei să stea în port, la aer, în faţa vitrinei unei cafenele.

Se vorbi mai întîi despre boala ei, cu toate că Emma îl întrerupse pe Charles din cînd în cînd, de teamă, zicea ea, să nu-l plictisească pe domnul Léon ; iar el îi istorisi că avea să stea la Rouen doi ani într-un mare birou de notariat, ca să se deprindă cu afacerile din Normandia, care erau altfel decît cele care se tratau la Paris. Întrebă apoi de Berthe, de familia Homais, de tuşa Lefrançois ; şi, cum faţă de soţ nu mai aveau nimic să-şi spună, în curînd conversaţia luă sfîrşit.

Nişte oameni care ieşiseră de la spectacol trecură pe trotuar, fredonînd sau zbierînd cît îi ţinea gura : *O, înger frumos, Lucia mea !* Atunci Léon, ca să facă pe omul care se pricepe, începu să vorbească despre muzică. Văzuse pe Tamburini, Rubini, Persiani, Grisi ; pe lîngă ei, Lagardy, cu toată faima lui, nu făcea doi bani.

— Cu toate acestea, îl întrerupse Charles, care gusta cîte puţin din îngheţata lui cu rom, se spune că în ultimul act e de-a dreptul minunat ; îmi pare rău că n-am stat pînă la sfîrşit, căci începea să-mi placă.

— Dealtfel, reluă secretarul, în curînd o să mai dea o reprezentaţie.

Dar Charles îi răspunse că ei pleacă a doua zi.

— Afară numai dacă, adăugă el întorcîndu-se spre nevastă-sa, n-ai vrea să rămîi tu singură, pisicuţa mea.

Léon atunci, în faţa acestui prilej neaşteptat, care-i dădea speranţă, schimbă tactica şi începu să spună cît e de bine Lagardy în bucata de la sfîrşit. E ceva superb, sublim ! Auzind asta, Charles stărui :

— O să te-ntorci duminică. Hai, hotărăşte-te ! E păcat să nu rămîi, dacă simţi cît de cît că asta-ţi face bine.

Între timp mesele dimprejur se goliră ; un chelner veni cu toată discreţia şi se aşeză lîngă ei ; Charles pricepu şi scoase punga ; secretarul îl opri, punînd mîna pe braţul lui, şi chiar nu uită să lase, pe deasupra, două monede de argint, pe care le zvîrli zornăind pe marmură.

— Îmi pare sincer rău, murmură Bovary, de banii pe care-i...

Celălalt făcu un gest dispreţuitor, plin de prietenie şi, luîndu-şi pălăria :

— Ne-am înţeles, nu-i aşa ? Mîine la şase.

Charles mai protestă încă o dată, spunînd că nu mai poate lipsi ; dar nimic n-o împiedica pe Emma...

— Dar vezi că... bolborosi ea cu un zîmbet ciudat, nu prea ştiu...

— Ei bine, mai ai timp să te gîndeşti ; vom vedea ; noaptea-i un sfetnic bun...

Apoi, către Léon, care-i însoţea :

— Acum, cînd vă aflaţi prin locurile noastre, sper că o să veniţi din cînd în cînd să luaţi masa la noi, nu-i aşa ?

Secretarul făgădui că n-o să piardă ocazia şi spuse că, dealtfel, trebuie să meargă la Yonville pentru o afacere a biroului la care lucra. Şi se despărţiră în faţa pasajului Saint-Herbland, în clipa în care sunau la catedrală ceasurile unsprezece şi jumătate.

PARTEA A TREIA

I

CÎT ÎȘI FĂCU STUDIILE DE DREPT, domnul Léon se dusese destul de des pe la *Chaumière*, unde avu chiar foarte frumoase succese pe lîngă modistele fluşturatice, care găseau că are un aer distins. Era cel mai cumsecade dintre studenţi : nu purta părul nici prea lung, nici prea scurt, nu-şi mînca la 1 ale lunii toţi banii pe un trimestru şi se avea bine cu profesorii. Din laşitate sau din delicateţe, se ferea de orice excese.

De multe ori, cînd rămînea să citească în odaie, sau cînd stătea seara sub teii din Luxembourg, cuprins de amintirea Emmei, lăsa codul să-i cadă din mînă. Dar, încetul cu încetul, sentimentul acesta slăbi, şi alte dorinţe îl copleşiră, cu toate că mai stăruia printre ele ; căci Léon nu pierdea orice speranţă, simţind parcă o făgăduinţă nesigură, care se legăna în viitor, ca un fruct de aur atîrnat în cine ştie ce frunziş fantastic.

Apoi, revăzînd-o după trei ani de despărţire, pasiunea lui se trezi din nou. Trebuia, îşi zicea el în gînd, să se hotărască odată să o aibă ! Dealtfel, timiditatea lui se tocise în contact cu societatea uşuratecă pe care o frecventa, şi se întorcea în provincie disprețuind tot ce nu călca în pantof de lac pe asfaltul bulevardului. Lîngă o pariziană în dantele, în salonul vreunui doctor renumit, personaj cu decoraţii şi trăsură, bietul secretar fără îndoială că ar fi tremurat ca un copil ; dar aici, în portul Rouen, în faţa soţiei acestui doctoraş, se simţea în largul lui, sigur mai dinainte că va face o impresie nemaipomenită. Trebuie să ştii cu cine să fii îndrăzneţ ; la mezanin nu vorbeşti ca

la etajul al patrulea, și femeia bogată are în jur, ca să-i apere parcă virtutea, toate bancnotele ei, ca o cuirasă în căptușeala corsetului.

În ajun, seara, după ce se despărți de domnul și doamna Bovary, Léon îi urmări pe stradă, de departe ; și văzîndu-i că se opresc la *Crucea roșie*, se întoarse și-și pierdu toată noaptea punînd la cale un plan.

Așadar, a doua zi, pe la cinci, intră în bucătăria hanului, cu un nod în gît, palid la față și cu acea hotărîre a fricoșilor căreia nimic nu-i poate sta în cale.

— Domnul nu-i aici, răspunse un servitor.

Asta i se păru semn bun. Urcă.

Emma nu se tulbură cînd îl văzu ; dimpotrivă, se scuză că uitase să-i spună unde trăseseră.

— O ! Am ghicit imediat, răspunse Léon.

— Cum ?

Pretinse că fusese ca dus de mînă spre ea, la noroc, de-un instinct. Ea începu să zîmbească, dar imediat, ca să-și dreagă prostia, Léon îi istorisi cum alergase toată dimineața s-o caute, rînd pe rînd, în toate hotelurile din oraș. Apoi adăugă :

— Așadar, v-ați hotărît să rămîneți ?

— Da, îi răspunse ea, și rău am făcut. Nu trebuie să te obișnuiești cu plăceri pe care-i greu să le ai cînd te-mpresoară atîtea îndatoriri.

— O ! Îmi închipui...

— Nu, dumneata nu poți să-ți închipui, dumneata nu ești femeie.

Dar și bărbații își aveau necazurile lor, și de-aici începură să schimbe cîteva cugetări filozofice. Emma stărui foarte mult asupra nimicniciei sentimentelor pămîntești și veșnica singurătate în care inima rămîne învăluită.

Ca să facă pe grozavul, sau dintr-un spirit naiv de imitație provocat de melancolia ei, tînărul declară că tot timpul cît își făcuse studiile se plictisise îngrozitor. Cursurile de procedură îl enervau, simțea în el alte chemări, iar maică-sa îl sîcîia mereu în fiecare scrisoare. Și pentru că amîndoi începură să arate tot mai limpede ce anume i-a chinuit, fiecare, cu cît vorbea, se înflăcăra din ce în ce mai mult. Dar cîteodată se opreau, fără să-și exprime ideea pînă la capăt, și atunci căutau să născocească o frază care totuși s-o poată tălmăci. Emma nu-i mărturisi că a iubit pe altul ; Léon nu-i spuse c-o uitase.

Poate că nu-şi mai aducea aminte chefurile de după bal cu fete vesele ; iar Emma nu-şi mai amintea desigur de întîlnirile ei de altădată, cînd alerga dis-de-dimineaţă prin iarbă spre castelul amantului. Vuietul oraşului de-abia ajungea pînă la ei ; şi odaia părea mică, parcă-ntr-adins, ca să le încercuiască şi mai mult singurătatea. Îmbrăcată într-un capot de bumbac, Emma stătea cu cocul rezemat de spătarul unui vechi fotoliu ; tapetul galben de pe perete era ca un fond auriu în spatele ei ; şi capul gol i se răsfrîngea în oglindă, cu cărarea albă de la mijloc şi cu vîrfurile urechilor ieşindu-i de sub şuviţele de păr.

— Dar vă rog să mă iertaţi ; poate că fac rău plictisindu-vă cu veşnicile mele văicăreli.

— Nu, deloc, deloc !

— Dacă aţi şti, începu Emma iarăşi, ridicînd spre tavan frumoşii ei ochi, din care se prelingea o lacrimă, toate visurile pe care mi le făcusem !

— Dar eu ! O, cît am suferit ! De multe ori ieşeam, plecam, mă tîram de-a lungul cheiurilor, ameţit de vuietul mulţimii, fără să pot alunga obsesia care mă urmărea. La un negustor de stampe, de pe bulevard, e o gravură italiană care reprezintă o muză. E înfăşurată într-o togă şi se uită la lună cu o floare de nu-mă-uita în părul ei despletit. Mereu mă împingea ceva spre muza aceea ; am stat acolo ceasuri întregi.

Apoi, cu o voce tremurătoare :

— Vă semăna puţin.

Doamna Bovary întoarse capul, pentru ca Léon să nu-i vadă zîmbetul pe care-l simţea venindu-i pe buze.

— Deseori, continuă el, vă scriam scrisori, pe care pe urmă le rupeam.

Emma nu-i răspunse. Léon continuă :

— Cîteodată îmi închipuiam că cine ştie ce întîmplare o să vă scoată-n calea mea. Credeam uneori că vă văd la colţul străzilor ; şi alergam după toate cupeurile de piaţă la care vedeam fîlfîind pe geamul portierei un şal, un voal ca al dumneavoastră...

Emma părea hotărîtă să-l lase să vorbească fără să-l întrerupă. Cu braţele încrucişate, cu capul în jos, se uita la funda papucilor şi, din cînd în cînd, mişca încetişor, în satinul lor, degetele piciorului.

Suspină totuşi :

— Cel mai jalnic, nu-i așa, e să-ți tîrîi ca mine o viață zadarnică ! Dacă suferințele noastre ar putea folosi cuiva, ne-am mîngîia cu gîndul că am făcut un sacrificiu !

Începu să facă elogiul virtuții, al datoriei, al sacrificiului tăcut, spunînd că el însuși simte o nespusă și nepotolită nevoie de devotament.

— Mi-ar plăcea foarte mult, spuse Emma, să fiu călugăriță și să îngrijesc bolnavii într-un spital.

— Vai, răspunse Léon, bărbații nu pot avea asemenea meniri sfinte, și nu văd nicăieri nici o îndeletnicire... afară poate de aceea de medic.

Ridicînd ușor din umeri, Emma îl întrerupse ca să i se plîngă de boala ei, de care era cît pe ce să moară ; păcat că n-a murit ; n-ar mai suferi acum. Léon se grăbi îndată să spună că și el rîvnește *liniștea mormîntului*, și că într-o seară chiar își scrisese testamentul, prin care cerea să-l îngroape înfășurat în covorașul acela frumos cu benzi de catifea, pe care-l primise de la dînsa ; căci așa ar fi vrut să fie, și unul și celălalt ticluindu-și un ideal după care-și potriveau acum viața lor trecută. Vorba este un laminor care întinde totdeauna sentimentele.

Dar la născocirea cu covorașul, Emma întrebă :

— Dar de ce așa ?

— De ce ? Léon șovăia. Pentru că v-am iubit foarte mult...

Și, felicitîndu-se că trecuse greul, trase cu coada ochiului, să vadă ce impresie a făcut.

Parcă un vînt puternic ar fi izgonit norii de pe cer. Noianul de gînduri triste care întuneca ochii ei albaștri se risipi parcă ; toată fața i se lumină.

Léon rămase așteptînd. În cele din urmă Emma răspunse :

— Totdeauna am bănuit asta...

Atunci începură să-și povestească toate mărunțele întîmplări ale acelei vieți îndepărtate, ale cărei plăceri și melancolii le rezumaseră într-un singur cuvînt. Léon își amintea de bolta de clematite, de rochiile pe care le purtase ea, de mobilele din odaie, de toată casa.

— Și cu bieții noștri cactuși ce s-a întîmplat ?

— Au degerat astă-iarnă.

— Ah, de-ați ști cît m-am gîndit la ei ! Deseori îi revedeam ca odinioară, cînd, în diminețile de vară, bătea

soarele în jaluzele... şi vă zăream amîndouă braţele goale trecînd printre flori...

— Sărmanul meu prieten... zise ea, întinzîndu-i mîna.

Intimidat Léon îşi lipi buzele de ea. Apoi, după ce respiră adînc :

— În vremea aceea eraţi pentru mine ca o putere de neînţeles, care-mi subjuga viaţa. Aşa, de pildă, o dată am venit la dumneavoastră ; dar desigur nu vă mai aduceţi aminte ?

— Ba da, zise ea, şi pe urmă ?

— Eraţi jos, în antreu, gata de plecare, pe ultima treaptă ; aveaţi o pălărie cu floricele albastre ; şi fără nici o invitaţie din partea dumneavoastră, fără să vreau, v-am însoţit. Deşi în fiece clipă îmi dădeam seama din ce în ce mai mult de prostia mea, continuam totuşi să merg aproape de dumneavoastră, neîndrăznind să vă urmez de-a binelea şi nevoind să vă las. Cînd intraţi în vreo prăvălie, rămîneam în stradă, mă uitam prin geam cum vă scoteaţi mănuşile şi cum număraţi banii pe tejghea. Pe urmă aţi sunat la doamna Tuvache, vi s-a deschis, şi eu am rămas ca un nerod în faţa porţii mari şi grele de la intrare, care s-a închis în urma dumneavoastră.

Ascultîndu-l, doamna Bovary se mira cît e de bătrînă ; toate lucrurile astea care ieşeau din nou la iveală îi lărgeau parcă viaţa ; alcătuiau parcă nişte ţinuturi sentimentale nemărginite, spre care gîndul o purta din nou ; şi, din cînd în cînd, spunea în şoaptă, cu pleoapele pe jumătate închise :

— Da, aşa e !... Aşa e !... Aşa e !...

Auziră bătînd ora opt la diferite ceasornice din cartierul Beauvoisine, care-i plin de pensioane, de biserici şi de palate părăsite. Nu-şi mai vorbeau ; dar, privindu-se, simţeau cum le vîjîie capul, ca şi cum din pupilele lor fixe ar fi comunicat prin nişte emanaţii sonore. Îşi împreunaseră mîinile ; şi, trecut, viitor, amintiri şi vise, totul se contopea în duioşia acelui extaz. Noaptea se lăsa pe zidurile pe care mai luceau, pe jumătate pierdute în umbră, culorile ţipătoare a patru stampe reprezentînd patru scene din *Turnul Nesle*, cu o inscripţie dedesubt, în limba spaniolă şi franceză. Pe fereastră, printre acoperişurile ascuţite, se vedea un colţ de cer întunecat.

Emma se ridică să aprindă cele două lumînări de pe scrin şi se aşeză la loc.

— Ei ?... zise Léon.

— Ei ?... răspunse Emma.

Léon căuta cum să înnoade iar dialogul întrerupt, cînd ea-i spuse :

— Cum se face că pînă acum nimeni nu mi-a mărturisit asemenea sentimente ?

Secretarul protestă, spunînd că fiinţele desăvîrşite erau greu de înţeles, dar că el o iubise de cum a văzut-o ; şi îl apuca disperarea gîndindu-se la fericirea pe care-ar fi putut s-o aibă dacă, printr-un har al soarteî, întîlnindu-se mai curînd, s-ar fi legat unul de altul pentru totdeauna.

— M-am gîndit uneori la asta, răspunse Emma.

— Ce vis ! murmură Léon.

Şi jucîndu-se delicat cu marginea albastră a lungului ei cordon alb, adăugă :

— Dar cine ne împiedică să reîncepem ?

— Nu, prietene, răspunse Emma. Sînt prea bătrînă... Sînteţi prea tînăr... uitaţi-mă ! O să vă iubească altele... o să le iubiţi.

— Nu aşa cum v-am iubit ! exclamă el.

— Ce copil sînteţi ! Hai, să fim cuminţi ! Aşa vreau !

Emma-i arătă tot ceea ce făcea cu neputinţă o dragoste între ei şi că trebuiau să rămînă, ca altădată, legaţi printr-o prietenie frăţească.

Vorbea într-adevăr serios ? Fără îndoială că nici Emma nu ştia prea bine, prinsă de farmecul amăgirii şi de nevoia de-a se apăra ; şi, uitîndu-se la Léon cu o privire înduioşată, respingea cu blîndeţe sfioasele alintări pe care mîinile lui tremurătoare le încercau.

— O, iertaţi-mă, zise el, dîndu-se înapoi.

Şi Emma se simţi cuprinsă de-o spaimă nedesluşită în faţa acestei sfieli, mai primejdioase pentru ea decît îndrăzneala lui Rodolphe, cînd se apropia cu braţele deschise. Niciodată vreun bărbat nu i se păruse atît de frumos. O încîntătoare nevinovăţie sufletească se desprindea din toată înfăţişarea lui. Îşi lăsa în jos genele lungi, subţiri, care se încovoiau. Obrajii lui cu pielea fragedă se împurpurau, gîndea ea, de dorul fiinţei ei, şi Emma simţea o dorinţă de neînvins să-l sărute. Atunci, plecîndu-se spre pendulă, ca şi cum ar fi vrut să vadă cît e ceasul, zise :

— Ce tîrziu e, Dumnezeule ! Ce mult am stat de vorbă !

El înţelese aluzia şi-şi căută pălăria.

— Am uitat și de spectacol ! Și bietul Bovary, care m-a lăsat anume pentru asta ! Domnul Lormeaux, care stă în strada Grand-Pont, trebuia să mă conducă, împreună cu soția lui.

Și ocazia era pierdută, căci Emma pleca a doua zi.

— Adevărat ? exclamă Léon.

— Da.

— Totuși, trebuie să vă mai văd, începu el iar, aveam să vă spun...

— Ce ?

— Ceva... grav... serios. Ei nu, și-apoi n-o să plecați mîine, nu se poate ! Dacă ați ști... Ascultați-mă... Nu m-ați înțeles ? N-ați ghicit totul ?...

— Totuși știți să vorbiți foarte bine, zise Emma.

— Ah ! Glume ! Destul, destul ! Măcar din milă, faceți așa ca să vă mai revăd... o dată... numai o dată !

— Ei bine !... Tăcu ; apoi, ca și cum s-ar fi răzgîndit : O, nu aici !

— Unde doriți.

— Vreți... Păru că stă pe gînduri, apoi deodată, scurt : Mîine la unsprezece, la catedrală.

— Voi fi acolo ! exclamă el, luîndu-i mîinile, pe care ea și le trase.

Și cum stăteau în picioare amîndoi, Léon în spatele ei, iar Emma cu capul în jos, Léon se aplecă spre gîtul ei și o sărută lung pe ceafă.

— Dar sînteți nebun ! Sînteți nebun ! spunea ea rîzînd sacadat și tare, în timp ce el o săruta tot mai des.

Atunci, întinzînd capul peste umărul Emmei, căută parcă încuviințarea ochilor ei. Dar privirea-i căzu asupra lui, plină de-o mîndrie de gheață.

Léon făcu trei pași înapoi, ca să iasă. Se opri în prag. Apoi șopti cu glas tremurat :

— Pe mîine.

Ea-i răspunse dînd din cap și dispăru ca o pasăre în odaia de alături.

Seara, Emma îi scrise secretarului o scrisoare lungă, prin care își retrăgea promisiunea de a se întîlni ; acum totul se sfîrșise și, pentru fericirea lor, nu mai trebuiau să se întîlnească. Dar cînd închise scrisoarea, cum nu știa adresa lui Léon, se găsi în mare încurcătură.

„Am să i-o dau chiar eu, își zise ea ; o să vină."

A doua zi, Léon cu fereastra deschisă și fredonînd pe balcon, își lustrui singur și de mai multe ori pantofii. Își puse un pantalon alb, ciorapi fini, o haină verde, turnă-n batistă tot parfumul pe care-l avea, apoi, după ce puse să-i onduleze părul, și-l mai descreți, ca să pară de-o eleganță naturală.

„E prea devreme !“ își spuse, uitîndu-se la ceasul cu cuc al frizerului, care arăta ora nouă.

Răsfoi un vechi jurnal de modă, ieși, fumă o țigară de foi, cutreieră trei străzi, chibzui că se apropie clipa și se-ndreptă încet spre piața din fața catedralei Notre-Dame.

Era o dimineață frumoasă de vară. Argintăriile străluceau în prăvăliile giuvaergiilor, și lumina care cădea pieziș pe catedrală sclipea în ciopliturile pietrelor cenușii ; un stol de păsări se rotea pe cerul albastru în jurul micilor clopotnițe cu firide în chip de trifoi ; piața gălăgioasă era plină de mirosul florilor de pe marginea pavajului : trandafiri, iasomie, garoafe, narcise și tuberoze, împrăștiate la întîmplare prin verdeața udă, iarba-pisicii și scînteioară pentru păsărele ; în mijloc șopotea o fîntînă, iar sub niște umbrele mari, printre piramidele de cantalupi, florărese cu capul gol înfășurau în hîrtie buchete de viorele.

Léon cumpără un buchet. Era pentru întîia oară cînd cumpăra flori pentru o femeie ; și, mirosindu-le, își umflă pieptul de mîndrie, ca și cum omagiul acesta hărăzit alteia s-ar fi răsfrînt asupra lui.

Se temea totuși să nu-l vadă cineva ; intră în biserică foarte hotărît.

Portarul bisericii era tocmai în prag, sub *Mariana dansînd*, în mijlocul portalului din stînga, cu pene pe cap, cu spada de-a lungul pulpei piciorului, cu halebarda în mînă, mai falnic decît un cardinal și strălucitor ca sfîntul artofor.

Se apropie de Léon și, cu acel zîmbet blînd și lingușitor pe care-l iau preoții cînd iscodesc copiii, întrebă :

— Domnul, nu-i așa, nu-i de pe la noi ? Domnul ar vrea să vadă ce-i mai de preț în biserică ?

— Nu, îi răspunse celălalt.

Făcu mai întîi ocolul părților laterale. Pe urmă ieși și se uită în piață. Emma nu se zărea. Se-ntoarse și merse pînă-n naos.

Pridvorul cu vîrful ogivelor și cîteva părți din vitraliu se oglindeau în agheasmatarele pline. Dar reflexele picturilor, întrerupîndu-se la marginea marmurei, continuau mai

departe, pe lespezi, ca un covor pestriț. Lumina puternică de afară prelingea în biserică trei raze uriașe, prin cele trei portaluri deschise. Din cînd în cînd, în fund. trecea cîte-un paracliser, făcînd în fața altarului o plecăciune piezișă, cum fac evlavioșii grăbiți. Policandrele de cristal atîrnau neclintite. În naos ardea o lampă de argint ; și din capelele laterale, din părțile întunecate ale bisericii, răzbăteau din cînd în cînd ca niște adieri, suspine, amestecate cu uruitul unei uși cu gratii care se închidea, răsfrîngîndu-și ecoul sub bolțile înalte.

Călcînd grav, Léon mergea pe lîngă ziduri. Viața nu-i păruse niciodată atît de frumoasă. Emma avea să vină îndată, încîntătoare, tulburată, pîndind în urma ei privirile care o urmăreau, în rochia-i cu volane, cu lornionul ei de aur, cu pantofii ei delicați, cu tot felul de lucruri elegante — de care el nu avusese niciodată parte — și cu nespusul farmec al virtuții care cedează. Jur împrejur, ca un budoar uriaș, biserica se pregătea anume pentru ea ; bolțile se înclinau să primească în umbră spovedania dragostei ei ; vitraliile străluceau și mai tare, ca să-i lumineze chipul, iar cădelnițele aveau să ardă pentru ca ea să apară ca un înger în fumul mirodeniilor.

Și totuși nu venea. Léon se așeză pe un scaun, și ochii lui dădură de un vitraliu albastru, pe care se vedeau niște barcagii ducînd coșuri cu pește. Se uită la el mult, cu atenție, și numără solzii peștilor și butonierele tunicilor, cu gîndul rătăcind în căutarea Emmei.

Stînd la o parte, portarul era indignat în sinea lui de purtarea acestui individ, care-și permitea să admire singur catedrala. I se părea că-i fură parcă ceva și că purtarea lui monstruoasă e aproape un sacrilegiu.

Dar, deodată, un foșnet de mătase pe lespezi, marginea unei pălării, o pelerină neagră... Era ea ! Léon se ridică și alergă s-o întîmpine.

Emma era palidă. Mergea repede.

— Citiți ! zise ea întinzîndu-i o hîrtie. Oh, nu !

Și brusc, își trase mîna înapoi, intră în capela Sfintei Fecioare, unde, îngenunchind lîngă un scaun, începu să se închine.

Întîi, pe Léon îl enervă această ciudățenie bigotă ; dar după aceea simți totuși o plăcere văzînd-o în plină întîlnire de dragoste absorbită astfel în rugăciuni, ca o mar-

chiză andaluză ; în curînd însă începu să i se urască, fiindcă nu mai isprăvea.

Emma se ruga, sau mai degrabă se silea să se roage, sperînd să-i vină din cer o hotărîre neașteptată ; și, ca să cheme asupră-i ajutorul divin, nu-și mai lua ochii de la strălucirea chivotului, inspira adînc parfumul micșunelelor albe, înflorite în vase mari, și trăgea cu urechea la tăcerea din biserică, ce nu făcea decît să-i sporească zbuciumul inimii.

Se ridică, și erau gata să plece, cînd portarul se apropie repede, spunînd :

— Desigur că doamna nu-i de-aici. Doamna dorește, poate, să vadă frumusețile bisericii ?

— A, nu ! exclamă secretarul.

— De ce nu ? răspunse ea.

Căci Emma voia să-și salveze virtutea, care se clătina, agățîndu-se de Sfînta Fecioară, de sfinții de piatră, de morminte, de orice-i ieșea în cale.

Atunci, pentru a proceda *după cuviință*, portarul îi conduse pînă la intrare, lîngă piața din față, unde, arătîndu-le cu halebarda un cerc mare pavat cu pietre negre, fără inscripții sau înfloriturі dăltuite, începu cu voce gravă :

— Asta e circumferința clopotului celui mare al lui Ambroise. Cîntărea patruzeci de mii de livre. Nu avea pereche în toată Europa. Meșterul care l-a turnat a murit din pricina asta, de bucurie...

— Să plecăm, zise Léon.

Portarul o porni iar înainte ; după aceea, întorcîndu-se la capela Sfintei Fecioare, întinse amîndouă brațele într-un gest cuprinzător, care voia să spună tot, și, mai fudul decît un proprietar de la țară care-și arată spalierii, spuse :

— Sub această lespede simplă zace Pierre de Brézé, senior de la Varenne și de Brissac, mare mareșal de Poitou și guvernator al Normandiei, mort în bătălia de la Montlhéry, la 16 iulie 1465.

Mușcîndu-și buzele, Léon se frămînta în loc.

— Iar la dreapta, acest nobil ferecat tot în platoșă de fier, pe-un cal ridicat în două picioare, e nepotul lui, Louis de Brézé, senior de Breval și de Montchauvet, conte de Maulevrier, baron de Mauny, șambelan al regelui, cavaler al Ordinului și de asemenea guvernator al Normandiei, mort la 23 iulie 1531, într-o duminică, după cum glăsuiește

pisania ; iar dedesubt, acest bărbat gata să coboare în mormînt vi-l înfăţişează tot pe el. Nu-i aşa că nu-i cu putinţă de văzut o mai perfectă înfăţişare a neantului ?

Doamna Bovary îşi puse lornionul. Léon se uita la ea nemişcat, neîncercînd să mai scoată o vorbă, să mai facă un singur gest, atît se simţea de descurajat în faţa acestei îndoite porniri de trăncăneală şi de indiferenţă.

Neobosita călăuză îi zicea înainte :

— Alături de el, femeia asta în genunchi care plînge e soţia lui, Diane de Poitiers, contesă de Brézé, ducesă de Valentinois, născută în 1499, moartă în 1566 ; iar în stînga, cea cu un copil în braţe e Sfînta Fecioară. Acum întoarceţi-vă în partea asta : iată mormintele celor doi d'Amboise. Amîndoi au fost cardinali şi arhiepiscopi de Rouen. Cel de colo era ministrul regelui Ludovic al XII-lea. A făcut mult bine pentru catedrală. A lăsat prin testament treizeci de mii de monezi de aur pentru săraci.

Şi, fără să se oprească, şi tot vorbind întruna, îi împinse într-o capelă plină cu balustrade, dădu la o parte vreo cîteva şi dezveli un fel de pietroi, care putea foarte bine să fi fost o statuie prost făcută.

— Asta împodobea odată, spuse el, oftînd prelung, mormîntul lui Richard Inimă-de-Leu, rege al Angliei şi duce de Normandia. Numai calvinii, domnule, au adus-o în starea asta. Au înmormîntat-o, din răutate, în pămînt, sub scaunul episcopal al înalt preasfinţiei-sale. Uitaţi-vă, aici e uşa prin care înalt preasfinţia-sa se duce la locuinţa sa. Să trecem să vedem vitraliile de la Gargouille.

Dar Léon scoase repede din buzunar o monedă de argint şi o luă pe Emma de braţ. Portarul rămase trăsnit, neînţelegînd deloc această mărinimie pripită, cînd străinul mai avea încă atîtea lucruri de văzut. De aceea strigă după el :

— Ei, domnul ! Dar turla, turla...

— Mulţumesc, zise Léon.

— Rău face domnul. Are patru sute patruzeci de picioare, numai cu nouă mai puţin decît marea piramidă din Egipt. E toată din fontă, e...

Léon o luă repede la picior ; căci avea impresia că dragostea lui, care, de aproape două ore, încremenise ca pietrele în biserică, se va risipi îndată, ca un fum, prin soiul acela de horn retezat, de cuşcă lungăreaţă, de hogeag găurit dintr-o parte pînă-n cealaltă, care se cocoaţă aşa

de caraghios pe catedrală, ca o încercare năstrușnică a cine știe cărui tinichigiu trăsnit.

— Unde mergem ? întrebă ea.

Fără să răspundă, el păşea repede înainte ; dar cînd doamna Bovary îşi muie degetul în agheasmă, auziră în urma lor un gîfîit adînc, întretăiat la intervale regulate de bocănitul unui baston. Léon se întoarse.

— Domnule !

— Ce este ?

Şi-l văzu pe portar ducînd subsuoară şi de-abia ţinîndu-le în echilibru pe burtă vreo douăzeci de volume mari, legate. Erau lucrările care *tratau despre catedrală.*

— Imbecilul ! mormăi Léon, repezindu-se să iasă din biserică.

Un băieţaş se zbenguia în piaţa din faţa catedralei.

— Du-te şi-mi caută o birjă !

Copilul porni glonţ prin strada Celor-patru-Vînturi ; iar ei rămaseră cîteva minute singuri, faţă în faţă, şi cam stingheriţi.

— Ah ! Léon !... Zău... nu ştiu... dacă trebuie... Se fandosea Emma.

Apoi, cu un aer serios :

— Ştii, una ca asta nu se face.

— De ce ? răspunse secretarul. La Paris se face.

Şi cuvîntul acesta, ca un argument peste care nu se poate trece, o făcu să se hotărască.

Birja însă nu sosea. Lui Léon îi era teamă ca nu cumva Emma să se întoarcă în biserică. Dar, în sfîrşit, birja apăru.

— Ieşiţi cel puţin prin portalul de la nord — le mai strigă portarul, care rămăsese în prag — să vedeţi *Învierea, Judecata de apoi, Raiul,* pe *Regele David* şi pe *Cei osîndiţi să ardă în iad.*

— Unde mergeţi, domnule ? întrebă birjarul.

— Unde vrei ! spuse Léon, împingînd-o pe Emma în trăsură.

Şi maşinăria aceea greoaie porni.

Coborî strada Grand-Pont, trecu prin Piaţa Artelor, Cheiul Napoléon, Pont-Neuf şi se opri brusc în faţa statuii lui Pierre Corneille.

— Mergi înainte ! zise o voce dinăuntru.

Birja porni iar, în voie, şi de la încrucişarea cu strada La Fayette, luînd-o la vale, intră în galop în gară.

— Nu, drept înainte ! strigă aceeaşi voce.

Birja ieşi dintre grilajurile curţilor şi, ajungînd îndată la şoseaua unde se plimba lumea, o luă încet la trap printre ulmi bătrîni. Birjarul se şterse pe frunte, îşi puse şapca de piele între genunchi şi mînă în lături, dincolo de aleile laterale, pe marginea rîului, lîngă pajişte.

Merse de-a lungul rîului pe drumul pe care se trăgeau bărcile la edec, drumul pavat numai cu pietre, şi pe urmă, mult timp, înspre Oysell, dincolo de insule.

Dar deodată, o luă brusc prin Quatremares, Sotteville, la Grande-Chaussée, strada Elbeuf şi făcu al treilea popaş în faţa Grădinii Botanice.

— Mînă ! strigă vocea, mai furioasă.

Şi, imediat, pornind din nou, trecu prin Saint-Sever, prin Cheiul Curandiers, prin Cheiul Meules, din nou peste pod, prin piaţa Champ-de-Mars şi prin dosul grădinilor spitalului, prin care bătrîni în veste negre se plimbă la soare de-a lungul unei terase, înverzită toată de iederă. O luă în sus, pe bulevardul Bouvreuil, străbătu bulevardul Cauchoise, pe urmă tot Mont-Riboudet pînă la colina Deville.

Se întoarse ; şi atunci, fără ţintă, nici direcţie, hoinări la voia întîmplării. Cupeul fu văzut la Saint-Pol, la Lescure, la muntele Gargan, la Rouge-Mare şi în piaţa Gaillardbois ; apoi în strada Maladrerie, strada Dinanderie, în faţa lui Saint-Romain, Saint-Vivien, Saint-Maclou, Saint-Nicaise, în faţa vămii, la Basse-Vieille-Tour, Trois-Pipes şi la Cimitirul Monumental. Din cînd în cînd, de pe capră, birjarul arunca priviri disperate spre cîrciumi. Nu putea înţelege ce furie de-a alerga atîta fără oprire îi apucase pe indivizii aceia. Încerca uneori să mai facă un popas, dar îndată auzea izbucnind în spatele lui ocări furioase. Atunci îşi plesnea mai amarnic cele două mîrţoage leoarcă de sudoare, fără să mai ia seama la hopuri, mai izbindu-se pe ici, pe colo de alte trăsuri, fără să-i pese, moleşit şi gata să plîngă de sete, de oboseală şi de tristeţe.

Şi în port, printre camioane şi butoaie, şi pe străzi, pe la colţuri, burghezii căscau ochii înmărmuriţi văzînd ceva atît de nemaipomenit în provincie, o cupea cu storurile trase şi care tot apărea mereu, mai închisă ca un mormînt şi bălăbănindu-se ca o corabie.

La un moment dat, pe la amiază, în mijlocul cîmpului, atunci cînd soarele bătea cel mai tare în vechile felinare argintate, se strecură o mînă goală de sub perdeluţele de

pînză galbenă și aruncă niște bucăți rupte de hîrtie, care se împrăștiară în vînt și se lăsară mai departe, ca niște fluturi albi, pe-un cîmp de trifoi roșu, numai floare.

Pe urmă, pe la șase, trăsura se opri într-o uliță din cartierul Beauvoisine, și din ea cobori o femeie care mergea cu voaleta trasă, fără să întoarcă deloc capul.

II

CÎND SOSI LA HAN, DOAMNA Bovary fu mirată că nu zărește nicăieri diligența. Hivert, care-o așteptase cincizeci și trei de minute, plecase în cele din urmă.

Nimic însă n-o silea să plece ; dar își dăduse cuvîntul că se va întoarce în aceeași seară. Iar Charles o aștepta ; și în inima ei începuse să simtă acea lașă supunere, care pentru multe femei este totodată și pedeapsa, și prețul ispășirii adulterului.

Își făcu repede bagajul, plăti nota, tocmi o cabrioletă din curte și, zorind birjarul, îndemnîndu-l, întrebînd mereu cît e ceasul și cîți kilometri au făcut, izbuti să ajungă din urmă *Rîndunica* prin dreptul primelor case din Quincampoix.

Cum se așeză în colțul ei, închise ochii și nu-i deschise decît la poalele colinei, unde-o recunoscu de departe pe Félicité, care stătea ca o santinelă în fața casei potcovarului. Hivert opri caii, și bucătăreasa, ridicîndu-se în vîrful picioarelor pînă la geam, spuse misterios :

— Coniță, trebuie să vă duceți îndată la domnul Homais. E ceva urgent.

Satul era tăcut ca de obicei. La colțul străzilor erau grămăjoare trandafirii care abureau, căci era vremea dulcețurilor, și toată lumea din Yonville își făcea proviziile în aceeași zi. Dar în fața prăvăliei farmacistului puteai să admiri o grămadă mult mai mare și care le-ntrecea pe celelalte, așa cum un laborator de farmacie trebuie să întreacă cuptoarele burgheze, cum un interes obștesc trebuie să fie înaintea bunului plac individual.

Emma intră. Fotoliul cel mare era răsturnat, și chiar ziarul *Fanal de Rouen* zăcea întins pe jos între două piu-

liţe. Împinse uşa coridorului ; şi. în mij'ocul bucătăriei, printre chipurile negricioase pline cu boabe de coacăze, printre zahăr pisat şi zahăr căpăţîni, printre balanţele de pe masă şi tingirile de pe foc, zări toată familia Homais. cu mic, cu mare, cu şorţurile pînă la bărbie şi furculiţele în mînă. Justin stătea în picioare, cu capul plecat, iar farmacistul striga :

~ Cine ţi-a spus să te duci s-o cauţi în *capharnaum* ?

— Dar ce-i? Ce s-a întîmplat ?

— Ce să se întîmple ? răspunse spiţerul. Făceam dulceţuri ; dulceţurile au început să fiarbă, cît pe ce să dea în foc de prea mult clocot, şi cer să-mi dea altă tingire. Şi-atunci, dumnea'ui, de bleg ce este sau de lene, s-a dus să ia din laboratorul meu, unde-i atîrnată în cui, cheia de la *capharnaum !*

Spiţerul îi spunea aşa unui mic cabinet din pod, plin de scule şi de mărfuri de-ale meseriei. Homais stătea de multe ori acolo ceasuri întregi să lipească etichete, să toarne dintr-un borcan într-altul, să le lege la loc cu sfoară ; şi, după el, cămăruţa asta nu era o magazie oarecare, ci un adevărat altar din care ieşeau pe urmă tot felul de pilule, de hapuri, de siropuri, loţiuni şi poţiuni, care aveau să-i ducă faima prin împrejurimi. Nimeni pe lume nu punea piciorul acolo, iar el avea atîta respect pentru *capharnaum*, încît îl mătura cu mîna lui. Într-un cuvînt, dacă farmacia, în care intra cine voia, era locul unde-şi desfăşura tot orgoliul, *capharnaum*-ul era refugiul unde, izolîndu-se ca un egoist, Homais se desfăta făcînd numai ceea ce-i plăcea din meserie ; de aceea zăpăceala lui Justin i se părea monstruos de necuviincioasă şi, mai aprins decît coacăzele, repeta :

— Închipuiţi-vă, de la *capharnaum !* Cheia cu care-s încuiaţi acizii şi alcalii caustici ! Să se ducă să ia o tingire de rezervă ! O tingire cu capac, şi pe care poate nici n-am s-o întrebuinţez vreodată ! În treburile delicate ale artei noastre, cel mai mic lucru are importanţa lui. Dar ce dracu !... Trebuie să ştii să deosebeşti şi să nu întrebuinţezi la folosinţe aproape casnice ceea ce este destinat pentru cele farmaceutice ! E ca şi cum ai cenătui o găină cu scalpelul, ca şi cum un magistrat...

— Da' potoleşte-te odată ! spunea doamna Homais.

Iar Athalie, trăgîndu-l de redingotă :

— Tată ! Tată !

— Nu, lăsaţi-mă, începea iar spiţerul, lăsaţi-mă ! Dracu să mă ia ! Mai bine băcan, pe cinstea mea ! Hai, fă ce vrei ! Batjocoreşte totul, sparge, strică, dă drumul la lipitori, dă foc nalbei, pune la murat castraveciori în bocaluri, sfîşie bandajele !

— Dar aţi avut totuşi... zise Emma.

— Îndată ! Ştii tu ce ţi se putea întîmpla ?... N-ai văzut nimic, în colţ, la stînga, pe raftul al treilea ? Hai, vorbeşte, răspunde, îndrugă ceva !

— Nnu... ştiu, bolborosi băiatul.

— A ! Nu ştii ! Ei bine, ştiu eu ! Ai văzut o sticlă albastră, sigilată cu ceară galbenă, care conţine un praf alb, pe care chiar scrisesem : *Pericol de moarte ! ?* Şi ştii ce era înăuntru ? Arsenic ! Şi tu te duci să te atingi de aşa ceva ! Să iei o tingire de-alături !

— De-alături ! se înspăimîntă doamna Homais, împreunîndu-şi mîinile. Arsenic ? Puteai să ne otrăveşti pe toţi !

Şi copiii începură să ţipe, ca şi cum ar fi simţit în pîntece nişte dureri groaznice.

— Sau să otrăvească un bolnav ! urmă spiţerul. Va să zică, voiai să mă vezi în banca criminalilor, la curtea cu juri ? Să mă vezi tîrît la eşafod ? Tu nu ştii grija cu care umblu eu cu ele, cu toate că am, ce mai ! obişnuinţa de-o viaţă ! De multe ori mă înspăimînt eu însumi cînd mă gîndesc la responsabilitatea mea ! Căci guvernul ne prigoneşte, şi legislaţia absurdă care ne cîrmuieşte e o adevărată sabie a lui Damocles atîrnată deasupra capului nostru !

Emma nu se mai gîndea să întrebe de ce-o chemase, şi farmacistul continuă pufnind :

— Aşa răspunzi tu la toată bunătatea pe care ţi-o arătăm ? Aşa mă răsplăteşti pentru îngrijirile părinteşti pe care ţi le dau din plin ? Căci, fără mine, unde ai fi ajuns ? Ce te-ai fi făcut ? Cine-ţi dă de mîncare, cine te învaţă, cine te-mbracă, cine-ţi dă tot pentru ca într-o zi să poţi fi şi tu, cu cinste, în rîndurile societăţii ? Dar pentru asta trebuie să asuzi zdravăn vîslind tu însuţi şi, cum se spune, să faci bătături la mîini ! *Fabricando fit faber ; age quod agis.*

Cita din latineşte, aşa era de pornit. Ar fi citat şi din chineză, şi din groenlandeză dacă ar fi ştiut limbile astea două ; căci se găsea în una din acele crize în care sufletul scoate la iveală, fără alegere, tot ce are închis în el, ca

oceanul pe care furtunile dezlănțuite îl răscolesc de la algele aruncate la țărm pînă la nisipul adîncurilor.

Și se porni iar :

— Încep să mă căiesc grozav că mi-am luat și grija ta pe cap. Desigur că făceam mai bine dacă te lăsam de la început să putrezești în mizeria și în noroiul în care te-ai născut ! N-ai să fii bun niciodată decît de văcar ! N-ai nici o aptitudine pentru știință ! De-abia dacă știi să lipești o etichetă ! Duci aici, la mine, o viață dulce și tihnită, lăfăindu-te ca-n sînul lui Avram !

Dar Emma, întorcîndu-se spre doamna Homais :

— Ați spus să vin...

— Ah, Doamne, o întrerupse cu un aer trist cucoana, cum să vă spun ?... E o nenorocire !

Nu isprăvi însă. Spițerul tuna înainte :

— Golește-o, curăț-o, du-o la loc ! Hai, mai repede !

Și cum îl zgîlțîia de gulerul bluzei, lui Justin îi căzu o carte din buzunar.

Băiatul se aplecă. Homais fu mai ager, și, ridicînd volumul de jos, îl contempla, cu ochii holbați și gura căscată.

— *Amorul... conjugal !* silabisi el rar cele două cuvinte. A, foarte bine ! Foarte bine ! Foarte frumos ! Și cu ce gravuri... Ei, asta-i prea de tot !

Doamna Homais se apropie.

— Nu, n-o atinge !

Copiii se înghesuiră să vadă pozele.

— Ieșiți afară ! țipă la ei Homais, poruncitor.

Și copiii ieșiră.

Mai întîi Homais se plimbă cu pași mari încolo și încoace, cu volumul deschis în mînă, rotind ochii, sufocat, vînăt la față, apoplectic. Apoi se-ndreptă brusc spre ucenic și, înfigîndu-se în fața lui cu brațele încrucișate, răcni :

— Dar tu ai toate viciile, nenorocitule !... Bagă de seamă pe ce drum ai apucat !... Nu te-ai gîndit că această carte păcătoasă putea să cadă în mîinile copiilor mei, să le aprindă creierul, să pîngărească curățenia Athaliei, să-l corupă pe Napoléon ? ! A crescut mare ; e ca un bărbat. Ești sigur cel puțin că n-au citit-o ? Poți să-mi garantezi asta ?...

— Dar, în sfîrșit, domnule, zise Emma. aveai să-mi spui...

— Adevărat, doamnă... Socrul dumneavoastră a murit !

Într-adevăr, domnul Bovary-tatăl murise subit, cu două zile înainte, de-un atac de apoplexie, cînd se scula de la masă, şi Charles, dintr-o grijă deosebită pentru sensibilitatea Emmei, îl rugase pe domnul Homais să-i aducă la cunoştinţă vestea asta groaznică, mai pe departe.

El îşi alcătuise mai dinainte fraza, o rotunjise, o şlefuise, o scandase ; era un monument de prudenţă şi de înlănţuire, de întorsături fine şi de gingăşie, dar mînia spulberase retorica.

Renunţînd să mai afle vreun amănunt, Emma ieşi din farmacie, căci domnul Homais reluase şirul ocărilor. Se potolea totuşi, şi acum bombănea pe un ton părintesc, făcîndu-şi vînt cu tichia lui grecească.

— Asta nu-nseamnă că eu dezaprob cartea cu desăvîrşire ! Autorul era medic. Sînt în ea anumite părţi ştiinţifice, pe care nu e rău ca un bărbat să le cunoască, ba aş îndrăzni să spun că trebuie chiar să le cunoască. Dar mai tîrziu, mai tîrziu ! Aşteaptă cel puţin să fii şi tu bărbat, să fii un om în toată firea !

Cînd Emma trase clopoţelul de la intrare, Charles, care o aştepta, veni spre ea cu braţele deschise, spunîndu-i cu o voce îndurerată,

— Ah, draga mea prietenă...

Şi se aplecă încet ca s-o sărute. Dar, cînd îi atinse buzele, Emma se simţi stăpînită de amintirea celuilalt ; şi îşi trecu mîna pe obraz, înfiorîndu-se.

Totuşi răspunse :

— Da, ştiu... ştiu...

El îi arătă scrisoarea în care mama lui îi povestea cele întîmplate, fără nici o făţărnicie sentimentală. Îi părea rău numai că soţul ei nu s-a putut bucura de sprijinul bisericii, deoarece murise la Doudeville, în stradă, la uşa unei cafenele, după un banchet patriotic cu cîţiva foşti ofiţeri.

Emma înapoie scrisoarea ; apoi seara, la masă, din politeţe, nu prea voi să mănînce. Dar cum el stărui, se puse pe mîncare cu tot dinadinsul, în timp ce Charles, în faţa ei, stătea nemişcat, cu o înfăţişare de om doborît.

Din cînd în cînd, ridicînd capul, îi arunca o privire lungă, plină de îndurerare. Într-un rînd suspină :

— Aş fi vrut să-l mai văd o dată !

Emma tăcea. În cele din urmă, dîndu-şi seama că trebuia să vorbească :

— Cîţi ani avea tatăl tău ?

— Cincizeci şi opt.

— Ah !

Şi asta a fost tot.

După un sfert de oră, Charles mai adăugă :

— Biata mama !... Ce-o să se facă ea de-acum ?

Emma strînse din umeri.

Văzînd-o atît de tăcută, Charles îşi închipuia că e mîhnită şi se stăpînea să mai spună ceva, ca nu cumva să-i zgîndărească durerea, care-l înduioşa. Totuşi, căutînd să-şi alunge propria-i durere, întrebă :

— Te-ai distrat bine ieri ?

— Da.

După ce se strînse masa, Bovary nu se sculă, şi nici Emma ; şi pe măsură ce se uita lung la el, monotonia acestei privelişti izgonea încetul cu încetul orice înduioşare din inima ei. I se părea plăpînd, slab, un nimic, cu un cuvînt, un biet om, în toate privinţele. Cum să scape de el ? Ce seară interminabilă ! Ceva amorţitor, ca o adiere de opium, o toropea.

Auziră în vestibul bocănitul sec al unui baston pe podea. Era Hippolyte, care aducea bagajele doamnei.

Ca să le pună jos, descrise cu greu un sfert de cerc cu piciorul de lemn.

„Nici nu se mai gîndeşte că i l-a tăiat !“ îşi spunea Emma, uitîndu-se la nenorocitul din a cărui chică roşie curgeau broboane de sudoare.

Bovary scotoci o para în fundul pungii ; şi, fără să arate că-şi dă seama cît de umilitoare era pentru el însuşi prezenţa acestui om, care stătea acolo ca o mustrare vie a neghiobiei lui fără leac, spuse, văzînd pe cămin violetele lui Léon :

— Ia te uită ce buchet frumos !

— Mda... răspunse ea nepăsătoare. E un buchet pe care l-am cumpărat adineauri... de la o cerşetoare.

Charles luă violetele şi, răcorindu-şi în ele ochii înroşiţi de plîns, le mirosea cu delicateţe. Emma i le smulse repede din mînă şi se duse să le pună într-un pahar cu apă.

A doua zi sosi doamna Bovary-mama. Şi ea, şi fiul ei plînseră mult. Emma, sub cuvînt că are de dat porunci slugilor, dispăru.

În ziua următoare trebuiră să hotărască împreună în privința înmormîntării. Se instalară, cu cutiuţele de lucru, în boschetul de pe malul rîului.

Charles se gîndea la tatăl lui şi se mira că simte atîta dragoste pentru omul acesta, pe care pînă atunci credea că nu-l iubeşte decît prea puțin. Doamna Bovary-mama se gîndea la soţul ei. Cele mai rele zile de odinioară i se păreau acum de invidiat. Regretul instinctiv al unei obişnuințe atît de îndelungate ştergea tot ; şi, din cînd în cînd, în timp ce cosea, cîte-o lacrimă mai mare i se prelingea de-a lungul nasului şi rămînea o clipă atîrnată. Emma se gîndea că nu trecuseră decît douăzeci şi patru de ore de cînd fusese împreună cu Léon, departe de lume, îmbătată de dragoste, privind cu nesaţ unul la altul. Căuta să-şi amintească cele mai mici amănunte ale acelei zile trecute. Dar prezenţa soacrei şi a soţului o stînjenea. Ar fi voit să nu audă nimic, să nu vadă nimic, ca să nu tulbure reculegerea dragostei ei, pe care, orice-ar fi făcut, o simţea cum se pierde în tot ce se întîmpla împrejur.

Descosea căptuşeala unei rochii, ale cărei bucăţi erau împrăştiate în jurul ei ; doamna Bovary-mama, fără să ridice ochii, tăia, scîrţiind cu foarfeca, iar Charles, în papuci împletiţi şi cu vechea lui redingotă cafenie, care-i ţinea loc de halat, stătea cu amîndouă mîinile în buzunare, fără să scoată o vorbă ; lîngă ei, Berthe, într-un coşuleţ alb, rîcîia cu lopăţica nisipul de pe alee.

Deodată îl văzură intrînd pe portiţă pe domnul Lheureux, negustorul de stofe.

Venea să-şi ofere serviciile, dată fiind *funesta împrejurare*. Emma îi răspunse că n-are nevoie de serviciile lui. Dar negustorul nu se dădu bătut.

— Iertaţi-mă, zise el, aş vrea să vă vorbesc între patru ochi. Apoi, mai încet : În legătură cu afacerea aceea.... Ştiţi.

Charles se făcu stacojiu pînă-n vîrful urechilor.

— A da... aşa e. Şi, tulburat, se întoarse spre nevastă-sa : N-ai putea tu... draga mea...

Emma avu aerul că-l înţelege, căci se ridică, iar Charles îi spuse mamei lui :

— Nu-i nimic ! Trebuie să fie vreun fleac oarecare în legătură cu gospodăria.

Nu voia cu nici un chip ca bătrîna să afle de poliţă, de frică să nu-l certe.

De îndată ce fură singuri, domnul Lheureux începu, în termeni destul de deslușiţi, s-o felicite pe Emma pentru moștenire, apoi să vorbească, de lucruri banale, de spaliere, de recoltă, de sănătatea lui, care mergea *așa și așa, nici prea-prea, nici foarte-foarte*. La drept vorbind, făcea pe dracu-n patru și tot nu izbutea, cu toate spusele lumii, să pună deoparte nici măcar o leţcaie.

Emma îl lăsa să vorbească. Se plictisea așa de tare de două zile !

— Și iată că v-aţi făcut bine de tot ! continuă el. Zău, în ce hal l-am văzut atunci pe bietul dumneavoastră soţ ! E un băiat de treabă, cu toate că au fost între noi oarecare neînţelegeri.

Emma-l întrebă ce anume neînţelegeri, căci Charles îi ascunsese că n-a vrut să-i recunoască furniturile.

— Dar dumneavoastră ştiţi foarte bine, îi răspunse Lheureux. Era vorba de fantezia aceea a dumneavoastră cu lăzile de voiaj.

Își trăsese pălăria pe ochi și, stînd cu mîinile la spate, zîmbind și fluierînd încetișor, se uita drept în ochii ei, într-un chip nesuferit. Să fi bănuit ceva ? Emma se pierdea în tot felul de presupuneri neplăcute. În cele din urmă, totuși, Lheureux începu iar :

— Ne-am împăcat și veneam să-i mai propun o învoială.

Propunea să se reînnoiască polița semnată de Bovary. Domnul însă o să facă așa cum îi place ; nu trebuie să se necăjească, mai ales acum, cînd o să aibă o sumedenie de încurcături.

— Și chiar ar face foarte bine să nu se mai ocupe el de asta, s-o treacă altcuiva ; dumneavoastră, de pildă ; dacă v-ar da o procură, ar fi foarte ușor, și atunci am avea noi amîndoi micile noastre afaceri...

Emma nu pricepea. Domnul Lheureux tăcu. Trecînd apoi la negoţul lui, declară că doamna nu putea să nu-i cumpere ceva. Are să-i trimită doisprezece metri de stofuliţă neagră de lînă, cît trebuie pentru o rochie.

— Asta pe care o aveţi e bună pentru casă. Pentru vizite vă trebuie alta. Eu mi-am dat seama de cum am intrat. Am ochi de american.

Nu trimise stofa ; o aduse el. După aceea mai veni o dată ca s-o măsoare ; mai veni și sub alte pretexte, de fie-

care dată căutînd să fie politicos, îndatoritor, ca un sclav, cum ar fi spus Homais, și întotdeauna strecurîndu-i Emmei cîte un sfat privitor la procură. De poliță, nici pomeneală. Emma nu se mai gîndea la asta ; pe la începutul convalescenței, Charles îi vorbise ceva ; dar fusese atît de zbuciumată, că nici nu-și mai aducea aminte. Dealtfel, se feri să deschidă orice discuție de afaceri ; doamna Bovary-mama fu mirată și puse această schimbare a felului ei de a fi pe seama sentimentelor religioase, pe care le căpătase pe cînd era bolnavă.

Dar de îndată ce bătrîna plecă, Emma și începu să-l uimească pe Bovary cu simțul ei practic. Trebuia să culeagă informații, să socotească ipotecile, să vadă ce era mai nimerit : o licitație sau o lichidare. Cita termeni tehnici, la întîmplare, rostea cuvinte umflate ca : ordine, viitor, prevedere, și exagera întruna încurcăturile moștenirii, așa încît într-o bună zi îi arătă ciorna unei împuterniciri generale de a-i „conduce și administra afacerile, de a face orice împrumuturi, de a semna și a gira orice poliție, de a face orice plăți etc.“. Profitase de minune de lecțiile lui Lheureux.

Cu naivitate, Charles o întrebă de unde avea hîrtia aceea.

— De la domnul Guillaumin.

Și, cu cel mai desăvîrșit calm din lume, adăugă :

— Nu prea am încredere. Se spun atîtea despre notari ! Ar trebui poate să ne sfătuim !... Dar nu cunoaștem decît... Oh ! Pe nimeni,

— Afară doar dacă Léon... răspunse Charles, după ce se gîndi.

Dar era greu să te înțelegi cu el prin corespondență. Atunci Emma se oferi să se ducă la el. Charles îi mulțumi, dar nu voi s-o lase. Emma insistă. Urmă un adevărat schimb de politețuri. În cele din urmă, ea exclamă pe un ton de încăpățînare bine jucată :

— Nu, te rog, mă duc !

— Ce bună ești ! spuse Charles sărutînd-o pe frunte.

Chiar a doua zi ea se sui în *Rîndunica,* să meargă la Rouen, să-i ceară părerea domnului Léon ; și rămase acolo trei zile.

III

AU FOST TREI ZILE FOLOSITE DIN plin, delicioase, minunate, o adevărată lună de miere.

Stăteau la hotelul *Boulogne*, în port. Rămîneau în cameră cu storurile trase, cu uşile încuiate, cu flori pe jos şi siropuri la gheaţă, aduse de dimineaţă.

Spre seară luau o barcă cu coviltir şi se duceau să cineze pe-o insulă.

Era ora cînd, de pe malul unde erau şantierele, se auzea răsunînd ciocanul calafagiilor, care băteau în pereţii de lemn ai corăbiilor. Printre copaci se ridica fum de catran, iar pe faţa rîului se vedeau pete mari, grase, legănîndu-se din cînd în cînd în lumina roşiatică a soarelui, ca nişte plutitoare plăci de bronz florentin.

Coborau amîndoi în mijlocul bărcilor legate la ţărm, ale căror lungi parîme, întinse oblic, frecau puţin marginile de sus ale bărcii.

Larma oraşului, uruitul căruţelor, gălăgia oamenilor care vorbeau, lătratul cîinilor de pe puntea vapoarelor se îndepărtau pe nesimţite. Emma îşi dezlega panglicile pălăriei şi trăgeau la malul insulei lor.

Se instalau în sala de jos a unei cîrciumi cu voloace negre atîrnate la uşă. Mîncau pietroşel fript, smîntînă şi cireşe. Stăteau întinşi pe iarbă ; se sărutau, tupilîndu-se sub nişte plopi ; şi ar fi voit să trăiască veşnic, ca doi Robinsoni, în colţişorul acela, care, în culmea fericirii lor, li se părea cel mai minunat din lume. Nu era pentru întîia oară cînd vedeau copaci, cer albastru, iarbă, cînd auzeau murmurul apei şi foşnetul vîntului în frunziş ; dar fără îndoială că niciodată nu admiraseră toate acestea, ca şi cum natura nici n-ar fi existat înainte, sau n-ar fi început să fie frumoasă decît din clipa împlinirii dorinţelor lor.

Cînd se lăsa noaptea, se întorceau. Barca mergea de-a lungul malului insulei. Stăteau în fundul ei, ascunşi în întuneric, tăcuţi. Vîslele pătrate răsunau sonor în furcile lor de fier, măsurînd tăcerea, ca bătăile unui metronom, pe cînd cîrma, tîrîtă în urma bărcii, nu-şi mai contenea plescăitul lin în apă.

Într-o seară răsări luna ; atunci nu pierdură prilejul să-şi spună fraze frumoase, despre astrul melancolic şi plin de poezie ; Emma începu chiar să cînte :

Îţi aminteşti cum într-o seară pluteam... etc.

Vocea ei armonioasă şi slabă se pierdea pe valuri ; iar vîntul ducea cu el ruladele pe care Léon le asculta trecînd ca un fîlfîit de aripi în jurul lui.

Emma stătea în faţă, rezemată de peretele despărţitor al şalupei, în care intra luna printr-un oblon deschis. Rochia neagră, ale cărei falduri se desfăşurau ca un evantai, o făcea să pară mai subţire, mai înaltă. Stătea cu capul sus, cu mîinile împreunate şi ochii spre cer. Cîteodată umbra sălciilor o ascundea cu totul, pentru ca deodată să apară iar, ca o nălucă, în lumina lunii.

Jos, lîngă Emma, Léon dădu de-o panglică de mătase roşie.

După ce se uită bine la ea, barcagiul zise :

— Aha ! Trebuie să fie de la cei pe care i-am plimbat deunăzi. Erau o droaie de poznaşi, domni şi doamne, cu prăjituri, cu şampanie, cu fligoarne, cu tot tărăboiul. Era mai ales unul, un bărbat înalt, frumos, cu mustăcioară, care avea mare haz! Ceilalţi îi tot spuneau : „Hai, istoriseşte-ne ceva... Adolphe... Dodolphe“... mi se pare.

Emma se înfioră.

— Te doare ceva ? zise Léon, apropiindu-se de ea.

— Nu-i nimic... Pesemne răcoarea nopţii.

— Şi care sînt sigur că nu duce nici el lipsă de femei, adăugă mai încet bătrînul marinar, crezînd că-i face plăcere străinului.

Scuipînd apoi în palme, apucă iar vîslele.

Trebuiră totuşi să se despartă ! Clipa de rămas bun a fost tristă. Léon urma să trimită scrisorile pe adresa tuşei Rollet, iar Emma-l sfătui atît de bine cum să pună scrisoarea în două plicuri unul într-altul, că Léon admiră nespus viclenia ei în treburi de dragoste.

— Aşadar, zici că totu-i în regulă ? îi spuse Emma cînd îl sărută ultima oară.

— Da, sigur !

„Dar oare de ce, se gîndi el pe urmă, întorcîndu-se singur pe stradă, ţinea ea aşa de mult să aibă procura asta ?“

IV

CURÎND, LÉON LUĂ FAŢĂ DE CAmarazii lui un aer de superioritate, începu să-i ocolească şi lăsă baltă dosarele.

Aştepta scrisorile Emmei ; le citea de cîteva ori. Îi scria. O chema în gînd, cu toată puterea dorinţei şi amintirilor lui. Dorinţa de a o revedea, în loc să se potolească în lipsa ei, spori atît de mult, încît într-o sîmbătă dimineaţă o şterse de la birou.

Cînd, de pe creastă, zări în vale clopotniţa bisericii cu steagul de tinichea învîrtindu-se în bătaia vîntului, simţi acea desfătare amestecată cu vanitate triumfătoare şi înduioşare egoistă pe care trebuie s-o aibă milionarii cînd vin să-şi revadă satul natal.

Se duse să dea tîrcoale casei ei. În bucătărie era lumină. Pîndi să-i vadă umbra în dosul perdelelor. Dar nu se arătă nimic.

Cînd îl văzu, tuşa Lefrançois îl primi cu strigăte de bucurie, îl găsi „mai înalt şi mai subţire", pe cînd Artémise, dimpotrivă, îl găsi mai „voinic şi mai oacheş".

Luă masa ca şi altădată în sala mică, dar singur, fără perceptor, căci Binet, *ostenit* să tot aştepte *Rîndunica*, mînca regulat cu o oră mai devreme, aşa că acum lua masa la ora cinci fix, şi tot pretindea de cele mai multe ori că *bătrîna hodoroagă întîrzie*.

În cele din urmă Léon se hotărî ; se duse să bată la uşa medicului. Doamna era în odaia ei, de unde nu coborî decît după un sfert de oră. Domnul păru încîntat că-l revede ; dar nu se clinti de-acasă toată seara şi nici în ziua următoare.

O văzu singură de-abia seara, tîrziu de tot, pe uliţa din dosul grădinii ; pe uliţă, ca şi cu celălalt ! Era furtună, şi stăteau de vorbă sub o umbrelă, la lumina fulgerelor.

Despărţirea lor se dovedea cu timpul nespus de dureroasă.

— Mai bine să mor ! spunea Emma. Se zvîrcolea în braţele lui, plîngînd : Adio !... Adio !... Cînd o să te mai văd ?

Se întoarseră din nou, ca să se mai sărute o dată ; şi atunci Emma-i făgădui că va găsi curînd, cu orice chip, un mijloc de a se vedea regulat, în voie, cel puţin o dată pe săptămînă. Nu aveai nici o îndoială că va găsi. Era dealtfel, plină de speranţe. Avea să facă rost de bani.

De aceea cumpără pentru odaia ei o pereche de perdele galbene cu dungi late, pe care Lheureux i le lăudase ca foarte ieftine ; visă să aibă şi un covor, şi Lheureux, asigurînd-o că „asta nu-i mare lucru“, se însărcină, foarte politicos, să-i procure unul. Emma nu mai putea fără serviciile lui. De douăzeci de ori pe zi trimitea să-l cheme, iar el îşi lăsa imediat treburile baltă şi venea fără să crîcnească. Nimeni nu înţelegea, de asemenea, pentru ce tuşa Rollet era în fiecare zi la dejun la Emma şi chiar îi făcea vizite între patru ochi.

Cam în timpul acela, adică pe la începutul iernii, pe Emma o apucă o mare pasiune pentru muzică.

Într-o seară, cînd Charles o asculta, ea începu de patru ori la rînd aceeaşi bucată, mereu necăjită că nu izbuteşte să găsească nota potrivită, pe cînd el, fără să-şi dea seama de ce nu-i bine, striga :

— Bravo !... Foarte bine !... Cum de nu-ţi place ? ! Zi-i înainte !

— Ei, nu, e îngrozitor de prost ! Mi-au înţepenit degetele de cînd n-am mai cîntat.

A doua zi o rugă *să-i mai cînte ceva.*

— Fie, ca să-ţi fac plăcere !

Şi Charles mărturisi că într-adevăr cam uitase ; greşea notele, cînta alandala ; iar ea, oprindu-se brusc, spuse :

— Ah, nu mai merge ! Va trebui să iau lecţii, dar... Apoi, adăugă, muşcîndu-şi buzele : Douăzeci de franci lecţia, e prea scump !

— Da, într-adevăr... cam scump... spuse Charles rînjind prosteşte. Mie mi se pare că totuşi s-ar putea găsi poate şi cu mai puţin ; se află doar artişti fără cine ştie ce faimă, care de multe ori sînt mai buni decît celebrităţile.

— Caută-i, zise Emma.

A doua zi, cînd se întoarse acasă, se uită la ea lung, cu şiretenie, şi nu se putu ţine pînă la urmă să nu spună fraza asta :

— Încăpăţînată mai eşti cîteodată ! Am fost azi la Barfeuchères. Ei bine, doamna Liégeard mi-a mărturisit că cele trei domnişoare ale ei, care sînt la Miséricorde, plăteau cincizeci de bani pentru o lecţie, şi chiar unei profesoare renumite.

Emma ridică din umeri şi nu mai deschise pianul.

Dar cînd trecea pe lîngă el (dacă Bovary era pe acolo), spunea suspinînd :

— Ah, bietul meu pian !

Iar cînd venea cineva s-o vadă, nu uita să-i spună că se lăsase de muzică şi că acum nu mai putea să reînceapă din motive independente de voinţa ei. Atunci o plîngeau. Păcat ! Ea, care era atît de talentată ! Îi vorbiră chiar şi lui Bovary. Îl dojeneau toţi, dar mai ales farmacistul :

— Rău faci ! Nu trebuie să laşi niciodată necultivate însuşirile naturale. Şi-apoi, gîndeşte-te, prietene dragă, că, punînd-o pe doamna să studieze, vei cheltui mai tîrziu mai puţin cu educaţia muzicală a fetiţei ! Eu găsesc că mamele trebuie să-şi instruiască singure copiii. E o idee a lui Rousseau, poate cam nouă încă, dar care, sînt sigur, va triumfa în cele din urmă, ca şi alăptarea maternă şi vaccinarea.

Charles mai aduse deci vorba încă o dată de chestiunea asta a pianului. Emma îi răspunse, acră, că mai bine să-l vîndă. Să vadă ieşind din casă nenorocitul acela de pian, care-i dăduse atîtea satisfacţii de vanitate, însemna pentru Bovary un fel de sinucidere parţială a Emmei.

— Dacă ai vrea... spunea el, o lecţie din cînd în cînd n-ar fi, la urma urmei, atît de costisitoare !

— Dar, îi răspundea ea, lecţiile nu-s folositoare decît dacă le iei regulat.

Aşa obţinu de la soţul ei învoirea de a se duce o dată pe săptămînă la oraş, ca să-şi vadă amantul. După o lună, toţi găsiră că făcuse progrese uriaşe.

V

SE DUCEA ÎN FIECARE JOI, SE scula, se îmbrăca încetişor, ca să nu-l trezească pe Charles, care-ar fi dojenit-o că se pregăteşte prea de dimineaţă. După aceea umbla de ici-colo ; se aşeza la fereastră şi se uita în piaţă. Zorii dimineţii jucau printre stîlpii halelor, iar pe casa farmacistului, cu obloanele închise, se zăreau în lumina palidă a aurorei literele mari ale firmei.

Cînd pendula arăta ora şapte şi un sfert, se ducea la *Leul de aur*, unde Artémise venea căscînd să-i deschidă uşa. Apoi, ca să-i fie cald doamnei, scormonea cărbunii acoperiţi cu cenuşă. Emma rămînea singură în bucătărie. Din

cînd în cînd ieșea pe afară. Hivert înhăma caii tacticos, trăgînd cu urechea la ce spunea tușa Lefrançois, care, scoţîndu-și printr-un ghișeu capul cu bonetă de bumbac, îi dădea tot felul de comisioane și de explicaţii, care-ar fi zăpăcit pe oricare altul. Emma tropăia din picioare pe pavajul din curte, spre a se încălzi.

În sfîrșit, după ce-și mînca supa, își punea în spate sarica, își aprindea pipa și înhăța biciul, Hivert se instala liniștit pe capră.

Rîndunica pornea în trap mărunt, și de-a lungul a trei sferturi de leghe se oprea din loc în loc ca să ia călătorii, care o tot pîndeau să vină, stînd în picioare, la marginea drumului, în fața porţilor. Cei care își reţinuseră locuri din ajun se lăsau aşteptaţi ; ba chiar unii mai erau încă în casă, în pat ; Hivert îi chema, ţipa, înjura, pe urmă cobora de pe capră și se ducea să bată tare în poartă. Vîntul sufla prin ferestruicile crăpate ale diligenţei.

Între timp, cele patru bănci se umpleau, trăsura o lua la goană, merii se înșirau unul după altul ; și între cele două șanţuri lungi, pline de apă gălbuie, drumul mergea înainte, tot mereu, îngustîndu-se în zare.

Emma îl cunoștea de la un capăt la altul ; știa că după imaș venea un stîlp, pe urmă un ulm, o șură sau o colibă de cantonier ; uneori chiar, ca să aibă o surpriză, închidea ochii. Dar totdeauna își dădea foarte bine seama cît mai este de mers.

În sfîrșit, casele de cărămizi se apropiau, drumul începea să răsune sub roţi, *Rîndunica* luneca printre grădinile în care, prin ostreţele gardului, se zăreau statui, cîte-o movilă săditâ cu viţă-de-vie, tise tunse și un scrînciob. Apoi dintr-o dată apărea orașul.

Coborînd în amfiteatru și înecat în ceaţă, orașul se lărgea nedesluşit dincolo de poduri. Cîmpia se ridica apoi într-o ondulare monotonă, pînă ce, în depărtare, se împreuna cu dunga vagă, ștearsă a cerului palid. Văzută astfel de sus, întreaga privelişte părea nemișcată ca o pictură ; într-un colţ stăteau înghesuite corăbiile ancorate ; fluviul își rotunjea șerpuirea la poalele colinelor înverzite, și insulele lunguieţe păreau, pe faţa apei, ca nişte peşti mari, încremeniţi pe loc. Coșurile uzinelor scoteau uriașe panașuri cafenii, cu vîrful luat de vînt. Se auzea vuietul turnătoriilor, laolaltă cu sunetul limpede al clopotelor de la bisericile ce se înălţau prin ceaţă. Copacii goi de pe bule-

varde apăreau printre case ca niște mărăcini violeți, iar acoperișurile, lucind de ploaie, sclipeau mai tare sau mai slab, după cum erau cartierele mai sus sau mai jos. Uneori, suflarea vîntului ducea norii spre coasta Sainte-Catherine, ca niște valuri plutitoare care se spărgeau, tăcute, de-un mal abrupt.

Din mulțimea acestor vieți îngrămădite, Emma simțea desprinzîndu-se ceva amețitor, și inima îi creștea nespus, ca și cum cele o sută douăzeci de mii de suflete care fremătau acolo i-ar fi trimis toate deodată suflul pasiunilor pe care le bănuia clocotind în ele. Dragostea ei sporea în fața întinderii nesfîrșite și devenea tumultuoasă la auzul zumzetelor nedeslușite care se înălțau. Se revărsa peste tot, în piețe, pe bulevarde, pe străzi, și vechea cetate normandă se întindea sub ochii ei ca o capitală fără margini, ca un Babilon, în care intra. Se apleca rezemîndu-se cu amîndouă mîinile de geamul deschis, sorbind adierea vîntului ; cei trei cai alergau în galop, pietrele din noroi scîrțîiau, diligența se legăna, iar Hivert striga de departe la căruțele de pe drum, pe cînd burghezii care petrecuseră noaptea la Bois-Guillaume coborau coasta agale, în micile lor trăsuri.

Se opreau la barieră ; Emma își scotea galenții, își punea alte mănuși, își potrivea șalul, și, la douăzeci de pași mai încolo, cobora din *Rîndunica*.

Orașul de-abia atunci se trezea. Băieții de prăvălie, cu tichii grecești pe cap, frecau vitrinele, iar femei cu panere proptite în șold strigau din cînd în cînd, la colțul străzilor. Emma mergea cu ochii în pămînt, strecurîndu-se pe lîngă ziduri și surîzînd de plăcere sub voaleta lăsată în jos.

De teamă să n-o vadă cineva, nu lua de obicei drumul cel mai scurt. Se înfunda prin ulicioare întunecate și ajungea leoarcă de sudoare spre partea de jos a Străzii Naționale, lîngă fîntînă. Acolo-i cartierul teatrului, al cafenelelor și al prostituatelor. Deseori trecea pe lîngă dînsa cîte-o căruță încărcată cu decoruri care tremurau. Chelneri în șorțuri albe presărau nisip pe lespezi, printre arbuștii verzi. Mirosea a absint, a havană și a stridii.

Apuca pe-o stradă ; îl recunoștea pe Léon după părul cîrlionțat, care-i ieșea de sub pălărie.

Léon continua să meargă pe trotuar, Emma mergea în urma lui pînă la hotel ; el se urca, deschidea ușa, intra... Ce îmbrățișare !

Apoi, după sărutări, urma o ploaie de cuvinte. Își istoriseau toate necazurile din timpul săptămînii, presimțirile, grija scrisorilor ; dar, în clipa aceea, totul era dat uitării și priveau unul în ochii celuilalt, rîzînd de voluptate și rostindu-și drăgăstos numele.

Patul era mare, de mahon, în formă de nacelă. Perdelele de mătase roșie, care coborau din tavan, se arcuiau pînă jos lîngă căpătîiul larg al patului ; și nimic pe lume nu era mai frumos decît părul ei negru și pielea-i albă, care se conturau pe această culoare purpurie, cînd, cu un gest de pudoare, își strîngea brațele goale, ascunzîndu-și fața în mîini.

Apartamentul călduț, cu un covor în culori șterse, cu ornamente fistichii și lumină calmă părea cu totul prielnic pentru intimitățile pasiunii. Stîlpii perdelelor, cu vîrful în chip de săgeată, cuiereéle de aramă și măciuliile grătarelor luceau de îndată ce se strecura înăuntru o rază de soare. Pe cămin, între cele două candelabre, se găseau două scoici din acelea mari, roz, în care se aude vuietul mării cînd le pui la ureche.

Ce mult iubeau camera asta plăcută, plină de veselie, cu toată splendoarea ei cam ofilită ! Regăseau totdeauna mobilele la locul lor, și cîteodată acele de păr pe care le uitase în cealaltă joi sub soclul pendulei. Luau dejunul la gura căminului, pe o măsuță înaltă, cu picior, încrustată, de palisandru. Emma tăia bucățile, i le punea în farfurie, spunînd tot felul de vorbe dulci ; iar cînd spuma de șampanie se revărsa din paharul fin pe inelele de pe degete, hohotea într-un rîs destrăbălat. Atît de pierduți erau în ei-înșiși, că se credeau acolo în propria lor casă, în care aveau să trăiască pînă la moarte, ca doi eterni însurăței. Spuneau : „odaia noastră“, „covorul nostru“, „fotoliile noastre“ ; ba chiar Emma spunea „papucii mei“ unui cadou pe care i-l făcuse Léon, un capriciu al ei. Erau niște papuci de satin roz, căptușiți pe margine cu puf de lebădă. Cînd se așeza pe genunchii lui, piciorul îi atîrna în aer ; și gingașa încălțăminte fără căpută se ținea de piciorul ei gol numai în degetul cel mare.

Léon gusta pentru întîia oară nespusa delicatețe a podoabelor femeiești. Nu întîlnise niciodată atîta farmec în vorbire, atîta sobrietate în îmbrăcăminte, asemenea atitudini de porumbiță somnoroasă. Îi admira exaltarea sufletului și dantelele fustei. Dealtfel, Emma nu era *o femeie*

de lume, și încă o femeie măritată, cu un cuvînt, o adevărată amantă ?

Prin firea-i schimbătoare, rînd pe rînd mistică sau veselă, vorbăreață, tăcută, aprigă, nepăsătoare, trezea în el mii de dorințe, amintiri și instincte. Era pentru el îndrăgostita din toate romanele, eroina din toate dramele, și acea nedeslușită *ea* din toate volumele de versuri. Regăsea pe umeri-i culoarea de chihlimbar a *Odaliscăi scăldîndu-se ;* Emma avea bustul lung de castelană feudală ; semăna și cu *Femeia palidă din Barcelona*, dar mai presus de toate era Înger !

De multe ori, cînd Léon se uita la dînsa, simțea că sufletul lui, revărsîndu-se asupra ei, îi învăluia capul ca o undă, și cobora ispitit spre albeața sînului.

Se așeza jos în fața Emmei ; și, cu coatele pe genunchi, se uita lung la ea, zîmbind, cu capul ridicat.

Emma se apleca spre el și murmura, ca sufocată de beția dragostei :

— Oh, nu te mișca ! Nu vorbi ! Privește-mă ! Din ochii tăi se revarsă ceva dulce de tot, care-mi face atît de bine !

Îi spunea : „Copilule".

— Mă iubești, copilule ?

Și-n graba cu care buzele lui se întindeau spre gura ei nici nu mai auzea ce-i răspunde.

Deasupra pendulei era un mic Cupidon de bronz, care făcea grații, arcuindu-și brațele sub o ghirlandă aurită. Rîseseră de multe ori de el ; dar cînd trebuiau să se despartă, totul li se părea serios.

Stînd nemișcați unul în fața altuia, își repetau :

— Pe joi !... Pe joi !...

Deodată, Emma-i lua capul între mîini, îl săruta repede pe frunte zicînd : „Adio !" și se repezea pe scară.

Se ducea la un coafor de pe strada Comediei, ca să-și aranjeze piepțănătura. Se înnopta : în prăvălie se aprindeau lămpile.

Auzea clopotul de la teatru, care chema actorii la reprezentație ; și vedea trecînd, peste drum, bărbați cu fața albă și femei în toalete ofilite, care intrau pe ușa ce dă în culise.

Era cald în încăperea mică și prea scundă a coaforului, în care, printre peruci și pomezi, duduia o sobă. Mirosul de fiare de frizat și degetele unse care-i umblau prin păr o toropeau repede și ațipea o clipă în halatul ce-i înfășura

umerii. De multe ori, în timp ce-o coafa, frizerul îi propunea bilete de bal mascat.

După aceea pleca. Urca pe aceleași străzi ; ajungea la *Crucea roșie ;* își lua iar galenții, pe care-i ascunsese dimineața sub o bancă, și se ghemuia pe locul ei, printre călătorii nerăbdători. Unii coborau la poalele colinei. Rămînea singură în trăsură.

La fiecare cotitură se zăreau tot mai mult luminile orașului, care întindeau o largă boare luminoasă deasupra caselor învălmășite. Emma se ridica în genunchi pe pernele trăsurii, lăsînd să-i rătăcească privirea peste acea splendoare. Plîngea, îl chema pe Léon, și îi trimitea vorbe duioase și sărutări, care se pierdeau în vînt.

Pe colină era un biet nenorocit, care umbla fără rost, cu un băț în mînă, printre diligențe. Un maldăr de zdrențe îi acoperea umerii, și o veche pălărie de castor, desfundată, rotundă ca un lighean, îi ascundea fața ; dar cînd o scotea, vedeai în locul pleoapelor două orbite căscate, sîngerînde. Carnea se destrăma în pieliţe roșii ; și din ele se prelingea ceva lichid, care se închega în plăgi verzi pînă aproape de nasul ale cărui nări negre smiorcăiau convulsiv. Ca să-ți vorbească, își dădea capul pe spate cu un rîs idiot ; și atunci pupilele lui albăstrii, rotindu-se într-o mișcare continuă, ajungeau spre tîmple, la marginea rănii deschise.

Cînta, ținîndu-se de trăsuri :

Cînd arde soarele-n amiază,
Iubire fetele visează...

și în tot ce urma era vorba de păsări, de soare și de frunziș.

Uneori apărea deodată, cu capul gol, în spatele Emmei. Ea se ferea țipînd. Hivert începea să-și bată joc de el. Îl îndemna să închirieze o baracă la bîlciul Saint-Romain, sau îl întreba, rîzînd, ce-i mai face iubita.

De multe ori, în mersul diligenței, pălăria lui intra deodată înăuntru pe geam, pe cînd cu celălalt braț se agăța de scară, printre împroșcăturile roților. Vocea lui, la început slabă și scîncitoare, devenea ascuțită. Se auzea tărăgănată în noapte ca tînguirea nedeslușită a unei vagi dureri fără sfîrșit ; și, prin zornăitul zurgălăilor, freamătul copacilor și hodorogeala lăzii goale din spatele diligenței, vocea aceea avea în ea ceva îndepărtat, care pe Emma o tulbura. Îi cobora pînă-n adîncul sufletului, ca un vîrtej

într-o prăpastie, ducînd-o pe sus în sferele unei melancolii fără margini. Dar Hivert, care simţea că atîrnă o greutate dinapoi, trăgea la întîmplare cu biciul îndărăt. Şfichiul biciului plesnea orbul peste răni, şi el cădea jos, în glod, urlînd.

Apoi, în cele din urmă, călătorii *Rîndunicii* adormeau, unii cu gura căscată, alţii cu bărbia proptită în piept, rezemaţi de umărul celui de-alături, sau cu braţul trecut pe după cureaua sprijinitoarei, clătinîndu-se regulat, după cum se legăna trăsura : iar reflexele felinarului, care se bălăbănea afară pe crupa cailor rotaşi, străbătînd înăuntru prin perdelele de stambă roşiatică, întindeau umbre sîngerii peste toate acele făpturi încremenite. Copleşită de tristeţe, cu groaza în suflet, Emma dîrdîia în hainele ei şi simţea că-i e tot mai frig la picioare.

Acasă, Charles o aştepta ; joia, *Rîndunica* întîrzia întotdeauna. În sfîrşit, doamna sosea ! Abia dacă-şi săruta fetiţa. Masa nu era gata ; nu face nimic ! Îi dădea dreptate bucătăresei. Acuma totul părea a-i fi îngăduit acestei fete.

De multe ori Charles, văzînd-o pe nevastă-sa palidă, o întreba dacă nu cumva e bolnavă.

— Nu, îi răspundea ea.

— Dar, se mira el, ciudată mai eşti în seara asta !

— Ei, nu-i nimic ! Nu-i nimic !

Erau chiar zile cînd, de-abia întoarsă, se urca în camera ei ; şi Justin, care se afla acolo, umbla în vîrful picioarelor, mai iscusit cînd era vorba s-o servească decît cea mai bună cameristă. Îi punea la îndemînă chibriturile. sfeşnicul, o carte, îi pregătea cămaşa de noapte, îi făcea patul.

— Hai ! îi zicea ea. Bine, pleacă !

Căci el rămînea în picioare, cu mîinile în jos, cu ochii holbaţi, ca prins în păienjenişul unei visări subite.

A doua zi era groaznică, iar cele care urmau erau încă şi mai de nesuferit din pricina nerăbdării pe care o avea Emma de a-şi regăsi fericirea — poftă nesăţioasă, aţîţată de imagini cunoscute, şi care, în a şaptea zi, se dezlănţuia în voie în dezmierdările lui Léon. Înflăcărarea lui se ascundea într-o risipă de admiraţie şi recunoştinţă. Emma gusta cu discreţie această dragoste şi, adîncindu-se în ea, o întreţinea prin toate artificiile duioşiei, şi tremura puţin de teamă să n-o piardă mai tîrziu.

Deseori îi spunea, cu o voce dulce, plină de melancolie :

— Ah ! Ai să mă laşi !... Ai să te însori !... Ai să fii ca şi ceilalţi.

Léon o întreba :

— Care ceilalţi ?

— Ceilalţi bărbaţi... bineînţeles, răspundea ea.

Apoi adăuga, dîndu-l la o parte cu un gest galeş :

— Sînteţi toţi nişte ticăloşi !

Într-o zi, cînd filozofau asupra dezamăgirilor pămînteşti, ajunse să-i spună (ca să-i pună la încercare gelozia sau cedînd poate unei nevoi prea năvalnice de a-şi descărca sufletul) că odinioară, înaintea lui, iubise pe cineva, „nu ca pe tine", adăugă ea repede, jurînd pe viaţa fetiţei *că nu se întîmplase nimic.*

Tînărul o crezu, o întrebă însă, aşa, ca să ştie, cu ce se ocupa el.

— Era căpitan de vas, dragul meu.

Oare în felul acesta nu preîntîmpina orice cercetare, şi, în acelaşi timp, nu se situa foarte sus, prin acea pretinsă fascinaţie exercitată asupra unui bărbat care, prin firea lui, trebuia să fie belicos şi obişnuit să fie măgulit ?

Secretarul simţi atunci cît de măruntă e situaţia pe care-o are el ; invidie epoleţi, decoraţii, titluri. Emmei trebuiau să-i placă toate astea ; bănuia că-i aşa, după viaţa costisitoare pe care-o ducea.

Emma totuşi îi ascundea o sumedenie din trăsnăile ei, cum era dorinţa de-a avea, ca să meargă la Rouen, un *tilbury* albastru, tras de-un cal englezesc şi mînat de-un lacheu cu cizmuliţe răsfrînte. Justin era cel care-i dăduse ideea acestui capriciu, cînd o rugase să-l ia la dînsa ca fecior în casă ; şi deşi lipsa unei asemenea cabriolete nu micşora, la fiecare întîlnire plăcerea sosirii, ea sporea cu siguranţă amărăciunea întoarcerii.

Adesea, cînd vorbeau împreună despre Paris, Emma murmura :

— Ah ! Ce bine ne-am simţi acolo !

— Nu sîntem fericiţi ? întreba Léon cu duioşie, netezindu-i părul.

— Da, aşa-i, sînt o nebună ; sărută-mă !

Cu soţul ei era mai drăguţă ca niciodată ; îi făcea creme cu fisticuri şi-i cînta valsuri, seara, după masă. Charles se socotea deci cel mai fericit dintre muritori, şi

Emma nu avea nici o grijă, cînd, într-o seară, spuse deodată :

— Nu-i așa că cea care-ți dă lecții e domnișoara Lempereur ?

— Da.

— Ei bine, am văzut-o adineauri, continuă Charles, la doamna Liégeard. I-am vorbit de tine ; nici nu te cunoaște.

A fost ca un trăsnet. Emma-i răspunse totuși cu un aer foarte firesc :

— Ei, cu siguranță că a uitat cum mă cheamă.

— Dar poate că la Rouen, continuă medicul, sînt mai multe domnișoare Lempereur, profesoare de pian.

— Tot ce se poate ! Și imediat : Am și chitanțele ei, na ! uite.

Și, spunînd asta, se duse la birou, scotoci prin toate sertarele, învălmăși toate hîrtiile și, în cele din urmă, își pierdu așa de tare capul, încît Charles o rugă să nu-și mai facă atîta sînge rău pentru nenorocitele acelea de chitanțe.

— Oh, am să le găsesc eu ! zise ea drept răspuns.

Și, într-adevăr, vinerea următoare, pe cînd își trăgea cizmele în cămara întunecoasă în care se țineau hainele, Charles simți între cizmă și ciorap o foaie de hîrtie ; o luă și citi :

„Primit pentru lecțiile pe trei luni și pentru diverse furnituri suma de șaizeci și cinci de franci. *Félicie Lempereur*, profesoară de muzică."

— Cum dracu o fi ajuns în cizmele mele ?

— O fi căzut, pesemne, răspunse ea, din cutia asta veche de facturi de pe marginea poliței.

Din clipa aceea, viața ei n-a mai fost decît o înjghebare de minciuni, în care-și învăluia dragostea ca în niște voaluri, ca s-o ascundă.

Minciuna ajunsese pentru ea o nevoie, o manie, o plăcere, în așa măsură încît dacă spunea că ieri a trecut pe partea dreaptă a străzii, trebuia să fii sigur că apucase pe partea stîngă.

Într-o dimineață, cînd, ca de obicei, plecase destul de ușor îmbrăcată, deodată începu să ningă ; și cum Charles se uita pe fereastră, îl zări pe domnul Bournisien în trăsurica domnului Tuvache, care-l ducea la Rouen. Atunci coborî să-i încredințeze preotului un șal gros ca să-l înmîneze doamnei de îndată ce va ajunge la *Crucea roșie*. Cum sosi la han, Bournisien întrebă de soția medicului din

Yonville. Hangiţa îi răspunse că trecea foarte rar pe acolo. Aşa că, seara, recunoscînd-o pe doamna Bovary în *Rîndunica,* preotul îi povesti încurcătura, fără ca, dealtminteri, să aibă aerul că-i dă vreo importanţă ; deoarece începu să-l laude pe un predicator de la catedrală, care pe-atunci făcea minuni şi la care alergau femeile să-l audă.

Dar faptul că el nu ceru nici o explicaţie nu însemna nimic căci, mai pe urmă, alţii ar fi putut să fie mai puţin discreţi. De aceea Emma socoti că ar fi bine să tragă totdeauna la *Crucea roşie,* pentru ca oamenii de treabă din satul ei, care ar vedea-o pe scară, să nu bănuiască nimic.

Într-o zi, totuşi, domnul Lheureux o întîlni ieşind de la hotelul *Boulogne* la braţ cu Léon ; şi Emma se temu, închipuindu-şi că el o să trăncănească în dreapta şi-n stînga. Dar Lheureux nu era aşa de prost.

După trei zile, însă, intră în camera ei, închise uşa şi-i spuse :

— Aş avea nevoie de bani.

Emma îi răspunse că nu poate să-i dea. Lheureux începu să se vaicăre şi-i aduse aminte de toată bunăvoinţa pe care-o avusese.

Într-adevăr, din cele două poliţe semnate de Charles, Emma nu plătise pînă atunci decît una. Cît despre cea de-a doua, negustorul se învoise, după cum îl rugase, să o preschimbe cu alte două, care şi acelea fuseseră reînnoite pentru o scadenţă foarte lungă. Scoase apoi din buzunar o listă de furnituri netrecute la socoteală, şi anume : perdelele, covorul, stofa de fotolii, mai multe rochii şi diferite articole de toaletă, a căror valoare se ridica la aproape două mii de franci.

Emma lăsă capul în jos ; Lheureux continuă :

— Dar dacă nu aveţi bani, aveţi *proprietăţi.*

Şi-i vorbi de-o nenorocită de dărîmătură din Barneville, lîngă Aumale, care nu aducea cine ştie ce venit ; făcuse parte odinioară dintr-o mică fermă, pe care o vînduse domnul Bovary-tatăl, căci Lheureux ştia tot, pînă şi numărul hectarelor şi numele vecinilor.

— Eu, în locul dumneavoastră, spunea negustorul, aş scăpa de ea, şi mi-ar rămîne şi bani.

Emma-i obiectă că-i greu de găsit un cumpărător ; Lheureux îi dădu speranţă, spunîndu-i că o să găsească ; iar ea-l întrebă cum să facă pentru a putea vinde.

— N-aveţi procură ? se interesă el.

Cuvîntul acesta îi veni ca o adiere de aer proaspăt.

— Lăsaţi-mi socoteala, spuse Emma.

— O, nu-i nevoie !

Veni iar săptămîna următoare, lăudîndu-se că, după multă alergătură, a descoperit în cele din urmă pe un oarecare Langlois, care de mult timp pusese ochii pe proprietatea asta, fără să spună ce preţ dă.

— N-are a face preţul ! exclamă ea.

Dimpotrivă, nu trebuia să se grăbească ; să vadă mai întîi ce vrea individul acela. Merita să se ducă cineva acolo, şi, cum ea nu putea, Lheureux se oferi să plece el la faţa locului, să intre în vorbă cu Langlois. Cînd se întoarse, o înştiinţă că oferea patru mii de franci.

Cînd auzi, Emma nu mai putu de bucurie.

— Sincer vorbind, adăugă el, e bine plătit.

Emma primi imediat jumătate, şi cînd vru să achite contul, negustorul îi spuse :

— Îmi pare foarte rău, pe cinstea mea, să văd că dintr-o dată vă lipsiţi de-o sumă atît de *importantă*.

Atunci ea se uită la poliţe ; şi, gîndindu-se la nenumăratele întîlniri de dragoste pe caré le reprezentau cele două mii de franci, bolborosi :

— Cum ? Cum ?

— O, continuă el rîzînd cu un aer binevoitor, în factură se poate pune tot ce poftiţi. Parcă eu nu cunosc ce înseamnă o căsnicie ?

Şi se uita fix în ochii ei, ţinînd mereu în mînă două hîrtii lungi, pe care le tot trecea lunecînd printre degete. În cele din urmă, deschise portofelul şi întinse pe masă patru poliţe de cîte o mie de franci fiecare.

— Iscăliţi-mi astea, spuse el, şi păstraţi tot.

Emma protestă, scandalizată.

— Dar dacă vă dau tot ce prisoseşte, răspunse Lheureux cu nerușinare, nu înseamnă că eu vă fac un serviciu dumneavoastră ?

Şi, luînd condeiul, scrise dedesubtul contului : „Primit de la doamna Bovary patru mii de franci“.

— De ce să fiţi îngrijorată, de vreme ce peste şase luni o să încasaţi restul de pe dărăpănătura aceea, iar eu vă pun scadenţa ultimei poliţe după plata lui ?

Emma se încurcă puţin în socoteli şi-i ţiuiau urechile, ca şi cum nişte bani de aur deşertaţi din saci ar fi zornăit

în jurul ei pe parchet. În sfîrșit, Lheureux o lămuri, spunîndu-i că avea un prieten, pe unul Vinçart, bancher la Rouen, la care avea să sconteze cele patru polițe, după care, el, în persoană, avea să-i înmîneze ceea ce întrecea datoria reală.

Dar în loc de două mii de franci, nu aduse decît o mie opt sute, căci prietenul Vinçart (cum era *drept)* oprise două sute, pentru speze de comision și scont.

Apoi, ca-n treacăt, ceru o chitanță.

— Înțelegeți dumneavoastră... în comerț... uneori... Și cu dată, vă rog, cu dată.

Atunci, Emma văzu dintr-o dată tot șirul de capricii pe care putea să și le permită. Fu îndeajuns de prevăzătoare ca să pună deoparte trei mii de franci, cu care fură plătite, la scadență, primele trei polițe ; a patra, însă, din întîmplare, se nimeri la scadență într-o joi, și Charles, tulburat, așteptă cu răbdare să i se întoarcă soția, ca să-i dea lămuriri.

Nu-i spusese nimic despre polița asta numai ca să-l scutească de sîcîielile casnice ; se așeză pe genunchii lui, îl alintă, îi ciripi cu drăgălășenie și-i înșiră toate lucrurile absolut trebuincioase pe care le luase pe datorie.

— În sfîrșit, trebuie să recunoști și tu că, pentru cît am cumpărat, nu a costat prea mult.

Nemaiavînd nici o ieșire, Charles se adresă curînd vajnicului Lheureux, care se jură că va potoli lucrurile dacă domnul o să-i semneze două polițe, din care una de șapte sute de franci, plătibilă în trei luni. Ca să știe ce trebuie să facă, îi scrise mamei lui o scrisoare patetică. În loc de răspuns, veni chiar ea ; și cînd Emma vru să știe dacă scosese ceva bani de la dînsa, Charles îi spuse :

— Da, dar cere să vadă factura.

A doua zi, dis-de-dimineață, Emma alergă la domnul Lheureux să-l roage să facă alt cont, care să nu treacă de o mie de franci ; căci dacă l-ar fi arătat pe cel de patru mii, ar fi trebuit să spună că plătise două treimi, să mărturisească prin urmare vînzarea casei, afacere bine dusă de negustor pînă la capăt și care nu fu cunoscută în realitate decît mai tîrziu.

Cu toate că prețul fiecărui lucru era foarte mic, doamna Bovary-mama găsi totuși cheltuiala exagerată.

— Nu se putea și fără covor ? Ce-a trebuit să îmbrace din nou fotoliile ? Pe vremea mea nu era-ntr-o casă decît

un singur fotoliu, pentru persoanele în vîrstă, cel puțin așa era la mama, care, vă asigur, era o femeie cumsecade. Nu toată lumea poate să fie bogată ! Nici o avere nu poate să reziste la risipă. Mi-ar fi rușine să mă răsfăț ca dumneata ! Și doar eu sînt bătrînă, am nevoie să fiu îngrijită. Ei, poftim ! ei, poftim ! dichisuri ! mofturi ! Cum ? Mătase de căptușeală de doi franci metrul ?... Cînd se găsește bumbac cu zece bani și chiar cu opt, care merge foarte bine ? !

Tolănită pe canapeluță, Emma răspundea cît se poate de liniștit :

— Ei, doamnă, destul ! Destul !

Cealaltă o cicălea înainte, prezicîndu-i c-o să sfîrșească la azil. Și numai Bovary era de vină. Bine că a făgăduit să anuleze procura.

— Cum ?

— A ! Mi-a jurat, continuă bătrîna.

Emma deschise fereastra, îl chemă pe Charles, și bietul om fu nevoit să mărturisească promisiunea smulsă de maică-sa.

Emma dispăru, apoi se-ntoarse repede, întinzîndu-i cu un dispreț suveran o coală de hîrtie.

— Mulțumesc, spuse bătrîna.

Și aruncă procura în foc.

Emma începu să rîdă întruna strident, în hohote : avea o criză de nervi.

— Ah ! Doamne ! strigă Charles. Eh, și tu procedezi rău ! Vii să-i faci scene.

Ridicînd din umeri, mama lui pretindea *că toate astea erau fasoane.*

Dar, revoltat și el de data asta, Charles își apără nevasta, așa că doamna Bovary-mama vru să plece. Plecă chiar a doua zi, și cum Charles căuta s-o oprească, ea, din prag, îi spuse :

— Nu ! Nu ! O iubești mai mult decît pe mine și ai dreptate, așa trebuie. Și-apoi, atîta pagubă ! Ai să vezi !... Sănătate !... Fiindcă nu sînt dispusă să mai vin să-i fac scene, cum mi-ai spus.

Cu toată plecarea bătrînei, Charles se simțea la fel de încurcat în fața Emmei, care nu-și ascundea deloc ciuda pe care-o avea împotriva lui pentru că nu avusese încredere în ea ; se lăsă mult rugată pînă ce consimți să pri-

mească altă procură, și merse chiar el cu ea la domnul Guillaumin, să-i ceară să facă alta la fel.

— Înțeleg foarte bine, zise notarul, un om de știință nu poate să se încurce cu toate fleacurile de fiecare zi.

Charles se simți ușurat auzind cugetarea asta lingușitoare, care dădea slăbiciunii lui aparențele măgulitoare ale unei preocupări superioare.

Ce dezlănțuire, joia următoare, la hotel, în odaia lor, cu Léon ! Emma rîse, plînse, cîntă, dansă, ceru să-i aducă siropuri la gheață, vru să fumeze ; lui i se păru nebunatică, dar adorabilă, minunat de frumoasă.

Nu știa ce reacție a întregii ei ființe o împingea tot mai mult să guste plăcerile vieții. Ajunsese să se supere de orice, să fie lacomă și desfrînată ; se plimba cu el pe stradă, cu capul sus, și, cum spunea ea, fără teamă de-a se compromite. Totuși, uneori Emma tresărea la gîndul că s-ar putea să-l întîlnească pe Rodolphe ; i se părea că, deși se despărțiseră pentru totdeauna, nu scăpase cu totul de sub influența lui.

Într-o seară nu se mai înapoie la Yonville. Charles își pierdu capul, și mica Berthe, nevoind să se culce fără mama ei, plîngea din răsputeri. Justin pornise pe drum, doar o va întîlni. Însuși domnul Homais lăsase baltă farmacia.

În sfîrșit, pe la ora unsprezece, nemaiputînd sta locului, Charles înhămă calul la brișcă, sări în ea, dădu bice, și pe la două dimineața sosi la *Crucea roșie*. Aici, nimeni. Se gîndi că poate-o văzuse secretarul ; dar unde locuia ? Din fericire, Charles își aminti adresa patronului. Dădu fuga la el.

Începea să se crape de ziuă. Deasupra unei uși zări o firmă de notar ; bătu. Fără să deschidă, cineva îi strigă adresa cerută, adăugînd o mulțime de ocări cu privire la cei ce deranjau lumea în toiul nopții.

Casa în care locuia secretarul nu avea nici sonerie, nici clopoțel, nici portar. Charles începu să bată tare, cu pumnii, în obloane. Din întîmplare, trecu pe acolo un gardian de noapte ; atunci se temu și plecă.

„Am înnebunit, își spunea el ; fără îndoială că o fi fost oprită la masă la domnul Lormeaux.“

Familia Lormeaux nu mai stătea în Rouen.

— O fi rămas s-o îngrijească pe doamna Dubreuil. Ei, doamna Dubreuil e moartă de zece luni !... Dar atunci unde e ?

Îi veni o idee. Intră într-o cafenea şi ceru *Anuarul ;* căută repede numărul domnişoarei Lempereur, care stătea în strada Renelle-des-Maroquiniers, nr. 74.

Pe cînd intra în strada asta, apăru Emma în celălalt capăt ; mai mult se aruncă asupra ei decît o îmbrăţişă, exclamînd :

— De ce n-ai venit ieri ?

— Mi-a fost rău.

— Ce-ai avut ?... Unde ?... Cum ?...

Ea-şi trecu mîna pe frunte şi răspunse :

— La domnişoara Lempereur.

— Eram sigur. Acolo mă duceam.

— Oh, nu-i nevoie, zise Emma. Chiar acum a ieşit ; dar altă dată fii liniştit. Înseamnă că nu mai sînt liberă, înţelegi, dacă ştiu că cea mai mică întîrziere te tulbură atîta.

În felul acesta îşi lua dreptul de a nu mai fi stingherită în întîlnirile ei. Şi profită de el, în toată voia, şi din plin. Cînd îi venea pofta să-l vadă pe Léon, pleca sub orice pretext, şi cum el n-o aştepta în ziua aceea, se ducea să-l caute la birou.

La început asta a fost o mare fericire ; dar curînd Léon nu-i mai ascunse că patronul se plîngea foarte mult de absenţele lui repetate.

— Ei, fleacuri ! Hai, vino, îi spunea ea.

Şi Léon o ştergea de la birou.

Emma-i ceru să se îmbrace în negru şi să lase să-i crească o muscă sub buza de jos, ca să semene cu portretele lui Ludovic al XIII-lea. Voi să-i vadă locuinţa ; o găsi aşa şi-aşa ; Léon se înroşi, Emma nu băgă de seamă ; pe urmă-l sfătui să cumpere nişte perdele la fel cu ale ei şi, cum Léon îi spunea că asta costă scump, Emma îi răspunse rîzînd :

— Ha ! ha ! Tare mai ţii la bănişorii ţăi !

De cîte ori se vedeau, Léon trebuia să-i istorisească tot ce făcuse de la ultima întîlnire. Ceru să-i facă versuri, versuri pentru ea, o *poezie de dragoste*, dedicată ei ; Léon nu izbuti în nici un chip să găsească rima la cel de-al doilea vers, aşa că, în cele din urmă, copie un sonet dintr-un album.

N-o făcu atît din vanitate, cît pentru a-i fi pe plac. Nu-i discuta ideile ; îi împlinea toate gusturile ; ajunsese mai mult el amanta Emmei decît ea a lui. Emma spunea vorbe duioase, amestecate cu sărutări, care-i răscoleau sufletul. De unde învățase ea desfrîul acesta, atît de profund și de subtil încît era aproape imaterial ?

VI

CÎND SE DUCEA S-O VADĂ PE Emma, Léon lua masa de multe ori la farmacist, și se crezu dator, din politețe, să-l poftească și el la rîndul lui.

— Bucuros ! îi răspunse domnul Homais ; trebuie să mă dezmorțesc și eu puțin, că prea m-am împotmolit aici. O să mergem la un spectacol, la un restaurant, o să facem nebunii.

— Ah ! Halal prieteni ! ciripi duios doamna Homais, înfricoșată de primejdiile nelămurite pe care era gata să le înfrunte.

— Dar bine, ce, nu găsești că-mi ruinez destul sănătatea trăind necontenit printre emanațiile din farmacie ? ! Așa-s femeile ; după ce sînt geloase pe știință, pe urmă se mai și împotrivesc să ai și tu cele mai legitime distracții. Dar n-are a face, contează pe mine ; în una din zilele astea pic la Rouen, să batem la tălpi ceva *biștari !*

Altădată, spițerul s-ar fi ferit de-o asemenea expresie ; dar acum făcea pe candriul și pe parizianul, găsind că asta-i de-un bun-gust nemaipomenit, și, ca și vecina lui, doamna Bovary, îl întreba, cu multă curiozitate, pe Léon despre moravurile din capitală, ba chiar vorbea argou, ca să ia piuitul burghezilor, spunînd : *turne, bazar, chicar, chicandar, Bredastreet* și *Je me la casse,* în loc de : M-am dus.

Așadar, într-o joi, Emma fu surprinsă să dea în bucătăria de la *Leul de aur* peste domnul Homais, îmbrăcat ca de drum, adică într-o manta verde, pe care nimeni n-o mai văzuse, ținînd într-o mînă un geamantan, iar în cealaltă sacul îmblănit pentru picioare, de la farmacie. Nu spusese la nimeni că are de gînd să plece, de teamă să nu se alarmeze clienții de lipsa lui.

Gîndul de a revedea locurile în care-şi petrecuse tinereţea îl îmbăta fără îndoială, căci, cît ţinu drumul, nu mai tăcu din gură ; dar, abia ajuns, sări repede din trăsură şi porni în căutarea lui Léon ; oricît se împotrivi secretarul, domnul Homais îl luă pe sus la marea cafenea *Normandie,* unde intră foarte ţanţos, cu pălăria pe cap, găsind că prea arăţi a provincial dacă ţi-o scoţi într-un local public.

Emma îl aşteptă pe Léon trei sferturi de ceas. În cele din urmă alergă la biroul lui şi, pierdută în tot felul de presupuneri, învinuindu-l de indiferenţă şi reproşîndu-şi slăbiciunea, stătu toată după-amiaza cu fruntea lipită de geam.

La ora două, Léon şi farmacistul mai erau încă la masă, faţă în faţă. Sala cea mare se golea ; coşul sobei, în formă de palmier, îşi arcuia spre tavanul înalt ramurile lui aurite ; şi, lîngă ei, în dosul geamului, în plin soare, o mică fîntînă arteziană plescăia într-un bazin de marmură, în care, printre creson şi sparanghel, trei homari amorţiţi se învecinau cu nişte prepeliţe, culcate grămadă pe o parte.

Homais se desfăta. Cu toate că era mai ameţit de luxul dimprejur decît de bunătatea mîncării, vinul de Pommard, totuşi, îi biciui puţin puterile, şi cînd apăru omleta cu rom, începu să facă teorii necuviincioase asupra femeilor. Ceea ce-l fermeca mai presus de toate era *şicul.* Adora o toaletă elegantă într-un apartament bine mobilat, iar în ce priveşte însuşirile trupeşti, nu dispreţuia o *bucăţică bună.*

Léon se uita mereu la pendulă, disperat. Spiţerul bea, mînca, vorbea.

— Dumneata, zise el deodată, trebuie să duci mare lipsă de femei aici la Rouen. Dealtfel, simpatiile dumitale nu stau departe.

Şi cum celălalt se înroşea :

— Ei, hai, fii sincer ! N-ai să-mi spui mie că la Yonville nu...

Tînărul îndrugă ceva.

— Nu-i făceai curte, în casa doamnei Bovary ?...

— Cui ?

— Fetei în casă !

N-o spunea în glumă ; dar vanitatea făcîndu-l să uite de orice prudenţă, fără să vrea, Léon protestă. Şi-apoi, nu-i plăceau decît femeile brune.

— Și mie, zise farmacistul. Au mai mult temperament.

Și aplecîndu-se la urechea prietenului său, îi comunică semnele după care se cunoștea dacă o femeie are temperament. Se avîntă chiar, în treacăt, în considerații etnografice : nemțoaica era, după el, cu toane ; franțuzoaica — desfrînată ; italianca — pasionată.

— Dar negresele ? întrebă secretarul.

— Fantezie de artist... zise Homais. Băiete, două păhărele !

— Plecăm ? spuse în cele din urmă Léon, pierzîndu-și răbdarea.

— *Yes !*

Dar înainte de-a pleca, ținu să-l vadă pe patronul localului și-l felicită.

După asta, ca să fie singur, Léon pretextă că are treabă.

— Ei, merg și eu cu dumneata ! zise Homais.

Și, tot coborînd străzile împreună, îi vorbea de nevastă-sa, de copii, de viitorul lor, de farmacie, istorisindu-i în ce hal de decădere era altădată și la ce grad de perfecțiune o ridicase.

Ajuns în fața hotelului *Boulogne*, Léon îl lăsă brusc, dădu buzna pe scări și-și găsi amanta în culmea agitației.

Cînd auzi de farmacist, sări ca arsă. Léon totuși îi aducea o mulțime de argumente temeinice ; n-avea nici o vină. Ce, ea nu-l cunoștea pe domnul Homais ? Cum putea să creadă că preferă să stea cu farmacistul ? Dar Emma îi întoarse spatele ; Léon o apucă de mînă ; și, căzînd în genunchi, o cuprinse de mijloc cu amîndouă brațele, într-o atitudine galeșă, plină de dorințe pătimașe, implorînd-o parcă.

Emma stătea în picioare ; ochii ei mari, scăpărători îl priveau cu seriozitate și aproape înfricoșător. Apoi lacrimile îi întunecară, pleoapele lor trandafirii se lăsară în jos, Emma îi întinse mîinile, și Léon tocmai voia să le sărute, cînd intră un servitor, spunînd că-l caută cineva pe domnul.

— Ai să te-ntorci ? întrebă ea.

— Da.

— Dar cînd ?

— Imediat.

— Asta-i un *truc*, zise farmacistul cum îl zări pe Léon. Am vrut să curm această vizită, care mi s-a părut că te stînjenește. Hai la Bridoux, să luăm un pahar de miș-maș.

Léon se jură că trebuie să se întoarcă la birou. Spițerul începu atunci să facă glume pe seama hîrțoagelor și a procedurilor.

— Mai lasă-i pe Cujas și pe Barthole, ce dracu ! Cine te oprește ? Curaj ! Hai la Bridoux : o să-i vezi cîinele. Ciudat cîine !

Și cum secretarul o ținea mereu pe-a lui :

— Merg și eu la birou. O să citesc un ziar așteptîndu-te, sau o să răsfoiesc un cod.

Zăpăcit de furia Emmei, de vorbăria domnului Homais și poate fiindcă dejunul îi căzuse greu, Léon stătea nehotărît și ca vrăjit de farmacistul care tot repeta :

— Hai la Bridoux ! E la doi pași, în strada Malpalu.

Atunci, din lașitate, din prostie, din acel sentiment de neînțeles care ne tîrăște spre faptele cele mai neplăcute, se lăsă dus la Bridoux ; și-l găsiră în curticica lui supraveghind trei băieți, care gîfîiau învîrtind roata mare a unei mașini de făcut sifon. Homais le dădu sfaturi ; îl sărută pe Bridoux ; apoi băură un miș-maș. De zeci de ori Léon vru să plece ; dar celălalt îl oprea apucîndu-l de braț și zicîndu-i :

— Plec și eu acuși ! O să mergem la *Fanal de Rouen*, să-i vedem pe domnii de-acolo. O să te prezint lui Thomassin.

Léon scăpă totuși de dînsul și o luă la goană spre hotel. Emma nu mai era acolo.

Plecase chiar atunci, exasperată. Nu-l mai putea suferi acum. Să nu vină la întîlnire cînd își dăduse cuvîntul, i se părea un afront, și mai căuta și alte motive ca să se îndepărteze de el ; găsea că nu-i în stare de un act de eroism, că-i slab, banal, mai moale ca o femeie, și, pe deasupra, zgîrcit și fricos.

Mai apoi, liniștindu-se, găsi în cele din urmă că, fără îndoială, îl calomniase. Dar ponegrirea celor pe care tot îi mai iubim ne îndepărtează puțin de ei. De idoli nu trebuie să te-atingi, că-ți rămîne poleiala pe mîini.

Ajunseră să vorbească mai des de lucruri străine de dragostea lor ; și în scrisorile pe care Emma i le trimitea era vorba de flori, de versuri, de lună și de stele, ieșiri naive ale unei pasiuni domolite, care încerca să se învio-

reze, alergînd la ajutoare dinafară. Își făgăduia întruna ca la întîlnirea viitoare să fie foarte fericită ; dar după întîlnire își mărturisea singură că nu simțise nimic deosebit. Dezamăgirea asta se ștergea repede în fața unei noi speranțe, și Emma se întorcea la el mai înflăcărată, mai însetată. Știa să se dezbrace cu mișcări repezite, smulgînd șiretul subțire al corsetului, ce șuiera în jurul șoldurilor ei ca o viperă care lunecă. Se ducea în vîrful picioarelor goale să mai vadă dacă ușa era încuiată, apoi dintr-o singură mișcare lăsa să cadă, de-a valma toate veșmintele de pe ea ; și, palidă, fără să scoată o vorbă, serioasă, i se arunca la piept, străbătută de un fior prelung.

Totuși, pe fruntea aceea îmbrobonată de picături reci, pe buzele acelea care îngînau ceva, în privirile acelea rătăcite, în strînsoarea acelor brațe era ceva nefiresc, jalnic și nedeslușit, care se furișa parcă între ei pe nesimțite, ca și cum ar fi voit să-i despartă.

Nu îndrăznea să-i pună nici o întrebare ; dar dîndu-și seama cîtă experiență avea, își spunea că trebuie să fi trecut în viața ei prin toate încercările suferinței și ale plăcerii. Ceea ce îl încînta altădată îl îngrozea întrucîtva acum. Dealtfel, se revolta la gîndul că, zi cu zi, îi absoarbe tot mai mult personalitatea. Nu-i putea ierta această victorie nedezmințită. Se silea chiar să n-o iubească ; dar, pe urmă, cum îi auzea scîrțîitul botinelor, se simțea laș, ca bețivii cînd văd o băutură tare.

Ce-i drept, Emma-l copleșea întotdeauna cu tot felul de drăgălășenii, de la rafinamentele felurilor de mîncare pînă la cochetăria cu care se îmbrăca și la duioșia cu care se uita la el. Aducea în sîn trandafiri de la Yonville și i-i arunca în obraz, se arăta grijulie de sănătatea lui, îl sfătuia cum să se poarte, și, ca să-l țină și mai mult cu speranța că poate cerul îi va veni în ajutor, îi puse la gît o iconiță a Sfintei Fecioare. Și ca o mamă virtuoasă, se interesa ce fel de prieteni are. Îi spunea :

— Nu-i mai vedea, nu ieși, nu te gîndi decît la noi ; iubește-mă !

Ar fi voit să știe tot ce face, și-i veni în minte să-l urmărească pe stradă. În preajma hotelului era totdeauna un fel de vagabond care se dădea pe lîngă călători și care n-ar fi șovăit să... Dar mîndria ei se revoltă.

„Ei și ? N-are decît să mă înșele, puțin îmi pasă ! Parcă țin la asta ?“

Într-o zi, cînd se despărţiseră devreme şi ea se-ntorcea singură pe bulevard, zări zidurile mănăstirii la care învăţase şi se aşeză pe-o bancă la umbra ulmilor. Ce liniştită era pe vremea aceea ! Cît de mult invidia sentimentele de dragoste cu neputinţă de pus în vorbe, pe care încerca, din cărţi, să şi le închipuie.

Primele luni de căsătorie, plimbările călare prin pădure, vicontele cu care a valsat, Lagardy cîntînd, totul se perindă prin faţa ochilor ei... Şi Léon i se păru deodată tot aşa de departe ca şi ceilalţi.

„Totuşi, îl iubesc !“ îşi spunea ea.

Oricum, nu era fericită, şi nici nu fusese vreodată. De unde venea oare această insuficienţă a vieţii, putrezirea asta bruscă a tuturor lucrurilor pe care căutase să se sprijine ?... Dar dacă exista pe undeva o făptură puternică şi frumoasă, o fire aleasă, totodată exaltată şi rafinată, o inimă de poet sub chipul unui înger, liră cu coarde de bronz, înălţînd spre cer elegiace poeme nupţiale, atunci poate totuşi o va întîlni ?

O ! Dar era cu neputinţă ! Dealtfel, nimic nu merita osteneala acestei căutări ; totul era numai minciună ! Fiecare zîmbet ascundea un căscat de plictiseală, fiecare bucurie — un blestem, orice plăcere — dezgustul de ea, şi cele mai fierbinţi sărutări nu-ţi lăsau pe buze decît pofta neîmplinită a unei voluptăţi şi mai mari.

Un geamăt metalic se tîrî în văzduh, şi clopotul mănăstirii bătu de patru ori. Ora patru ! Şi parcă stătea acolo, pe bancă, de-o veşnicie. Dar patimi fără sfîrşit pot încăpea într-o clipă, aşa cum încape o mulţime pe un locuşor.

Emma trăia gîndindu-se numai la ale ei şi nu-i păsa de bani mai mult decît unei arhiducese.

O dată totuşi intră la dînsa un om pirpiriu, rumen la faţă şi chel, spunînd că-i trimis de domnul Vinçart din Rouen. Scoase acele cu care prinsese buzunarul lateral al lungii lui redingote verzi, le înfipse în mînecă şi-i întinse politicos o hîrtie.

Era o poliţă de şapte sute de franci, semnată de ea, şi pe care Lheureux, cu toată făgăduiala, o virase lui Vinçart.

Emma trimise servitoarea să-l cheme. Nu putea să vină.

Atunci, necunoscutul, care rămăsese în picioare, aruncînd în dreapta şi în stînga priviri iscoditoare, ascunse de

niște sprîncene stufoase și blonde, întrebă cu un aer nevinovat :

— Ce răspuns să duc domnului Vinçart ?

— Ei bine, răspunse Emma, spuneți-i... că n-am... pe săptămîna viitoare... Să aștepte... da, săptămîna viitoare.

Și omul acela plecă fără să scoată o vorbă.

Dar a doua zi, la amiază, primi protestul poliței ; și cînd văzu hîrtia timbrată, pe care apărea de mai multe ori și cu litere mari : „Maestrul Hareng, portărel din Buchy", se înspăimîntă atît de tare, încît alergă degrabă la negustorul de stofe.

Îl găsi în prăvălie, legînd cu sfoară un pachet.

— Plecăciune ! spuse el. Sînt al dumneavoastră.

Lheureux își căută mai departe de treabă, ajutat de o fetiță de vreo treisprezece ani, cam cocoșată, și care făcea și pe băiatul de prăvălie, și pe bucătăreasa.

Pe urmă, bocănind cu saboții pe podelele prăvăliei, urcă, luînd-o înaintea doamnei, la etajul întîi, unde pe un birou mare din lemn de brad se aflau cîteva registre, ferecate de-a curmezișul cu o bară de fier cu lacăt la capăt. La perete, sub niște cupoane de stambă, de-abia se vedea o casă de fier atît de mare, că trebuie să fi avut în ea altceva decît polițe și bani. Într-adevăr, domnul Lheureux împrumuta bani pe amanet, și acolo pusese lanțul de aur al doamnei Bovary, ca și cerceii sărmanului moș Tellier, care, silit în cele din urmă să-i vîndă, cumpărase la Quincampoix o biată băcănie, unde se stingea de troahna de care suferea, printre lumînările mai puțin galbene decît fața lui.

Lheureux se așeză în fotoliul larg de paie, zicînd :

— Ce mai nou ?

— Uite !

Și-i arătă hîrtia.

— Ei bine, ce pot eu să fac ?

Atunci, ea se-nfurie, aducîndu-i aminte că și-a dat cuvîntul că nu-i va pune în circulație polițele. El recunoscu.

— Dar și eu am fost nevoit ; mi-ajunsese cuțitul la os.

— Și-acum ce-o să se întîmple ? zise ea.

— O, foarte simplu : tribunalul dă o sentință, și pe urmă sechestru... *și cu asta, gata !*

Emma se stăpînea să nu dea în el. Îl întrebă, în șoaptă dacă nu era chip să-l potolească pe domnul Vinçart.

— Ei da ! să-l potolesc pe Vinçart ! Se vede că nu-l cunoaşteţi deloc. E mai cumplit decît o fiară.

Totuşi domnul Lheureux trebuia să facă ceva.

— Ascultaţi, vă rog ! Mi se pare că pînă acum am fost destul de bun cu dumneavoastră. Şi, deschizînd un registru : Poftim ! Apoi, trecînd degetul pe pagină : Uitaţi-vă... uitaţi-vă... La 3 august, două sute de franci... La 17 iunie, o sută cincizeci... la 23 martie, patruzeci şi şase... În aprilie...

Se opri, ca şi cum s-ar fi temut să nu facă o prostie.

— Şi nu mai pun la socoteală poliţele semnate de domnul, una de şapte sute de franci, alta de trei sute ! Cît despre micile avansuri ce v-am dat, despre dobînzi, astea nu se mai isprăvesc, nici nu te mai poţi descurca în ele. Nu mă mai amestec !

Ea plîngea ; îi spuse chiar „bunul meu domn Lheureux". Dar el arunca mereu vina pe „dulăul acela de Vinçart". El nu avea un ban, nimeni acum nu-i mai plătea, toţi îl jecmăneau ; un biet negustoraş ca dînsul de unde să dea avansuri ?

Emma tăcea ; şi domnul Lheureux, care tot ronţăia penele tocului, fu îngrijorat desigur de tăcerea ei, căci adăugă :

— Cel puţin, dacă într-una din zilele astea aş încasa ceva... aş putea...

— Dealtfel, spuse ea, de îndată ce restul de la Barneville...

— Cum ?

Şi, aflînd că Langlois nu plătise încă, păru foarte surprins.

Apoi, cu o voce mieroasă :

— Şi ziceaţi că ne putem înţelege ?...

— O ! Cum veţi voi !

Atunci el închise ochii ca să se gîndească, scrise cîteva cifre şi, declarînd că o să-i vină tare greu, că afacerea e foarte riscantă şi că îşi dă ultimul ban, dictă patru poliţe de două sute cincizeci de franci fiecare, cu scadenţe din lună în lună.

— Numai de-ar vrea Vinçart să m-asculte ! Pentru că eu nu şovăi, sînt om dintr-o bucată !

Îi arătă apoi în treacăt mai multe noutăţi, dar din care nici una, după părerea lui, nu făcea pentru doamna.

— Cînd mă gîndesc că, uite, rochia asta costă treizeci și cinci de bani metrul, și-i garantată că nu iese la spălat ! Și lumea se bate după ea ! Vă închipuiți desigur că nu spunem ce fel de marfă e !

Lheureux voia ca prin mărturisirea acestei pungășii față de alții s-o convingă pe Emma de cinstea lui.

Pe urmă o chemă înapoi să-i arate trei coți de dantelă, pe care-o găsise de curînd la o *licitație.*

— Nu-i așa că-i frumoasă ? spunea Lheureux. E foarte căutată acum, pentru pus pe spătarele fotoliilor ; e la modă.

Apoi, mai iute ca un scamator, înveli dantelele într-o hîrtie albastră și i le puse Emmei în mînă.

— Cel puțin, să știu...

— Ei, mai tîrziu, îi răspunse el, întorcîndu-i spatele.

Chiar în seara aceea îl făcu pe Bovary să-i scrie mamei lui să le trimită cît mai degrabă tot restul moștenirii. Soacră-sa răspunse că nu mai are nimic : moștenirea se lichidase și le mai rămînea, în afară de Barneville, o rentă de șase sute de livre, pe care le-o va trimite regulat.

Atunci doamna trimise conturile de onorariu la doi-trei clienți, și în curînd folosi din plin acest mijloc, care îi reușea... Avea totdeauna grijă să adauge într-un post-scriptum : „Nu-i spuneți nimic soțului meu, știți cît e de mîndru... Scuzați-mă... A dumneavoastră...“

Cîțiva reclamară, dar Emma le dosi răspunsurile.

Ca să facă rost de bani, începu să-și vîndă mănuși vechi, pălării vechi, fier vechi ; și se tocmea aprig, sîngele ei de țărancă îmboldind-o la cîștig. Apoi, de cîte ori avea să se ducă la oraș, o să tîrguiască tot felul de fleacuri de ocazie, pe care domnul Lheureux, în lipsă de altele, i le va lua cu siguranță. Își cumpără pene de struț, porțelanuri chinezești și scrinuri ; se împrumuta de la Félicité, de la doamna Lefrançois, de la hangița de la *Crucea roșie* și de la toată lumea, de oriunde. Cu banii pe care, în sfîrșit, îi primi de la Barneville, plăti două polițe, ceilalți o mie cinci sute de franci irosindu-i. Făcu alte datorii, și tot așa mereu.

Cîteodată, ce-i drept, căuta să facă socoteli, dar îi ieșeau niște sume atît de uriașe, că nu-i venea a crede. Atunci, o lua de la capăt, se încurca îndată, lăsa totul baltă și nu se mai gîndea la ele.

Acum casa era tristă de tot. Vedeai ieșind furnizori furioși. Vedeai batiste aruncate pe sobă ; iar micuța Berthe, spre marea indignare a doamnei Homais, umbla cu ciorapii rupți. Dacă Charles încerca, sfios, să spună ceva, Emma-i răspundea, repezindu-l, că nu-i vina ei !

De ce aceste ieșiri ? Charles credea că totul vine din vechea ei boală de nervi ; și, făcîndu-și reproșuri că i-a luat infirmitățile drept cusururi, se învinuia de egoism, avea poftă să se ducă la ea s-o sărute.

„A, nu, își zicea, aș plictisi-o !“

Și nu se mai ducea.

Seara, după masă, se plimba singur prin grădină, o lua pe micuța Berthe pe genunchi, și, deschizînd jurnalul medical, încerca s-o învețe a citi. Fetița, care nu învăța niciodată, deschidea îndată niște ochi mari și triști și se pornea pe plîns. Atunci o alinta ; se ducea să-i aducă apă cu stropitoarea, ca să-i facă rîulețe pe nisip, sau rupea crenguțe de lemnul-cîinelui, ca să planteze pomi în straturi, îndeletnicire binevenită în acea grădină năpădită de buruieni ; îi datora leafa pe atîtea zile lui Lestiboudois ! Pe urmă fetiței îi era frig și o chema pe maică-sa.

— Cheamă-ți bona, spunea Charles. Știi foarte bine, draga mea, că mama nu vrea să fie deranjată.

Venea toamna, și frunzele începeau să cadă, ca acum doi ani, cînd era bolnavă ! Oare cînd or să se isprăvească toate astea ? !... Și Charles continua să se plimbe cu mîinile la spate.

Doamna era în odaia ei. Nimeni nu intra acolo. Stătea cît e ziua de mare, toropită, cu te miri ce pe ea, și, din cînd în cînd, punea să afume cu niște bulgărași din cei cu care se afumă în seraiuri, cumpărați la Rouen, din prăvălioara unui algerian. Ca să nu-l aibă noaptea lîngă ea pe bărbatul acela care dormea, ajunse ca prin tot felul de mofturi să-l surghiunească la etajul al doilea ; iar ea citea pînă la ziuă tot felul de cărți năstrușnice, în care erau înfățișate orgii și scene sîngeroase. Cîteodată o apuca spaima și țipa. Charles venea repede.

— Ah, pleacă ! îi spunea ea.

Sau, altă dată, mistuită și mai tare de acea flacără lăuntrică pe care o aținta adulterul, cu răsuflarea tăiată, zguduită, toată numai dorințe, deschidea fereastra, trăgea adînc în piept aerul rece, își răsfira în vînt părul prea greu și, uitîndu-se la stele, visa la dragostea unui prinț.

Se gîndea la el, la Léon. Ar fi dat atunci orice doar pentru una din întîlnirile acelea care-o potoleau.

Întîlnirile erau pentru Emma zile de sărbătoare. Le voia strălucite ! Și cînd Léon nu putea face față singur cheltuielilor, plătea ea, cu dărnicie, tot ce era în plus, lucru care se întîmpla aproape totdeauna. Léon încerca s-o facă să înțeleagă că s-ar simți tot așa de bine și în altă parte, în vreun hotel mai modest, dar Emma nici nu voia să audă.

Într-o zi scoase din geanta ei șase linguriță de argint suflat cu aur (era darul de nuntă al lui moș Rouault), rugîndu-l să le ducă îndată să le amaneteze pentru ea la Muntele de Pietate ; și Léon se supuse, cu toate că treaba asta nu-i plăcu. Se temea să nu se compromită.

După asta, gîndindu-se mai bine, găsi că amanta lui avea apucături stranii și că poate ceilalți aveau dreptate cînd voiau să-l scape de ea.

Într-adevăr, cineva trimisese mamei lui o lungă scrisoare anonimă, prin care o înștiința că băiatul ei *se nenorocea cu o femeie măritată ;* și femeia asta cumsecade, întrezărind veșnica sperietoare a familiilor, adică vaporoasa creatură primejdioasă, sirena, monstrul care sălășluiește ca o arătare în adîncurile dragostei, îi scrise deîndată domnului Dubocage, patronul lui Léon, care avu o atitudine desăvîrșită în această problemă. Vorbi cu dînsul trei sferturi de oră, căutînd să-i deschidă ochii și să-i arate prăpastia în care se arunca. O legătură ca asta ar fi mai tîrziu dăunătoare carierei lui. Îl implora să rupă, și dacă nu făcea acest sacrificiu în propriul său interes, să-l facă cel puțin pentru el, Dubocage !

În cele din urmă, Léon jurase să n-o mai vadă pe Emma ; și regreta că nu-și respectase făgăduiala, ținînd seamă de toate bîrfelile și încurcăturile pe care femeia asta putea să le mai atragă asupră-i, fără a mai pune la socoteală glumele pe care le făceau camarazii lui, dimineața, în jurul sobei. Era pe cale să ajungă secretar-șef ; era timpul să fie serios. Așa că renunță la flaut, la sentimentele exaltate, la imaginație ; căci orice burghez, în înflăcărarea tinereții sale, fie numai și o zi, sau o clipă, s-a crezut în stare de pasiuni nestăvilite, de fapte mărețe. Pînă și bărbatul cel mai puțin destrăbălat a visat sultane ; și fiecare notar public poartă în el rămășițele unui poet.

Se plictisea acum de cîte ori Emma izbucnea deodată în plîns la pieptul lui ; și inima, ca acei oameni care nu pot îndura decît o anumită doză de muzică, îi ațipea nepăsătoare în larma tumultuoasă a unei iubiri ale cărei gingășii nu le mai simțea.

Prea se cunoșteau pentru a mai avea acele extaze uimite ale posesiunii care însutesc bucuria. Emma era tot atît de scîrbită de dînsul, pe cît Léon era obosit de ea. Regăsea în adulter tot ce era searbăd în căsnicie.

Dar cum să scapi ? Și apoi, oricît se simțea de umilită de josnicia unei astfel de fericiri, ținea la ea din obișnuință sau din stricăciune ; și în fiecare zi se înverșuna și mai mult, secînd orice fericire, tocmai fiindcă o voia mai deplină. Îl învinovățea pe Léon de speranțele ei dezamăgite, ca și cum el ar fi trădat-o ; și chiar ea dorea o catastrofă care să-i despartă, de vreme ce nu avea curajul de a se hotărî.

Continua totuși să-i scrie scrisori de dragoste ca și înainte, cu ideea că o femeie trebuie să-i scrie mereu amantului ei.

Dar, scriind, Emma vedea un alt bărbat, o fantomă alcătuită din amintirile ei cele mai înflăcărate, din lecturile cele mai frumoase, din dorințele cele mai puternice ; și, pînă la urmă, devenea atît de real și ușor de atins, că se-nfiora înmărmurită, fără să și-l poată totuși închipui limpede, atît de mult se pierdea, ca un zeu, în bogăția însușirilor sale. Sălășluia în ținuturi albăstrii, în care scări de mătase se leagănă la balcoane în boarea florilor, în lumina lunii. Îl simțea alături de ea, trebuie să vină, să o răpească întreagă, într-un sărut. După asta cădea iar din visurile ei, istovită ; căci aceste porniri de dragoste nelămurită o oboseau mai mult decît cele mai mari desfrîuri.

Simțea acum o necurmată sfîrșeală în tot trupul. Adesea chiar, Emma primea somații, hîrtii timbrate, la care de-abia se uita. Ar fi vrut să nu mai trăiască, sau să doarmă întruna.

În ziua de lăsata-secului nu se întoarse la Yonville ; seara se duse la bal mascat. Își puse un pantalon de catifea și ciorapi roșii, o perucă cu fiong și o lanternă venețiană la ureche. Țopăi toată noaptea în sunetul furios al tromboanelor : se făcea cerc în jurul ei ; iar dimineața se pomeni sub coloanele din fața teatrului, printre cinci-șase

măşti, fete vesele sau mateloţi, camarazi de-ai lui Léon, care puneau la cale un supeu.

Cafenelele dimprejur erau ticsite. Dădură în port peste un restaurant din cele mai mediocre, al cărui patron le deschise o odăiţă la etajul al patrulea.

Bărbaţii şuşotiră într-un colţ, înţelegîndu-se fără îndoială să plătească. Unul era secretar de notar, doi erau medicinişti, iar celălalt, funcţionar ; ce mai societate pentru ea ! Cît despre femei, Emma îşi dădu seama imediat, după cum vorbeau, că aproape toate trebuiau să fie de ultima teapă. Atunci începu să-i fie frică, îşi trase scaunul mai înapoi şi-şi lăsă ochii în pămînt.

Ceilalţi se puseră pe mîncat ; ea nu se-atinse de nimic simţea arzîndu-i fruntea, înţepături în pleoape şi ca un sloi de gheaţă de-a lungul trupului. Îi mai răsunau în cap scîndurile podelei din sala de bal, săltînd încă sub bătaia ritmică a miilor de picioare care dănţuiau. Pe urmă, mirosul de punci şi fumul de ţigară o ameţiră. Îi veni rău ; o duseră la fereastră.

Începea să se crape de ziuă, şi o pată mare, purpurie, se întindea pe cerul palid spre Sainte-Catherine. Rîul plumburiu se înfiora în bătaia vîntului ; pe poduri nu mai era nimeni ; se stingeau felinarele.

Între timp îşi veni în fire şi începu să se gîndească la Berthe, care dormea acolo, departe, în camera bonei. Dar trecu o căruţă plină de şine lungi, sunînd asurzitor a fierărie.

O şterse brusc, se descotorosi de costum, îi spuse lui Léon că trebuie să se întoarcă acasă şi, în sfîrşit, rămase singură la hotelul *Boulogne*. Nu mai putea suferi nimic, nici pe ea însăşi. Ar fi vrut, ca o pasăre care-a scăpat, să se ducă să înceapă o viaţă nouă, undeva, foarte departe, în limpezimea văzduhului.

Ieşi, străbătu bulevardul, piaţa Cauchoise şi periferia, pînă la o stradă deschisă de-a lungul unor grădini. Mergea repede ; aerul de-afară o liniştea ; şi, încetul cu încetul, chipurile mulţimii, măştile, cadrilurile, policandrele, supeul, femeile acelea, totul pierea ca o ceaţă dusă de vînt. Apoi, întorcîndu-se la *Crucea roşie*, se aruncă pe pat, în odăiţa ei de la al doilea cat, în care erau atîrnate nişte litografii cu *Turnul Nesle*. La ora patru după-amiază, Hivert o trezi.

Cînd ajunse acasă, Félicité îi arătă în spatele pendulei o hîrtie cenușie. Emma citi :

„În baza sentinței judecătorești investite cu formula executorie...“

Ce sentință judecătorească ? În ajun i se lăsase într-adevăr o altă hîrtie, de care nu știa nimic ; de aceea rămase ca trăsnită citind :

„Somație. În numele regelui, a legii și a justiției, doamna Bovary...“

Sărind apoi mai multe rînduri : văzu :

„În termen de douăzeci și patru de ore.“ Ce ? ! „Să plătească întreaga sumă de opt mii de franci.“ Iar mai jos era chiar : „Va fi constrînsă pe orice cale legală. și îndeosebi prin sechestru executiv asupra tuturor mobilelor și obiectelor“.

Ce să facă ?... În douăzeci și patru de ore ; mîine ! Se gîndi că Lheureux vrea fără îndoială s-o mai sperie ; căci dintr-o dată își dădu seama de toate mașinațiile lui, de tot ce urmărea cu amabilitățile sale. Ceea ce o liniștea era chiar suma atît de exagerată.

Totuși, cumpărînd mereu, neplătind, împrumutînd, semnînd polițe și pe urmă preschimbîndu-le cu altele care creșteau cu fiecare nouă scadență, ajunsese să-i constituie zisului Lheureux un capital, pe care acesta aștepta cu nerăbdare să pună mîna ca să-l speculeze.

Emma se înființă la el cu un aer nepăsător.

— Știi ce mi se-ntîmplă ? E-o glumă, firește.

— Nu !

— Cum asta ?

Lheureux se-ntoarse încet spre ea și, cu brațele încrucișate, începu :

— Ce credeați, coniță, că aveam să fiu pînă-n vecii vecilor furnizorul și bancherul dumneavoastră pe gratis ? Trebuie să-mi capăt banii, să fim drepți !

Emma protestă, spunînd că datoria e prea mare.

— A, ce să faci ? ! A recunoscut-o tribunalul ! E o hotărîre judecătorească ! V-a fost comunicată ! Dealtfel, nu eu, ci Vinçart...

— Și dumneata n-ai putea...

— O, nici pomeneală.

— Dar... totuși... să discutăm.

Și Emma începu să bată cîmpii : că n-a știut nimic... că totul a venit pe neașteptate...

— Cine e vinovat ? spuse Lheureux, schițînd un salut ironic. În timp ce eu trag la jug ca un bou, dumneavoastră vă țineți de petreceri.

— Știi ? Fără morală !

— Nu strică niciodată, îi întoarse el vorba.

Emma deveni lașă ; începu să-l implore ; ba chiar își puse frumoasa-i mînă albă și lungă pe genunchiul negustorului...

— Ia lăsați-mă ! S-ar zice că vreți să mă ispitiți !

— Ești un nemernic ! strigă ea.

— O ! O ! Ați cam luat-o razna ! exclamă el rîzînd.

— Am să arăt eu cine ești ! Am să-i spun bărbatului meu...

— Ei bine, și eu am ceva de arătat soțului dumneavoastră !

Și Lheureux scoase din casa de fier o chitanță de o mie opt sute de franci, pe care i-o dăduse Emma cînd se făcuse scontul la Vinçart.

— Oare credeți, adăugă el, că nenorocitul ăsta n-o să înțeleagă furtișagul dumneavoastră ?

Emma se prăbuși, mai doborîtă decît dacă i s-ar fi dat cu o măciucă în cap. Lheureux se plimba între fereastră și birou, repetînd întruna :

— Ah ! O să-i arăt... o să-i arăt...

Se apropie apoi de ea și, cu un glas dulce, zise :

— Știu că nu-i plăcut ; dar, la urma urmelor, nimeni n-a murit din asta, și cum nu vă rămîne altceva de făcut decît să-mi dați înapoi banii...

— Dar de unde să-i iau ? spuse Emma gesticulînd.

— Ei, ce dracu ? Cînd cineva are prietenii pe care-i aveți dumneavoastră !...

Și se uita la ea atît de pătrunzător și de cumplit, că o trecură fiorii,

— Îți promit, zise ea, să semnez...

— Sînt sătul de semnăturile dumneavoastră !

— Am să mai vînd...

— Ei, asta-i ! zise el, ridicînd din umeri. Ce să mai vindeți, că nu mai aveți nimic.

Și strigă pe ferestruica ce da în prăvălie :

— Annette ! Nu uita cele trei cupoane de la nr. 14.

Apăru servitoarea ; Emma pricepu și întrebă „cîți bani i-ar trebui ca să oprească orice urmărire".

— E prea tîrziu !

— Dar dacă ți-aș aduce cîteva mii de franci, un sfert din datorie, o treime, aproape tot ?

— Nu, nu ! Zadarnic !

O împingea încet-încet spre scară.

— Te implor, domnule Lheureux, numai cîteva zile !

Plîngea.

— Ei, asta mai lipsea ! Să vă văd plîngînd !

— Mă duci la disperare !

— Puțin îmi pasă ! zise el, trîntind ușa.

VII

A DOUA ZI, CÎND HARENG, PORtărelul, se prezentă la dînsa împreună cu doi martori ca să facă procesul-verbal de sechestru, Emma se ținu tare.

Începură cu cabinetul lui Bovary și nu trecură în procesul-verbal capul frenologic, care fu socotit drept *instrument profesional ;* dar în bucătărie numărară toate tăvile, oalele, scaunele, lumînările, iar în odaia ei de culcare, toate fleacușteţele din rafturi. Scotociră rochiile, rufele, odaia de toaletă ; și viața ei, pînă în ungherele cele mai ascunse, fu expusă toată, în văzul celor trei oameni, ca un cadavru la autopsie.

Hareng, strîns într-o haină neagră, strîmtă, cu cravată albă și cu supieurile foarte întinse, repeta din cînd în cînd :

— Îmi dați voie, doamnă ? Îmi dați voie ?

Deseori izbucnea :

— Încîntător !... Foarte drăguț !

Se apuca apoi iar de scris, muind condeiul în călimara de corn pe care-o ținea în mîna stîngă.

După ce isprăviră cu odăile, se urcară în pod.

Acolo Emma avea un pupitru în care ținea încuiate scrisorile de la Rodolphe... Trebui să-l descuie.

— A ! O corespondență ! exclamă portărelul cu un zîmbet discret. Dar îngăduiți-mi, vă rog, căci trebuie să mă conving dacă nu cumva cutia nu conține și altceva.

Şi începu să plece hîrtiile pe-o parte, uşurel, ca şi cum ar fi vrut să cerceteze dacă nu cumva cad napoleoni din ele. Atunci, văzînd mîna aceea butucănoasă, cu degetele roşii şi moi ca nişte melci, umblînd pe paginile care-i făcuseră odată inima să bată atît de tare, se indignă.

În sfîrşit, plecară ! Félicité se înapoie. O trimisese Emma să stea la pîndă, să-l întoarcă din drum pe Bovary ; şi amîndouă îl ascunseră repede în pod pe custodele sechestrului, care jură să nu se mişte de-acolo.

Toată seara Charles i se păru îngrijorat. Emma îl spiona cu ochii plini de spaimă, crezînd că în brazdele feţei lui descifrează o acuzare. Apoi, cînd îşi întorcea privirea spre căminul cu micile lui paravane chinezeşti în faţă, spre perdelele largi, spre fotolii, în sfîrşit, spre toate lucrurile acelea care îi îndulciseră amărăciunea vieţii, o apuca remuşcarea, sau, mai degrabă, un nemărginit regret, care, departe de a-i nimici pasiunea, i-o întărîta şi mai tare. Charles răscolea cărbunii, liniştit, cu picioarele proptite-n grătarul căminului.

La un moment dat, custodele, plictisindu-se desigur în ascunzătoarea lui, făcu puţin zgomot.

— Umblă cineva pe sus ? zise Charles.

— Nu, răspunse ea, e-o lucarnă care-a rămas deschisă şi pe care-o zgîlţîie vîntul.

A doua zi dimineaţă plecă la Rouen, ca să treacă pe la toţi bancherii pe care-i cunoştea după nume. Erau la ţară sau plecaţi. Nu se lăsă ; şi de la cei pe care îi găsi ceru bani, încredinţîndu-i că-i trebuie şi că o să-i restituie. Cîţiva îi rîseră în nas ; toţi o refuzară.

La ora două, alergă la Léon, bătu la uşă. Nu deschise nimeni. În sfîrşit, apăru.

— Ce te-aduce ?

— Te deranjez ?

— Nu... dar...

Şi Léon mărturisi că proprietarului nu-i plăcea deloc să primească „femei".

— Trebuie să-ţi spun ceva, stărui ea.

Atunci Léon puse mîna pe cheie. Ea-l opri.

— O, nu acolo, la noi.

Şi se duseră în odaia lor, la hotelul *Boulogne*.

Cum sosi, Emma bău un pahar cu apă. Era foarte palidă. Începu :

— Léon, trebuie să-mi faci un serviciu !

Și, scuturîndu-l de amîndouă mîinile, pe care i le ținea strîns, adăugă :

— Ascultă, am nevoie de opt mii de franci !

— Ești nebună ?

— Nu încă !

Și, povestindu-i repede istoria cu sechestrul, îi spuse ce nenorocită e ; căci Charles nu știa nimic ; soacră-sa o ura, moș Rouault nu putea face nimic ; dar el, Léon, o să alerge să găsească suma asta de care avea atîta nevoie.

— Cum îți închipui că...

— Ce laș ești ! îi strigă ea.

Atunci el zise prostește :

— Exagerezi. Cu vreo trei mii de franci, poate că individul acela o să se liniștească.

Un motiv mai mult ca să încerce ceva ; nu-i cu putință să nu găsească trei mii de franci. Și-apoi, Léon putea să se oblige el în locul ei.

— Du-te ! Încearcă ! Trebuie ! Aleargă !... Oh, caută, caută ! Am să te iubesc așa de mult !

Léon plecă, se întoarse după un ceas și spuse cu o mutră solemnă :

— Am fost la trei persoane... zadarnic !

Rămaseră apoi față în față, în cele două colțuri ale căminului, nemișcați, fără să scoată o vorbă. Emma ridica din umeri, bătînd din picioare. O auzi murmurînd :

— Dacă aș fi în locul tău, eu aș găsi imediat !

— Unde ?

— La biroul tău !

Și-l privi în față.

O cutezanță drăcească țîșnea din ochii ei aprinși, iar pleoapele i se lăsau ispititor, îmboldindu-l ; încît tînărul simți cum se înmoaie sub voință mută a acestei femei care-l îndemna la o crimă. Atunci, înspăimîntîndu-se, și ca să ocolească orice lămurire, se bătu cu palma peste frunte, strigînd :

— Noaptea asta trebuie să se-ntoarcă Morel ! Sper că el n-o să mă refuze (Morel era un prieten al lui, feciorul unui negustor foarte bogat). Apoi adăugă : Și o să-ți aduc banii mîine.

Emma nu avu deloc aerul că primește speranța asta cu atîta bucurie pe cît își închipuise el. Bănuia oare că-i o minciună ? El începu iar, înroșindu-se :

— Totuși, draga mea, dacă nu apar la ora trei, nu mă mai aștepta. Trebuit să mă duc. Adio !

Îi strînse mîna, dar o simți ca moartă. Emma nu mai era în stare să simtă ceva.

Bătu ora patru ; și se ridică să se întoarcă la Yonville, supunîndu-se ca un automat imboldului obișnuinței.

Era o vreme frumoasă ; una din acele zile de martie, senînă și aspră, în care soarele strălucește pe-un cer alb de tot. Rouenezii, gătiți ca de sărbătoare, se plimbau cu un aer fericit. Ajunse în Piața Catedralei. Lumea ieșea de la vecernie ; mulțimea se scurgea prin cele trei portaluri, ca un fluviu prin trei bolți de pod, iar în mijloc, mai neclintit ca o stîncă, stătea portarul.

Atunci ea își aduse aminte de ziua cînd, tulburată și plină de speranțe, intrase în naosul acesta mare care se întindea în față, mai puțin adînc decît dragostea ei ; și merse mai departe, plîngînd sub voaletă, buimăcită, clătinîndu-se, gata să leșine.

— Păzea ! strigă cineva care deschidea o poartă.

Se opri să treacă un cal negru care juca între hulubele unui *tilbury* pe care-l conducea un nobil în blană de samur. Cine era ? Îl cunoștea. Trăsura porni în goană și dispăru.

Dar era el, vicontele ! Se întoarse : strada era pustie. Se simți atît de copleșită, atît de tristă, că se rezemă de-un zid să nu cadă.

Își spuse apoi că se înșelase. Dealtfel, nu mai știa nimic. În ea, în jurul ei, totul o părăsea. Se simțea pierdută, rostogolindu-se la întîmplare în prăpastii de neînțeles ; și aproape că se bucură cînd, sosind la *Crucea roșie*, îl zări pe acel blajin Homais, care se uita cum se-ncarcă în *Rîndunica* o cutie mare plină cu tîrguieli farmaceutice : ținea în mînă, legate într-o basma, șase chifle pentru soția lui.

Doamnei Homais îi plăceau mult aceste pîinișoare, care arată ca niște turbane și care se mănîncă în postul mare cu unt și presărate cu sare ; ultime rămășițe de hrană gotică, poate încă de pe vremea cruciadelor, și cu care se îndopau zdravenii normanzi, închipuindu-și că văd pe masă, la lumina faclelor galbene, printre coferele cu vin fiert cu zahăr și scorțișoară și munți de cîrnați, capete de sarazini numai bune de înfulecat. Nevasta spițerului le ronțăia ca și ei, eroic, cu dinții ei prăpădiți ; așa că, ori de cîte ori domnul Homais mergea la tîrg, nu uita niciodată

să-i aducă vreo cîteva, cumpărîndu-le totdeauna de la marele specialist din strada Massacre.

— Îmi pare bine că vă văd ! zise, întinzînd mîna Emmei, ca s-o ajute să se urce în *Rîndunica*.

Își puse chiflele pe rețeaua de bagaje și rămase cu capul gol, cu mîinile încrucișate pe piept, într-o atitudine meditativă și napoleoniană.

Dar cînd, ca de obicei, orbul apăru în vale, exclamă :

— Nu înțeleg cum autoritățile mai tolerează asemenea îndeletniciri condamnabile ! Ar trebui să-i închidă pe nenorociții ăștia și să-i pună la muncă. Progresul, pe onoarea mea, merge ca o broască-țestoasă ! Ne bălăcim în plină barbarie !

Orbul întindea pălăria, care se bălăbănea pe marginea portierei, de parcă buzunarul tapițeriei s-ar fi desprins din cuie.

— Iată, zise farmacistul, o afecțiune scrofuloasă !

Și cu toate că-l cunoștea de mult pe acest biet nenorocit, avînd aerul că-l vede pentru întîia oară, murmură cuvintele : *cornee, cornee opacă, sclerotică, facies,* și-apoi îl întrebă pe-un ton părintesc :

— Ai de mult, dragul meu, această înspăimîntătoare infirmitate ? În loc să te-mbeți prin cîrciumi, mai bine ai ține un regim.

Îi recomandă să bea un vin bun, o bere bună, să mănînce o friptură bună. Orbul cînta înainte ; părea, dealtfel, aproape idiot. În sfîrșit, domnul Homais căută în pungă.

— Na, uite, cinci bani, dă-mi doi înapoi ; și nu uita ce ți-am recomandat ; ai să te simți mai bine.

Hivert își îngădui să spună în gura mare că el nu crede că asta o să-i fie de leac. Dar spițerul garantă că el o să-l vindece cu o pomadă contra inflamațiilor, făcută de dînsul, și-i dădu adresa :

— Domnul Homais, lîngă hale ; toți mă cunosc.

— Ei, atunci, drept recunoștință, zise Hivert, *dă-ne o reprezentație !*

Orbul se lăsă în genunchi și, cu capul dat pe spate, învîrtindu-și în toate părțile ochii verzui și scoțînd limba, începu să se frece pe burtă cu amîndouă mîinile, în timp ce scotea un fel de urlet înăbușit, ca de cîine flămînd. Dezgustată, Emma îi azvîrli peste umăr o piesă de cinci franci. Era tot ce mai avea. I se părea că-i frumos s-o arunce așa.

Trăsura pornise din nou, cînd, deodată, domnul Homais se aplecă, scoţînd capul pe geam, şi strigă :

— Deloc făinoase, nici lactate ! Să porţi lînă de-a dreptul pe piele şi să-ţi afumi părţile bolnave cu boabe de ienupăr !

Privelişteа, cu tot ce-i era atît de cunoscut, care defila pe dinaintea ochilor, o abătu pe Emma de la durerea acelei clipe. O copleşea o oboseală de nesuferit, şi ajunse acasă năucă, descurajată, aproape adormită.

„Fie ce-o fi !“ îşi spunea ea.

Şi, apoi, cine ştie ? De ce nu s-ar putea ca dintr-o clipă într-alta să se întîmple ceva extraordinar ? Putea să moară chiar Lheureux.

La ora nouă dimineaţa o trezi gălăgia din piaţă. În jurul halelor se îngrămădise o mulţime de lume, ca să citească un afiş mare lipit pe-un stîlp, şi-l văzu pe Justin cum se urca pe-o bornă şi cum îl rupea. Dar, în aceeaşi clipă, paznicul îl înşfăcă de guler. Domnul Homais ieşi din farmacie, iar în mijlocul mulţimii tuşa Lefrançois părea că vorbeşte foarte înfocat.

— Doamnă ! Doamnă ! strigă Félicité intrînd. Mare ticăloşie !

Şi biata fată îi întinse, tulburată, o hîrtie galbenă, pe care de-abia o smulsese de pe poartă. Dintr-o aruncătură de ochi, Emma citi că toată mobila ei era scoasă în vînzare.

Atunci se uitară una la alta, fără să rostească o vorbă. Servitoarea şi stăpîna nu aveau nici un secret una faţă de alta. În cele din urmă, Félicité spuse oftînd :

— Dacă aş fi în locul matale, coniţă, m-aş duce la domnul Guillaumin.

— Crezi ?

Şi întrebarea asta voia să spună : „Tu, care cunoşti de la slugă tot ce se petrece în casă, crezi că stăpînul o fi vorbit vreodată de mine ?“

— Da, e bine să vă duceţi.

Emma se-mbrăcă, îşi puse rochia neagră şi pelerina cu mărgele negre lucioase ; şi ca să n-o vadă nimeni (în piaţă era totdeauna multă lume), o luă pe la marginea satului, pe cărarea de pe malul apei.

Ajunse, gîfîind, în faţa porţii notarului ; cerul era întunecat, şi fulguia.

Cînd auzi clopoţelul, Théodore, îmbrăcat cu jiletcă roşie, apăru pe terasa de la intrare ; îi deschise aproape familiar, ca unei cunoştinţe, şi o pofti în sufragerie.

O sobă mare de porţelan duduia sub un cactus care umplea firida, iar în rame de lemn negru, puse pe placajul de stejar, erau *Esmeralda* de Steuben şi *Putifar* al lui Schopin. Masa pusă, două reşouri de argint, mînerele uşilor de cristal, parchetul şi mobilele, totul lucea de-o curăţenie migăloasă, englezească ; geamurile erau împodobite, la fiecare colţ, cu sticle colorate.

„Uite o sufragerie cum mi-ar trebui", gîndea Emma.

Notarul intră ţinînd strîns pe el, cu braţul stîng, halatul brodat cu frunze de palmier, iar cu cealaltă mînă îşi ridică şi îşi puse iar repede pe cap toca de catifea castanie, aşezată pretenţios pe partea dreaptă, de unde cădeau trei capete de şuviţe blonde, care, pornind de la ceafă, făceau ocolul craniului său chel.

După ce-i oferi un scaun, începu să mănînce, rugînd să-i ierte lipsa de politeţe.

— Domnule, începu ea, v-aş ruga...

— Ce anume, doamnă ? Vă ascult.

Emma începu să-i explice situaţia.

Domnul Guillaumin o cunoştea, avînd pe ascuns legături cu negustorul de stofe, la care găsea totdeauna fonduri pentru împrumuturile cu ipotecă ce i se cereau de clienţi.

Ştia deci (şi mai bine decît ea) lunga poveste a acelor poliţe, neînsemnate la început, cu fel de fel de giruri, cu scadenţe lungi şi mereu reînnoite, pînă-n ziua cînd, strîngînd toate protestele, negustorul îl însărcinase pe prietenul său Vinçart să facă urmăririle cuvenite pe numele lui, el nevrînd să treacă drept un tigru printre concetăţenii săi.

În povestirea ei, Emma amesteca acuzaţiile pe care i le aducea lui Lheureux, acuzaţii la care notarul răspundea, din cînd în cînd, cu cîte o vorbă fără importanţă. Mîncîndu-şi cotletul şi bîndu-şi ceaiul, îşi lăsa bărbia în cravata albastru-deschis, în care erau prinse două ace cu gămălia de diamant, legate între ele cu un lănţişor de aur, şi surîdea ciudat, mieros şi cu înţelesuri. Dar, băgînd de seamă că Emma era udă la picioare, o îmbie :

— Dar apropiaţi-vă de sobă... mai sus... lipiţi-le de porţelan.

Emma se temea să nu murdărească soba. Notarul îi răspunse, galant :

— Tot ce-i frumos nu poate strica nimic.

Atunci Emma căută să-l înduioșeze, și, emoționîndu-se ea însăși, începu să-i povestească ce strîmtorată era în căsnicia ei, cîte hărțuieli și nevoi are. El înțelegea ce înseamnă o femeie elegantă ! Și, mîncînd înainte, se întorsese cu totul spre ea așa încît cu genunchiul îi atingea ușor botina, a cărei talpă lipită de sobă se scorojea, aburind.

Dar cînd îi ceru trei mii de franci, notarul strînse din buze, apoi se arătă foarte mîhnit că nu i-a administrat el averea mai înainte, căci existau nenumărate mijloace potrivite, chiar pentru o doamnă, de a-și fructifica banii. Ar fi putut să-i vîre aproape la sigur în speculații minunate, fie în minele de turbă de la Grumesnil, fie în terenurile din Le Havre ; și o lăsă să moară de ciudă la gîndul sumelor fantastice pe care, cu siguranță, le-ar fi cîștigat.

— Cum se face, spuse el iar, că nu v-ați adresat mie ?

— Nu prea știu, zise ea.

— De ce, hai ?... Vă era atît de frică de mine ? Dimpotrivă, eu sînt cel care-ar trebui să se plîngă ! Abia dacă ne cunoaștem ! Vă sînt totuși foarte devotat ; sper că nu vă îndoiți de asta ? !

Întinse mîna, i-o luă pe-a ei, i-o sărută cu nesaț, apoi o ținu pe genunchii lui ; și se juca delicat cu degetele ei, spunîndu-i vorbe dulci.

Vocea lui searbădă murmura ca un pîrîiaș ; prin sclipirea ochelarilor țîșnea din ochi o scînteiere, iar mîinile lui se strecurau în mîneca Emmei, ca să-i pipăie brațul. Emma simțea în obraz suflul unei respirații pripite. Omul acesta o scotea teribil din fire.

Se sculă brusc și-i spuse :

— Domnule, aștept !

— Ce anume ? întrebă notarul, care deveni, dintr-o dată, nespus de palid.

— Banii.

— Dar...

Apoi, cedînd izbucnirii unei dorințe prea puternice :

— Ei bine, da !...

Se tîra în genunchi spre ea, fără să-i mai pese de halat :

— Vă implor, nu plecați ! Vă iubesc !

O apucă de mijloc.

Un val de roșeață năvăli în obrazul doamnei Bovary. Se dădu îndărăt, cu un aer fioros, strigînd :

— Profitați cu nerușinare de nenorocirea mea, domnule ! Sînt de plîns, nu de vînzare !

Și plecă.

Notarul rămase uluit, cu ochii ațintiți asupra frumoșilor lui papuci brodați. Erau un cadou de la o iubită. Tot uitîndu-se la ei, se simți în cele din urmă mai liniștit. Se gîndea că o asemenea aventură l-ar fi dus prea departe.

„Ce ticălos ! Ce mojic !... Ce josnicie !“ își spunea Emma, alergînd enervată pe sub plopii șoselei. Dezamăgirea de a nu fi reușit sporea indignarea pudoarei ei jignite ; i se părea că soarta se înverșunează s-o urmărească, și, plină de trufie, niciodată nu avusese atîta stimă pentru ea, nici atîta dispreț pentru ceilalți. Ceva, ca o dezlănțuire de mînie, o scotea din fire. Ar fi vrut să bată bărbații, să-i scuipe în obraz, să-i nimicească pe toți ; și continua să meargă repede, tot înainte, palidă, tremurînd, furioasă, scrutînd cu ochii în lacrimi zarea pustie, ca și cum s-ar fi desfătat cu ura care o înăbușea.

Cînd își zări casa, o cuprinse sfîrșeala. Nu mai avea puterea de-a merge înainte ; trebuia totuși ; unde să fugă ?

Félicité o aștepta în ușă.

— Ei ?

— Nu ! zise Emma.

Și, timp de-un sfert de oră, amîndouă chibzuiră, ca să vadă cine din Yonville ar fi dispus poate s-o ajute. Dar de cîte ori Félicité spunea un nume, Emma-i răspundea :

— Crezi ? N-o să vrea !

— Și domnul trebuie să se întoarcă !

— Știu... Lasă-mă singură.

Încercase totul. De-acum nu mai avea nimic de făcut ; și, cînd o să apară Charles, o să-i spumă : „Pleacă ! Covorul pe care calci nu mai este al nostru. Din tot ce este-n casa ta, nici o mobilă, nici un ac, nici un fir de pai nu mai este al tău ; și eu sînt aceea care te-a ruinat, nenorocitule !“

Atunci el va izbucni în hohote, pe urmă va plînge, și, în sfîrșit, surpriza o dată trecută, Charles o va ierta.

— Da, murmura ea, scrîșnind din dinți, mă va ierta el, căruia nici un milion nu i-ar fi fost de ajuns să-mi ofere pentru a-l ierta că m-a cunoscut... Niciodată ! Niciodată !

Gîndul că Bovary îi este superior o întărîta. Și apoi, fie că-i va mărturisi sau nu, chiar acum, sau în curînd, sau

mîine, el tot o să afle dezastrul ; va trebui, deci, să aştepte acea îngrozitoare scenă şi să îndure povara mărinimiei lui. Îi veni să se mai ducă la Lheureux. La ce-ar folosi ? Să-i scrie tatălui ei ? Era prea tîrziu. Şi poate că se căia acum că n-a cedat celuilalt, cînd auzi pe alee un tropot de cal. Era el ; deschidea bariera ; era mai alb ca varul. Năpustindu-se pe scară, Emma se furişă repede prin piaţă ; şi nevasta primarului, care sta de vorbă în faţa bisericii cu Lestiboudois, o văzu intrînd la perceptor.

Alergă să-i spună doamnei Caron. Se suiră amîndouă în pod şi, ascunzîndu-se în dosul rufelor întinse la uscat, se aşezară comod, ca să vadă bine tot ce se petrece înăuntru la Binet.

Era singur, în mansardă, pe cale de a copia în lemn una din acele piese de fildeş cu neputinţă de descris, alcătuită din semilune şi din sfere săpate unele în altele, dreaptă ca un obelisc, şi care nu serveşte la nimic ; se apuca tocmai de ultima bucată ; era pe cale să termine. În semiîntunericul atelierului, un praf auriu zbura din unealta lui, ca o scăpărare de scîntei de sub potcoavele unui cal în galop : cele două roţi se învîrteau sfîrîind ; Binet zîmbea, cu bărbia în piept, cu nările umflate, şi părea adîncit în una din acele fericiri desăvîrşite, pe care nu le dau, fără îndoială, decît îndeletnicirile mediocre, care distrează inteligenţa prin greutăţi uşor de învins şi o satisfac printr-o realizare dincolo de care nu se mai poate visa nimic.

— A ! Uite-o ! zise doamna Tuvache.

Dar, din pricina strungului, nu se putea auzi ce spunea.

În cele din urmă, cele două femei crezură că au prins cuvîntul *franci*, şi tuşa Tuvache şopti încet de tot :

— Îl roagă să-i amîne impozitele.

— Aşa se pare ! spuse cealaltă.

O văzură umblînd în lung şi în lat, examinînd inelele de şervete care atîrnau pe pereţi, sfeşnicele, măciuliile de balustrade, în timp ce Binet îşi mîngîia barba, măgulit.

— O fi venit să-i comande ceva ? zise doamna Tuvache.

— Da' el nu vinde nimic ! sări vecina.

Perceptorul părea că ascultă, holbînd ochii ca şi cum nu înţelegea ce-i spune. Emma vorbea înainte, cu căldură, implorînd. Se apropie de el ; îi palpitau sînii ; nu mai vorbeau.

— Crezi că se dă la el ? spuse doamna Tuvache.

Binet se-nroşise pînă-n vîrful urechilor. Emma îi luă mîinile.

— A ! Asta-i prea de tot !

Nu-ncape îndoială că ea-i propusese o ticăloşie ; căci perceptorul, care era doar un om curajos — luptase la Bautzen şi la Lutzen, făcuse campania din Franţa şi chiar fusese *propus pentru Legiunea de Onoare* — sări deodată înapoi, strigînd ca şi cum ar fi văzut un şarpe :

— Doamnă ! vă daţi seama ?...

— Femeile astea ar trebui bătute cu biciul ! zise doamna Tuvache.

— Dar unde-i ? întrebă doamna Caron.

Căci, între timp, Emma dispăruse ; mai apoi, zărind-o apucînd pe Strada Mare şi luînd-o la dreapta, ca şi cum ar fi vrut să ajungă la cimitir, se pierdură în tot felul de presupuneri.

— Mătuşă Rollet, zise Emma sosind la doică, mă înăbuş ! Desfă-mi corsetul.

Se prăbuşi pe pat ; plîngea. Tuşa Rollet o acoperi cu o fustă şi rămase în picioare lîngă ea. Apoi, cum Emma nu-i spunea ce s-a întîmplat, biata femeie se duse deoparte, îşi luă vîrtelniţa şi se apucă să toarcă nişte in.

— Oh, isprăveşte ! murmură Emma, crezînd că aude strungul lui Binet.

„Cine nu-i dă pace ? se întreba doica. De ce-a venit aici?“

Alergase într-acolo, împinsă de un fel de spaimă care o gonea de-acasă.

Culcată pe spate, nemişcată şi cu privirea fixă, de-abia distingea lucrurile din casă, deşi îşi încorda toată atenţia cu o îndărătnicie prostească. Contempla cojeala de pe pereţi, doi tăciuni care fumegau alături şi un păianjen cu picioarele lungi, care mergea pe deasupra capului ei, prin crăpătura grinzii. În cele din urmă, îşi adună gîndurile. O năpădiră amintirile... Într-o zi, cu Léon... O, ce departe erau toate astea... Razele soarelui luceau pe faţa rîului, şi clematitele miroseau aşa de tare... Atunci, luată de amintiri ca de-un puhoi clocotitor, ajunse să-şi amintească repede ziua din ajun.

— Cît e ceasul ? întrebă ea.

Tușa Rollet ieși, punînd mîna dreaptă streașină la ochi spre partea unde cerul era mai luminat, și se întoarse încetișor, spunînd :

— Aproape trei.

— A, mulțumesc ! Mulțumesc !

Căci el avea să vină. Cu siguranță ! Trebuie să fi găsit bani. Dar poate c-o să se ducă acolo, fără să bănuie că ea era aici ; și porunci doicii să dea o fugă pînă acasă la ea, să-l aducă.

— Hai, repede !

— Da, coniță dragă, mă duc ! Mă duc !

Acum se mira cum de nu se gîndise la el de la început; ieri își dăduse cuvîntul, o să și-l țină ; și se și vedea la Lheureux, așternîndu-i pe birou cele trei hîrtii de o mie. După aceea va trebui să născocească o poveste care să-i lămurească lucrurile lui Bovary. Dar ce ?

Doica însă nu se mai întorcea. Dar cum în maghernița aceea nu era nici un ceas, Emma se temea că i se pare doar că a trecut prea mult timp de la plecarea doicii. Începu să se plimbe agale prin grădină ; merse pe cărare de-a lungul gardului, dar se-ntoarse repede, sperînd că femeia a venit pe alt drum. În sfîrșit, istovită de-atîta așteptare, încolțită de bănuieli pe care le alunga, nemaiștiind dacă era acolo de-un veac sau de-un minut, se așeză într-un colț, închise ochii și-și astupă urechile. Se auzi scîrțîitul barierei ; sări ca arsă ; pînă se scoată ea o vorbă, tușa Rollet îi spuse :

— Nu-i nimeni la dumneavoastră !

— Cum ?

— Oh, nimeni ! Și domnul plînge. Vă cheamă. Vă caută.

Emma nu-i răspunse nimic. Sufla greu, uitîndu-se mereu în toate părțile, în timp ce țăranca, înspăimîntată de cum arăta, se dădea instinctiv înapoi, crezînd că a înnebunit. Deodată se bătu cu palma pe frunte, scoase un țipăt, căci amintirea lui Rodolphe îi trecuse prin gînd ca un fulger imens în beznă. Era atît de bun, de delicat, de generos ! Și chiar dacă ar sta la îndoială să-i facă acest serviciu, ar ști să-l silească, amintindu-i într-o clipită dragostea lor pierdută. Porni deci spre La Huchette, fără să-și dea seama că alerga să se ofere aceluia care mai deunăzi o făcuse să sufere atît de tare și fără să bănuie cîtuși de puțin că se prostituează.

VIII

SE ÎNTREBA MERGÎND : „CE-AM SĂ spun ? De unde să încep ?“ Și, pe măsură ce înainta, recunoștea tufișurile, copacii, trestiile-de-mare de pe deal, castelul. O cuprindeau iar senzațiile primei sale iubiri, și biata ei inimă strivită se umplea de dragoste. Un vînt călduț îi sufla în obraz ; zăpada, care se topea, picura de pe muguri pe iarbă.

Intră ca și altădată prin portița din parc, ajunse apoi în curtea principală, mărginită de două rînduri de tei stufoși, care-și legănau fremătînd crengile lungi. Cîinii legați începură să latre, și hămăitul lor răsuna fără să se arate cineva.

Sui scara largă și dreaptă, cu rampă de lemn, care ducea la coridorul pardosit cu lespezi prăfuite, în care dădeau mai multe odăi în șir, ca la mănăstiri sau la hanuri. Odaia lui era în capăt, în fund de tot, pe stînga. Cînd puse degetele pe clanță, puterile o părăsiră deodată. Se temea că nu-i acolo, o dorea aproape, și totuși asta era singura speranță, ultima putință de scăpare. Se reculese o clipă, și, luîndu-și inima în dinți, cum i-o cerea clipa aceea, intră.

Rodolphe sta în fața focului, cu amîndouă picioarele pe marginea căminului, fumîndu-și pipa.

— Cum ! dumneata ? !... zise el, ridicîndu-se brusc.

— Da, eu... Aș vrea, Rodolphe, să-ți cer un sfat.

Și, cu toate sforțările, nu-și putu desclești gura.

— Nu te-ai schimbat, ești tot atît de fermecătoare !

— O, îi răspunse ea cu amărăciune, jalnice farmece, dragul meu, de vreme ce le-ai disprețuit.

Atunci el începu să-i explice de ce s-a purtat așa, să se scuze în termeni vagi, neputînd născoci ceva mai bun.

Emma se lăsă dusă de vorbele lui, dar, mai ales, de glasul și de înfățișarea lui, pînă într-atîta, încît se prefăcu a-l crede, sau, poate, și crezu în pretextul despărțirii lor : era un secret de care depindeau onoarea și chiar viața unei a treia persoane.

— Oricum, zise Emma, uitîndu-se tristă la el, am suferit mult !...

Rodolphe îi răspunse filozofînd :

— Așa-i viața !

— Cel puţin, continuă Emma, a dumitale a fost mai bună de cînd ne-am despărţit ?

— O, nici bună... nici rea.

— Ar fi fost poate mai bine să nu ne fi despărţit niciodată.

— Da... poate...

— Crezi ? zise ea, apropiindu-se. Şi suspină : O, Rodolphe, dacă ai şti... Tare te-am mai iubit !

Şi-n clipa aceea Emma-i luă mîna şi rămaseră cîtva timp cu degetele împreunate — ca în prima zi, la expoziţie ! Sub impulsul unui reflex de mîndrie, Rodolphe încerca să nu se lase înduioşat. Dar, lăsîndu-se pe pieptul lui, Emma-i spuse :

— Cum voiai să trăiesc fără tine ? E greu să te dezobişnuieşti de fericire ! Eram disperată ! Am crezut că mor ! Am să-ţi povestesc toate astea, ai să vezi. Şi tu... tu ai fugit de mine !...

Căci de trei ani o ocolise cu grijă, din acea laşitate firească sexului tare ; şi Emma continua, dînd din cap cu drăgălăşenie, mai-dezmierdătoare ca o pisică îndrăgostită :

— Iubeşti alte femei, spune drept. O ! Le înţeleg, fii pe pace ! Le scuz ; le-oi fi sedus ca şi pe mine. Tu eşti un bărbat adevărat ! ai tot ce trebuie ca să te iubească cineva. Dar vom începe iar, nu-i aşa ? Ne vom iubi ! Uite, rîd, sînt fericită !... Dar spune ceva !

Şi Emma arăta răpitoare, cu privirea ei în care tremura o lacrimă, ca apa unei furtuni într-un potir albastru.

Rodolphe o luă pe genunchi şi-i mîngîie cu dosul mîinii palele de păr, netede şi lucioase, în care, în lumina amurgului, se oglindea ca o săgeată de aur o ultimă rază de soare. Ea înclină fruntea ; în cele din urmă, îi sărută pleoapele, uşor, cu vîrful buzelor.

— Dar ai plîns ! zise Rodolphe. De ce ?

Emma izbucni în hohote. Rodolphe crezu că nu era decît dezlănţuirea dragostei ei ; şi fiindcă Emma tăcea, luă tăcerea aceasta drept un ultim gest de pudoare şi exclamă:

— Ah, iartă-mă ! Numai tu-mi placi. Am fost un prost şi un ticălos ! Te iubesc ; am să te iubesc întotdeauna ! Dar ce ai ? Spune-mi odată !

Şi se lăsă în genunchi.

— Ei bine... Rodolphe, sînt ruinată ! Trebuie să-mi împrumuţi trei mii de franci !

— Dar... dar... începu el, ridicîndu-se puţin cîte puţin, în timp ce faţa lui lua o expresie gravă.

— Ştii, continuă ea repede, că soţul meu îşi plasase tot ce avea la un notar ; şi notarul a fugit. Atunci ne-am împrumutat ; clienţii nu plăteau. Dealtfel, n-am isprăvit cu lichidarea lor ; mai tîrziu o să avem bani. Dar azi, dacă nu avem trei mii de franci, ne scoate în vînzare ; acum, chiar acum ; şi bizuindu-mă pe prietenia ta, am venit.

„Aha, îşi spuse Rodolphe, care se făcu deodată foarte palid, de asta a venit !“

Spuse, apoi, cu un aer foarte calm :

— Nu-i am, scumpă doamnă.

Nu minţea deloc. Dacă i-ar fi avut, fără îndoială că i-ar fi dat, cu toate că, în genere, nu-i plăcut să faci fapte atît de frumoase ; din toate vijeliile care se abat asupra dragostei, o cerere de bani fiind cea mai rece şi cea mai pustiitoare.

Mai întîi, Emma rămase cîteva minute cu ochii la el.

— Nu-i ai !

Repetă de mai multe ori :

— Nu-i ai !... Ar fi trebuit să-mi scutesc această ultimă ruşine. Tu nu m-ai iubit niciodată ! Eşti la fel cu toţi ceilalţi !

Se trăda, se pierdea.

Rodolphe o întrerupse, spunîndu-i că şi el era „strîmtorat“.

— Ah, te plîng ! zise Emma. Da, foarte mult !

Şi, oprindu-şi privirea pe-o carabină damaschinată, care strălucea pe panoplie :

— Dar cînd cineva e atît de sărac, nu pune argint pe patul puştii ! Nu cumpără o pendulă cu incrustaţii de sidef ! continua Emma arătînd ceasornicul Boulle ; nici şuierătoare de argint aurit la bici — şi punea mîna pe ele — nici breloc uri la ceas ! O, nimic nu-i lipseşte ! Are pînă şi un serviciu de lichior în camera lui ! Căci ţii la tine, trăieşti bine, ai castel, ferme, păduri ; te ţii de vînători cu gonaci, te plimbi la Paris... Eh ! dacă n-ar fi decît ăştia, exclamă ea, luînd de pe cămin butonii de manşete, decît ultimul fleacuşteţ ! şi încă poţi scoate bani buni !... O, nu, nu-mi trebuie ! Ţine-ţi-i !

Şi zvîrli cît colo butonii, al căror lănţişor de aur, izbindu-se de perete, se rupse.

— Eu însă ţi-aş fi dat tot, aş fi vîndut tot, aş fi muncit cu mîinile mele, aş fi cerşit pe drumuri pentru un zîmbet, pentru o privire, pentru a te auzi spunînd : „Mulţumesc". Şi tu stai acolo liniştit în fotoliul tău, ca şi cum nu m-ai fi făcut să sufăr de ajuns pînă acum ! De n-ai fi fost tu, ştii foarte bine că aş fi putut trăi fericită. Cine te silea ? Făcuseşi pariu cu cineva ? Mă iubeai totuşi ; aşa-mi spuneai ; şi adineauri încă... Ah, mai bine mă goneai ! Mi-s mîinile calde încă de sărutările tale, şi uite colo, pe covor, locul unde-mi jurai în genunchi o dragoste veşnică. M-ai făcut să cred în ea ; doi ani m-ai tîrît în cel mai măreţ şi cel mai suav vis !... Planurile noastre de călătorie, ţi le mai aminteşti ? Oh, scrisoarea ta, scrisoarea ta ! mi-a sfîşiat inima ! Şi pe urmă, cînd vin iarăşi la el, care-i bogat, fericit, liber, ca să-i cer, implorîndu-l şi aducîndu-i toată dragostea mea, un ajutor pe care l-ar da primul-venit, mă înlătură, pentru că l-ar costa trei mii de franci !

— Nu-i am ! răspunse Rodolphe cu acel calm desăvîrşit după care, ca după un scut, se ascund mîniile resemnate.

Emma ieşi. Pereţii se clătinau, tavanul o strivea ; şi trecu iar pe-aceeaşi alee lungă, poticnindu-se de grămezile de frunze moarte pe care le împrăştia vîntul. În sfîrşit ajunse la şanţul din faţa gardului ; îşi rupse unghiile de încuietoare, aşa era de grăbită s-o deschidă. După aceea, la o sută de paşi mai departe, suflînd greu, gata să cadă, se opri. Şi atunci, întorcîndu-se, mai zări încă o dată castelul nepăsător, cu parcul, grădinile, cele trei curţi şi toate ferestrele faţadei.

Rămase pierdută, ca trăsnită, fără să-şi mai dea seama că trăieşte decît din bătaia arterelor ei, pe care le auzea parcă izbucnind ca o muzică asurzitoare ce umplea tot cîmpul. Sub picioare, pămîntul era mai moale ca o undă, iar brazdele i se părură ca nişte valuri negre care se spărgeau vuind. Toate amintirile şi ideile pe care le mai avea în minte răbufneau deodată, dintr-o singură zvîcnitură, ca miile de steluţe ale unui foc de artificii. Îl văzu pe tatăl ei, cabinetul lui Lheureux, odaia lor de-acolo, o altă privelişte. O apuca nebunia, începu să-i fie frică şi izbuti să-şi vină în fire, ce-i drept, într-un chip cam nesigur ; căci nu-şi amintea deloc cauza groaznicei stări în care se afla, adică datoriile ce trebuiau plătite. Nu suferea decît din pricina dragostei, şi simţea cum, amintindu-şi de ea, su-

fletul o părăsește, precum răniții care, în agonie, simt cum viața se duce prin rana ce sîngerează.

Se înnopta ; ciori treceau în zbor.

I se păru deodată că băsici roșii ca focul plesneau în aer, ca niște mingi care trosnesc crăpînd, și se învîrteau, se învîrteau, topindu-se apoi în zăpadă, printre crengile copacilor. În mijlocul fiecăreia apărea chipul lui Rodolphe. Veneau tot mai multe, tot mai aproape, pătrunzînd în ea ; totul pieri. Recunoscu luminile caselor, care străluceau de departe, în ceață.

Atunci situația ei îi apăru în față ca o prăpastie. Gîfîia de-i plesnea pieptul. Apoi, într-o pornire de eroism care-o făcu aproape veselă, coborî coasta în fugă, străbătu ocolul vacilor, cărarea, aleea, halele și ajunse în fața prăvăliei farmacistului.

Nu văzu pe nimeni. Era gata să intre ; dar la clinchetul clopoțelului, putea să vină cineva ; și, strecurîndu-se prin barieră, ținîndu-și suflarea, pipăind pereții, înaintă pînă în pragul bucătăriei, unde ardea o lumînare pusă pe plită. Justin, cu mînecile suflecate, ducea o tavă.

„A ! Stau la masă. S-așteptăm."

Justin se-ntoarse. Emma bătu în geam. Justin ieși.

— Cheia ! Cea de sus, unde sînt...

— Cum ?

Și se uita la dînsa, înmărmurit de paloarea feței ei, care apărea ca o pată albă pe fondul negru al nopții. I se păru nemaipomenit de frumoasă și măreață ca o fantomă ; fără să înțeleagă ce voia, presimțea ceva groaznic.

Dar Emma începu iar, repede, șoptind, cu o voce dulce, adernenitoare :

— O vreau. Dă-mi-o.

Cum peretele despărțitor era subțire, se auzea în sufragerie țăcănitul furculițelor pe farfurii.

Îi spuse că trebuie să omoare șobolanii, care n-o lăsau să doarmă.

— Ar trebui să-l înștiințez pe domnul.

— Nu ! Stai !

Apoi, cu un aer indiferent :

— Nu face să te mai ostenești ; o să-i spun eu pe urmă. Hai, ia lumînarea.

Intră în coridorul în care dădea ușa laboratorului. Pe perete atîrna o cheie cu etichetă : *Capharnaum.*

— Justin ! strigă spițerul, care-și pierduse răbdarea.

— Să urcăm !

Şi el merse-n urma ei.

Cheia se învîrti în broască, şi Emma se duse de-a dreptul spre raftul al treilea — atît de bine o călăuzea memoria —, luă borcanul albastru, smulse capacul, vîrî mîna înăuntru şi, scoţînd-o plină de un praf alb, începu să-l mănînce chiar din palmă.

— Staţi ! strigă Justin, repezindu-se la ea.

— Taci ! Să nu vină cineva...

Justin era disperat, voia să strige.

— Să nu spui nimic, altfel totul o să cadă asupra stăpînului tău !

Apoi se-ntoarse deodată potolită şi aproape cu seninătatea unei datorii împlinite.

Cînd Charles, tulburat de vestea sechestrului, se întorsese acasă, Emma de-abia plecase. Strigă, plînse, leşină, dar Emma, nu apăru de nicăieri. Unde putea să fie ? O trimise pe Félicité la Homais, la domnul Tuvache, la Lheureux, la *Leul de aur*, peste tot ; şi cînd îl lăsa puţin spaima, îşi vedea buna reputaţie spulberată, averea pierdută, viitorul Berthei distrus. Din ce cauză ?... Emma nu-i scrisese nici un cuvînt ! Aşteptă pînă la ora şase seara. În sfîrşit, nemaiputînd răbda şi închipuindu-şi că Emma plecase la Rouen, porni pe şosea, făcu o jumătate de leghe, nu întîlni pe nimeni, mai aşteptă şi veni înapoi.

Emma se întorsese.

— Ce-a fost ?... De ce ?... Explică-mi !...

Emma se aşează la birou şi scrise o scrisoare pe care o lipi încet, adăugînd data, ziua şi ora. Apoi spuse cu un ton solemn :

— Ai s-o citeşti mîine, pînă atunci, te rog, nu-mi mai pune nici o întrebare !... Nu, nici una !

— Dar...

— Oh, lasă-mă !

Şi se întinse pe pat.

Un gust iute pe care-l simţea în gură o trezi. Îl zări pe Charles şi închise iar ochii.

Se supraveghea, curioasă, ca să-şi dea seama dacă suferă. Dar nu, încă nimic. Auzea tictacul pendulei, pîlpîitul focului şi respiraţia lui Charles, care stătea-n picioare lîngă patul ei.

„Ah, ce puţin lucru e moartea ! se gîndea ea ; am să adorm, şi totul o să se isprăvească !“

Luă o înghiţitură de apă şi se întoarse cu faţa la perete. Gustul acela îngrozitor de cerneală stăruia.

— Mi-e sete !... Oh ! Tare mi-e sete ! suspină ea.

— Dar ce ai ? zise Charles, întinzîndu-i un pahar.

— N-am nimic !... Deschide fereastra... mă înăbuş !

Şi o apucă o greaţă atît de năprasnică, încît de-abia avu timp să-şi ia batista de sub pernă.

— Ia-o ! zise ea repezit. Arunc-o !

Charles începu s-o întrebe ; nu-i răspunse nimic. Stătea neclintită, temîndu-se ca nu cumva cea mai mică tulburare s-o facă să verse. Între timp, simţea un frig ca gheaţa care i se urca de la picioare pînă la inimă...

— Ah, iată că începe ! murmură ea.

— Ce spui ?

Îşi clătina capul cu o mişcare înceată, plină de spaimă, şi-şi tot descleşta mereu fălcile, ca şi cum ar fi avut pe limbă ceva nespus de greu. La ora opt începu iar să verse.

Charles băgă de seamă că în fundul ligheanului era un fel de nisip alb prins de pereţii de porţelan.

— Extraordinar ! Ciudat ! repeta el.

Dar Emma spuse cu glas tare :

— Nu, te înşeli !

Atunci, încetişor şi aproape mîngîind-o, îi trecu mîna pe stomac. Emma scoase un ţipăt ascuţit. Charles se dădu îndărăt, înspăimîntat.

Pe urmă Emma începu să geamă ; la început slab. Un fior puternic îi scutura umerii şi devenea mai palidă decît cearşaful în care se înfigeau degetele ei crispate. Pulsul, inegal, aproape nu se mai simţea acum.

Broboane de sudoare se prelingeau pe faţa ei vînătă, care părea încremenită în exalaţiile unor aburi metalici. Îi clănţăneau dinţii, ochii măriţi priveau pierduţi în jur, şi la tot ce-o întreba, nu răspundea decît dînd din cap ; zîmbi chiar de două-trei ori. Puţin cîte puţin, gemetele se înteţiră. Îi scăpă un urlet înăbuşit ; pretinse că se simte mai bine şi că îndată o să se scoale. Dar începură convulsiile ; ţipă.

— Ah, Doamne, ce cumplit e !

Charles se aruncă în genunchi lîngă pat.

— Vorbeşte ! Ce-ai mîncat ? Răspunde, pentru numele lui Dumnezeu !

Și o privea cu niște ochi plini de dragoste, cum Emma nu mai văzuse niciodată.

— Ei bine, acolo... acolo !... zise ea cu o voce sfîrșită.

Se repezi la birou, rupse sigiliul plicului și citi cu glas tare : „*Să nu se arunce vina asupra nimănui*“... Se opri, își trecu mîna pe ochi și mai citi o dată.

— Cum ? Ajutor ! Săriți !

Și nu era în stare să facă altceva decît să repete : „Otrăvită ! Otrăvită !“ Félicité alergă la Homais, care umplu piața cu această veste ; doamna Lefrançois o auzi la *Leul de aur* ; cîțiva se sculară din pat ca s-o spună vecinilor și toată noaptea satul fu în picioare.

Înnebunit, bolborosind, gata să se prăbușească, Charles se învîrtea prin odaie. Dădea peste mobile, își smulgea părul din cap ; farmacistul niciodată nu și-ar fi închipuit că poate să existe un spectacol atît de îngrozitor.

Se întoarse acasă să-i scrie domnului Canivet și doctorului Larivière. Își pierdea mințile ; făcu mai mult de cincisprezece ciorne. Hippolyte plecă la Neufchâtel, iar Justin goni atît de tare calul lui Bovary, încît îl lăsă pe colina Bois-Guillaume țeapăn, pe trei sferturi mort.

Charles voi să răsfoiască dicționarul de medicină ; nu putea să vadă nimic ; îi jucau rîndurile dinaintea ochilor.

— Fii calm ! zise spițerul. Trebuie numai să administrăm un antidot puternic. Ce otravă a luat ?

Charles îi arătă scrisoarea. Luase arsenic.

— Dacă-i așa, zise Homais, va trebui să-i facem analiza.

Căci el știa că la orice otrăvire trebuie să se facă o analiză ; iar celălalt, care nu pricepea, răspunse :

— Ah ! Faceți ! Faceți, salvați-o !...

Apoi, întorcîndu-se lîngă ea, se prăbuși pe covor și rămase, plîngînd, cu capul rezemat pe marginea patului.

— Nu plînge ! îi spuse Emma. În curînd n-am să te mai chinuiesc !

— De ce ? Cine te-a silit ?

Emma-i răspunse :

— Trebuia, dragul meu.

— Nu erai fericită ? E vina mea ? Eu totuși am făcut tot ce mi-a stat în putință !

— Da... adevărat... tu, tu ești bun !

Și Emma-i trecea mîna, încet, prin păr. Gingășia acestei senzații îi sporea tristețea ; simțea toată ființa lui pră-

bușindu-se de disperare la gîndul că avea s-o piardă, tocmai atunci cînd, dimpotrivă, Emma îi arăta mai multă dragoste ca niciodată ; și nu găsea nimic, nu îndrăznea, nu știa ce să facă, obligația de a lua o hotărîre imediată zăpăcindu-l cu totul.

Emma se gîndea că sfîrșise cu toate trădările, josniciile și cu nenumăratele pofte care o torturau. Acum nu mai ura pe nimeni ; gîndurile ei erau tot mai învălmășite, ca într-un amurg, și, din toate zgomotele de pe pămînt, nu mai auzea decît tînguirea mereu întreruptă a acestei sărmane inimi, dulce și nedeslușită, ca ecoul cel din urmă al unei simfonii care se aude din ce în ce mai departe.

— Aduceți-mi fetița, zise ea, ridicîndu-se în coate.

— Nu-ți e mai rău, nu-i așa ? întrebă Charles.

— Nu ! Nu !

Serioasă și aproape visînd încă, copila apăru în brațele slujnicei, în lunga ei cămășută de noapte, din care-i ieșeau picioarele goale. Se uita mirată la odaia răvășită și clipea din ochi, orbită de sfeșnicele lungi, aprinse, de pe mobile. Ele-i aduceau aminte, fără îndoială de diminețile de Anul nou sau de lăsata-secului, cînd, tot așa, trezită devreme la lumina lumînărilor, venea în patul mamei să-și primească darurile, căci începu să spună :

— Unde sînt, mamă ?

Și cum toată lumea tăcea :

— Dar nu-mi văd pantofiorul !

Félicité o pleca spre pat, dar fetița tot trăgea cu ochii spre cămin.

— Le-a luat doica ? întrebă ea.

Și, auzind numele doicii, care-o făcea să-și aducă aminte iar de adulterele și de cumplitele ei nenorociri, doamna Bovary întoarse capul, ca și cum ar fi simțit dezgustul unei alte otrăvi, mai puternice, care-i venea în gură. Berthe rămase pe pat.

— Oh, ce ochi mari ai, mamă ! Ce palidă ești ! Ce tare asuzi !...

Emma se uita la fetiță.

— Mi-e frică ! zise micuța, ferindu-se.

Emma-i luă mîna să i-o sărute ; fetița se zbătea.

— Destul ! Luați-o de-aici ! strigă Charles, care plîngea în alcov.

Simptomele conteniră apoi un moment ; părea mai puțin agitată ; și, la fiecare cuvînt fără importanță, la fie-

care răsuflare puţin mai liniştită, Charles începea să capete speranţe. Cînd, în sfîrşit, intră Canivet, se aruncă plîngînd în braţele lui.

— Ah ! Aţi venit ! Mulţumesc ! Sînteţi atît de bun ! Dar se simte mai bine. Uitaţi-vă la ea...

Confratele nu avu deloc aceeaşi părere, şi, neobişnuind să meargă — după cum spunea chiar el — *pe ocolite*, prescrise un vomitiv, ca să-i uşureze de tot stomacul.

Curînd, începu să verse sînge. Buzele i se strînseră mai tare. Avea mîinile şi picioarele crispate, trupul plin de pete negre, şi pulsu-i luneca sub degete ca un fir de aţă întins, ca o strună de harpă gata să plesnească.

Începu apoi să ţipe înfricoşător. Blestema otrava, o drăcuia, o implora să se grăbească şi respingea cu mîinile-i înţepenite tot ce bărbatul ei, mai pierdut decît ea, se căznea să-i dea de băut. Charles stătea în picioare, cu batista la gură, gemînd, plîngînd, sufocat de sughiţurile de plîns care-l scuturau din cap pînă-n picioare ; Félicité alerga încolo şi încoace prin odaie : Homais, încremenit, ofta adînc, iar domnul Canivet, deşi încă îşi păstra cumpătul, începea şi el să se simtă tulburat.

— Ei, al dracului !... Totuşi.. stomacul a fost golit, şi, din moment ce cauza a încetat...

— Şi efectul trebuie să înceteze, spuse Homais, asta-i sigur !

— Atunci salvaţi-o ! exclamă Bovary.

Fără să asculte ce spunea farmacistul, care mai dădu drumul la întîmplare unei ipoteze : „Poate că-i un acces salvator“, Canivet era gata să-i administreze nişte teriac, cînd se auziră pocnete de bici ; toate geamurile zbîrnîiră, şi un cupeu-poştalion, tras din răsputeri de trei cai plini de noroi pînă la urechi, apăru deodată la colţul halelor. Era doctorul Larivière.

Apariţia unui zeu n-ar fi stîrnit mai multă vîlvă. Bovary ridică mîinile, Canivet se opri brusc, iar Homais îşi scoase boneta grecească cu mult înainte de-a intra doctorul.

Larivière aparţinea acelei mari şcoli de chirurgie ieşită de sub halatul lui Bichet, acelei generaţii, acum dispărută, de practicieni filozofi care, iubindu-şi arta cu o dragoste fanatică, o practicau cu patimă şi iscusinţă. Cînd se înfuria, tremura tot spitalul, iar discipolii lui îl venerau atît de mult, încît, de îndată ce deveneau medici, se sileau să-l

imite pe cît cu putinţă în toate ; aşa că, prin oraşele dimprejur, îi găseai îmbrăcaţi la fel ca dînsul, cu un pardesiu lung de merinos, cu o haină largă şi neagră, ale cărei manşete, descheiate, lui îi cădeau puţin peste mîinile cărnoase, nişte mîini foarte frumoase, totdeauna fără mănuşi, pentru a fi gata parcă să se afunde în toate suferinţele. Dispreţuind decoraţiile, titlurile şi academiile, primitor, generos ca un părinte cu cei săraci şi practicînd virtutea fără să creadă în ea, ar fi putut trece aproape drept un sfînt dacă ascuţimea spiritului său n-ar fi făcut să fie temut ca un diavol. Privirea-i, mai tăioasă decît bisturiile lui, îţi intra drept în suflet, şi printre afirmaţii şi ascunzişuri pudice, destrăma orice minciună. Şi trecea astfel prin viaţă, încărcat de acea majestate plină de blîndeţe pe care o dă conştiinţa unui mare talent, averea, şi patruzeci de ani de viaţă de muncă fără pată.

Încruntă sprîncenele chiar din uşă de îndată ce zări faţa cadaverică a Emmei, care era întinsă pe spate, cu gura deschisă. Apoi, avînd aerul că ascultă ce-i spune Canivet, îşi tot plimba arătătorul sub nări, repetînd :

— Bine, bine...

Dar ridică încet din umeri. Bovary băgă de seamă ; se uitară unul la altul ; şi omul acesta, obişnuit să vadă atîtea dureri, nu-şi putu stăpîni o lacrimă care-i căzu pe jaboul de dantelă.

Voi să se retragă cu Canivet în odaia de alături. Charles veni după ei.

— E foarte rău, nu-i aşa ? Dacă i-am pune nişte cataplasme cu muştar... mai ştiu eu ce ? Dar găsiţi ceva, dumneavoastră, care aţi salvat atîţia !

Charles îl cuprinse în braţe cu amîndouă mîinile, îl privi în ochi, lung, îngrozit, implorînd, pe jumătate leşinat pe pieptul lui.

— Hai, dragul meu, curaj ! Nu se mai poate face nimic.

Şi doctorul Larivière se-ntoarse să plece.

— Plecaţi ?

— O să mă-ntorc.

Ca şi cum ar fi vrut să dea un ordin surugiului de la poştalion, ieşi împreună cu domnul Canivet, care nici el nu prea voia s-o vadă pe Emma murind în mîinile lui.

Farmacistul îi ajunse în piaţă. Prin firea lui, Homais nu se putea despărţi de oamenii celebri. Aşa că-l imploră

pe domnul Larivière să-i facă dosebita cinste de-a lua masa la el.

Trimise repede să ia niște porumbei de la *Leul de aur*, toate cotletele care mai erau la măcelărie, smîntînă de la Tuvache, ouă, de la Lestiboudois, și spițerul însuși ajută să fie totul gata, în timp ce doamna Homais spunea, trăgînd de șireturile camizolului :

— O să mă scuzați, domnule, căci în nenorocitul nostru de sat, cînd nu știi din ajun...

— Paharele cu picior ! șopti Homais.

— Dacă am fi fost măcar într-un oraș, am fi putut să facem rost de niște pulpă umplută.

— Taci !... Poftim la masă, doctore !

Găsi de cuviință ca, după primele îmbucături, să dea cîteva amănunte despre acea nenorocire :

— La început ni s-a părut că e vorba de-o senzație de uscăciune a faringelui, pe urmă de dureri insuportabile la epigastru, de-o superpurgație, de comă.

— Dar cum s-a otrăvit ?

— Nu știu, doctore, și nici nu prea pot să-mi închipui de unde a putut să-și procure acest acid arsenios.

Justin, care tocmai aducea un teanc de farfurii, începu să tremure.

— Ce ai ? îl întrebă farmacistul.

Cînd auzi asta, băiatul scăpă tot din mîini, cu un zgomot asurzitor.

— Imbecilule ! strigă Homais. Neîndemînaticule ! Mocăitule ! Măgarule !

Dar, deodată, stăpînindu-se :

— Am voit, doctore, să încerc o analiză, și *primo*, am introdus cu băgare de seamă într-un tub...

— Ar fi fost mai bine, zise doctorul, să-i fi introdus degetele în gît.

Confratele lui tăcea, căci primise adineauri, între patru ochi, o săpuneală zdravănă în privința emeticului său, așa încît domnul Canivet, atît de fudul și vorbăreț cînd fusese vorba de piciorul sucit, era foarte modest astăzi ; zîmbea întruna, aprobînd tot.

Homais se umfla în pene de mîndria de-a avea asemenea musafiri, și ideea că Bovary e atît de nenorocit îi sporea oarecum plăcerea cînd se gîndea cu egoism la el însuși. Și apoi prezența doctorului îl înflăcăra. Își arătă toată eru-

diția, vorbea alandala de cantaride, de upas, de copacul-morții, de vipere...

— Ba chiar am citit, doctore, că s-au găsit oameni intoxicați — de parcă ar fi fost trăsniți — din cauza unor cîrnați care suferiseră o prea vehementă fumigație. Cel puțin așa era scris într-un foarte frumos raport, alcătuit de una din celebritățile noastre farmaceutice, de unul din maeștrii noștri, ilustrul Cadet de Gassicourt !

Doamna Homais își făcu apariția, aducînd una din acele mașini care se tot clatină și care se-ncălzesc cu spirt ; căci Homais ținea să fiarbă chiar pe masă cafeaua, pe care el însuși o prăjise, o rîșnise și o amestecase.

— *Saccharum*, doctore, zise el oferindu-i zahăr.

Puse apoi să-i aducă jos toți copiii, curios să aibă părerea chirurgului asupra constituției lor.

În sfîrșit, cînd domnul Larivière era gata să plece, doamna Homais îi ceru o consultație pentru soțul ei. I se îngroșa sîngele de atîta somn, căci adormea în fiecare seară imediat după masă.

— O, nu de o boală a sîngelui suferă.

Zîmbind puțin de acest joc de cuvinte ce trecuse neobservat, doctorul deschise ușa. Dar farmacia era ticsită de lume, și cu multă greutate putu să se descotorosească de respectabilul domn Tuvache, care se temea ca nevastă-sa să nu capete o congestie pulmonară, pentru că avea obiceiul să scuipe în cenușă ; apoi, de domnul Binet, care suferea uneori de-o foame năprasnică, și de doamna Caron, care avea înțepături ; de Lheureux, care avea amețeli ; de Lestiboudois, care avea un reumatism ; de doamna Lefrançois, care avea grețuri. În sfîrșit, cei trei cai porniră, și, în general, lumea găsi că doctorul nu fusese deloc binevoitor.

Toată lumea începu să se uite la domnul Bournisien, care trecea prin hale cu sfîntul mir.

Homais, precum îi porunceau principiile lui, asemui pe preoți cu corbii pe care-i atrage mirosul de mort ; vederea unei fețe bisericești îi era neplăcută, căci anteriul îl făcea să se gîndească la giulgiu, și ura anteriul întrucîtva și de frica giulgiului.

Cu toate acestea, nedîndu-se îndărăt de la ceea ce el numea *misiunea lui*, se întoarse la Bovary împreună cu Canivet, pe care domnul Larivière, înainte de-a pleca, îl rugase cu insistență să facă asta ; ba chiar, dacă nu s-ar fi

împotrivit nevastă-sa, încă ar fi luat cu dînsul şi pe cei doi copii, ca să-i deprindă cu împrejurările grele din viaţă, pentru ca asta să le fie o lecţie, o pildă, un tablou solemn, care să le rămînă mai tîrziu în minte.

Cînd intrară, odaia era de-o solemnitate jalnică. Pe masa de lucru, acoperită cu un şervet alb, erau pe-o tavă de argint vreo cinci-şase tampoane de vată lîngă un crucifix mare, între două sfeşnice aprinse. Cu bărbia în piept, Emma deschidea pleoapele peste măsură de tare ; şi bietele ei mîini se tîrau pe cearşaf cu acel gest hidos şi blînd al celor în agonie, care parcă se grăbesc să tragă giulgiul pe ei. Alb la faţă ca o statuie şi cu ochii roşii ca nişte cărbuni, Charles stătea fără să plîngă în faţa ei, la picioarele patului, pe cînd preotul, sprijinit într-un genunchi, murmura ceva în şoaptă.

Ea îşi întoarse capul încet şi păru că se bucură cînd dădu deodată cu ochii de patrafirul violet, regăsind, fără îndoială, în mijlocul unei linişti neobişnuite, voluptatea pierdută a primelor ei avînturi mistice, laolaltă cu viziunile de fericire veşnică ce începeau.

Preotul se ridică să ia crucifixul ; atunci Emma întinse gîtul ca şi cum i-ar fi fost sete, şi, lipindu-şi buzele de trupul Fiului Domnului, dădu, cu toată puterea ei sfîrşită, cea mai înfiorată sărutare de dragoste pe care o dăduse vreodată. Pe urmă, preotul spuse tare *Misereatur* şi *Indulgentiam*, muie degetul cel mare de la mîna dreaptă în untdelemn şi începu s-o miruie : mai întîi pe ochii care rîvniseră atît de mult toate măreţiile pămînteşti ; apoi pe nările lacome de adieri calde şi de miresmele dragostei ; apoi pe gura care se deschisese pentru minciună, care gemuse de trufie şi ţipase în desfrîu ; apoi pe mîinile care se desfătau la atingerile suave, şi, în sfîrşit, pe talpa picioarelor, aşa de agere odinioară cînd alerga să-şi potolească dorinţele, şi care de-acum nu vor mai umbla.

Preotul îşi şterse degetele, aruncă în foc bucăţelele de vată muiate în untdelemn şi se întoarse să stea lîngă muribundă, ca să-i spună că acum trebuie să împreune suferinţele ei cu cele ale lui Isus Hristos şi să se încredinţeze îndurării Domnului.

Şi sfîrşindu-şi cuvîntul de îmbărbătare, încercă să-i pună în mînă o lumînare sfinţită, simbol al slăvilor cereşti, de care în curînd avea să fie înconjurată. Prea slăbită,

Emma nu putu strînge degetele, şi dacă n-ar fi ţinut-o Bournisien, lumînarea ar fi căzut jos.

Nu mai era totuşi atît de palidă, şi chipul ei avea o expresie de seninătate, ca şi cum sfînta taină ar fi vindecat-o.

Preotul nu pierdu prilejul de-a atrage luarea-aminte, şi chiar îi explică lui Bovary, că, uneori, Domnul prelungea viaţa oamenilor cînd socotea că-i de folos pentru izbăvirea lor ; şi Charles îşi aduse aminte de ziua cînd, tot aşa, pe moarte, Emma mai fusese împărtăşită.

„Poate că nu ar trebui să pierdem orice nădejde", gîndi el.

Într-adevăr, Emma privi jur împrejur, încet, precum cineva care se trezeşte dintr-un vis, apoi, cu o voce deslușită, ceru oglinda şi rămase cîtva timp aplecată deasupra ei, pînă în clipa cînd lacrimi mari începură să-i curgă din ochi. Atunci îşi dădu capul pe spate, scoţînd un suspin, şi căzu iar pe pernă.

Pieptul ei începu pe dată să gîfîie grăbit. Toată limba îi ieşi din gură ; ochii, rotindu-se, păleau ca două lămpi care se sting, şi ai fi crezut-o moartă dacă nu s-ar fi zbătut atît de înspăimîntător de repede coastele, scuturate de-o răsuflare furioasă, ca şi cum sufletul ei s-ar fi smucit ca să se desprindă. Félicité îngenunche în faţa crucifixului, şi chiar farmacistul, îşi îndoi puţin genunchii, pe cînd domnul Canivet privea vag în piaţă. Bournisien, cu lungu-i anteriu negru, care se tîra în urma lui prin odaie, începu iar să facă rugăciuni, cu fruntea înclinată pe marginea patului. Charles sta în genunchi, de cealaltă parte, cu braţele întinse spre Emma. Îi luase mîinile şi i le strîngea, tresărind la fiecare bătaie a inimii ei, ca un ecou al unei ruine care se prăbuşeşte. Pe măsură ce ea horcăia tot mai tare, îşi grăbea şi preotul rugăciunile, care se amestecau cu plînsul înăbuşit al lui Bovary, şi uneori dispărea parcă totul în murmurul surd al silabelor latineşti, care sunau ca dangătul de înmormîntare al unui clopot.

Deodată se auzi pe trotuar un bocănit de saboţi grei şi hîrşcîitul unui baston ; apoi se înălţă o voce, o voce aspră care cînta :

Cînd arde soarele-n amiază,
Iubire fetele visează.

Emma se ridică atunci ca un cadavru pe care l-ar fi galvanizat cineva, cu părul despletit, cu ochii ficși, holbați.

Ca să adune mai cu zor
Tot grîul care-a fost cosit,
Nanette se-apleacă pe ogor,
Spre brazda ce l-a dăruit.

— Orbul ! strigă ea.

Și Emma, crezînd că vede fața hidoasă a nenorocitului ridicîndu-se deodată în întunecimile veșnice, ca o spaimă, începu să rîdă, cu un rîs cumplit, fioros, disperat.

Bătu atunci un vînt nespus,
Și fusta-i flutură în sus.

Cuprinsă de un spasm, căzu pe saltea. Toți se apropiară. Emma nu mai era.

IX

cuiva, cei dimprejur rămîn ca încremeniți, atît e de greu să înțeleagă prezența neașteptată a neantului și să se resemneze cu credința că într-adevăr așa este. Dar cînd își dădu seama că Emma nu mai mișcă, Charles se aruncă asupra ei, strigînd :

— Adio ! Adio !

Homais și Canivet îl scoaseră din odaie.

— Potolește-te !

— Da, spunea el, zbătîndu-se, am să fiu cuminte, n-am să fac nimic rău. Dar lăsați-mă ! Vreau s-o văd ! E soția mea !

Și începea iar să plîngă.

— Plîngi, îi spuse farmacistul, lasă natura în voia ei, asta o să te ușureze !

Mai slab ca un copil, Charles se lăsă dus jos, în sală, și domnul Homais se întoarse imediat la el acasă.

În piață îl opri orbul, care, tîrîndu-se pînă la Yonville cu nădejdea de-a căpăta pomada contra inflamațiilor, întreba pe toți oamenii de pe stradă unde stă spițerul.

— Ei ! Parcă de asta-mi arde mie acum ? Atîta pagubă ! N-ai decît să vii altă dată !

Şi intră repede în farmacie.

Trebuia să scrie două scrisori, să facă o poţiune calmantă pentru Bovary, să găsească o minciună ca să nu se afle că Emma s-a otrăvit şi să o publice într-un articol care să apară în *Le Fanal*, fără a mai pune la socoteală pe cei care-l aşteptau ca să afle ce s-a întîmplat ; şi după ce toată lumea din Yonville îi auzi povestea cu arsenicul pe care Emma-l luase drept zahăr cînd făcea o cremă de vanilie, Homais se-ntoarse iar la Bovary.

Îl găsi singur (Canivet tocmai plecase), stînd într-un fotoliu, lîngă fereastră, contemplînd cu un aer idiot lespezile de pe jos din sală.

— Acum, zise farmacistul, ar trebui să fixaţi dumneavoastră ora ceremoniei.

— De ce ? Care ceremonie ? Apoi, bîlbîindu-se, îngrozit : O, nu, nu-i aşa ? Nu, vreau s-o ţin aici !

Ca să facă ceva, Homais luă o carafă de pe etajeră şi începu să ude muşcatele.

— O, mulţumesc, zise Charles, eşti atît de drăguţ !

Şi nici nu isprăvi vorba, copleşit de mulţimea amintirilor pe care gestul farmacistului i le trezea.

Atunci, ca să-i mai schimbe gîndurile, Homais socoti că-i bine să-i vorbească puţin de horticultură ; plantele au nevoie de umezeală. Charles înclină capul în semn de aprobare.

— Dealtfel, de-acum o să se facă frumos.

— Ah ! exclamă Bovary.

Nemaigăsind ce să spună, spiţerul începu să dea încet la o parte perdeluţele de la geamlîc.

— Uite, trece domnul Tuvache.

Charles repetă maşinal :

— Trece domnul Tuvache.

Homais nu mai cuteza să-i vorbească iar despre dispoziţiile de înmormîntare ; preotul fu cel care izbuti să-l hotărască.

Charles se închise în cabinetul lui, luă condeiul în mînă şi, după ce plînse în hohote o bucată de vreme, scrise:

„Vreau să fie înmormîntată în rochia ei de nuntă, cu pantofi albi, cu cunună, cu părul despletit pe umeri ; în trei sicrie, unul de stejar, unul de mahon, unul de plumb.

Să nu mi se spună nimic, voi fi tare. Pe deasupra să se pună o bucată mare de catifea verde. Asta mi-e dorința. S-o împliniți".

Cei de față se mirară mult de ideile romantice ale lui Bovary, și farmacistul se duse îndată să-i spună :

— Catifeaua aceea mi se pare de prisos. Pe urmă, și costă...

— Ce vă privește ? țipă la el Charles. Lăsați-mă ! Dumneata n-o iubeai ! Pleacă !

Preotul îl luă la braț ca să facă împreună o plimbare prin grădină. Îi vorbi despre deșertăciunea celor pămîntești. Dumnezeu era mare, bun ; trebuie să te supui fără murmur poruncilor lor și chiar să-i mulțumești.

Charles izbucni blestemînd :

— Îl urăsc pe Dumnezeul ăsta al vostru !

— Duhul răzvrătirii vă mai stăpînește încă, spuse preotul, oftînd.

Bovary era acum departe. Mergea făcînd pași mari, de-a lungul zidului, pe lîngă spalier, și scrîșnea din dinți, se uită în sus, blestemînd cerul ; dar nici o frunză nu se clinti.

Burnița. Charles, care era cu pieptul gol, începu să dîrdîie ; se întoarse și intră să stea în bucătărie.

La ora șase se auzi în piață un zgomot de fiare vechi : sosea *Rîndunica ;* și Charles rămase cu fruntea lipită de geam, să vadă cum coboară toți călătorii, unul după altul. Félicité îi puse pe jos o saltea, în salon ; se trînti deasupra și adormi.

Deși filozof, domnul Homais respecta morții. Așa că, uitînd vorbele de mînie pe care bietul Charles i le spusese, seara veni la el să privegheze moarta, aducînd trei volume și o mapă cu hîrtie, ca să ia note.

Domnul Bournisien era acolo, și la căpătîiul patului, care fusese scos din alcov, ardeau două lumînări mari.

Spițerul, care nu suferea tăcerea, începu să formuleze oarecare mustrări la adresa „nefericitei femei" ; dar preotul îi răspunse că acum nu le mai rămîne decît să se roage pentru ea.

— Cu toate acestea, începu iar Homais, din două una : sau a murit în harul Domnului (cum se exprimă biserica), și atunci nu mai are nevoie de rugăciunile noastre ; sau a

murit nepocăită (asta-i, cred, expresia preoțească) și atunci...

Bournisien îi tăie vorba, răspunzîndu-i ursuz că și atunci tot trebuie să te rogi.

— Dar, nu se lăsă farmacistul, dacă Dumnezeu știe toate nevoile noastre, ce rost mai au rugăciunile ?

— Cum ? zise preotul. Rugăciunea ? ! Dumneata nu ești creștin ?

— Să mă ierți, zise Homais. Eu admir creștinismul. Mai întîi, el a eliberat sclavii, a introdus în lume o morală...

— Nu-i vorba de asta. Toate textele...

— Oho ! cît despre texte, deschide cărțile de istorie : se știe că au fost falsificate de iezuiți !

Intră Charles și, înaintînd spre pat, dădu încet la o parte perdelele.

Emma avea capul aplecat spre dreapta. Colțul gurii, care rămăsese deschisă, era ca o gaură neagră în partea de jos a feței. Degetele mari de la mîini erau îndoite în palmă. Un fel de pulbere albă îi pudra genele, iar ochii începeau să-i dispară într-o paliditate lipicioasă, care semăna cu o pînză subțire, de parcă niște păianjeni ar fi țesut-o deasupra. De la sîni pînă la genunchi, cearșaful făcea o adîncitură, ridicîndu-se apoi la vîrful picioarelor ; și Charles avu impresia că apăsau peste ea blocuri nesfîrșite de piatră, o greutate uriașă.

Ceasul de la biserică sună ora două. Se auzea murmurul sonor al rîului care curgea în beznă, la picioarele terasei. Din cînd în cînd, domnul Bournisien își sufla nasul cu zgomot, iar Homais scîrțîia din peniță scriind.

— Hai, prietene dragă, spuse el, du-te de-aici, privelișteа aceasta îți rupe inima.

Îndată ce plecă Charles, farmacistul și preotul începură iar discuția.

— Citiți-l pe Voltaire ! zicea unul. Citiți-l pe d'Holbach, citiți *Enciclopedia !*

— Citiți *Scrisorile cîtorva evrei portughezi !* zicea celălalt ; citiți *Rațiunea creștinismului* de Nicolas, fost magistrat !

Se înfierbîntau, erau roșii la față, vorbeau amîndoi deodată, fără să se mai asculte unul pe celălalt ; Bournisien era indignat de-atîta îndrăzneală ; Homais se minuna de-atîta prostie ; și erau gata să se înjure, cînd deodată apăru iar Charles. Parcă era atras de-o vrajă. Mereu urca scara.

Se așeza în fața Emmei ca s-o vadă mai bine și se pierdea în această contemplare, care era atît de adîncă, încît nici nu mai era dureroasă.

Îi treceau prin minte povești despre catalepsie, despre miracole prin magnetism ; și-și spunea că dacă ar voi din toate puterile, ar izbuti poate s-o învie. O dată chiar se aplecă asupra ei și o chemă încetișor „Emma ! Emma !“ Suflarea lui puternică făcu să tremure pe perete flacăra lumînărilor.

În zorii zilei sosi doamna Bovary-mama ; îmbrățișînd-o, Charles izbucni iar în plîns. Maică-sa căută, așa cum încercase și farmacistul, să-i spună că face prea mari cheltuieli cu înmormîntarea. Charles se înfurie atît de tare, încît ea tăcu ; o însărcină apoi să se ducă îndată la oraș, să cumpere tot ce trebuia.

Charles rămase singur toată după-amiaza ; pe Berthe o duseseră la doamna Homais ; Félicité stătea sus, în cameră, cu tușa Lefrançois.

Seara veniră să-l vadă. Se scula, strîngea mîinile fără să poată scoate o vorbă, pe urmă se așeza iar jos lîngă ceilalți, care stăteau roată în fața căminului. Cu capul în jos, picior peste picior, bîțîiau din glezne, oftînd adînc din cînd în cînd ; și fiecare se plictisea neînchipuit de tare ; și totuși nici unul nu voia să plece el mai înainte.

La ora nouă dimineața, cînd Homais veni iar (de două zile numai pe el îl vedeai prin piață), era încărcat cu o grămadă de camfor, de smirnă și de mirodenii. Aducea și un borcan plin cu clor, să alunge miasmele. Cînd intră, servitoarea, doamna Lefrançois și doamna Bovary-mama se învîrteau în jurul Emmei, terminînd cu îmbrăcatul ; traseră apoi voalul lung și țeapăn, care o acoperea pînă peste pantofii de satin.

Félicité bocea :

— Vai, stăpîna mea, stăpîna mea, sărăcuța !...

— Uitați-vă la dînsa, spunea hangița suspinînd, ce drăgălașă-i încă ! Dacă nu-ți vine să juri că acuși se scoală!

Pe urmă se aplecară să-i pună cununa.

Trebuiră să-i ridice puțin capul, și atunci un val de lichid negru îi ieși din gură, ca și cum ar fi vărsat.

— Ah ! Dumnezeule ! Băgați de seamă la rochie ! strigă doamna Lefrançois. Pune mîna ! îi spuse farmacistului. Nu cumva ți-e frică ?

— Frică, mie ? răspunse el, ridicînd din umeri. Ți-ai găsit ! Am văzut eu altele și mai și la spital, cînd eram student la farmacie ! Făceam punci în amfiteatrul de disecţie ! Un filosoz nu se sperie de neant ; ba chiar, am spus-o de atîtea ori, am de gînd să-mi las prin testament trupul unui spital, să servească mai tîrziu ştiinţei.

Cînd sosi preotul, întrebă cum se mai simte domnul ; și după ce spiţerul îi răspunse, adăugă :

— Știți, lovitura este încă prea proaspătă !

Homais îi spuse atunci că trebuie să fie fericit pentru că nu-i și el expus ca alţii să piardă o soţie iubită ; de unde iscă o discuţie asupra celibatului preoţilor.

— Căci, spunea farmacistul, nu-i firesc ca un bărbat să se lipsească de femei ! S-au văzut crime...

— Ei, păcatele mele, exclamă preotul, cum vrei dumneata ca un individ căsătorit să poată păstra, bunăoară, secretul spovedaniei ?

Homais se ridică împotriva spovedaniei. Bournisien o apără, oprindu-se asupra îndreptărilor morale pe care le înfăptuia. Povesti tot felul de anecdote cu hoţi care s-au făcut deodată oameni cumsecade. Niște militari, cînd s-au apropiat de confesional ca să se spovedească, au simţit cum li se despăienjenesc ochii sufletului. La Fribourg era un preot calvinist...

Celălalt dormea. Apoi, simţind că se cam înăbuşă în atmosfera prea grea din odaie, deschise fereastra, și farmacistul se trezi.

— Hai, trage puţin tabac ! îi zise el. Asta-ţi mai alungă somnul.

Undeva, departe, se auzeau niște cîini urlînd.

— Auziți cum urlă un cîine ? zise farmacistul.

— Se spune că ei presimt moartea, răspunse preotul. Ca și albinele, care fug din stup cînd moare cineva.

Homais nu se mai agăţă de aceste prejudecăți, căci adormise iar.

Domnul Bournisien, mai voinic, continuă o bucată de vreme să-și miște încetișor buzele ; apoi, pe nesimţite, își lăsă bărbia în piept, scăpă din mînă cartea groasă și neagră și se puse pe sforăit.

Stăteau faţă în faţă, cu burta înainte, cu faţa buhăită, cu un aer îmbufnat, împăcați, în sfîrșit, în aceeași slăbiciune omenească după atîta neînţelegeri ; și erau tot atît de nemișcați ca și cadavrul de-alături, care părea că doarme.

Cînd intră, Charles nu-i trezi. Era pentru ultima oară. Venea să-şi ia rămas bun pentru totdeauna.

Plantele aromatice tot mai fumegau, şi rotocoale de abur albăstrui se amestecau la marginea ferestrei cu ceaţa care intra de-afară. Se zăreau cîteva stele, şi noaptea era calmă.

Din lumînări cădeau lacrimi mari de ceară pe cearşafurile de pe pat. Charles se uita cum ard, obosindu-şi ochii la licărirea flăcării lor galbene.

Ape de lumină, schimbătoare, tremurau pe rochia de satin, albă ca un clar de lună. Emma dispărea dedesubt ; şi Charles avu impresia că, împrăştiindu-se în jurul ei, Emma se pierdea nedesluşit în lucrurile ce o înconjurau, în tăcere, în noapte, în vîntul care adia, în miresmele jilave care se ridicau.

Apoi, deodată, o vedea în grădina de la Tostes, pe bancă, lîngă gardul de mărăcini, sau la Rouen, pe străzi, în pragul casei lor, în curtea de la Bertaux. Mai auzea şi acum rîsul tinerilor veseli care jucau sub meri ; parfumul părului ei umplea odaia, şi rochia-i fosnea în braţele lui, cu zgomot de scîntei. Era aceeaşi rochie cu care-i acum !

Stătu multă vreme aşa, amintindu-şi fericirile de altădată, atitudinile, gesturile, timbrul vocii ei. După un acces de disperare, venea altul, şi altul, mereu, fără contenire, ca valurile unui flux năvalnic.

Avu o curiozitate îngrozitoare : încetişor, cu vîrful degetelor, palpitînd, ridică voalul. Dar scoase un ţipăt de spaimă, şi ceilalţi doi se treziră. Îl duseră jos, în sală.

După asta, veni Félicité, să spună că domnul cere o şuviţă de păr.

— Taie ! îi răspunse spiţerul.

Şi cum fata nu îndrăznea, se apropie el, cu foarfecele în mînă. Tremura aşa de tare, încît îi înţepă pielea de la tîmple în cîteva locuri. În cele din urmă, stăpînindu-şi emoţia, tăie din belşug de două-trei ori la întîmplare, lăsînd nişte goluri în frumuseţea aceea de păr negru.

Farmacistul şi preotul se adînciră iar în îndeletnicirile lor, trăgînd din timp în timp cîte-un pui de somn, ca să dea vina unul pe altul de cîte ori se trezeau. Atunci domnul Bournisien mai stropea cu agheasmă pe jos, prin odaie, iar Homais arunca puţin clor.

Félicité avusese grijă să le pună pe scrin o sticlă de rachiu, o bucată de brînză şi un cozonac mare. Aşa că, pe

la patru dimineaţa, spiţerul, care nu mai putea, spuse oftînd :

— Zău că aş mai prinde puţină putere !

Preotul nu se lăsă rugat ; ieşi ca să-şi spună liturghia şi se întoarse ; apoi se puseră pe mîncat şi pe ciocnit, schiţînd din cînd în cînd un rînjet, fără să ştie de ce, stîrniţi de acea vagă veselie care ne apucă după lungi momente de tristeţe ; iar la ultimul păhăruţ, preotul îi spuse farmacistului, bătîndu-l pe umăr :

— Pînă la urmă o să ne înţelegem !

Jos, în vestibul, întîlniră lucrătorii care soseau. Şi, timp de două ceasuri, Charles avu de îndurat chinul bătăilor de ciocan care răsunau în scînduri. O aşezară apoi în coşciugul ei de stejar, pe care-l băgară în celelalte două ; dar cum coşciugul era prea larg, trebuiră să umple golurile cu nişte lînă dintr-o saltea. În sfîrşit, cînd cele trei capace fură geluite, bătute în cuie, încheiate, sicriul fu expus în faţa uşii ; toată casa fu deschisă, şi oamenii din Yonville începură să vină buluc.

Sosi şi moş Rouault. Cînd zări doliul, leşină în piaţă.

X

MOŞ ROUAULT NU PRIMISE SCRIsoarea farmacistului decît la treizeci şi şase de ore după cele întîmplate ; şi, ştiindu-l slab de înger, domnul Homais o întocmise aşa fel, încît era cu neputinţă de priceput ce vroia să spună.

Bătrînul căzu mai întîi ca lovit de dambla. Pe urmă înţelese că nu era moartă. Dar putea să fie... În cele din urmă îşi puse bluza, îşi luă pălăria, îşi prinse un pinten la pantof şi porni în goană ; şi, cît ţinu drumul, moş Rouault, gîfîind, se tot frămîntă de grijă. O dată chiar trebui să descalece. Nu mai vedea înaintea ochilor, auzea glasuri în jur ; simţea că înnebuneşte.

Se crăpă de ziuă. Zări trei găini negre dormind într-un copac ; tresări înspăimîntat de acest semn rău. Atunci făgădui Sfintei Fecioare trei patrafire pentru biserică şi că va merge desculţ de la cimitirul din Bertaux pînă la paraclisul din Vassonville.

Intră în Maromme, chemînd de departe pe rîndașii de la han, îmbrînci ușa cu umărul, se repezi la sacul cu ovăz, turnă în iesle o sticlă de cidru dulce și încălecă iar căluțul, care prinse a scăpăra din potcoave.

Își zicea că, fără îndoială, au s-o scape ; doctorii aveau să-i găsească un leac. Îi trecură prin minte toate vindecările miraculoase despre care auzise.

Apoi îi apărea moartă. Era acolo, în fața lui, întinsă pe spate, în mijlocul drumului. Trăgea de frîu, și vedenia pierea.

La Quincampoix, ca să prindă curaj, bău trei cafele una după alta.

Se gîndi că, poate, cînd i-au scris, greșiseră numele. Căută scrisoarea în buzunar, o găsi, dar nu-ndrăzni să o desfacă.

Ajunse să presupună că era, poate, vreo *păcăleală*, vreo răzbunare a cuiva, vreo născocire de chefliu ; și-apoi, dacă ar fi murit, s-ar fi aflat. Dar nu, priveliștea era ca-ntotdeauna : cerul era albastru, copacii se legănau ; trecu o turmă de oi. Zări satul ; lumea-l văzu gonind aplecat tare peste calul pe care-l bătea cumplit și de pe ale cărui chingi începuse să picure sînge.

Cînd își veni în fire, se prăbuși plîngînd în brațele lui Bovary :

— Fata mea ! Emma ! Copilul meu ! Ce-a fost ?...

Iar celălalt îi răspundea în hohote de plîns :

— Nu știu, nu știu ! E un blestem !

Spițerul îi despărți.

— Amănuntele astea groaznice sînt de prisos. Am să-i spun eu dumnealui. Uite că vine lumea. Puțină demnitate, ce dracu ! Fiți mai filozofi !

Bietul Charles voi să pară tare și repetă de mai multe ori :

— Da... curaj !

— Ei bine, spuse bătrînul, o să am, dracu să mă ia ! Am s-o petrec pînă la capăt.

Clopotele începură să bată. Totul era gata. Porniră.

Și, stînd alături într-o strană, văzură trecînd încolo și încoace prin fața lor pe cei trei călăreți care psalmodiau. Instrumentul muzical, în formă de șarpe, fluiera din răsputeri. Domnul Bournisien, în odăjdii, cînta pițigăiat ; se prosterna în fața altarului, ridica mîinile, întindea brațele în lături. Lestiboudois umbla prin biserică cu rigla lui de os de balenă ; sicriul era pus lîngă strană între

patru rînduri de lumînări. Lui Charles îi venea să se scoale și să sufle în ele. Căuta totuși să-și întărească credința, să se avînte în speranța unei vieți în care o va mai vedea. Își închipuia că Emma plecase într-o călătorie, undeva, departe de tot, de demult. Dar cînd se gîndea că era acolo înăuntru și că totul se sfîrșise, că aveau s-o vîre în pămînt, îl apuca o furie sălbatică, cumplită, disperată. Uneori credea că nu mai simte nimic, și se bucura de această alinare a suferinței lui, mustrîndu-se totodată că-i un ticălos.

Pe lespezi se auzi bocănitul sec al unui baston cu vîrful de fier, care bătea regulat. Zgomotul acesta venea din fund și se opri brusc în părțile laterale ale bisericii. Un om într-o vestă groasă, cafenie, îngenunche cu greu. Era Hippolyte, băiatul de prăvălie de la *Leul de aur*. Își pusese proteza cea nouă.

Unul dintre cîntăreți începu să facă ocolul bisericii, să strîngă obolul, și-n tava de argint sunau bani grei, unul după altul.

— Dar grăbiți-vă ! Sufăr, nu mai pot ! strigă Bovary, aruncîndu-i mînios o piesă de cinci franci.

Omul bisericii îi mulțumi, făcînd o plecăciune adîncă. Cîntau, îngenuncheau, iar se ridicau ; nu se mai isprăvea ! Își aduse aminte că o dată, la început, asistaseră împreună la o slujbă și că stătuseră de cealaltă parte, la dreapta, lîngă perete. Clopotul bătu iar. Începură să dea scaunele la o parte. Cioclii trecură trei bețe pe sub sicriu și mulțimea ieși din biserică.

Atunci Justin apăru în pragul farmaciei. Dar intră pe dată, palid, clătinîndu-se.

Lumea stătea pe la ferești, să vadă cortegiul trecînd. Charles mergea în frunte, ținîndu-se drept. Își luase o înfățișare de om curajos și saluta dînd din cap pe cei care, ieșind pe uliță sau pe poartă, se înșirau în convoi. Cei șase oameni, cîte trei de fiecare parte, făceau pași mici, gîfîind puțin. Preoții, cîntăreții și cei doi copii de la strană recitau *De profundis* ; și glasurile lor, ridicîndu-se și coborînd melodios, răsunau pînă departe pe cîmp. Cîteodată dispăreau la cotitura cărării ; dar crucea cea mare de argint se vedea întruna, înălțîndu-se printre copaci.

Femeile mergeau în urmă, în mantii negre, cu glugile pe spate ; aveau în mînă cîte-o lumînare groasă, aprinsă, și Charles simțea că leșină de-atîtea rugăciuni nesfîrșite, de-atîtea făclii și de mirosul șearbăd de ceară și de sutană.

Adia o boare răcoroasă, secara şi rapiţa erau înverzite, picături de rouă tremurau pe gardurile de mărăcini de pe marginea drumului. Zarea era plină de tot felul de zgomote vesele : zdrăngănitul unei căruţe care mergea, departe, prin făgaşuri ; cucurigul unui cocoş sau tropăitul unui mînz ce se vedea alergînd pe sub meri. Pe cerul senin pluteau nori trandafirii ca nişte pete ; luminiţe albăstrii cădeau pe colibele acoperite cu irişi ; Charles recunoştea din mers curţile. Îşi aducea aminte de dimineţi ca asta, cînd, după o vizită la vreun bolnav, ieşea din ogradă şi se întorcea la nevastă-sa.

Giulgiul negru, presărat cu lacrimi albe, se ridica din cînd în cînd, descoperind coşciugul. Obosiţi, cioclii mergeau mai încet ; şi sicriul înainta cu zguduituri necontenite, ca o şalupă legănată la fiecare val.

Ajunseră.

Bărbaţii merseră mai departe, pînă-n vale, pînă într-un loc în iarbă, unde era săpată groapa.

Se înşirară jur împrejur ; şi pe cînd preotul vorbea, pămîntul roşu, aruncat pe margini, curgea pe la colţuri necontenit, fără să se-audă.

Apoi, după ce potriviră cele patru funii, împinseră coşciugul deasupra. Charles se uită cum coboară. Cobora mereu.

În sfîrşit, se auzi o izbitură ; funiile fură trase înapoi, scîrţîind. Atunci Bournisien luă lopata pe care i-o întindea Lestiboudois ; cu mîna stîngă, în timp ce tot stropea cu dreapta, împinse cu putere o lopată bună de pămînt ; şi lemnul sicriului, izbit de bulgări, scoase acel vuiet îngrozitor care rămîne-n noi ca răsunetul veşniciei.

Preotul trecu sfeştocul celui de-alături, care nu era altul decît domnul Homais. Acesta îl scutură foarte grav, apoi îl întinse lui Charles, care se înfundă pînă la genunchi în grămada de pămînt, din care începu să arunce cu pumnii în groapă, strigînd : „Adio !“ Îi trimitea sărutări ; se tîra spre groapă, ca să-l înghită odată cu ea.

Îl luară de-acolo ; şi, în curînd, se potoli, simţind poate, ca toţi ceilalţi, vaga mulţumire de a se fi isprăvit odată.

Pe drum, la întoarcere, moş Rouault începu să fumeze, tacticos, o pipă ; ceea ce Homais, în sinea lui, socoti că nu e prea cuviincios. Mai băgă de seamă că domnul Binet nu venise, că Tuvache „o ştersese“ după slujbă, şi că Théodore, servitorul notarului, purta o haină albastră,

„ca și cum n-ar fi putut găsi o haină neagră, după cuviință, ce dracu !“ Și ca să le spună și celorlalți toate astea, mergea de la un grup la altul. Toți deplîngeau moartea Emmei, dar mai ales Lheureux, care nu lipsise de la înmormîntare.

— Biata cuconiță ! Ce durere pentru bărbatul ei !

Spițerul începu iar :

— Știți că dacă n-aș fi fost eu, s-ar fi dedat la un atentat funest împotriva lui însuși !

— O femeie atît de bună ! Și cînd mă gîndesc că am văzut-o chiar sîmbăta trecută în prăvălie la mine !

— N-am avut răgazul, zise Homais, să pregătesc și eu cîteva cuvinte pe care să i le spun la mormînt.

Întorcîndu-se acasă, Charles se dezbrăcă, iar moș Rouault își puse iar bluza cea nouă. Era nouă, și, cum în drum își ștersese de multe ori ochii cu mînecile, vopseaua-i ieșise pe față ; iar dîrele lacrimilor se cunoșteau ca niște linii pe stratul de praf de pe ea.

Doamna Bovary-mama era cu ei. Toți trei tăceau. În cele din urmă, bătrînul oftă :

— Ți-aduci aminte, prietene, că am venit la Tostes odată, cînd ai pierdut-o pe prima răposată ? Pe-atunci puteam să te mîngîi ! Găseam ce să spun ; dar acum... Apoi, cu un geamăt prelung, care-i zgudui tot coșul pieptului : Ah, oameni buni, s-a isprăvit cu mine ! Am văzut cum mi s-a dus nevasta, după aceea fecioru-meu... și azi, uite, fiică-mea !

Voi să se întoarcă îndată la Bertaux, spunînd că n-o să poată dormi în casa asta. Refuză chiar să-și vadă nepoata.

— Nu, nu, prea m-ar îndurera ! S-o sărutați numai mult din parte-mi ! Cu bine !... Ești un băiat cumsecade ! și apoi, n-am să uit niciodată asta, cum îi zice, adăugă el bătîndu-se pe coapsă. Nu te teme, o să-ți primești și de-aci înainte curca !

Dar cînd ajunse pe creasta dealului, întoarse capul și privi în urmă, așa cum îl întorsese altădată pe drumul Saint-Victor, cînd se despărțise de ea. Ferestrele din sat erau toate roșii ca focul în razele piezișe ale soarelui care apunea pe cîmp. Își puse mîna streașină la ochi și zări la orizont un loc împrejmuit de ziduri, unde copacii, ici și colo, erau ca niște pete negre printre pietre albe, apoi își urmă drumul, în trap mărunt, căci căluțul șchiopăta

Cu toată oboseala, Charles și maică-sa stătură seara mult timp de vorbă, despre vremea de altădată și despre viitor. Ea avea să vină să stea la Yonville, avea să se ocupe de gospodărie, pentru totdeauna. Se arătă iscusită și mîngîietoare, bucurîndu-se în sinea ei că recîștiga o dragoste care de atîția ani îi scăpa. Bătu miezul nopții. Satul era cufundat în tăcere, ca de obicei, iar Charles, treaz, se gîndea mereu la ea.

Rodolphe, care, ca să se mai distreze, cutreierase pădurea toată ziua, dormea liniștit în castelui lui ; iar Léon, dincolo, dormea și el.

Era însă și unul care, la ceasul acela, nu dormea.

Pe mormînt între brazi, plîngea în genunchi un copil ; și pieptul lui, sfîșiat de durere, suspina adînc în întuneric, sub apăsarea unei nețărmurite păreri de rău, mai blîndă decît luna și mai de nepătruns decît noaptea. Deodată poarta de fier scîrții. Era Lestiboudois ; venise să-și ia sapa, pe care-o uitase mai înainte. Îl recunoscu pe Justin care sărea zidul, și atunci își dădu seama cine era răufăcătorul care-i fura cartofii.

XI

A DOUA ZI CHARLES CERU SĂ-I aducă fetița. Berthe întrebă de mama ei. I se răspunse că e plecată, că are să-i aducă jucării. Berthe mai întrebă de cîteva ori ; apoi, cu timpul, nu se mai gîndi la asta. Veselia copilului îl mîhnea pe Bovary, și trebuia să îndure nesuferitele consolări ale farmacistului.

Dificultățile bănești începură iar. Domnul Lheureux îl asmuți din nou pe prietenul său Vinçart, iar Charles se obligă să plătească sume enorme ; căci nu voi să audă de vînzarea nici măcar a unei singure mobile care-i aparținuse *ei*. Maică-sa era disperată. Charles se indignă și mai tare decît ea. Se schimbase cu totul. Bătrîna plecă de la dînsul.

Atunci fiecare începu *să profite*. Domnișoara Lempereur ceru să-i plătească lecțiile pe șase luni, deși Emma nu luase niciodată nici una (în ciuda acelei facturi achitate pe care i-o arătase lui Bovary) : se înțeleseseră între ele ;

cel care îi împrumuta cărţi ceru abonamentul pe trei ani ; tuşa Rollet ceru bani pentru că dusese vreo douăzeci de scrisori ; şi cum Charles voia explicaţii, ea avu delicateţea să-i răspundă.

— A, eu nu ştiu nimic ! Îşi avea treburile ei.

De cîte ori plătea cîte o datorie, Charles credea că e ultima. Dar apăreau altele, necontenit.

Ceru să i se plătească restanţele de onorarii pentru vechile vizite. I se arătară scrisorile pe care nevastă-sa le trimisese. Trebui atunci să ceară scuze.

Félicité purta acum rochiile doamnei ; nu pe toate, căci Charles păstrase vreo cîteva, pe care se ducea să le vadă în camera ei, unde se încuia ; Félicité avea aproape aceeaşi talie ; de multe ori Charles, văzînd-o de la spate, avea ca o nălucire, şi striga :

— Oh, stai, stai !

Dar, de Rusalii, Félicité dispăru din Yonville, răpită de Théodore, furînd toată îmbrăcămintea ce mai rămăsese.

Cam în timpul acela, doamna Dupuis-văduva avu onoarea să aducă la cunoştinţa lui Charles „căsătoria domnului Léon Dupuis, fiul ei, notar la Yvetot, cu domnişoara Léocadie Lebeuf din Bondeville". Printre cuvintele de felicitare pe care i le adresă, Charles scrise această frază :

„Ce mult s-ar fi bucurat biata mea soţie !"

Într-o zi cînd, rătăcind fără nici un scop prin odăi, urcase pînă în podul casei, simţi sub talpă un cocoloş de hîrtie fină. Îl desfăcu şi citi : „Curaj, Emma ! Curaj ! Nu vreau să-ţi nenorocesc viaţa". Era scrisoarea lui Rodolphe căzută pe jos între lăzi, care rămăsese acolo şi pe care vîntul furişat prin lucarnă o împinsese către uşă. Şi Charles rămase încremenit şi cu gura căscată, în acelaşi loc unde odinioară, mai albă încă la faţă decît el, Emma, disperată, voise să moară. În cele din urmă, pe pagina a doua, jos, descoperi un *R* scris mărunt. Cine să fie ? Îşi aminti de vizitele dese ale lui Rodolphe, de brusca lui dispariţie şi de aerul stînjenit pe care-l avusese cînd îl întîlnise de două-trei ori după aceea. Dar tonul respectuos al scrisorii îl amăgi.

„Poate că s-au iubit platonic", îşi spuse el.

Dealtfel, Charles nu era dintre cei care adîncesc lucrurile ; sta la îndoială în faţa probelor, şi gelozia lui şovăitoare se pierdu în durerea-i fără margini.

„Trebuie să fi fost adorată“, își spunea el. Cu siguranță că toți bărbații o doriseră. Din cauza asta îi păru și mai frumoasă ; și-n el născu o dorință de fiecare clipă, o dorință furioasă, care-i înflăcăra disperarea și care era nemărginită pentru că acum nu se mai putea împlini.

Ca să-i placă Emmei, ca și cum ea ar mai fi trăit, începu să aibă și el preferințele, ideile ei, își cumpără cizme de lac, luă obiceiul de-a purta cravate albe. Își dădea cu pomadă pe mustăți, și ca și ea, semnă polițe. Emma-l corupea de dincolo de mormînt.

Fu nevoit să-și vîndă argintăria, bucată cu bucată, apoi vîndu mobilele din salon. Toate odăile se goliră treptat : camera ei, însă, rămase ca și altădată. Seara, după masă, se urca acolo. Împingea masa rotundă înaintea căminului și apropia fotoliul *ei*. Se așeza în fața lui. Într-unul din sfeșnicele aurite ardea o lumînare. Lîngă el, Berthe colora niște stampe.

Bietul om suferea să o vadă atît de prost îmbrăcată, cu ghetuțele fără șireturi și cu bluza ruptă pînă la șold, căci fetei în casă nici nu-i păsa de asta. Dar era atît de dulce, de drăguță, și își înclina căpșorul cu atîta grație, lăsînd să-i cadă pe obrajii roz tot părul-i blond, că-l copleșea o nemărginită desfătare — plăcere amestecată cu amărăciune, ca acele vinuri prost făcute care au un miros de rășină. Îi dregea jucăriile, îi făcea din carton păpuși pe sfori, sau cosea la loc burta crăpată a păpușilor. Apoi, dacă dădea cu ochii peste besacteaua de lucru, de-o panglică rătăcită sau chiar de-un ac rămas în vreo crăpătură a mesei, rămînea pe gînduri, și părea atît de trist, că se întrista și ea.

Nimeni nu mai venea să-i vadă ; căci Justin fugise la Rouen, unde se făcuse băiat de băcănie, iar copiii spițerului veneau din ce în ce mai rar la fetiță. Domnul Homais, avînd în vedere situația lor socială diferită, nu se mai sinchisea de prietenia lor.

Orbul, pe care nu izbutise să-l vindece cu pomada lui, se întorsese pe colina Bois-Guillaume, unde atîta a istorisit călătorilor cum farmacistul n-a izbutit să-l lecuiască, încît Homais, cînd se ducea la oraș, se ascundea după perdelele diligenței, ca să nu mai dea cu ochii de el. Îl ura de moarte ; și, în interesul propriului său renume, voind să scape de el cu orice chip, porni împotriva orbului un atac indirect, în care se vedeau și profunzimea inteligenței,

şi ticăloşia vanităţii sale. Timp de şase luni în şir puteai citi în *Le Fanal de Rouen* articole de felul acesta :

„Toţi cei care se îndreaptă spre mănoasele meleaguri ale Picardiei au observat, fără îndoială, pe colina Bois-Guillaume un nenorocit atins de o groaznică plagă facială. Te plictiseşte, nu te lasă-n pace şi stoarce un adevărat impozit de la călători. Mai sîntem oare pe vremea monstruoasă a evului mediu, cînd se îngăduia vagabonzilor să-şi arate prin pieţele publice lepra şi scrofulele aduse din cruciade ?“

Sau :

„Cu toate legile contra vagabondajului, împrejurimile marilor noastre oraşe continuă să fie bînduite de bande de cerşetori. Îi vezi umblînd cîte unul, şi aceştia nu sînt, poate, cei mai puţin periculoşi. Ce fac edilii noştri ?“

Pe urmă, Homais născocea tot felul de întîmplări :

„Ieri pe colina Bois-Guillaume, un cal sperios...“

şi urma istorisirea unui accident întîmplat din pricina orbului.

Şi lucră aşa de bine, încît orbul fu întemniţat. Dar îi dădură drumul. Orbul îşi începu iar meseria. Homais începu iar şi el. O adevărată luptă ! Homais ieşi învingător ; căci duşmanul său fu condamnat la internare pe viaţă într-un azil.

După izbînda asta, prinse curaj ; şi din ziua aceea n-a mai fost în district cîine călcat, şură arsă, femeie bătută, pe care să nu le fi adus de îndată la cunoştinţă publicului, mereu călăuzit de dragostea de progres şi ura contra preoţilor. Făcea comparaţii între şcolile primare şi călugării ignorantini, scoţînd la iveală superioritatea celor dintîi ; cu ocazia unei danii de o sută de franci făcută bisericii, amintea de Noaptea Sfîntului Bartolomeu şi dădea pe faţă abuzuri, umplea lumea cu vorbe de duh. Aşa le spunea el. Homais săpa pe unul şi pe altul : devenea periculos.

Cu toate acestea, se înăbuşea în limitele strîmte ale jurnalismului, şi în curînd simţi nevoia să scrie o carte, o operă ! Alcătui atunci o *Statistică generală a cantonului Yonville, urmată de observaţii climatologice,* şi statistica îl împinse spre filozofie. Se ocupă de probleme importante : de problema socială, de moralizarea claselor sărace, de piscicultură, de cauciuc, de căile ferate etc. Ajunse să-i fie ruşine că-i burghez. *Făcea pe artistul,* fuma ! Îşi cumpără două statuete *la modă* în stil Pompadour, ca să-şi împodobească salonul.

Nu se lăsă de farmacie ; dimpotrivă ! Se ţinea la curent cu toate descoperirile. Urmărea intensa circulaţie a ciocolatei. A fost primul care a adus *cho-ca* şi *revalentia* în Sena Inferioară. Îl apucă entuziasmul pentru lanţurile hidroelectrice Pulvermacher ; şi începu chiar el să poarte unul ; iar seara, cînd îşi scotea jiletca de flanelă, doamna Homais rămînea încremenită în faţa spiralei de aur sub care soţul ei nici nu se mai vedea, şi se simţea de două ori mai înflăcărată pentru acest bărbat mai ferecat decît un scit şi strălucitor ca un mag.

Avu idei frumoase cu privire la monumentul Emmei. La început propuse un trunchi de coloană cu o draperie, după aceea o piramidă, apoi un templu al Vestei, un fel de rotondă... sau mai degrabă, „un morman de ruine". Şi, de fiecare dată, Homais nu renunţa nici în ruptul capului la salcia plîngătoare, pe care o socotea drept simbolul nelipsit al tristeţii.

Se duse cu Charles la Rouen, să vadă pietre mortuare la un antreprenor de pompe funebre, împreună cu un pictor, un anume Vaufrylard, prieten cu Bridoux, care tot timpul făcea calambururi. În sfîrşit, după ce cercetă vreo sută de desene, după ce spuse să-i facă un deviz şi se mai duse o dată la Rouen, Charles se hotărî pentru un mausoleu care, pe cele două feţe principale, trebuia să aibă „un geniu ţinînd o făclie stinsă".

Cît priveşte inscripţia, Homais nu găsea nimic mai frumos decît : *„Sta, viator !* şi se oprea la asta ; îşi frămînta mintea ; repeta mereu : *Sta, viator !* În sfîrşit, găsi : *Amabilem conjugem calcas !* care fu acceptat.

Ciudat e că Bovary, deşi se gîndea mereu la Emma, o uita ; şi era disperat că această imagine îi fuge din minte, cu toate sforţările pe care le făcea ca s-o păstreze. Totuşi în fiecare noapte o visa ; avea totdeauna acelaşi vis : se apropia de ea ; dar cînd ajungea s-o strîngă în braţe, se desfăcea ca putredă în braţele lui.

Timp de o săptămînă fu văzut intrînd în fiecare seară în biserică. Chiar Bournisien îi făcu două-trei vizite, apoi nu mai veni. Dealtfel, apucase calea intoleranţei, a fanatismului, spunea Homais ; tuna şi fulgera împotriva spiritului secolului, şi la fiecare cincisprezece zile nu uita niciodată să istorisească la predică agonia lui Voltaire, care, după cum se ştie, a murit mîncîndu-şi excrementele.

În ciuda traiului său foarte socotit, Bovary era departe de a-şi putea plăti vechile datorii. Lheureux nu mai voi să

preschimbe nici o poliţă. Sechestrul bătea la uşă. Atunci ceru sprijinul mamei lui, care consimţi să-şi ipotecheze averea, formulînd încă o mulţime de mustrări împotriva Emmei ; dar, în schimbul acestui sacrificiu, cerea un şal care scăpase prăpădului făcut de Félicité. Charles nu vru să i-l dea ; se certară.

Maică-sa făcu primii paşi spre împăcare, propunîndu-i să ia fetiţa la dînsa, ca s-o mai ajute în casă. Charles consimţi. Dar în clipa plecării, nu avu curajul. Atunci urmă o ruptură definitivă, totală.

Pe măsură ce nu mai ţinea la nimeni, se apropia tot mai mult de copila lui. Totuşi, ea-l îngrijora ; căci cîteodată tuşea şi avea pete roşii pe umerii obrajilor.

Peste drum, se lăfăia, înfloritoare şi veselă, familia farmacistului, pe care tot ce-i pe lumea asta contribuia s-o facă fericită. Napoléon îi ajuta la laborator, Athalie îi împletea o bonetă grecească. Irma tăia ronduri de hîrtie de pus pe borcanele cu dulceaţă, iar Franklin recita pe nerăsuflate tabla lui Pitagora. Homais era cel mai fericit tată, cel mai norocos dintre oameni.

Eroare ! Îl rodea o ambiţie surdă : Homais dorea să aibă Legiunea de Onoare. Titluri avea destule :

1) De a se fi distins în timpul holerei printr-un devotament fără margini ; 2) de a fi publicat, pe cheltuiala mea, diferite opere de folos obştesc, precum... (şi pomenea memoriul lui, intitulat *Despre cidru, despre fabricaţia şi efectele lui ;* plus unele observaţiuni asupra păduchelui de copaci, trimise Academiei ; volumul lui de statistică, şi pînă şi teza de farmacist) ; fără a mai pune la socoteală, că sînt membru al mai multor societăţi ştiinţifice (era membru numai la una) !

Ce mai, zicea el, răsucindu-se pe loc, chiar dacă n-ar fi fost decît faptul că m-am arătat plin de curaj cu prilejul unor incendii !

Atunci Homais începu să se pună bine cu stăpînirea. Îi aduse pe ascuns domnului prefect mari servicii în alegeri. În cele din urmă, se vîndu, se prostituă. Adresă chiar suveranului o petiţie, prin care îl ruga *să-i facă dreptate,* îl numea *bunul nostru rege* şi-l compara cu Henric al IV-lea.

Şi, în fiecare dimineaţă, spiţerul se repezea la ziar, să vadă dacă nu l-a... decorat ; nu-l decorase. În sfîrşit, nemaiputîndu-se stăpîni, puse să i se semene în grădină un

strat de gazon închipuind decoraţia, cu două dungi întortocheate de iarbă, care plecau din vîrf, în chip de panglică. Se plimba împrejurul ei cu braţele încrucişate pe piept, meditînd asupra neghiobiei guvernului şi a lipsei de recunoştinţă a oamenilor.

Din respect sau dintr-un fel de senzualitate care îl făcea să nu se pripească în cercetările lui, Charles nu deschisese încă despărţitura secretă a unui birou de palisandru la care scria Emma de obicei. Dar, în sfîrşit, într-o zi se aşează în faţa lui, întoarse cheia şi apăsă pe arcul care-l deschidea. Toate scrisorile lui Léon erau acolo. De data asta, nici o îndoială ! Le citi pe nerăsuflate pînă la ultima, scotoci prin toate colţurile, prin toate mobilele, prin toate sertarele, pe după dulapuri, plîngînd, urlînd, pierdut, nebun. Dădu peste o cutie, o desfundă izbind cu piciorul în ea. Portretul lui Rodolphe îi sări drept în faţă printre bileţele dulci, răvăşite.

Lumea se miră văzîndu-l atît de abătut. Nu mai ieşea, nu mai primea pe nimeni, nu mai voia nici să-şi vadă bolnavii. Se zvoni *că se-nchidea în casă şi bea.*

Uneori, însă, cîte un curios se urca pe gardul de mărăcini al grădinii şi rămînea înmărmurit zărind pe omul acela cu barbă lungă, îmbrăcat cu nişte haine murdare, arătînd ca un sălbatic; şi care umbla de colo pînă colo, plîngînd.

Vara, în fiecare seară, îşi lua cu el fetiţa şi o ducea la cimitir. Se întorcea după căderea nopţii, cînd în piaţă nu mai era lumină decît la lucarna lui Binet.

Voluptatea durerii lui nu era însă desăvîrşită, căci nu avea în jur pe nimeni care să i-o împărtăşească ; şi începu să se ducă la tuşa Lefrançois, ca să poată vorbi de *ea.* Dar hangiţei îi intra totul pe-o ureche şi-i ieşea pe cealaltă, avînd, ca şi dînsul, necazurile ei, căci domnul Lheureux deschisese în sfîrşit *Favoritele comerţului,* iar Hivert, care se bucura de mare faimă prin felul lui de-a face comisioanele, cerea să i se mărească leafa, ameninţînd că altfel se angajează „la concurenţă".

Într-o zi, ducîndu-se la iarmarocul de la Argueil ca să-şi vîndă calul — tot ce-i mai rămăsese — îl întîlni pe Rodolphe.

Păliră amîndoi cînd dădură cu ochii unul de altul. Rodolphe, care nu trimisese decît o carte de vizită, bolborosi mai întîi cîteva scuze, dar pe urmă prinse curaj şi chiar împinse cutezanţa (era o zi de august foarte căldu-

roasă) pînă acolo încît să-l poftească la cîrciumă să bea o sticlă de bere.

Stînd rezemat în coate în faţa lui, îşi tot mozolea trabucul în gură vorbind, iar Charles sta dus pe gînduri înaintea acestui chip pe care Emma-l iubise. I se părea că vede ceva ce îi aparţinuse ei. Era ca o vrăjitorie. Ar fi vrut să fie el bărbatul acela.

Celălalt continua să vorbească despre agricultură, despre vite, îngrăşăminte, umplînd cu fraze banale pauzele în care s-ar fi putut strecura o aluzie. Charles nu-l asculta ; Rodolphe băgă de seamă şi urmărea în mişcările feţei lui perindarea amintirilor. Faţa aceea se înroşea încetul cu încetul, nările-i palpitau repede, buzele-i tremurau ; veni chiar o clipă cînd Charles, plin de-o mînie cumplită, se uită ţintă la Rodolphe, care, cuprins de-un fel de spaimă, tăcu. Dar pe faţa lui Charles apăru imediat aceeaşi jalnică oboseală.

— Nu vă port nici o duşmănie, zise el.

Rodolphe rămase mut. Şi Charles, cu capul în mîini, repetă cu o voce stinsă şi cu accentul resemnat al durerilor nemărginite :

— Nu. Nu vă mai port nici o duşmănie !

Adăugă chiar o vorbă mare, singura pe care a spus-o vreodată :

— Fatalitatea-i de vină !

Rodolphe, cel care îndrumase acea fatalitate, îl găsi prea înţelegător pentru un om în situaţia lui, ba chiar comic şi cam josnic.

A doua zi Charles se duse să stea pe bancă în chioşc. Raze de lumină treceau printre ostreţe ; frunzele de viţă îşi aruncau umbra pe nisip, iasomia îmbălsăma, cerul era albastru, cantaridele bîzîiau în jurul crinilor înfloriţi, şi Charles simţea cum se înăbuşă, ca un adolescent sub valurile nedeslușite de dragoste ce-i umpleau inima îndurerată.

La ora şapte, micuţa Berthe, care nu-l văzuse toată după-amiaza, veni să-l ia la masă.

Avea capul răsturnat pe spate şi rezemat de perete, ochii închişi, gura deschisă, şi ţinea în mînă o şuviţă lungă de păr negru.

— Tată, vino odată ! zise ea.

Şi, crezînd că vrea să se prefacă, să se joace cu ea, îl împinse încetişor. El căzu jos. Murise.

După treizeci și șase de ore, chemat de spițer, domnul Canivet veni în grabă. Îi făcu autopsia și nu găsi nimic care să dea de bănuit.

După ce totul fu vîndut, rămaseră doisprezece franci și șaptezeci și cinci de bani, cu care s-a plătit drumul domnișoarei Bovary pînă la bunică-sa; bătrîna muri chiar în anul acela; moș Rouault fiind paralizat, pe fetiță o luă o mătușă. Mătușa e săracă, și, ca să-și cîștige existența, o trimite la o filatură de bumbac.

De la moartea lui Bovary, trei medici s-au perindat prin Yonville, fără să poată reuși vreunul, așa de tare i-a lucrat dintru început domnul Homais. Are o clientelă strașnică; autoritățile îl cruță, iar opinia publică îl protejează.

Acum, de curînd, a primit Legiunea de Onoare.

REDACTOR: DAN RADUCANU
TEHNOREDACTOR: ELENA PREDA

APĂRUT: 1983. BUN DE TIPAR: 27.10.1982
COLI DE TIPAR: 19

COMANDA NR. 20 417
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII"
PIAȚA SCÎNTEII NR. 1, BUCUREȘTI
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Colecția

ROMANUL DE DRAGOSTE

191

ULTIMELE APARIȚII:

185 K.J. Beneš
186 Yves Navarre
187 Emile Zola
188 Hortensia Papadat-Bengescu
189 B. Elvin
190 Claude Roy

- Viață furată
- Iedera
- Pămîntul
- Fecioarele despletite
- În continuare
- Întîlnirea de pe Podul Artelor

Pornind de la un fapt divers — istoria unui medic a cărui soție s-a otrăvit — Flaubert a realizat, după cinci ani de elaborare minuțioasă, o dramă profundă, cu personaje riguros observate și a căror viață tulburătoare nu a încetat, din 1857, anul apariției, și pînă azi să emoționeze și să pasioneze. *Doamna Bovary* reprezintă un punct de răscruce în evoluția romanului francez modern și o performanță neegalată în ce privește echilibrul armonios al frazei. Romanul se constituie, totodată, ca un rechizitoriu al societății burgheze de la începutul secolului al XIX-lea, mai virulent decît o satiră, prin expunerea obiectivă și strict realistă.

Lei 14,50